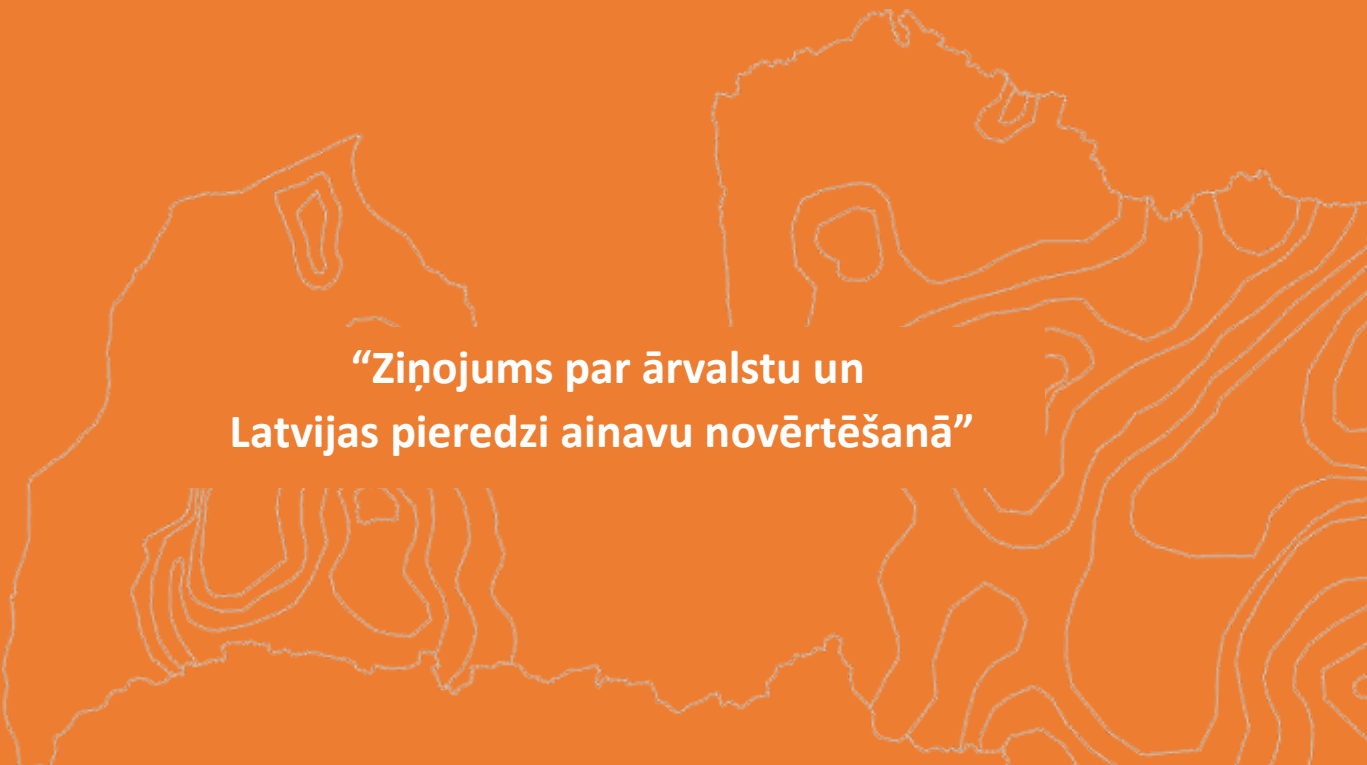

**ILGTSPĒJĪGA ZEMES RESURSU
UN AINAVU PĀRVALDĪBA**

Valsts pētījumu programmas
“Ilgspējīga teritorijas attīstība un racionāla zemes resursu izmantošana”
projekts Nr. VPP-VARAM-ITAZRI-2020/1-0002

“Ilgspējīga zemes resursu un ainavu pārvaldība:
izaicinājumu novērtējums, metodoloģiskie risinājumi un priekšlikumi”
([LandLat4Pol](#))

**“Ziņojums par ārvalstu un
Latvijas pieredzi ainavu novērtēšanā”**

VPP projekts	LandLat4Pol
Aktivitāte	WP1 "Pētījuma koncepcijas un metodoloģiskās pieejas izstrāde. Līdzšinējo ainavu pārvaldības pieeju novērtēšana telpiskajā plānošanā"
Rezultāts	D1.3. "Ziņojums par ārvalstu un Latvijas pieredzi ainavu novērtēšanā"
Periods	M 1-6
Sagatavots	2021. gadā

Saturs

●	SAĪSINĀJUMI	5
●	TERMINOLOĢIJA	6
●	IEVADS	7
1.	AINAVU NOVĒRTĒŠANA	8
1.1.	AINAVU NOVĒRTĒŠANAS METODOLOĢIJAS VĒSTURE	8
1.2.	AINAVU NOVĒRTĒŠANAS MĒROGS UN TEMATISKAIS IETVARŠ	11
1.3.	GALVENĀS PIEEJAS UN MODEĻI AINAVU NOVĒRTĒŠANĀ	17
1.4.	AINAVU TIPOLOĢIJA UN KLASIFIKĀCIJA, AINAVU VIENĪBU NODALĪŠANA UN MĒROGS	22
1.4.1.	AINAVU KLASIFIKĀCIJAS PIEREDZE LATVIJĀ	26
1.5.	AINAVAS KVALITĀTES MĒRĶI	28
1.6.	AINAVU POTENCIĀLS TŪRISMA ATTĪSTĪBAI	40
1.6.1.	KULTŪRVĒSTURISKĀS AINAVAS	40
1.6.2.	DABAS AIZSARDZĪBA	42
1.6.3.	DABAS TŪRISMS	46
1.6.4.	ANTROPOĢĒNĀ SLODZE	54
1.7.	SECINĀJUMI	64
2.	AINAVU ATLANTI	66
2.1.	AINAVU ATLANTU VEIDOŠANAS PIEREDZE DAŽĀDĀS ĒIROPAS VALSTĪS	66
2.2.	ĒIROPAS PIEREDZE AINAVU IDENTIFICĒŠANĀ, NOVĒRTĒŠANĀ UN IEKĻAUŠANĀ AINAVU ATLANTOS	67
2.2.1.	ĪRIJAS PIEREDZE	70
2.2.2.	APVIENOTĀS KARALISTES PIEREDZE	71
2.2.3.	FRANCIJAS PIEREDZE	74
2.2.4.	VĀCIJAS PIEREDZE	77
2.2.5.	SPĀNIJAS PIEREDZE	80
2.2.6.	SLOVĀKIJAS PIEREDZE	85
2.2.7.	ČEHIJAS PIEREDZE	88
2.2.8.	BEĻĢIJAS PIEREDZE	91
2.2.9.	DĀNIJAS PIEREDZE	95
2.2.10.	NORVĒĢIJAS PIEREDZE	97
2.3.	SECINĀJUMI	99
3.	NACIONĀLAS NOZĪMES AINAVAS	100
3.1.	ĒIROPAS PRAKSE NACIONĀLAS NOZĪMES AINAVU NOTEIKŠANĀ, AIZSARDZĪBĀ UN PĀRVALDĪBĀ	100
3.1.1.	APVIENOTĀS KARALISTES PIEREDZE	100
3.1.2.	FRANCIJAS PIEREDZE	112
3.1.3.	SOMIJAS PIEREDZE	116

4.	<u>AINAVU PĀRVALDĪBA</u>	121
4.1.	STARPTAUTISKIE ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTI UN IESAISTĪTĀS INSTITŪCIJAS	121
4.2.	AINAVU PLĀNOŠANAS PIEREDZE EIROPĀ	128
4.2.1.	VĀCIJAS PIEREDZE	129
4.2.2.	FRANCIJAS PIEREDZE	131
4.2.3.	NĪDERLANDES PIEREDZE	137
4.2.4.	APVIENOTĀS KARALISTES PIEREDZE	141
4.2.5.	ŠVEICES PIEREDZE	143
4.2.6.	BEĻĢIJAS (VALONIJAS REĢIONA) PIEREDZE	146
4.3.	AINAVU PĀRVALDĪBA LATVIJĀ	148
4.4.	SABIEDRĪBAS TIESĪBAS UZ AINAVU	153
4.4.1.	LATVIJAS PIEREDZE SABIEDRĪBAS IESAISTES INICIATĪVĀS	155
4.5.	SECINĀJUMI	160
5.	<u>SVID ANALĪZE AINAVU NOVĒRTĒŠANAI LATVIJĀ</u>	165
●	<u>PIELIKUMI</u>	167
▪	1.PIELIKUMS. LATVIJĀ ĪSTENOTO AKTIVITĀŠU SAISTĪBĀ AR AINAVU JOMU APKOPOJUMS	167

● Saīsinājumi

EAK	Eiropas Ainavu konvencija
ES	Eiropas Savienība
IAM	Ilgspējīgas attīstības mērķi
IAS	Ilgspējīgas attīstības stratēģija
ĪADT	Īpaši aizsargājamas dabas teritorijas
LCA	Ainavas rakstura novērtējums (<i>Landscape Character Assessment</i>)
LR	Latvijas Republika
NVO	Nevalstiskās organizācijas
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija

● Terminoloģija

Ainava nozīmē teritoriju tādā nozīmē, kā to uztver cilvēki, un kas ir izveidojusies dabas un/vai cilvēku darbības un mijiedarbības rezultātā.

Ainavu politika nozīmē kompetentu publisko iestāžu izstrādātus principus, stratēģijas un pamatnostādnes, kas ļauj veikt specifiskus pasākumus, kuru mērķis ir nodrošināt ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu.

Ainavas kvalitātes mērķis specifiskai ainavai nozīmē kompetentu publisko iestāžu formulētas sabiedrības vēlmes attiecībā uz viņu apkārtnes ainavas raksturiezīmēm.

Ainavu aizsardzība nozīmē darbības, lai saglabātu un uzturētu ainavas ievērojamās un raksturīgās īpašības, kuras ir pamatotas ar tās mantojuma vērtību, ko nosaka šīs ainavas dabiskais veidols un/vai cilvēku darbības.

Ainavu plānošana nozīmē konsekventi uz tālāku nākotni vērstas darbības, lai uzlabotu, atjaunotu vai radītu jaunas ainavas.

Ainavu pārvaldība no ilgtspējīgas attīstības perspektīvas nozīmē darbības, lai nodrošinātu regulāru ainavas attīstību (EAK – kopšanu) ar mērķi virzīt un harmonizēt pārmaiņas, kuras rada sociālie, ekonomiskie un vides procesi.

Ainavas raksturs – (*Landscape character*) ir teritorijas dabas apstākļu, zemes izmantošanas, vēsturiskā un kultūras satura, kā arī telpisku un citu uztveramu apstākļu, kas raksturo teritoriju un atšķir to no apkārtējās ainavas, mijiedarbības koncentrēta izpausme.

Ainavas struktūra – ainavu elementu un ainavas telpisko vienību savstarpējais izkārtojums.

Ainavas attīstība jeb **mainība** ir ainavas struktūras un funkciju pārveidošanās laika gaitā, kuras izraisa gan dabiskie procesi, gan cilvēka darbība.

Ainavu rakstura novērtējums (LCA) ir ainavas rakstura variāciju identificēšanas un aprakstīšanas process. LCA identificē un izskaidro ainavas elementu un pazīmju kombināciju, kas padara ainavu atšķirīgu vienu no otras. Ainavu raksturīgo īpašību apraksts parāda, kā cilvēki ainavu uztver.

Ainavas kvalitātes (vai stāvokļa) pamatā ir spriedumi par ainavas fizisko stāvokli un tās neskartību no vizuālā, funkcionālā un ekoloģiskā viedokļa. Ainavu kvalitāte atspoguļo atsevišķu pazīmju un elementu, kas veido ainavas raksturu, stāvokli noteiktā vietā.

Ainavas vērtība attiecas uz relatīvo vērtību, kas tiek piešķirta dažādām ainavām. Politikas kontekstā pamats noteiktu parastu un augsti vērtētu ainavu atpazīšanai ir vietēja vai nacionāla ainavas apzīmējuma izmantošana. Tomēr ainavu dažādas interešu kopienas var novērtēt dažādu iemeslu dēļ bez oficiāla apzīmējuma, atzīstot, piemēram, vizuālās uztveres aspektus kā ainavisko skaistumu, mieru vai dabiskumu; īpašas kultūrainavas.

● Ievads

Pētījuma mērķis bija apzināt Eiropas valstu pieredzi ainavu rakstura novērtēšanā, iepazīties ar dažādām pieejām un metodēm ainavu identificēšanai un raksturošanai. "Ziņojuma par ārvalstu un Latvijas pieredzi ainavu novērtēšanā" uzdevums ir sniegt ieskatu par iespējām, kas var tikt izmantotas Latvijas ainavu rakstura novērtēšanas procesā.

Balstoties uz gūtajām zināšanām, Latvijā plānots veikt ainavu inventarizāciju, īstenojot ratificētās Eiropas Ainavu konvencijas pamatuzstādījumus.

Pētījuma rezultātā ainavu novērtējums tiks iekļauts digitālā ainavu atlantā, kas darbosies kā papildu rīks ainavu plānošanai, pārvaldībai un aizsardzībai dažādos līmeņos.

Ziņojums veidots četrās daļās:

1.daļā sniegta izvērsta informācija par ainavu novērtēšanas pieejām un metodēm, uzmanību pievēršot dažādu valstu praksei, ņemot vērā dažādo pieeju telpiskās plānošanas jautājumiem, kur atkarībā no pārvaldes līmeņa var būt atšķirīga nostāja par ainavu nozīmi un atbildību tās plānošanā, pārvaldībā un aizsardzībā.

2.daļā iekļauta dažādu Eiropas valstu pieredze ainavu novērtējuma rezultātu iekļaušanai ainavu atlantos, uzsverot lielo dažādību dažādu valstu pieejās šī procesa organizēšanai un informācijas attīlošanai. Sniegts ieskats ne tikai dažādu ainavu atlantu izstrādes procesa atšķirībās, bet arī dažādās pieejās ainavu novērtēšanas procesa organizēšanai un lietoto metožu aprobācijai, pārņemot dažādu valstu pieeju un pielāgojot procesus katras valsts konkrētajai situācijai.

3.daļā apkopota vairāku Eiropas valstu pieredze nacionālas nozīmes ainavu apzināšanā un izvērtēšanā, organizējot to pārvaldes un uzraudzības pasākumus. Analizējot Eiropas valstu piemērus, īpaša uzmanība tika veltīta šādu specifisku teritoriju izvēles pieeju identificēšanā, ņemot vērā Eiropas bagātīgo vēsturi dabas aizsardzības jautājumu risināšanā un jaunu pieeju meklējumus teritoriju nodalīšanai, kam būtiska loma arī cilvēku mentālo vērtību apzināšanā un saglabāšanā.

4.daļā sniegts ieskats Eiropas un Latvijas ainavu pārvaldes sistēmās, izceļot atsevišķu valstu pieredzi ainavu plānošanas, pārvaldības un uzraudzības procesos, ņemot vērā valstu dažādo pieeju pārvaldes līmeņu funkciju sadalījumā. Īpaša uzmanība pievērsta arī sabiedrības iesaistes aspektiem ainavu pārvaldības procesos, raksturojot jaunākās tendences šajā jautājumā, kā arī izvērtējot Latvijas pieredzi sabiedrības iesaistei dažāda līmeņa un rakstura aktivitātēs ainavu jomā.

1. Ainavu novērtēšana

1.1. Ainavu novērtēšanas metodoloģijas vēsture

Ņemot vērā ainavas multidisciplināro dabu un dažādās nozares (ģeogrāfija, ģeoloģija, ģeomorfoloģija, ekoloģija, vēsture, arheoloģija, ainavu arhitektūra utt.), kas darbojas ainavu pētījumu jomā, ainavu novērtēšanā pastāv atšķirīgas pieejas un metodes, kuras balstītas uz konkrētajās nozarēs pastāvošajām tradīcijām un pieredzi. Šo dažādo nozaru ietvaros ainavas jēdzienā tiek akcentētas atšķirīgas kvalitātes vai īpašības, attiecīgi arī ainavu pētījumos izmantotas tikai konkrētai nozarei saistošas pieejas un kritēriji.

Vēsturiski veidojušies divi izteikti ainavu pētījumu bloki. Viens balstās uz ainavas rakstura novērtējumu, kas atspoguļojas mākslā un humanitārajās zinātnēs (glezniecībā, literatūrā utt.), bet otrs uz ainavas biofizikālajām īpašībām, kuras tiek akcentētas dabas zinātņu jomā, un arī zemes resursu izmantošanu. Zemes resursu izmantošanas prioritāte noteica arī to, ka līdz 1970.-iem gadiem ainavu novērtējumam pamatā bija ekonomiski mērķi, tiecoties kāpināt produktivitāti un panākt pēc iespējas efektīvāku resursu izmantošanu, kas nepārprotami noveda pie zemes izmantošanas intensifikācijas¹. Šajā laikā uzmanība netika pievērsta negatīvajai ietekmei, ko šī vienpusīgā lielu teritoriju, tātad arī ainavu, izmantošana atstāja uz ekosistēmu darbību un lauku vidi.

Pēc tam, kad pagājušā gadsimta sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados tika pieņemti nozīmīgi vides tiesību akti², tika veicināta ekoloģiskā novērtējuma metodiku attīstība. Tas ļāva novērtēt teritorijas struktūru, funkcijas un potenciālu attiecībā uz ainavas dabīgā līdzsvara spējām. Attīstoties šīm teorijām, nemainīgs palika fakts, ka ainavas novērtējums vienmēr ir saistīts ar antropogēnu iekļaušanos dabiskajā līdzsvarā. Šī savstarpējā dabas un cilvēka mijiedarbība liek novērtēt ekosistēmas, kuras citādi faktiski ir brīvas no vērtībām, jo novērtējumi zināmā mērā izriet no noteiktas sociālās vides uzstādījumiem un tādējādi ir pakļauti izmaiņām. Tas skaidri atspoguļojas, piemēram, mežu novērtēšanas pieejā, kur koksnes ieguve līdz 19. gadsimtam bija galvenā šīs ekosistēmas funkcija. Līdz pat 20. gadsimta vidum valdīja viedoklis, ka meža aizsardzības un rekreācijas funkcija varētu tikt īstenota pēc koksnes ieguves.

Kā minēts iepriekš, vēsturiski ainavas galvenokārt tika vērtētas atsevišķu jomu ietvaros, ņemot vērā katras jomas specifiku un izvirzītos mērķus, tomēr pakāpeniski attīstījās arī izpratne par ainavu kā vienotu veselumu, kuru nav iespējams aplūkot šauri. Veidojās nepieciešamība pēc kompleksas, integrētas, starpdisciplināras un metodiskas pieejas ainavu novērtēšanā, kas vienlaikus ietvertu arī katras valsts vai reģiona nacionālās vai kultūras atšķirības. Atšķirīgā izpratne par ainavas jēdzienu atspoguļojas arī tā dažādās izpausmēs, kā tas tiek lietots dažādās valodās³. Piemēram, vācu valodā ainava "*landschaft*" ietver zemes formu un lietojumu, bet latviešu valodā "*ainava*" ietver ainu, skatu.

Ainavu novērtēšanu, kas ietvēra metodisku pieeju, pirmsākumi Eiropā saistās ar Lielbritānijas lauku ainavu aizsardzības iniciatīvām 20. gadsimta 30.-tajos gados, kuru aizsāka ģeogrāfi un kuras īstenošanai tika nodibināta atsevišķa padome – *The Council for the Protection of Rural England* (tagad *The Campaign to Protect Rural England* (cpre.org.uk)). Starpkaru periodā lauku ainavas aizsardzība tika

¹ Kronert R., Steinhardt U., Volk M. (2001). *Landscape Balance and Landscape Assessment*. Springer. doi:10.1007/978-3-662-04532-9

² Bruntaldes deklarācija (1987), RIO deklarācija "Agenda 21" (1992) u.c.

³ Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) *Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review*. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

saistīta arī ar Anglijas nacionālās identitātes stiprināšanu. Pēckara periodā, sākot ar 20. gadsimta 50.-tajiem gadiem, izvirzījās vairākas metodiskas un kvantitatīvas pieejas ainavu novērtēšanā, kas tika īstenotas dažādām Lielbritānijas daļām. Galvenie akcenti un atšķirības dažādām pieejām raksturotas 1.tabulā³.

1.tabula. Atšķirīgie aspekti ainavu novērtēšanas metodiskās pieejas dažādos attīstības etapos⁴

1970.-to gadu sākums	1980.-to gadu vidus	1990.-to gadu vidus
Ainavas vērtēšana (Landscape evaluation)	Ainavas novērtējums (Landscape assessment)	Ainavas rakstura novērtējums (Landscape character assessment)
Balstīts uz ainavas vērtībām	Atbalsta gan objektīvo, gan subjektīvo ainavas novērtējumu	Fokuss uz ainavas raksturu
Virzīts uz ainavas objektīvu novērtēšanu	Akcentē atšķirīgo ainavu inventarizācijā, klasifikācijā un novērtēšanā	Nodalīts ainavas raksturošanas process no vērtējuma sniegšanas
Salīdzina vienas ainavas vērtības ar citas ainavas vērtībām	Nodrošina pieejas cilvēka uztveres iekļaušanai ainavu novērtēšanā	Akcentē ainavas izmantošanas potenciālu dažādos plānošanas līmeņos un mērogos
Balstās uz kvantitatīvu ainavas elementu novērtējumu		Sasaistās ar Vēsturisko ainavas novērtējumu (<i>Historic Landscape Characterization</i>)
		Akcentē nepieciešamību iesaistīt dažādas ieinteresētās puses ainavu novērtēšanā un lēmumu pieņemšanā

Eiropas Ainavu konvencijas apstiprināšana 2000. gadā ietvēra daudz plašāku ainavas izpratnes skaidrojumu, iekļaujot ne tikai fiziogēogrāfiskas ainavas raksturojumu, bet arī kultūrvēsturiskos, sociālos un ekonomiskos aspektus, ikviena cilvēka tiesības uz ainavu un ainavas vērtību nodošanu nākamajām paaudzēm, kā arī izglītības jautājumus. Līdz ar to Eiropas Ainavu konvencijā ietvertās atziņas ir vērstas uz rīcību un kompleksu un integrētu ainavu politikas īstenošanu, savstarpēji sadarbojoties dažādām iesaistītajām jomām visos ainavu plānošanas un pārvaldības līmeņos. Par pamatu kompleksai, integrētai un uz rīcību vērstai ainavu novērtēšanas metodiskajai pieejai kļuva 2002. gadā pārskatītā līdz šim īstenotā **Ainavas rakstura novērtējuma pieeja (Landscape character assessment, LCA)** Anglijā un Skotijā. Ainavu rakstura novērtējums (LCA) ir kā instruments, kas integrē dabas un kultūras ainavas un cilvēku uztveri, apraksta telpisko ietvaru Eiropas Ainavu konvencijas (EAK) īstenošanai. Ainavas raksturs tiek definēts kā “nošķirts, atkārtoti izskaidrojams un konsekvents elementu modelis ainavā, kas padara vienu ainavu atšķirīgu no citas, nevis labāku vai sliktāku”. Jaunā pieeja akcentēja ainavu kā vienu no otra atšķirīgu, noteiktu elementu kopumu, kas veido atšķirīgas un atpazīstamas ainavas, nevērtējot tās pēc kvalitātes ar labi vai slikti⁵. Līdz ar to šī pieeja atšķirās ar to, ka ainavas tika aprakstītas un raksturotas, bet ne kvantitatīvi vērtētas. Tāpat iepriekšējā pieeja vairāk fokusējās uz ainavas vizuālo veidolu, kamēr jaunajā lielāks akcents vērsts tieši uz ainavu kā mijiedarbību starp cilvēku un vietu, starp dabisko (zemes formas, augsne, klimats, flora un fauna) un cilvēka veidoto (zemes izmantošanas vēsturiskā un mūsdienu ietekme, apdzīvotība u.c. cilvēku

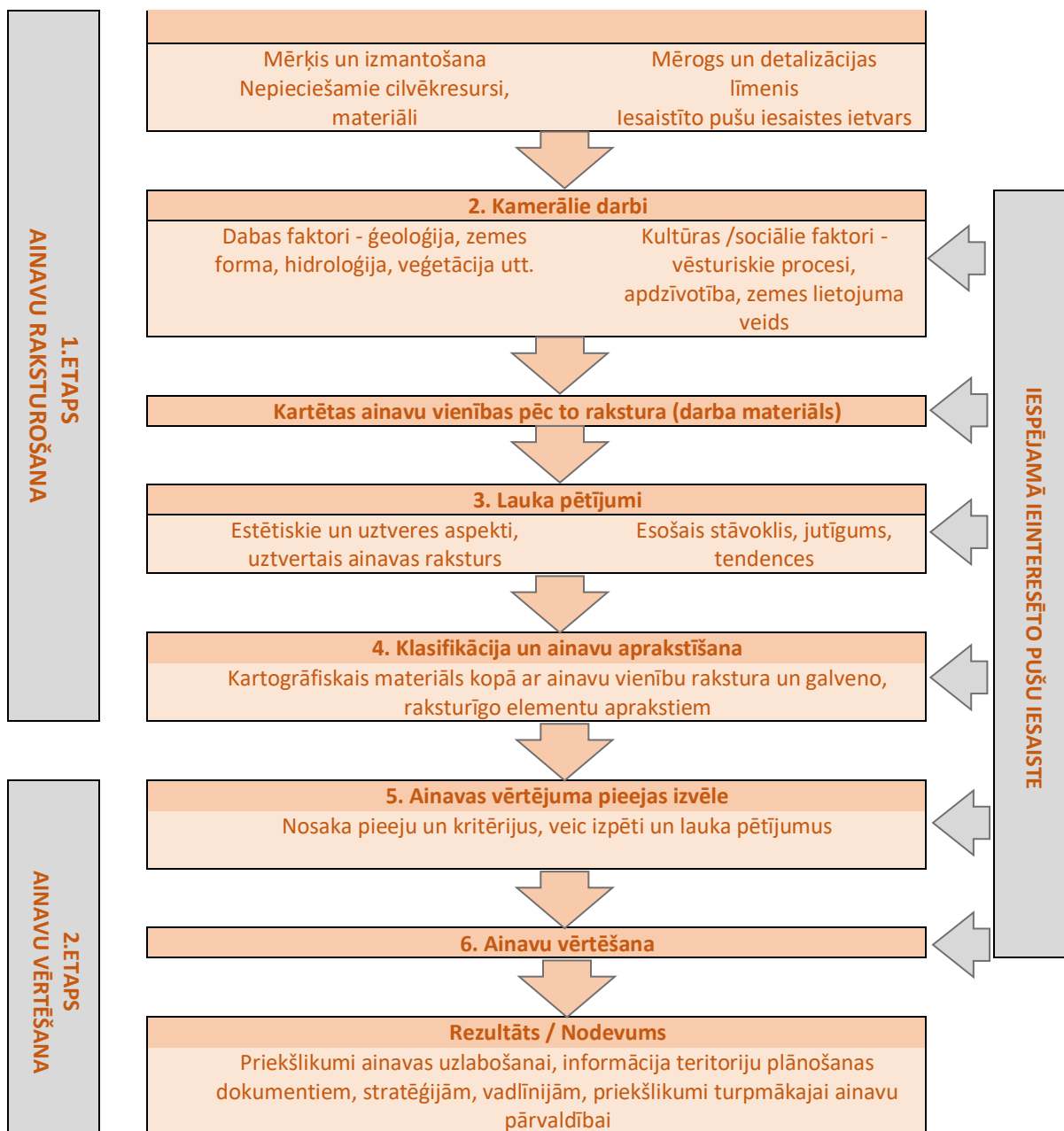
⁴ Swanwick C. (2002) Landscape Character Assessment Guidance for England and Scotland: Prepared for the Countryside Commission and Scottish Natural Heritage. Countryside Agency.

⁵ Turpat.

darbības). Ja līdzšinējās ainavu novērtēšanas koncepcijas parasti ainavu uzskatīja par vienu no resursiem, LCA ainavu mēdz saprast kā 'attiecības'. LCA ietver divus atsevišķus procesus:

- Raksturošanas process, proti, ainavisko elementu identificēšana, klasificēšana, kartēšana un aprakstīšana.
- Lēmumu pieņemšanas process. Vērtību raksturošanas process, kas būtu jāveic, galvenokārt izmantojot aprakstu, kas sniedz zināšanas spriedumu izdarīšanai.

Galvenie etapi un principi 2002. gada izstrādātajā Ainavas rakstura novērtējumā shematiski atspoguļoti 1.attēlā.

1.att. Ainavas rakstura novērtējuma (*Landscape Character Assessment*) metodoloģiskais ietvars²

Līdz ar Eiropas Ainavu konvencijas ratificēšanu Eiropas valstīs (Latvijā tas izdarīts 2007. gadā), tika izvirzīts jautājums par **vienotas pieejas izstrādi ainavu novērtēšanā**, kas ļautu efektīvāk apzināt

Eiropas ainavas kā resursu vai attiecības, kā arī pārvaldīt un aizsargāt to. Lielbritānijā izstrādātā Ainavas rakstura novērtējuma pieeja daudzās valstīs ir tikusi izmantota kā pamats jau konkrētās valsts ainavu novērtēšanas pieejas izstrādei, pielāgojot to konkrētajiem vides, kultūras un ekonomiskajiem apstākļiem. Kā galvenā atziņa, izvērtējot Eiropā izmantotās ainavu novērtēšanas pieejas, ir **nepieciešamība katrai valstij noteikt savus specifiskos mērķus** atbilstoši tās īstenotajai ainavu politikai un pārvaldības administratīvajiem līmeņiem, izprotot, kādam mērķim ir nepieciešama ainavu novērtēšana.

1.2. Ainavu novērtēšanas mērogs un tematiskais ietvars

Kā jau apskatīts Lielbritānijā izveidotajā Ainavas rakstura novērtējuma pieejā, ainavas izpratne vēsturiski ir mainījusies, sākot no ainavas kā fiziogēogrāfiska kompleksa un beidzot ar ainavu kā visaptverošu kompleksu, kas ir ietekmējis arī ainavu novērtēšanā izmantotās pieejas.

Cilvēka uztverē zemes lietojums un ainava ir savstarpēji saistīti lielumi, kur ainava veido vai nosaka zemes izmantošanas veidu, ietekmējot darbības, kas var tikt veiktas konkrētajā vietā, savukārt zemes izmantošanas prakse arī var veidot ainavu. Apvienojoties šiem diviem lielumiem – zemes lietojumam un ainavai, iegūstam atšķirīgus raksturīgos apgabalus. Piemēram, kalnainā reģionā ainava ir dominējošais elements – t.i., ainavas neapstrādātās fiziskās iezīmes norāda uz raksturīgo apgabala tipu. Zemieņu apgabalos zemes lietojums parasti raksturo teritoriju caur dažādiem tās lietojumiem un identificējamiem lauka modeļiem (veidiem).

Būtiska ir arī ainavu savstarpējā sasaiste ar citiem vides aspektiem, jo ainavas, ko vizuāli nosaka ainavas rakstura variācijas, ietver vairāk nekā “skatus”. Papildus vizuālajai funkcijai tās nodrošina plašu svarīgāko pakalpojumu un ieguvumu klāstu (saukti arī par ekosistēmu pakalpojumiem, tai skaitā kultūras pakalpojumu jomā), tostarp bioloģisko daudzveidību, pārtiku, dzeramo ūdeni, minerālvielas un celtniecības materiālus, plūdu pārvaldību un klimata regulēšanu. Tās “atspoguļo un iemieso mūsu kultūras vērtības un mūsu kopīgo dabas mantojumu un veicina mūsu sabiedrības, vides un ekonomikas labklājību. Mums ir pienākums pret sevi un nākamajām paaudzēm veicināt tās ilgtspējīgu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu”⁶.

⁶ National Landscape Strategy for Ireland 2015-2025 (2015). Department of Arts, Heritage and the Gaeltacht, Government of Ireland.

KULTŪRAS MANTOJUMS Vēsturiskās ainavas, arhitektūras un arheoloģisko struktūru izvietojums un skats uz / no tām	CILVĒKI, SABIEDRĪBA Vizuālās īpašības, Veselība, Sociālā ietekme, Ainavu rakstura izmaiņas, Zemes kopšana un izmantošana, Gaisma un tā ietekme	BIOLOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA Ekosistēmu pakalpojumi, Integrēts ekoloģiskais ainavu dizains un menedžments, Valsts apputeksnēšanas programma
KLIMATS Pielāgošanās/izmaiņu seku mazināšana, Integrēts ainavu dizains un pārvaldība	AINAVA Ainavas rakstura novērtējums, Ainavas un vizuālās ietekmes novērtējums	AUGSNE Uzbērumi, noplūcinājumi, Zemes apstākļi, kas informē par ainavas ietekmes izmaiņām
SKAŅA/TROKŠŅI Akustisko šķēršļu projektēšana un integrācija ar vizuālo skrīningu	GAISS Redzamība, Integrēta zaļā infrastruktūra / ekoloģisks ainavu dizains	ŪDENS Piekastes piedāvātās iespējas, Ūdens kvalitāte, Plūdu risks, Ilgtspējīgi risinājumi drenāžai

2.att. Ainavas mijiedarbība un pārklāšanās ar citiem vides aspektiem^{7;8}

Vērtējot ainavu vizuālo kvalitāti, pētnieki⁹ izceļ spēcīgo saikni starp ainavisko (*scenic*) vērtību ainavā ar redzamo veģetāciju/apaugumu, ūdens elementiem, dabas skatiem un kalniem pie horizonta u.c. elementiem, kas jo īpaši akcentē tūrisma nozīmi.

Visas 2.attēlā minētās jomas savstarpēji pārklājas, un to izmaiņas tiešā un netiešā veidā ietekmē viena otru. Shēmā iekļautas galvenās mijiedarbības jomas, kas iezīmētas kontekstā ar ainavu pārvaldību, minot to iespējamās saskarsmes tēmas, kam jāpievērš pastiprināta uzmanība, plānojot dažādas aktivitātes valsts, reģionu vai pašvaldību līmenī.

Vērtējot iepriekš nosauktās jomas un to mijiedarbību, jāatzīmē, ka būtiska pārklāšanās joma ir kultūras mantojums, kur jāņem vērā vēsturiskās liecības par ainavu, lai varētu novērtēt nākotnes izmaiņas un paredzēt scenārijus vietu tālākai attīstībai atkarībā no cilvēku darbības un ietekmes sloga. Var izdalīt vairākas kultūras nozīmes vērtības, kur kultūras mantojuma nozīmīgums akcentē estētisko, arheoloģisko, arhitektūras, kultūras, vēsturisko, zinātnisko vai sociālo nozīmi pagātnē, tagadnē vai nākamajās paaudzēs¹⁰:

- **Estētiskā nozīme** ietver visas vietas maņu vērtības (īpaši priekšroku piešķirot vizuālajai komponentei), un to bieži asociē arhitektoniski, piemēram, izmantojot noteiktu stilu. Tipiski ainavu pielietojumi ietver skatus, skaņas un smaržas, formu un izkārtojumu, dažādu elementu grupas un attiecības. Izveidotai ainavai, piemēram, dārzam, var būt estētiska nozīme tā projektēšanā un dizaina stilos, augu paraugos, kā arī konstrukcijā un būvētos elementos. Organiski attīstītai ainavai vai asociatīvai ainavai var būt estētiska vērtība attiecībā uz tās dekoratīvo skaistumu.
- **Arheoloģiskā nozīme** ietver ainavas ar arheoloģiskām vēstures liecībām un ar tām saistīto novietojumu. Tām var būt arī mantojuma vērtība vai arī tās var tikt aizsargātas, lai nodrošinātu arheoloģiskā materiāla saglabāšanu.

⁷ Bosonnet D. (2018). Landscape and visual impact assessment of proposed national road schemes: Development of Overarching Technical and Standards Documents. *TII Roads Conference, Wexford 28th September 2018*.

⁸ Transport Infrastructure Ireland. (2020). Landscape Character Assessment (LCA) and Landscape and Visual Impact Assessment (LVIA) of Proposed National Roads - Standard (Issue PE-ENV-01102)

⁹ Arriaza, M., Cañas-Ortega, J. F., Cañas-Madueño, J. A., & Ruiz-Aviles, P. (2004). Assessing the visual quality of rural landscapes. *Landscape and Urban Planning*, 69(1), 115–125. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2003.10.029>

¹⁰ Bosonnet D. (2018). Landscape and visual impact assessment of proposed national road schemes: Development of Overarching Technical and Standards Documents. *TII Roads Conference, Wexford 28th September 2018*.

- **Arhitektoniskā nozīme** ainavā parasti attiecas uz būvētām konstrukcijām (tai skaitā arī statujas, memoriāli un skulptūras) un to stilu, bet ļoti bieži tas attiecas arī uz to ainavu, uz kuru dizains var reaģēt. Piemēram, ūdensceļi un topogrāfija, kas nodrošina kontekstu kokzāgētavai vai tamlīdzīgai rūpnieciskai struktūrai, vai ainavas iekārtojums, novietojums un skatījums uz un no mājas, kas būvēta gleznainā veidā.
- **Vēsturiskā nozīme** attiecas uz vietas asociācijas vērtību ar nozīmīgiem vēsturiskiem notikumiem, laikmetiem vai cilvēkiem. Vēsturiskā vērtība ir estētiskās, sociālās un zinātniskās vērtības pamatā. Tipiski ainavu pielietojumi ir vietas saistība ar svarīgiem notikumiem, laikmetiem vai indivīdiem (piemēram, mākslinieka dzīvesvieta un liela daļa viņa darbu). Piemiņas ceļi, kultūras ceļi (piemēram, Dzelzs priekš kara ceļš, Svētā Jēkaba ceļš), kara memoriāli un piemiņas dārzi ir paraugi, tiem bieži ir arī estētiska vērtība.
- **Zinātniskā nozīme** attiecas uz tehniskajiem sasniegumiem, kas saistīti ar kādu vietu, vai uz tās izglītības potenciālu. Parasti zinātniskā nozīme var būt saistīta ar dažādām vietām, sākot no rūpniecības objektiem, piemēram, ieguves vietām līdz tiltiem vai aizsprostiem. Tipiski ainavu pielietojumi ir bieži vien spēcīgi saistīti ar dārzkopības aktivitātēm un inženierbūvēm ainavās. Vieta var parādīt tādas paņēmienus kā augu manipulācijas un kultivēšana, reaģējot uz vidi un klimatu; arhitektūras vai inženiertehniskie sasniegumi, piemēram, unikālu dārzu konstrukciju – siltumnīcu vai mākslas (arhitektoniskas vērtības) būvniecība; izglītības potenciāls – spēja sniegt informāciju par turpmākiem pētījumiem un pētījumiem par pagātņi, piemēram, eksperimentālām un reprezentatīvām augu kolekcijām; botāniskā vērtība un vides vērtība, ģeoloģiskās un ģeomorfoloģiskās vērtības parasti tiek uzskatītas par “dabiskām” vērtībām, un tās tiktu uzskatītas par ainavas vērtībām tikai tad, ja asociācija būtu arī kultūras ziņā nozīmīga.
- **Sociālā vērtība** var ietvert svarīgas vietas cilvēku grupām un kopienām, jo īpaši tām tās izmantojot – sociālā vērtība jeb “dziļa pieķeršanās vietai” simbolizē vietas izmantošanu, neatkarīgi no tā, vai tā tiek lietota vispārējai atpūtai (piemēram, XIX gadsimta parki), vai arī notiek īpaša vietas izmantošana notikumiem, piemēram, uz vietu vērstai izklaidei.

Dažādi vides novērtējuma aspekti var tiešā veidā ietekmēt ainavas, un tāpēc ir jābūt uzmanīgiem par novērtēšanas procesa koordinēšanu. Līdzīgi kā mainās ainavas izpratne vai uztvere, laika gaitā mainās arī aktualitātes un laikmeta tendences, kas iezīmē vēl papildus akcentus ainavu novērtēšanā, piemēram, ilgtspējīga attīstība, ekosistēmu pakalpojumu pieeja, zaļais kurss, adaptācija klimata pārmaiņām, arī ainava kā resurss COVID-19 pandēmijas seku mazināšanā un sabiedrības fiziskās un mentālas veselības uzlabošanā, un citas.

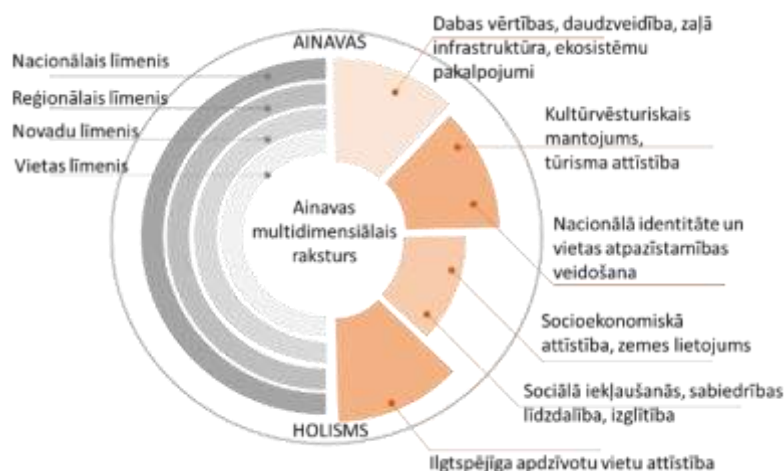
Ainavas definīcija ietver **ainavas multidimensiālo raksturu**, vienlaikus akcentējot ainavas “**veselumu / nedalāmību**” (*holismu*)¹¹, kā arī ainavu kā sociālekonomisku un bioloģisku resursu, dzīves telpu, kurā atspoguļojas kultūrvēsturiskās vērtības, tradīcijas, “netveramās” ainavas vērtības, ko veido atmiņas, asociācijas, ainavas atspoguļojums mākslā, mūzikā un literatūrā^{12,13}. Ņemot vērā iepriekš minētos aspektus, ainavu novērtēšanā būtisku lomu ieņem izvirzītie **ainavas kvalitātes mērķi**, kas savukārt ir

¹¹ Wascher D.M. (2005) European Landscape Character Areas – Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. Final ELCAI Project Report. pieejams: <http://library.wur.nl/WebQuery/wurpubs/fulltext/1778>

¹² Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. Land Use Policy, No 75, pp. 557–569

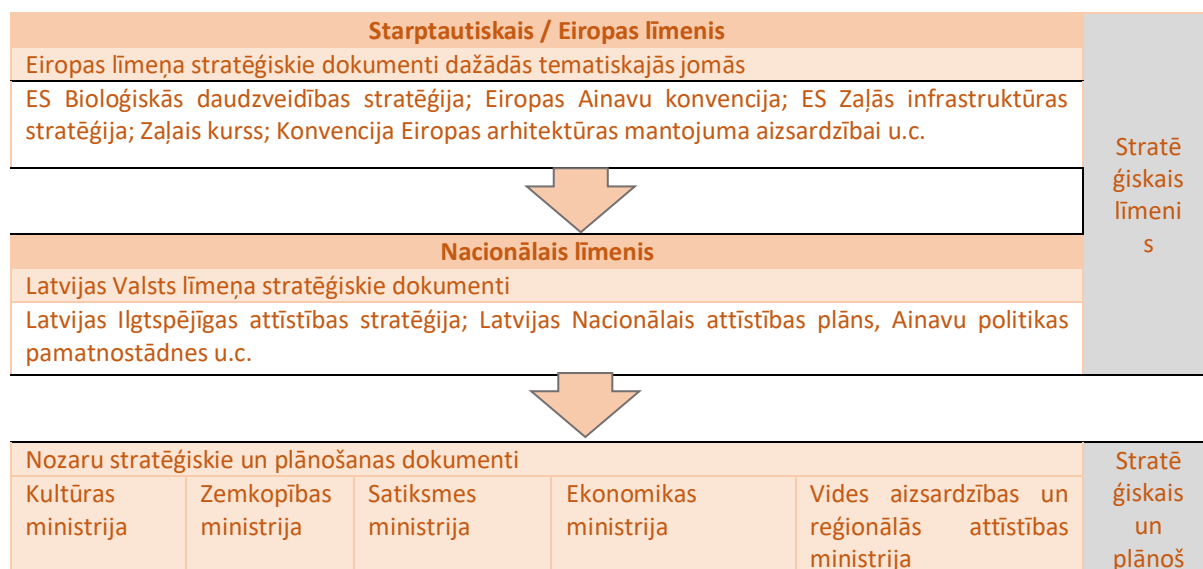
¹³ Eiropas Ainavu konvencija

cieši saistīti ar ainavas plānošanas un pārvaldības jautājumiem, tai skaitā šo jautājumu administratīvo uzraudzību, līdz ar to tie tiek skatīti dažādos **plānošanas un pārvaldības mērogos un jomās**¹⁴ (3.att.).

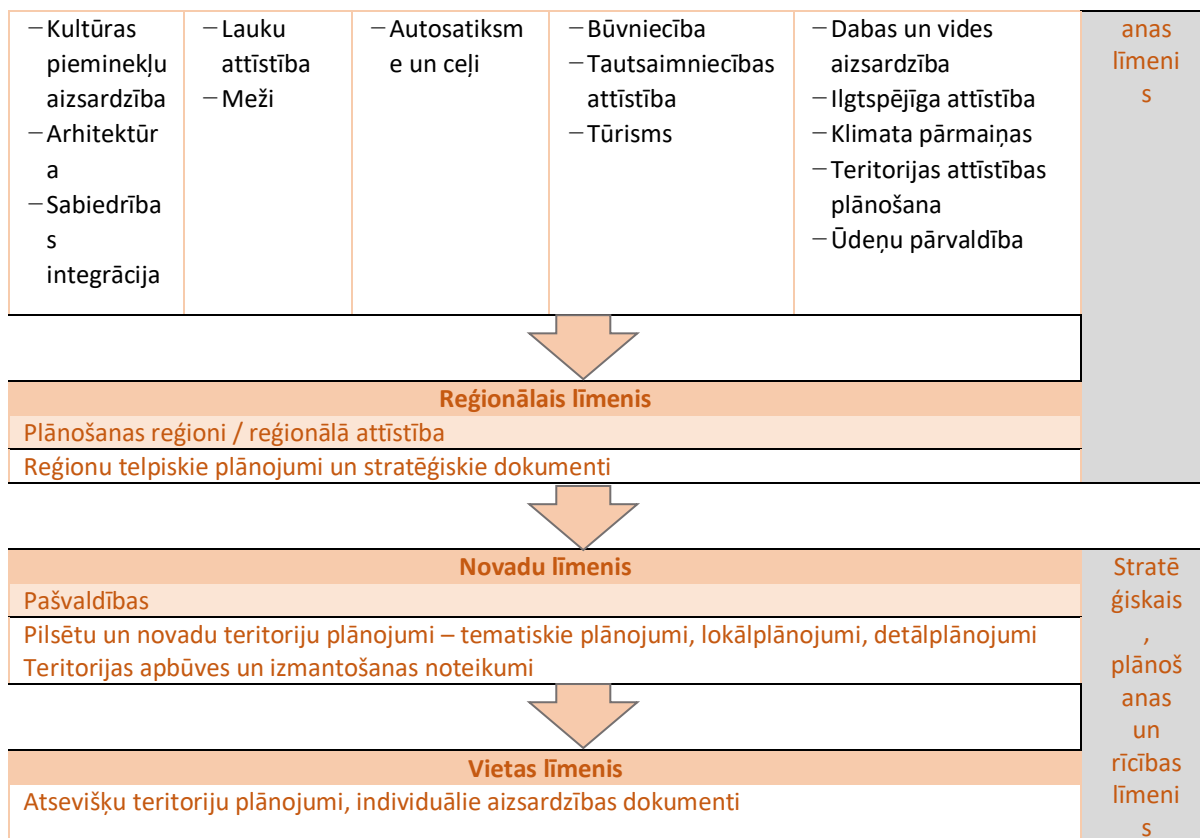

3.att. Ainavas novērtēšanas procesa komplicētība, ko ietekmē tās multidimensiālais raksturs un to veidojošās jomas ainavas holisma plānošanas un pārvaldības mērogu ietvarā

Latvijas kontekstā ainavas tematiskās jomas ir iesaistītas dažādu nozaru attīstības procesos, kas savukārt ir pārstāvētas dažādos pārvaldības līmeņos / mērogos. Līdz ar to veidojas sarežģīts ainavu pārvaldības process, jo katra nozare vai joma ainavu skata galvenokārt kā resursu savas specifiskās jomas ietvaros un atbilstoši tās uzstādītajiem ainavu kvalitātes mērķiem (piemēram, Kultūras ministrijas kompetencē ir kultūras pieminekļu aizsardzība, Zemkopības ministrija atbild par lauku ainavas, tai skaitā meža ainavas, attīstību utt.) (4.att.).

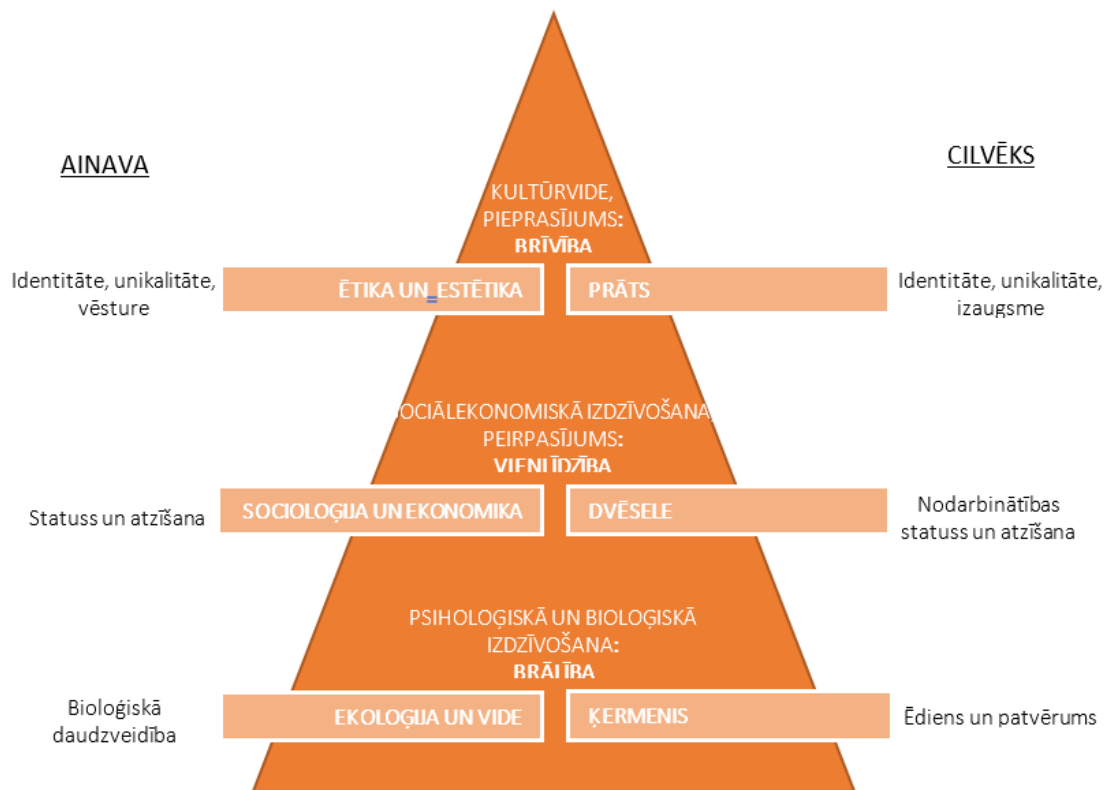

¹⁴ Zigmunde D., Nitavska N. (2017) Legislative framework for landscape planning in Latvia. In: WORLD MULTIDISCIPLINARY CIVIL ENGINEERING-ARCHITECTURE-URBAN PLANNING SYMPOSIUM 2017, WMCAUS 2017, IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering, Vol. 245 (6)

4.att. Ainavu novērtēšanā, plānošanā un pārvaldībā iesaistītās jomas dažādos līmeņos / mērogos Latvijā¹⁵

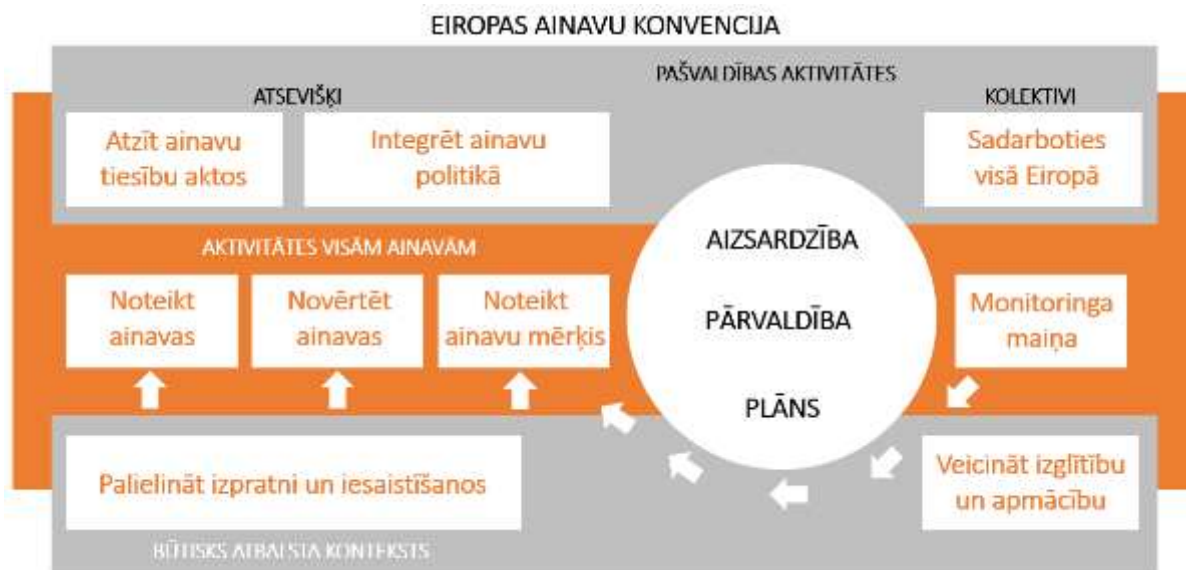
¹⁵ Zigmunde D., Nitavska N. (2017) Legislative framework for landscape planning in Latvia. In: WORLD MULTIDISCIPLINARY CIVIL ENGINEERING-ARCHITECTURE-URBAN PLANNING SYMPOSIUM 2017, WMCAUS 2017, IOP Conf. Series: Materials Science and Engineering, Vol. 245 (6)

5.att. Sasaiste starp cilvēka vajadzībām un ainavu kā visaptverošu resursu Maslova vajadzību piramīdas ietvarā¹⁶

Līdz ar Eiropas Ainavu konvencijas pieņemšanu aizvien aktuālāk iezīmējās tieši **cilvēka uztveres aspekts** ainavu novērtēšanā, kā arī ainava kā cilvēka un vietas mijiedarbības rezultāts, kurā tiek respektēti gan dabas procesi, gan cilvēka vajadzības (5.att.).

¹⁶ Van Mansvelt D.J. (2018) Considerations on Sustainable Land Use: A Contribution to the Movir's 50th Anniversary. Biogeosystem Technique, Vol. 5(1), p.87-109

6.att. Ainavu novērtēšana kā nozīmīgs posms Eiropas Ainavu konvencijas īstenošanas struktūrā tālāku rīcību noteikšanai ainavu plānošanā, aizsardzībā un pārvaldībā¹⁷.

Ainavu novērtēšana ir arī nozīmīgs etaps Eiropas Ainavu konvencijas ieviešanas struktūrā, jo veido pamatu tālāku rīcību noteikšanai ainavu aizsardzībā, plānošanā un pārvaldībā (6.att.). Tomēr Eiropas Ainavu konvencija nenosaka kopīgu pieeju visām Eiropas valstīm, norādot uz katras valsts specifiskajām iezīmēm un nepieciešamību tām pašām identificēt savus mērķus saistībā ar ainavu kā resursu.

1.3. Galvenās pieejas un modeļi ainavu novērtēšanā

Ieva Lešinska rakstā par Saimona Šamas grāmatu "Ainava un atmiņa"¹⁸ raksturo ainavas uztveri un salīdzina to ar vairāku citu autoru darbos minēto uztveres formu un pieeju:

“Iekams kļūt par iepriecinājumu maņām, ainava ir prāta veidojums. To veido ne vien iežu slāņi, bet arī atmiņas uzkrājumi.” Savā ziņā tā šķiet paralēle Ričarda Seneta brīnišķīgajam darbam “Miesa un akmens. Ķermenis un pilsēta” – tikai šoreiz miesa un gars sastop nevis cilvēka apstrādātu akmeņu krāvumus un ejas starp tiem, bet mežu, upi, klinti, kurus ne vien uztveram ar maņām, bet kuri nes mūsu, kā arī mūsu priekšteču apziņas nospiedumus. Galu galā, ainavu jau esam izdomājuši mēs paši, mēs esam to padarījuši par iedvesmas, prieka, baudas, baiļu, šausmu, mīta objektu; bez mums tā ir vienkārši daba, vienkārši – ir”.

Dažkārt ir grūti nošķirt ainavu identifikācijas metodes un novērtēšanas metodes, jo jomas speciālisti uzskata, ka novērtēšana un identifikācija izriet no vienas un tās pašas darbības. Atšķirība starp identifikāciju un novērtēšanu tiek noteikta, pamatojoties uz izmantoto metodi. Jautājumi, kas tiek apspriesti zinātnieku aprindās un kopienā, kas praktiski darbojas konkrētajā jomā, no vienas puses

¹⁷ Natural England interneta vietne www.naturalengland.org.uk/lcn

¹⁸ Rīgas laiks, 2020.gada jūnijs.

attiecas uz ainavas novērtēšanas laiku, bet no otras puses uz izmantotajām metodēm un jo īpaši uz zināšanu avotiem, kas var tikt mobilizēti.¹⁹

Šis jautājums var šķist neatbilstošs attiecībā uz veicamo uzdevumu faktisko svarīgumu. Tomēr tas tiek apspriests, jo tas attiecas uz saikni starp ainavas identifikācijas un novērtēšanas darbībām un aktīvu plānošanu, citiem vārdiem sakot, darbībām, kas ietver ainavu apsaimniekošanu, aizsardzību un plānošanu. Daži praktiķi uzskata, ka abiem darbības veidiem jābūt vienlaicīgiem vai secīgiem – identifikāciju un novērtēšanu var veikt tikai pirms plānošanas un aizsardzības darbībām; citi uzskata, ka pirmā veida darbību var veikt neatkarīgi no otrās, tādējādi palīdzot iegūt zināšanu bāzi par ainavām, ko var izmantot visi iesaistītie cilvēki, neatkarīgi no tā, vai tie ir politiķi, zinātnieki vai praktiķi. Šis risinājums ticis piemērots vairākās valstīs (jo īpaši Francijā, Spānijā, Lielbritānijā un Norvēģijā), izstrādājot ainavu atlantus, kas ir materiāli, kuri ietver zināšanas par dažādu veidu ainavām un to dinamiku.

Ainavu identifikācijas un novērtēšanas rezultātus iespējams sakārtot krājumos (līdzīgi atlantiem) vairākos mērogos (valsts, reģionālā, vietējā mērogā), veidojot sakārtotas, telpiski attēlotas un ilustrētas datubāzes, kurās pēc dažādiem kritērijiem iezīmēti dažādi esošās un norobežotās ainavas veidi. Šādus ainavu atlantus vai ainavu datubāzes būtu iespējams lietot ikdienā teritorijas plānotājiem un vietējiem iedzīvotājiem.

Strukturēta ainavas novērtēšanas metode, kas saista aprakstu, klasifikāciju, analīzi un novērtēšanu, nodrošina integrētu sistēmu, kurā var apspriest lēmumus par zemes izmantošanas pārvaldību.

Pēdējo 30 gadu laikā "ainavas rakstura" ideja ir kļuvusi par svarīgu starpdisciplināru instrumentu daudzās Eiropas valstīs un citur pasaulē. Ainavas raksturojuma mērķis ir definēt ainavas struktūras, jo tieši ainavu struktūras atšķir konkrēto ainavu no tās kaimiņos esošām ainavām, tāpēc ainavas raksturošanai var izdalīt divas fāzes, kas atbalsta viena otru: *ainavas elementu uztveršana* un *ainavu struktūru skaidrojums*.

Savukārt ainavas novērtējuma mērķis ir izskaidrot ar to saistītās sociālās pārstāvniecības un vērtību sistēmas. Šīs pārstāvības un vērtību sistēmas ir pakļautas dažādām ietekmēm, kas izplatās un stabilizējas dažādos sociālās organizācijas līmeņos. Ir jāņem vērā divi sociālo pārstāvniecību un vērtību sistēmu līmeņi:

- Globālie modeļi attiecas uz akadēmisko kultūras un mākslas pārstāvēto ainavu attēlojumu: literatūru un glezniecību, kā arī fotogrāfiju un kino. Tas attiecas arī uz dažādiem stereotipiem, ko izsaka plašsaziņas līdzekļi: prese, televīzija utt.
- Vietējie modeļi norāda uz vietējo kultūru un vietējām sociālajām attiecībām, kas notiek ainavas sabiedriskās formas pārstāvniecībās. Šīs vietējās pārstāvniecības un vērtību sistēmas papildina globālos modeļus un savieno tos. Bet tie dažreiz ļoti atšķiras viens no otra. Tādējādi pilsētas zemei, uz kuras atrodas atkritumu savākšanas poligons, var būt liela nozīme kaimiņu iedzīvotājiem, kaut arī sabiedrība kopumā tos nicina.

Dažādas metodes ainavas rakstura noteikšanai un novērtēšanai regulāri tiek lietotas ainavu izpētei, teritoriālajai plānošanai un zemes pārvaldībai. Galvenokārt tās radās 19. un 20. gadsimtā rūpēs par īpaši apdraudētu ainavu aizsardzību un saglabāšanu, bet šobrīd tā ir kļuvusi par pieeju, kas cenšas

¹⁹ Council of Europe. (2006). *Landscape and sustainable development: challenges of the European Landscape Convention*. Council of Europe Publishing.

izprast un, vēl svarīgāk, pārvaldīt un veidot ainavu. Tajā pašā laikā akadēmiskā, politiskā un profesionālā izpratne par ainavu ir ievērojami paplašinājusies.²⁰

Ņemot vērā pieaugošo politikas pieprasījumu starptautiskajā un valstu līmenī, pēc nacionālo un starptautisko aģentūru pieprasījuma ir uzsākti dažādi ainavu klasifikācijas projekti. Lai gan agrākos mēģinājumus galvenokārt rosināja ģeogrāfu, ainavu ekologu vai reģionu plānotāju zinātniskā ieinteresētība, nesenās iniciatīvas ir daudz vairāk integrētas plašākā valstu monitoringa sistēmā un ir vērstas uz konkrētu politikas īstenošanu ilgtspējības, dabas resursu pārvaldības un vides novērtējuma jomu.²¹

Analizējot Eiropas valstu pieredzi ainavu novērtēšanā un kartēšanā, var izdalīt trīs pamatprincipus:

1. **Ainavas kā "vienota veseluma" novērtēšana (holistiskā pieeja)**, kas galvenokārt ietver ar cilvēka uztveri (gan vizuālo, gan kognitīvo) un sabiedrības līdzdalību saistītas pieejas, bet vienlaikus apskata ainavu ļoti daudzpusīgi arī citu aspektu ietvaros.
2. Ainavas raksturojums un novērtēšana pēc ģeomorfoloģiskā un ekoloģiskā rakstura, zemes lietojuma veida.
3. Ainavas novērtēšana, kas balstīta uz **ainavas elementu vai noteiktu īpašību statistisku analīzi**, izmantojot iepriekš noteiktu katra parametra vērtību skalu.

Ainavas kā holistiskas struktūras jeb vienota veseluma novērtēšanas pieeja ietver ļoti plašu apskatāmo kritēriju loku, ieskaitot ainavas vizuāli estētisko uztveri, vietas vēsturi, identitāti, arhitektūru sasaistē ar ģeo-ekoloģiskajiem aspektiem un ainavas telpisko struktūru. Tipiski piemēri ir jau iepriekš minētā Lielbritānijā attīstītā Ainavas rakstura novērtēšanas pieeja (*Landscape Character Assessment - LCA*), kā arī vairākās citās Eiropas valstīs tām pielāgotas šīs metodes versijas. LCA vadlīnijas nodrošina datu kopu pamata uzskaiti, nosakot, ka ainavu veido trīs faktori: dabas faktori (piemēram, ģeoloģija un augsne), kultūras faktori (piemēram, zemes izmantošana un laika dimensija), kā arī estētiskie un uztveres faktori (piemēram, skati un izvēle, priekšroka). Turklāt estētiskajā un uztveres aspektā ir piedāvāta un pieņemta plašāka sistēma ainavas vizuālā rakstura analīzei, izmantojot dažādus rādītājus. Vairākās no valstīm ainavu novērtēšanas procesā kā kritēriji iekļauti tādi aspekti kā sajūtas, atmiņas vai asociācijas. Tas sasaistās arī ar Eiropas Ainavu konvencijā minēto ainavas definīciju, kas ietver jēdzienu **ainava, kādu to uztver cilvēks**. Jēdziena "uztver" skaidrojums konvencijā ir daudz plašāks par tikai vizuālo uztveri, ietverot arī cilvēka psihoemocionālo un kognitīvo pusi, kas saistās ar pieredzi, atmiņām un citām sajūtām, kas rodas atrodoties ainavā. Tomēr šī ainavu novērtēšanas komponente nosaka arī vajadzību pēc skaidras metodikas psihoemocionālo un kognitīvo aspektu novērtēšanā, lai pētījums būtu atkārtojams un to varētu īstenot vienlaicīgi vairāki neatkarīgi eksperti. Tāpat sabiedrības iesaiste ainavas uztveres komponentes novērtēšanā atšķiras arī dažādos ainavu mērogos. Ainavas uztveres loma pieaug vietas līmenī, jo tas ir atbilstošs, saprotams un nolasāms cilvēka uztveres mērogs. Savukārt reģionālā un nacionālā līmenī ainavas tiešās uztveres loma samazinās, jo kļūst vairāk asociatīva un balstās uz indivīda izpratni un zināšanām par konkrētā reģiona ainavu īpatnībām, savdabību, simbolismu un noteiktiem identitātes elementiem. Lielākoties Eiropas valstu ainavu novērtēšanas piemēros cilvēka uztveres dati tiek iegūti, **ekspertam apsekojot ainavas lauka pētījumos pēc iepriekš sagatavotas apsekošanas metodikas un kritērijiem**, vai arī **fokusgrupu intervijās ar iesaistītajām pusēm**, galvenokārt valsts institūcijām vai nozaru nevalstiskajām

²⁰ Fairclough, G., Herlin, I. S., & Swanwick, C. (2018). LANDSCAPE CHARACTER APPROACHES IN GLOBAL, DISCIPLINARY AND POLICY CONTEXT. In *Routledge handbook of landscape character assessment*. Routledge. <https://doi.org/10.1080/01426397.2020.1731237>

²¹ Wascher, D. M. (2004). Landscape-indicator European approach. In *The New Dimensions of the European Landscapes* (Vol. 4). Springer International Publishing.

organizācijām. Lai arī cilvēka ainavas uztvere ir raksturota kā būtiska, pētījumos nav vai arī tikai dažās aktivitātēs ir iesaistīti vietējie iedzīvotāji. Ņemot vērā, ka katra indivīda uztveri ietekmē subjektīvas personīgās iezīmes (atmiņas, uztveres īpatnības, izglītība, pieredze utt.), iedzīvotāju iesaiste pētījumos ir resursu ietilpīgā, jo jānodrošina iesaistīto respondentu reprezentativitāte,²² taču to atvieglo tiešsaistes **ģeogrāfiskās informācijas sistēmas (ĢIS)** platformas rīku attīstība, ko var pielāgot šim uzdevumam.

ĢIS ir lietderīgs ainavas rakstura novērtēšanā pēc ģeomorfoloģiskām iezīmēm, ainavas segas, zemes lietojuma, kultūras mantojuma vai rekreācijas un tūrisma resursiem, jo ļauj digitāli apkopot un interpretēt datus, vieglāk saskatīt kopainu, precizēt robežsituācijas. Mūsdienās aizvien vairāk pieaug ĢIS loma tieši datu interpretācijā un dažādu tematisko slāņu izveidē, izmantojot ĢIS karšu / datu kopu pārklājuma tehnikas, kā arī dažādus modelēšanas rīkus (piemēram, redzamības analīzi). ĢIS ļauj arī datu slāņus papildināt, kā arī veidot interaktīvu vidi, nodrošinot atgriezenisko saiti no šīs vides lietotājiem, kuriem ir iespējams papildināt kartes ar saviem novērojumiem un citu informāciju.

Vēl viena no pieejām, kas tiek izmantota ainavu novērtēšanā, balstās uz **ainavas rakstura un elementu statistisku analīzi**. Bieži vien šajā pieejā tiek izmantotas nevis ainavu vienības kā poligoni, bet noteikts režģis, kura ietvaros tiek analizēta konkrēto struktūru vai elementu koncentrācija ģeometriski vienādu telpisko vienību ietvaros. Šādai metodei ir pozitīvie aspekti, jo izveidoto regulāro ģeometrisku figūru ietvaros vienkāršāk veikt statistisko analīzi, bet kā limitējošais aspekts šeit minams ainavas kā holistiskas struktūras novērtēšanas iespējas. Tāpēc visbiežāk Eiropas valstu pētījumos ir izmantota ainavu vienība kā poligons, jo tas ir tuvināts ainavas kā vienotas sistēmas cilvēka uztveres mērogā principam.

Kopumā jāsaprot, ka **ainavu novērtēšanai var tikt lietoti dažādi modeļi**, kas ļauj izvēlēties piemērotāko pieeju konkrētai situācijai un ainavas mērogam.

Var izdalīt četrus atšķirīgus modeļus vai pieejas ainavu novērtēšanas procesam.²³

7.att. Ainavu novērtēšanas modeļi

Ekspertu modelis

Ekspertu pieeja jau izsenis ir dominējusi nozares praktiskajā darbībā. Laika gaitā ir veikti dažādi pētījumi, kas apstiprina, ka ainavu (kvalitātes) novērtējumu būtu jāveic kvalificētiem ekspertiem vai citiem speciālistiem, kas ir īpaši apmācīti, ļaujot tiem veikt pamatotus novērtējumus ekspertu paradigmas ietvaros. Pieņēmuma pamatā ir uzskats, ka ainavas, ko ikdienā redz, lieto un piedzīvo liela sabiedrības daļa, novērtēšana var būt emocionāla un subjektīva, tāpēc, lai nodrošinātu objektivitāti un uzticamību ainavu novērtējumam, ir nepieciešams procesā iesaistīt nozares profesionāļus.

Psihofiziskais modelis

²² Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

²³ Salaudeen, A. B., & Adesokan, F. B. (2021). Comparative Study of Psychophysical and Expert Models of Naturally Based Landscapes. *KIU Journal Of Social Sciences*, 6(4), 123–129. <http://ijhumas.com/ojs/index.php/kiujoss/article/view/1085>

Ainavu novērtēšanas pētījumos Psihofiziskais modelis, ko sauc arī par Q metodoloģiju, ir ticis lietots, lai paplašinātu novērtējumu bāzi, apzinot plašas sabiedrības estētiskās vērtības. Šis modelis lielā mērā balstās uz pieņēmumiem par stimulējošu reakciju, jo īpaši attiecībā uz uzvedību. Rūpīga tā lietošana atklāj vairākus netiešus pieņēmumus par cilvēka un ainavas mijiedarbību. Šādas mijiedarbības rezultāti ir statistiski pārbaudīti ainavas kvalitātes publiskās uztveres mērījumi, identificējot vides elementus, ar kuriem var manipulēt resursu pārvaldītāji.

Psihofiziskais modelis nodrošina iespēju prognozēt, kuras ainavas dimensijas būs saistītas ar sabiedrības uztveri par vizuālo pievilcību. Šis asociācijas izriet no sabiedrības reitingiem, kas iegūti kontrolētās, eksperimentālās manipulācijās ar ainavu skatiem vai ainavu simulācijām. Ainavu mainīgos lielumus parasti izvēlas atsaucoties uz konkrētām plānošanas vai apsaimniekošanas vajadzībām.

Kognitīvais modelis

Galvenais pieņēmums, kas ir kognitīvā modeļa pamatā, ir, ka cilvēki ne tikai reaģē uz vides stimuliem, bet arī selektīvi domā par to, kura ainavas kvalitāte viņiem ir vērtīga, pamatojoties uz vizuālo informāciju. Šajā gadījumā pētnieki ir mazāk norūpējušies par to, kādas ainavas tiek vērtētas, bet gan par to, kāpēc tās tiek tā vērtētas. Ainavas nozīmes meklējumi ved dažādos virzienos, un tie izriet no dažādiem pamatpieņēmumiem. Pie tam šie pieņēmumi bieži tiek skaidri izteikti, nevis tikai netieši norādīti, kā tas attiecas uz lielāko daļu ekspertu un psihofizisko modeļu pētījumu. Ja ekspertu un psihofizikālo modeļu pieejas ir īpaši orientētas uz to metožu izstrādi, kuras piemērojamas uztvertās ainavas kvalitātes izpētei, tad kognitīvie pētījumi tiecas meklēt ar ainavām saistītas nozīmes. Liela daļa kognitīvo darbu ir bijuši īpaši saistīti ar ainavu verbālu novērtēšanu, izmantojot tādas metodes kā aptaujas jautājumi, īpašības vārdu kontrollsaraksti vai semantiskās atšķirības. Īpašības, kas uzsvērtas kā svarīgas, piemēram, sarežģītība, noslēpumainība, dabiskuma pakāpe, perspektīva un patvērums, noteikti ietekmē cilvēka kognitīvo apstrādi.

Pieredzes modelis

Pieredzes modelis koncentrējas uz cilvēka un ainavas komponentu mijiedarbību. Pētnieki, kas izmanto pieredzes metodes, ir koncentrējušies uz mijiedarbības un tās rezultātu būtības izpratni, nevis konkrētu ainavu iezīmju apzināšanu. Ar pieredzi saistītais viedoklis arī uzsver šīs mijiedarbības aktīvo raksturu. Šajā skatījumā cilvēki nav vienkārši ainavas novērotāji, bet dalībnieki, un veids, kādā viņi piedalās, zināmā mērā ietekmē viņu ainavas vērtības. Cilvēki tiek uzskatīti par aktīviem ainavas dalībniekiem, un tādas cilvēciskas īpašības kā nodomi, vajadzības, zināšanas, spējas un kultūra parasti ietekmē viņu spriedumus. Ainava, kas pieredzēta, neatkarīgi no tā, vai tā ir ikdienas aktivitāšu vieta, ainavisks brīnuma vai radoša iedvesma, ir un paliek tā pati ainava. Šīs paradigmas izmantošana visvairāk ir raksturīga ģeogrāfiem, kuri, ilgi cenšoties izprast ainavu evolūciju un cilvēku darbību vidē, ir interesējušies arī par ainavu vērtībām.

Šīs pieejas paņēmieni nav tik strukturēti kā citos modeļos, tiecoties koncentrēties uz holistiskiem aprakstiem. Šis strukturēšanas trūkums balstās uz pieņēmumu, ka ainavas vērtība ir jādefinē pēc kritērijiem, ko izmanto indivīdi, kas piedzīvo šo ainavu, nevis eksperti, kas to pēta. Šajā metodē grupas dalībnieki dalās ar savas pieredzes aprakstiem, kas tiek reģistrēti un izmantoti kā materiāls pārdomām un sekojošai vispārināšanai. Šī pieeja ir vairāk vērsta uz to, lai saprastu un attīstītu spēju redzēt to, kas ir ainavās, nevis uz manipulēšanu ar ainavām.

Kopumā var teikt, ka pieredzes modelis sniedz aprakstu par mijiedarbību starp indivīdiem, grupām un ainavām. Pieredzes analīzes vienība ir cilvēka – ainavas mijiedarbība, atšķirībā no kognitīvās pieejas, kas orientējas uz cilvēku, vai eksperta un psihofiziskā modeļa, kas uzsver ainavas iezīmes. Turklāt atšķirībā no citām pieejām, pieredzes izpēte uzsver, cik svarīgi ir dažādi pieredzes veidi, tostarp

darbības veids, ainavas apzināšanās pakāpe, sociālais un kultūras konteksts, kā arī sasniedzamie mērķi. Tā arī atzīst, ka ainavas vērtību spektrs ir plašāks nekā tikai ainavas estētiskā vērtība.

Amerikas Savienoto valstu Zemes pārvaldības birojs²⁴ ierosina četrus kritērijus ainavu vērtēšanas modeļu izvēlei. Šie kritēriji ir derīgums, uzticamība, jutīgums un lietderība. Tie tiek izmantoti, izvērtējot dažādas pieejas ainavu novērtēšanai.

- Derīgums ir attiecība starp to, kas ir izmērīts, un to, ko bija paredzēts mērīt. Piemēram, tiek uzskatīts, ka pastāv saikne starp IQ un intelektu, tāpat ainavas kontekstā tiek uzskatīts, ka pastāv sakarība starp topogrāfisko reljefu un ainavisko kvalitāti.
- Uzticamība ir atkārtotu mērījumu rezultātu konsekvence. Piemēram, ja tests, kas veikts līdzīgos apstākļos, nedod līdzīgus rezultātus, to neuzskata par uzticamu.
- Jutīgums ir izvēlētajās metodikas spēja izmērīt faktiskās atšķirības. Piemēram, ja nav iespējams izmērīt atšķirību, par kuru mēs zinām, piemēram, starp parku un atkritumu izgāztuvi, mums jāšaubās par metodes jutīgumu.
- Lietderība nosaka, vai veiktais izmēģinājums dod secinājumus, kurus var izmantot paredzētajam mērķim. Piemēram, mērījums, kas neparāda, kāds ainavas elements var tikt pārvaldīts, nebūs noderīgs neatkarīgi no tā, ka tas veikts korekti.²⁵

Ekspertu un psihofiziskos modeļus visvairāk izmantojuši lēmumu pieņēmēji un apsaimniekotāji vides jomā. Viņi augstu vērtē lietderību, jo īpaši pievēršoties tiem ainavas atribūtiem un īpašībām, ar kurām var manipulēt.

Daudzos psihofizikālajos un kognitīvajos pētījumos liela uzmanība tiek pievērsta tam, lai pierādītu, ka veiktie pasākumi ir pamatoti un uzticami. Procedūras parasti ir konsekventas, un informācija tiek sniegta veidā, kas nodrošina replicēšanu un vispārināšanu. Iegūtie dati sniedz lēmumu pieņēmējiem zināmu priekšstatu par to, cik lielā mērā tie var būt uzticami. No otras puses ekspertu un pieredzes pieeja ir subjektīvāka un savdabīgāka un bieži vien nav pakļauta stingrai statistikas analīzei, kā rezultātā uzticamību un derīgumu nemaz nevar izmērīt.

Jutīgums attiecībā uz spēju noteikt reālas atšķirības vērtībās un nozīmēs, iespējams, vislielākais ir pieredzes modelī. Šajā pieejā visdziļāk tiek ņemta vērā individuālā mijiedarbība ar ainavu. Tomēr liela daļa informācijas var būt ļoti personiska, tāpēc ir grūti to vispārināt uz visu sabiedrību.

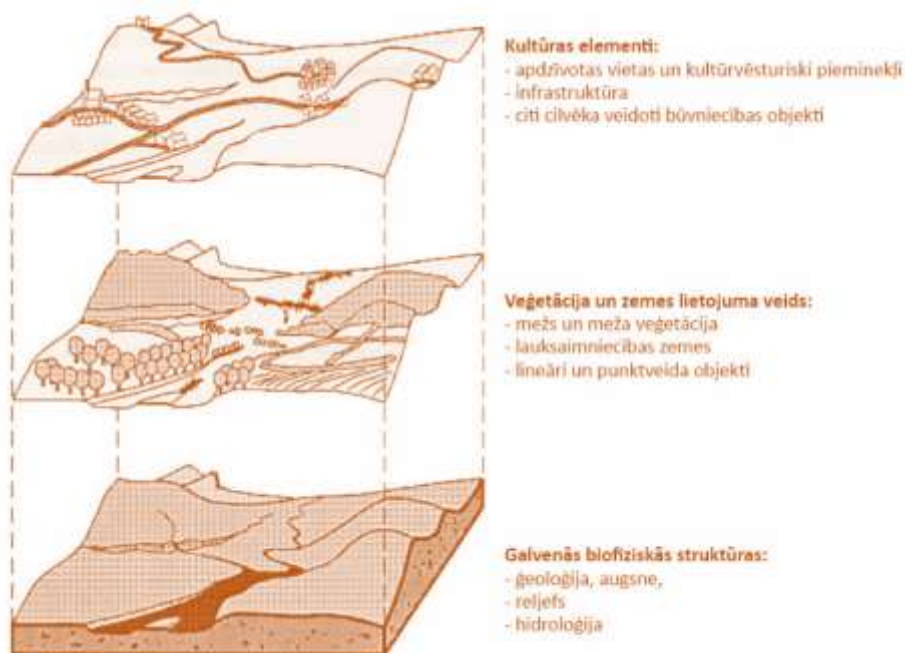
1.4. Ainavu tipoloģija un klasifikācija, ainavu vienību nodalīšana un mērogs

Ainavu raksturo fiziogēogrāfiskie apstākļi. Ainavu tipus var definēt, izmantojot zināšanas par ģeofizisko vidi – kalnu, pauguraiņu un līdzenumu ainavas, upju ielejas, plato u.c. Līdzīgi zemes lietojumu raksturo dominējošā virsma, strukturālie un / vai vēsturiskie un veģetācijas modeļi. Salīdzinot zemes platības visā reģionā, ir iespējams nošķirt tādas teritorijas kā kūdra lauki, zālāji un / vai augsnes apstrādes zemes. Kā jau tas minēts iepriekš, zemes lietojums un ainavas bieži savijas, nodrošinot teritorijai savdabīgo atšķirīgumu un / vai unikalitāti.²⁶

²⁴ ASV Iekšlietu departamenta Zemes pārvaldes biroja mājas lapa, <https://www.blm.gov/>, skatīta 2021.gada 17.maijā.

²⁵ Salaudeen, A. B., & Adesokan, F. B. (2021). Comparative Study of Psychophysical and Expert Models of Naturally Based Landscapes. *KIU Journal Of Social Sciences*, 6(4), 123–129. <http://ijhumas.com/ojs/index.php/kiujoss/article/view/1085>

²⁶ Kilkenny County Council. (2003). Kilkenny County Development Plan 2008 - 2014, Appendix C, Landscape Character Assessment Landscape.

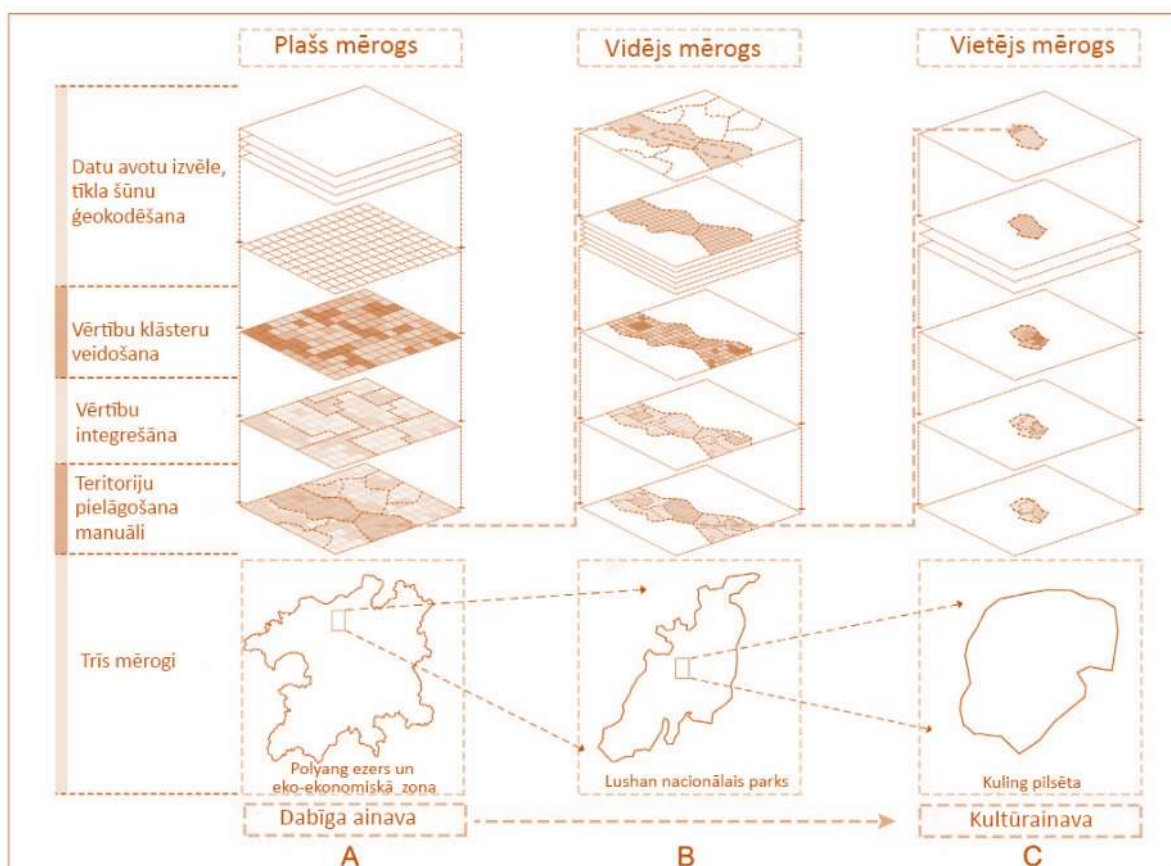

8.att. Ainavas raksturojums, kas sastāv no trim galvenajiem slāņiem: biofizikālās galvenās struktūras, veģetācijas un zemes izmantošanas veida un kultūras elementiem.²⁷

Tāpat Eiropas un pasaules pieredze rāda, ka, lai varētu iekļaut **cilvēka uztveres** aspektu ainavu novērtēšanā, būtisks ir **mērogs**, nosakot zemāko ainavu telpisko vienību, kura būtu cilvēkam aptverama un saprotama. Savukārt stratēģiskiem un vienotas pārvaldības mērķiem zemākās ainavu vienības tiek apvienotas lielākās, kuras iezīmē konkrēta reģiona fiziogēogrāfisko, ekonomisko un sociālo specifiku, kas atspoguļojas ainavas raksturā²⁸ (piemēram, aktīvi lauksaimniecības reģioni, piekrastes reģioni u.tml.) (9.att.).

²⁷ Wascher, D. M. (2004). Landscape-indicator European approach. In *The New Dimensions of the European Landscapes* (Vol. 4). Springer International Publishing.

²⁸ Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

9.att. Četri soļi/procesi, lai identificētu ainavas raksturīgo tipu un apgabalu trīs dažādos mērogos.²⁹

Tomēr viena no galvenajām atziņām, ko akcentē Eiropas ainavu pētnieki, ir, ka **ainavām nav robežu**. Tāpēc nepastāv viena noteikta pieeja ainavu iedalīšanā mazākās vienībās, katrā no valstīm tā var būt atšķirīga.³⁰ Eiropas valstu pētījumos tiek nodalītas dažādas ainavu vienības – ainavas rakstura teritorijas (*landscape character areas*), ainavu apvidi (*landscape areas*), ainavu vienības (*landscape units*), vides vienības (*environmental units*), zemes virsmu raksturojošas vienības (*land description units*) utt.

Ainavas tipoloģijām vai klasifikācijām ir būtiska nozīme gan rakstura, gan stāvokļa novērtēšanā, jo:

- Ainavas rakstura vienības sniedz iespēju identificēt politikas jautājumus reģionam raksturīgā un sociāli, kā arī ekonomiski būtiskā līmenī.
- Ainavas rakstura vienības nodrošina funkcionālu un metodoloģisku saikni starp biofizikas galveno struktūru un ainavas (agro) kultūras un sociāli-ekonomisko “izpaušmi”.
- Ģeogrāfiskās informācijas sistēmas izmantošana saistībā ar statistikas informāciju, kas glabājas relāciju datu bāzēs, ļauj veikt telpiskās analīzes novērtējumus.
- Dažādu hierarhisku slāņu attīstība, kas saskata dažādas ainavas problēmas, ļauj sasaistīt gan administratīvās, gan vides tipoloģijas.

²⁹ Yang, D., Gao, C., Li, L., & Van Eetvelde, V. (2020). Multi-scaled identification of landscape character types and areas in Lushan National Park and its fringes, China. *Landscape and Urban Planning*, 201(April), 17. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2020.103844>

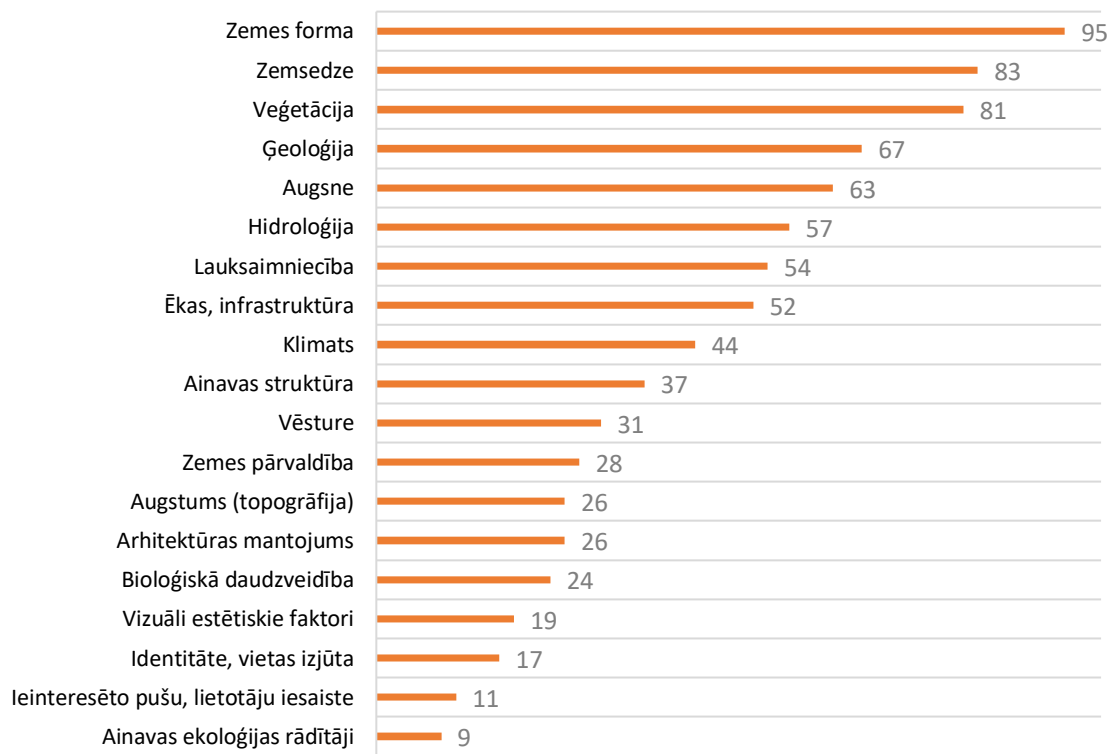
³⁰ Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

- Ainavu jomas nodrošina praktiskus instrumentus, lai informētu ieinteresētās personas un politikas veidotājus par ainavas jautājumiem.

Kopumā vērtējot dažādu valstu pieredzi ainavu novērtēšanā, ir iespējams izdalīt **galvenās ainavu kvalitāšu grupas**, kuru novērtēšanai tiek izmantotas jau specifiskas metodes un kritēriji:

1. biofizikālie parametri;
2. ainavu ekoloģijas rādītāji;
3. socio-ekonomiskie un tehniskie parametri;
4. vēsturiskā attīstība;
5. cilvēka estētiskās uztveres parametri;
6. ainavas lietotāju līdzdalība un ainavu politika un pārvaldība.³¹

Līdz ar to, vērtējot dažādas Eiropā pielietotās ainavu novērtēšanas pieejas, tajās visās kā atskaites vai bāzes slānis izmantota reljefa forma, ainavas struktūras un elementu analīze.³²

10.att. Simensen et.al. (2018) veiktā analīze par biežāk izmantotajiem kritērijiem ainavu novērtēšanā (kopumā no 54 pētījumiem).

Atsaucoties uz pētījumu par ainavu novērtēšanā izmantotajām pieejām Eiropas valstīs³³, kā **galvenie kritēriji, kas iekļauti ainavas novērtēšanā**, tiek minēti sekojošie:

³¹ Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

³² Routledge Handbook of Landscape Character assessment. Current Approaches to Characterisation (2018) G.Fairclough, I.Sarlöv Herlin, C.Swanwick (eds.). London and New York: Routledge. 294 p.

³³ Simensen T., Halvorsen R., Erikstad L. (2018) Methods for landscape characterisation and mapping: A systematic review. *Land Use Policy*, No 75, pp. 557–569

- bioklimatiskie ainavas rādītāji (augstums virs jūras līmeņa un klimats);
- ģeo-ekoloģiskie ainavas rādītāji (ģeomorfoloģija, ģeoloģija un augsne, hidroloģija);
- ekoloģiskie ainavas rādītāji (veģetācija, ainavas struktūra, bioloģiskā daudzveidība, ainavas ekoloģiskā metrika);
- zemes lietojuma rādītāji (ainavas sega, zemes pārvaldība, lauksaimniecība, apbūve un infrastruktūra);
- ainavas sociālie un kultūrvēsturiskie rādītāji (vēsture, kultūrvēsturiskais mantojums, skati un estētiskā kvalitāte, vietas identitāte un aura, sabiedrības iesaiste, līdzdalība) (10.att.).

1.4.1. Ainavu klasifikācijas pieredze Latvijā

Ainavu pētījumu attīstību Latvijā monogrāfijā "Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts"³⁴ aprakstījis ainavu pētnieks prof. Oļģerts Nikodemus, kurš arī pats sniedzis nozīmīgu ieguldījumu ainavu pētniecības attīstībā Latvijā. Vēsturiski ainavu telpisko vienību nodalīšana, kas ietvēra galvenokārt fiziski ģeogrāfiskos principus, ir aizsākusies jau 20. gadsimta sākumā, taču 20. gadsimta beigās izveidota ainavu vienību sistēma, kura ietver ainavas pēc ģeomorfoloģiskā un zemes segas rakstura, ainavu apvidus un ainavu zemes.³⁵

11.att. K.Ramana³² ainavu rajonēšana.

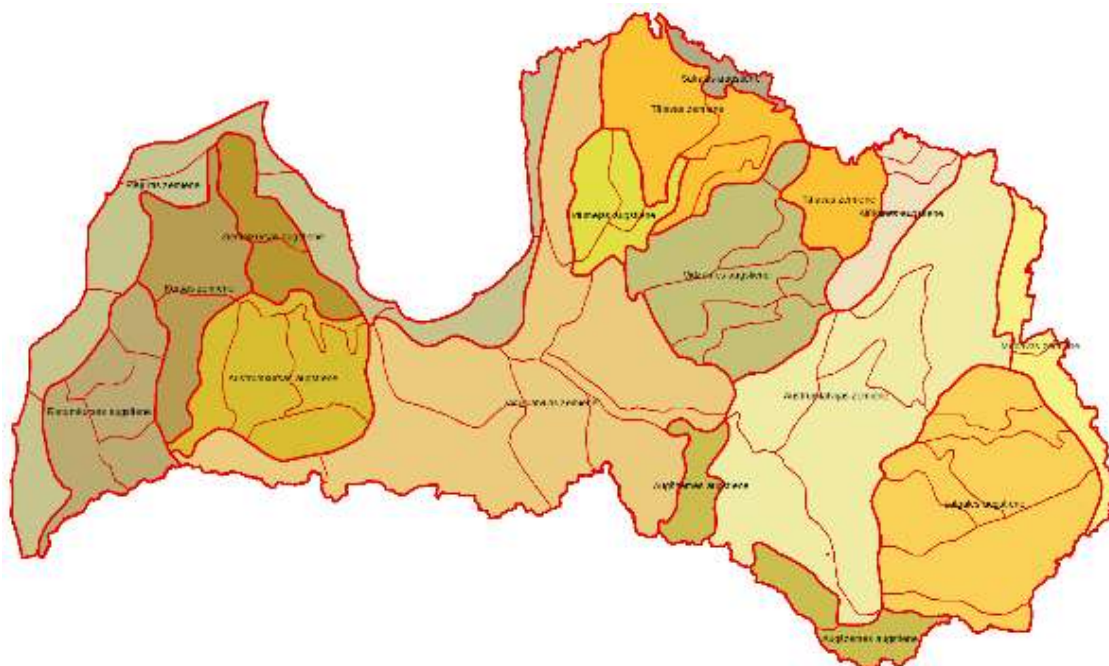
Vairāki Latvijas pētnieki atbilstoši dažādām tēmām šo iedalījumu ir mainījuši vai papildinājuši ar citiem parametriem. Sākot no pagājušā gadsimta 70-tajiem gadiem, Latvijā attīstījās funkcionālā pieeja ainavu izpētē, kurā nozīmīgu ieguldījumu devusi ainavu pētniece Aija Melluma.³⁶ Ņemot vērā mūsdienu aktualitātes, kas saistās ar ilgtspējīgu attīstību, zaļo infrastruktūru, iedzīvotāju līdzdalību, ainavu vērtību saglabāšanu, pētījumos ir nākušas klāt tādas pieejas kā ekosistēmu pakalpojumu

³⁴ Nikodemus, O., Kļaviņš, M., Krišjāne, Z., Zelčs, V. (red). Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts. LU, LVAf, 2018.

³⁵ Ramans, K., 1994. Ainavrajonēšana. Latvijas ainavzemes un ainavapvidi. Latvijas daba. Enciklopēdija „Latvija un latvieši”, 1. Rīga, Latvijas enciklopēdija, 22.-24.

³⁶ Nikodemus, O., Kļaviņš, M., Krišjāne, Z., Zelčs, V. (red). Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts. LU, LVAf, 2018.

novērtējums, ainavas vizuāli estētiskais novērtējums, vietas identitātes pētījumi utt. Vairākās Latvijas pašvaldībās izstrādāti ainavu tematiskie plāni.

12.att. V.Šteina un V.Zelča (1988) dabas apvidu rajonēšana.

Veidojot ainavu klasifikācijas Latvijā, līdz šim tās ir balstītas uz dažādiem kritērijiem. Tie ir atšķirīgi dažādiem autoriem un arī dažādos hierarhiskos līmeņos. Aptverot visu Latvijas teritoriju (augstākajā līmenī), jaunākās klasifikācijas visai Latvijas teritorijai pēc fiziogēogrāfiskajiem kritērijiem izstrādājuši pētnieki K.Ramans (11.attēls) un V.Šteins, V.Zelčs (12.attēls). Abas klasifikācijas balstās uz reljefa lielformām (gan 15 dabas rajonu, gan 64 dabas apvidu līmenī). K.Ramana klasifikācija 16 ainavzemju līmenī balstās uz reljefa lielformām, lielo upju baseiniem, kas papildināta ar citiem kritērijiem – kultūrvēsturisko (Augšzemes gadījumā), ģeogrāfisko (piemēram, Ziemeļvidzeme). Savukārt 89 Ainavu apvidu līmenī pamatkritēriji ir reljefa un zemes izmantošanas sintēze.

Atzīmējams, ka izmantotā literatūra nesniedz pietiekamu atbildi uz jautājumu, kādi kritēriji ir bijuši noteicošie, lai identificētu un nošķirtu dažādas ainavu teritorijas vienā taksonomiskajā līmenī.

2.tabula K.Ramana ainavu apvidiem lietotie apzīmējumi/kritēriji

Reljefs	Zemes izmantošana	Citi apzīmējumi
Pauguraine	Mežaine	Apvidus
Nolaida	Purvaine	
Nogāze	Silaine	
Viļņaine	Āraine	
Dziļēja	Mežāre	
Kanjons	Ezeraine	
Augstumi	Mežpurvaine	
Grēdaine		
Uzcilnis		
Ieliece		

Lietotie apzīmējumi nosaka un raksturo vienlaicīgi attiecīgo taksonomisko vienību. Tos var uzskatīt par svarīgākajiem lietotajiem kritērijiem.

1.5. Ainavas kvalitātes mērķi

Saskaņā ar Ainavu politikas pamatnostādņem, kurās vispārīgi aprakstīta kārtība, kādā notiek ieinteresēto pušu līdzdalība politikas īstenošanā, ir nodefinēts **ainavas kvalitātes mērķis**, kas ir kompetentu publisko iestāžu formulētas sabiedrības vēlmes attiecībā uz viņu apkārtnes ainavas raksturiezīmēm. Līdz ar to, lai noteiktu ainavas kvalitātes mērķi, sadarbībā ar sabiedrību un, ņemot vērā pētījumus, ir jāveic vispusīga konkrētās ainavas un vietas attīstības tendenču izpēte, vienlaikus izvērtējot gan dažādas ainavu attīstības alternatīvas, gan iespējamās ietekmes uz ainavām, gan ainavu ietekmi uz dzīves kvalitāti konkrētajā vietā. Vienlaikus plašas diskusijas un apraksti publicēti par nozīmīgiem ainavu aspektiem, kurus svarīgi izprast un pēcāk lietot vienotu terminoloģiju. Piemēram, Marks Antrops (*Mark Antrop*), Gentas Universitātes profesors, Eiropas Ainavu konvencijas ietvara izdevumā, kas veltīts ainavas kvalitātes mērķiem³⁷, norāda, ka svarīgi ir apzināt vienu nozīmīgu lingvistisku neskaidrību, ka angļu valodā **“quality” ir saistīts vairāk ar īpašībām nekā vērtībām**, rezultātā to bieži iztulko ar nozīmi – vērtības, kas saistītas ar vērtējumu labi vai slikti. To atspoguļo arī ainavu novērtēšanas tendences Eiropā, kur katra ainava tiek raksturota kā individuāla, neatkārtojama un atšķirīga no citām, līdz ar to ir neiespējami veikt šo abu ainavu salīdzinājumu, piešķirot labāku vai sliktāku vērtējumu. **Ainavas var raksturot un aprakstīt. Vērtējumu iespējams piešķirt tikai tad, ja ir nodefinēts konkrēts ainavas kvalitātes mērķis.** Kā piemēram, ja ainavu kvalitātes mērķis ir kultūrvēsturiskā mantojuma un liecību saglabāšanai nākamajām paaudzēm, tad ainavas ir iespējams vērtēt tikai no kultūrvēsturiskā aspekta, analizējot tā klātbūtni konkrētajās ainavās.

Eksistē dažādi akadēmiskās, politiskās ievirzes un praktiskās literatūras materiāli par ainavu kvalitātēm, kur tiek izmantotas dažādas pieejas, sākot ar sadrumstalotām un statiskām un beidzot ar vizuālām analizēm. Katrā no pieejām attiecīgi pēc nodefinētās metodes, izpētes procesā izmanto fotoattēlus, satelīta attēlus, ĢIS kartēšanu, kas balstītas uz dinamiskām, vairāku maņu iesaistēm, ņemot vērā vērtētāja klātbūtni. Neskatoties uz lielo daudzveidību, minētās pieejas ir iespējams sagrupēt divās atšķirīgās grupās. Viena grupa ietver sadrumstalotu un atdalītu ainavu, bet otra grupa raksturojama ar visaptverošu un sasaistītu pieeju.³⁸ Ainava ir raksturojama kā formāla izpausme attiecībām, kas eksistē noteiktā laika periodā starp sabiedrību un topogrāfiski noteiktu teritoriju, kura radusies dabas un cilvēka faktora vai abu kopdarbības rezultātā. Līdz ar to ainava tiek uzskatīta par labvēlīgu resursu gan ekonomiskajai attīstībai, gan par dzīves vides kvalitātes radītāju. Antropogēnās slodzes darbība var veicināt nelabvēlīgas pārmaiņas ainavā, kas uzliek īpašas tiesības un pienākumus saglabāt un mērķtiecīgi plānot konkrētas teritorijas.³⁹

Savukārt ainavu iedalījums pēc nozīmes ir saistīts galvenokārt ar ainavas argumentētu novērtējumu. Līdz ar to nozīmes piešķiršana pamato arī veidu, kādā ir plānojama attiecīgā ainavtelpa – sabiedrības un ekspertu iesaistes attiecības un atbildība, izmantojot subsidiaritātes principu. Ainavtelpas nozīmi ietekmē mantotās ainavas, kas ir izveidojušās laika gaitā un turpina veidoties arī mūsdienās, vienlaicīgi ietverot dažādas aktivitātes un aspektus. Lai nodrošinātu kvalitatīvu ainavu veidošanu, nepieciešama rūpīga koprades sadarbība un process ar pašvaldībām, iedzīvotājiem un ekspertiem. Piemēram, pētījumā “Rīgas ainavu veidošanas mērķu noteikšana” konceptuāli ainavu plānošanai nodefinēti trīs līmeņi: ainavas kvalitātes mērķi, ainavas sociāli funkcionālo telpu attīstības vadlīnijas un ainavas veidošanas uzdevumi. Lai sasniegtu izvirzītos mērķus, tika piedāvātas ainavu sociāli funkcionālo telpu

³⁷ Antrop, M. (2007) Identifying and enhancing landscapes. Fifth meeting of the Workshops of the Council of Europe for the implementation of the European Landscape Convention (2007). Landscape quality objectives: from theory to practice.

³⁸ Davoudi, S., & Brooks, E. (2019). *Landscape quality: A rapid review of the evidence* (Issue September). www.gov.uk/government/publications

³⁹ Ivars Matisovs (2005). Pilsētvides ainavas kvalitāte un to ietekmējošie faktori Latgalē.

attīstības vadlīnijas un līdzdalības plānošanas metodoloģija ainavas veidošanas uzdevumu izvirzīšanai. Izstrādātajās vadlīnijās nedefinēti kritēriji ainavu sociāli funkcionālo telpu attīstībai. Tāpat svarīgi atzīmēt, ka cilvēka dzīves kvalitātes būtiska sastāvdaļa ir vide, kurā viņš dzīvo un ikdienā uzturas. Līdz ar to ainavas kvalitāte un dzīves kvalitāte ir savstarpēji cieši saistīti jēdzieni, kas jāņem vērā pie visiem aspektiem. Jo augstāka būs ainavu kvalitāte, jo augstāka būs arī dzīves kvalitāte.⁴⁰

Vēsturiski ainavu kvalitātes novērtēšanā ir pastāvējusi konkurence starp ekspertiem un uz uztveri balstītām pieejām, kas paralēli veidojušās caur ilgstošām debatēm par estētiskajiem aspektiem filozofijā.⁴¹ Pētījumi Ziemeļamerikā, Eiropā un Āzijā ir atklājuši un pierādījuši, ka dabiskas ainavas var tikt vērtētas dažādos apstākļos (skatīt 13.attēlu). Interesanta pieeja ainavu novērtēšanai ir, piemēram, Ķīnā, kur ainava tiek raksturota tikai no diviem aspektiem: kalniem un ūdens.

13.att. Ainavu kvalitātes novērtēšanas iespējas

Pētījumos vairākkārtīgi tiek uzsvērts, ka vienmēr svarīgs ir jautājums par **mērogu**, kas padara dabisko ainavu kvalitāti atšķirīgu no pilsētas zaļās zonas un dārziem. Ainava pēc būtības ir neierobežota, tā saplūst un mainās reljefa ietekmē, un tā attiecīgi to arī ietekmē. Būtisks ir ainavas tuvums, lai spētu to novērtēt.

Ir grūti noteikt, kur ainava sākas un beidzas telpiski, kurā mirklī to nepieciešams uzlabot, lai tas tiktu darīts savlaicīgi. Ņemot vērā nepārtrauktās izmaiņas, kuras tā piedzīvo cilvēces darbības dēļ, laika apstākļu, gadalaiku un klimata dēļ, ainavā mēs varam piedalīties fiziski, tēlaini un apcerēt to, veidot to un sadarboties ar to. Piemēram, Anglijā veiktajos pētījumos ir identificētas vairākas dažāda mēroga ainavas, kuras ir novērtējuši iedzīvotāji. Secināts, ka ainavās, kurām ir viegli piekļūt un kurām pastāv iedzīvotāju pieredzes dažādība un ainavas daudzveidība, veidojas lielāka iespēja izvēlēties un raksturot labākās vietas, kur cilvēkiem biežāk ir vēlme doties. Iesaistīšanās šajā procesā cilvēkiem veicina vietas izjūtu un piederību.⁴²

⁴⁰ Vides risinājumu institūts (2013). Pētījuma apraksts: Rīgas ainavu veidošanas mērķu noteikšana.

⁴¹ Daniel, T. C. (2001). Whither scenic beauty? Visual landscape quality assessment in the 21st century. *Landscape and Urban Planning*, 54(1), 267–281. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(01\)00141-4](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0169-2046(01)00141-4)

⁴² Davoudi, S., & Brooks, E. (2019). *Landscape quality: A rapid review of the evidence* (Issue September). www.gov.uk/government/publications.

Līdz šim ainavu zinātnes un ainavu plānošanas praksē vismazāk ir apzināta un ņemta vērā **ainavas uztvere** caur cilvēku, kas dzīvo konkrētā teritorijā, apziņu. Vietas pārzināšana, izpratne par ainavu, vietas izjūta, iztēle un vērtējums par ainavu ir svarīgs rādītājs no tiem cilvēkiem, kuri ilgstoši ir dzīvojuši noteiktā teritorijā. Piemēram, pilsētvide un tās uztvere ir speciāli orientēta uz pilsētas emocionāli estētisko apguvi un raksturojama ar lielu apkārtējās ainavas uztveres kapacitāti. Līdz šim ir noteikti trīs atšķirīgi veidi, kā tiek sadalīta ainavas kvalitāte akadēmiskās analīzes vajadzībām, kur koncentrējoties uz dažādiem aspektiem ainavā, iespējams izdalīt fiziskās iezīmes, abstrakti vizuālās iezīmes un psihobioloģiskās pazīmes. Rezultātā praksē visus uzskaitītos aspektus pie ainavas novērtēšanas procesa iespējams apvienot īpašos rīkos un pieejās. Koncentrējoties uz fiziskajām īpašībām, tiek vērtēts: ainavas kvalitātes ieguldījums caur dabas elementiem; lauku un robežu veidi; lauksaimniecības zemju izmantošana un izveidotās struktūras (ēkas, vēsturiskā vide, ceļu un enerģētikas infrastruktūra). Jau 1977. gadā pētījumos⁴³ eksistēja aprakstoša inventarizācijas pieeja. Daudzos pētījumos ir mēģināts izvēlēties vairākus fiziskus elementus, kas veido pozitīvu saistību ar spriedumiem, konkrētiem novērojumu veidiem. Pie ainavas fiziskām iezīmēm pieder: veģetācija, mežs, aramzemes, ganības, krūmāji, robežas, ūdens, ģeoloģija un apbūve. Savukārt pie ainavas abstrakti vizuālajām iezīmēm pieder: saskaņotība un vienotība, variācija un viendabīgums, krāsa un tonis, tekstūra un detaļas, raksts, forma un sarežģītība, mērogs un atvērtība, nolasāmība un noslēpumainība⁴⁴ (skatīt 14. attēlu).

14.att. Ainavas kvalitātes veidi akadēmiskajās analīzēs un izpētēs

Izpētes procesā identificētas vēl arī divas atšķirīgas pieejas ainavas kvalitātes novērtēšanai pēc noteiktiem kritērijiem: sadrumstalota, statiska pieeja un holistiska, sasaistīta pieeja, vienlaikus saprotot, ka faktiskajā ainavu kvalitātes novērtēšanas praksē var dažkārt pieejas apvienot.⁴⁵ Vizuālajai ainavu analīzei plānošanā ir svarīga loma, un ainavu kvalitātes novērtēšanas pētījumu aizsākumi meklējami 1960.-os gados Amerikas Savienotajās Valstīs, kur veiktos pētījumus iespējams sadalīt divos veidos: lietotāju novērtējumi un ekspertu vērtējumi.

⁴³ Arthur, L. M., Daniel, T.C. and Boster, R.S. (1977). *Scenic Assessment: An overview*, Landscape Research, 4: 109-129

⁴⁴ Davoudi, S., & Brooks, E. (2019). *Landscape quality: A rapid review of the evidence* (Issue September). www.gov.uk/government/publications.

⁴⁵ Turpat.

Vizuālās ainavas kvalitātes novērtēšana tiek veikta ne tikai ainavu arhitektu skatījumā, bet novērtēšanu veic arī dažādi citu nozaru eksperti, kas pārstāv, piemēram, socioloģijas, datorzinības vai psiholoģijas jomas. Iepriekš veikto pētījumu rezultātā ir attīstījušās dažādas pieejas vizuālās ainavas kvalitātes, ainaviskā skaistuma un vizuālās ietekmes novērtēšanā. Iepriekš veiktajos pētījumos izdalīti vairāki faktori, kas noder ainavu novērtēšanā: pārvaldības faktors, konkurences faktors, traucējumu faktors, vēsturiskuma faktors, vizuālā mēroga faktors, spēju faktors, sarežģītības faktors, dabiskuma faktors u.c. Liela nozīme šajā procesā ir dator tehnoloģijām, kur, lietojot simulāciju un modelēšanas rīkus, redzamības analīzes un ģeogrāfiskās informācijas sistēmas (GIS), tiek analizēti dažādi dati ainavas novērtējumam un izpētei. Nereti tiek uzsvērts, ka mūsdienās vispraktiskākais un ekonomiskākais veids, kā pieņemt lēmumus reģionālā mērogā, ir interpretēt datu attēlojumu ar GIS^{46,47}.

Latvijā no 2003. līdz 2005. gadam ir veikts pētījums par pilsētvides ainavas kvalitātes novērtēšanu Latgalē. Pētījumā priekšroka tika dota vizuāli estētiskajai pieejai, galveno uzmanību veltot ainavas vizuālajam veidolam, viegli saskatāmām un novērtējamām pazīmēm pilsētvidē. Lai novērtētu ainavas kvalitāti Latgales novada pilsētās, tika izmantota Ivara Matisova modificēta subjektīvā ainavas uztveres kontroljautājumu anketa (skatīt 3.tabulu), kuru izmantoja skatupunktos, novērtējot attiecīgo vizuālo ainavu un atzīmējot noteiktās asociācijas.

Ivara Matisova pētījumā, lai izvērtētu konkrētos skatupunktus, ainava vērtēta pēc elementu optimālas daudzveidības, harmonijas, gan no kvalitatīvā, gan no kvantitatīvā viedokļa, liekot akcentu uz pilsētvides iekšējo ainavas raksturu, kurā iesaistīts pats vērotājs. Ainavas kvalitāte tika vērtēta pēc 11 parametriem, kuri noteikti pēc 4 ballu skalas, tādējādi teorētiski vērtējums varēja veidoties 11-44 punktu lielā intervālā. Rezultātā, balsoties uz statistiski apstrādātiem datiem, iegūtas 5 ainavas kvalitātes pakāpes: ļoti augsta (36-44), augsta (31-35), vidēja (26-30), zema (21-25) un ļoti zema (15-20).⁴⁸

3.tabula Ainavas kvalitātes novērtējuma piemērs (izmantots 2005. gadā)⁴⁹

Ainavas parametrs	Ainavas kvalitātes novērtējums (punkti)			
	1	2	3	4
Mērogs	Tuvs	Mazs	Liels	Plašs
Daudzveidība	Vienveidīga	Vienkārša	Dažāda	Kompleksa
Harmonija	Haotiska	Nesaskanīga	Balansēta	Harmoniska
Kustība	Trakojoša	Neesoša	Dzīva	Mierīgs
Krāsa	Vienkrāsaina	Neizteikta	Spilgts	Krāsaina
Smarža	Nepatīkama	Uzmācoša	Neitrāla	Patīkama
Skaņa	Uzbāzīga	Traucējoša	Klusa	Patīkama
Iespaidis	Nomācošs	Nepievilcīgs	Pievilcīgs	Skaists
Izjūtas	Draudošas	Nedrošas	Drošas	Patīkamas
Izteiksmīgums	Garlaicīgs	Neuzkrītošs	Interesants	Aizraujošs
Unikalitāte	Parasta	Neparasta	Reta	Unikāla

⁴⁶ Osman Uzun, Haldun Müderrisoğlu (2011). Visual landscape quality in landscape planning: Examples of Kars and Ardahan cities in Turkey.

⁴⁷ Ayad YM (2005). Remote sensing and GIS in modeling visual landscape change: A case study of the northwestern arid coast of Egypt. *Landsc. Urban Plan.*, 73: 307-325

⁴⁸ Ivars Matisovs (2005). Pilsētvides ainavas kvalitāte un to ietekmējošie faktori Latgalē.

⁴⁹ Turpat.

Papildus tika izvērtēts pilsētvides kvalitātes subjektīvs ekoloģiskais novērtējums pēc 5 ballu skalas (izcila, laba, vidēja, slikta, katastrofāla) katrā skatupunktā atsevišķi. Pētījuma procesā ņemti vērā tādi aspekti kā vides sakoptība, piesārņojuma pakāpe, gaisa un ūdens kvalitāte. Pētījumā bija iesaistīts nosacīti viendabīgs novērotāju kopums, proti, Daugavpils Universitātes un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas studenti, kas pēc specializācijas bija saistīti ar vides zinātnes virzienu un kuri 3 gadu laikā izstrādāja novērtējumu Latgales novada lielpilsētu pilsētvides ainavas kvalitātei. Pētījumā pilsētvides ainava tika uzņemta fotofiksācijās, tādējādi vienlaikus veicot ainavu inventarizāciju un radot iespēju izsekot ainavu dinamikas procesam nākotnē. Konkrētā pieeja ir ļoti aktuāla mūsdienās, jo līdz ar ekonomisko attīstību iespējama tradicionālās pilsētvides ainavtelpas transformācija. Izvērtējot iegūtos rezultātus, tika secināts, ka eksistē atšķirības ainavas kvalitātes novērtējumā starp cilvēkiem, kuri veica savas dzimtas pilsētas ainavas novērtējumu un izpēti, attiecībā pret tiem dalībniekiem, kuri konkrētajā pilsētā dzīvo salīdzinoši neilgu laiku.

Pētījuma gaitā konstatēta arī problemātika, kas skar pilsētas un aptverošās lauku teritorijas mijiedarbības un faktisko robežu definēšanu nepārtrauktas ainavtelpas kontekstā. Realizētajā pētījumā secināts, ka pieguļošas lauku teritorijas iegūst no analizēto pilsētu attīstības, bet vienlaikus pakļautas sadrumstalošanas riskam, kas raksturojams ar faktu, ka, iespējoties dabas un kultūrainavās, izzūd analizēto teritoriju lauku identitāte. Līdz ar to nepieciešams strādāt pie integrēta pilsētu un lauku teritoriju plānošanas procesa.⁵⁰

Pētījums “Rīgas ainavu veidošanas mērķu noteikšana”, kas izstrādāts 2013. gadā un kura autori ir: arhitekts, pilsētplānošanas eksperts Aleksandrs Feļtins, sociologs, sociālās plānošanas eksperts Sandris Mūriņš, ģeogrāfs, telpiskās plānošanas eksperts Pēteris Šķiņķis, ainavu arhitekts, ainavu plānošanas eksperte Margarita Vološina, ģeogrāfe, ainavu plānošanas eksperte Anita Zariņa, arhitekts, arhitektūras un pilsētībūvniecības vēstures eksperts Artis Zvirgzdiņš, ir labs piemērs vietas vērtību noteikšanai. Pētījuma autori ir izvērtējuši ainavu plānošanas pieejas teorētiskās nostādnes un izstrādājuši metodiku ainavu kvalitātes mērķu identificēšanai, telpiski izvērtējot pilsētvides dzīves telpu, kultūras un dabas mantojuma vērtības, raksturu un daudzveidību tālākai ainavu plānošanai pilsētā un risinājumu pamatojumam, izstrādājot Rīgas teritorijas plānojumu atbilstoši ilgtspējīgas attīstības principiem. Pētījuma autori apzināja Rīgas vērtības ilgtspējīgas ainavas saglabāšanas un attīstības kontekstā.

Pētījuma “Rīgas ainavu veidošanas mērķu noteikšana” notika darbs pie trīs atsevišķu metodiku izstrādes. Pirmā metodika izstrādāta Rīgas galveno veidojošo (organizējošo) struktūru noteikšanai, otrā metodika paredzēta Rīgas ainavu sistēmas izveidei (sagatavojot raksturojošu datubāzi ainavtelpu dalījumam mērogā 1:10 000). Trešā metodika ietvēra Rīgas ainavu kvalitātes mērķu noteikšanu un aprobēšanu Sarkandaugavas apkaimes mērogā. Rezultātā pētījumā tika izstrādātas vadlīnijas ainavu novērtējumam lokālplānojuma ietvaros un sniegtas rekomendācijas Rīgas ainavu tematiskā plāna izstrādei, kā arī ainavas kvalitātes mērķu sasniegšanai nedefinēti aspekti, kas cieši saistīti ar ainavtelpas esošo un / vai potenciālo funkcionalitāti.⁵¹

Ainavu transformācija pēdējos gados zinātniski pētnieciskajā literatūrā tiek analizēta arvien biežāk. Ainavu vērtības jāvērtē kopā ar ainavas izmaiņām, jo pētījumos konstatēts, ka vērtības laika gaitā mainās un ir saistītas ar fiziskās ainavas attīstību.⁵² Pamatojoties uz ilgtspējīgas attīstības principiem,

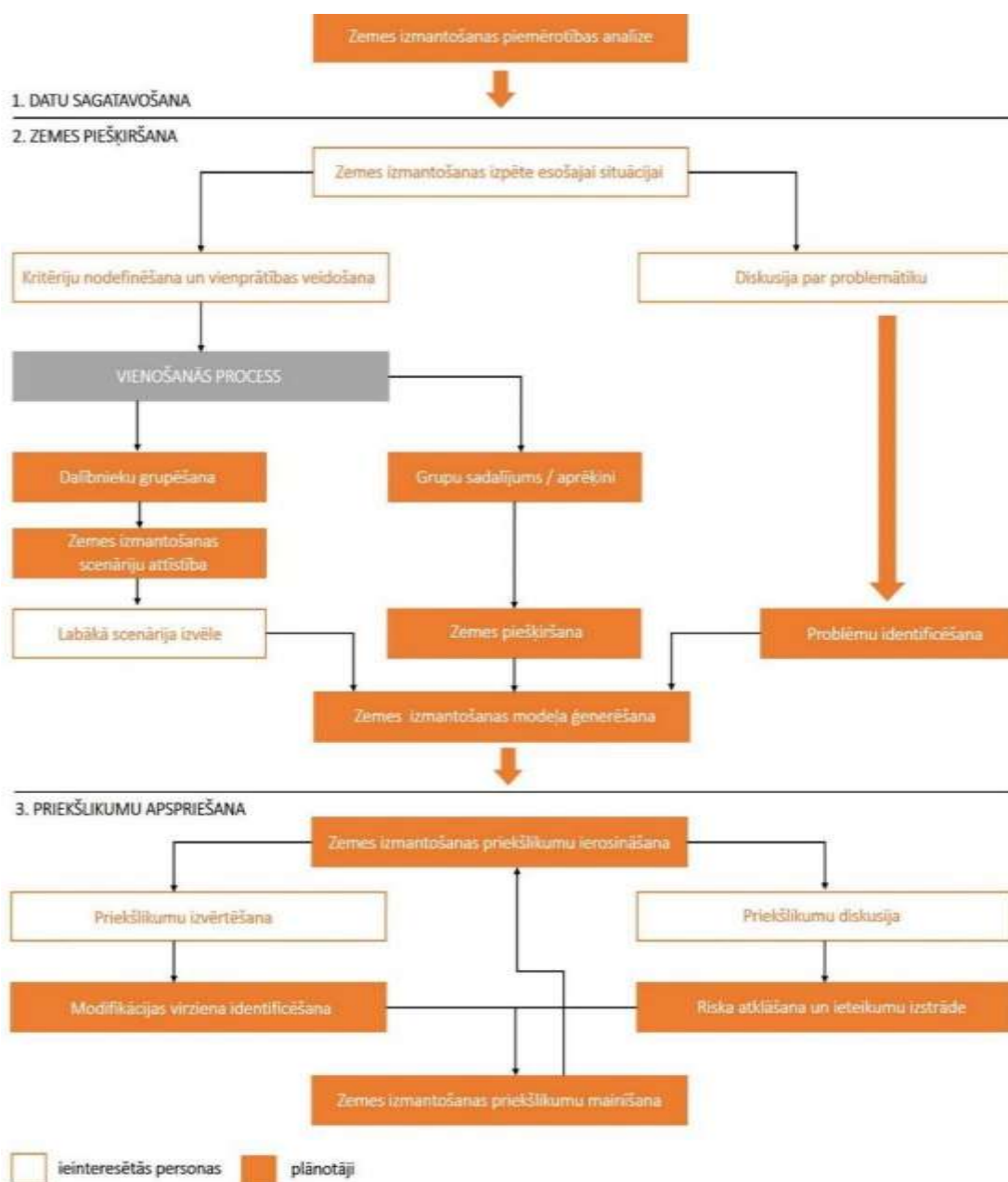
⁵⁰ Ivars Matisovs (2005). Pilsētvides ainavas kvalitāte un to ietekmējošie faktori Latgalē.

⁵¹ Turpat.

⁵² Thanasis Kizos, Peter H. Verburg, Matthias Bürgi, Dimitris Gounaridis, Tobias Plieninger, Claudia Bieling and Thomas Balatsos (2018). From concepts to practice: combining different approaches to understand drivers of landscape change.

zemes izmantošanas plānošanā bieži vajadzīgs kompromiss starp ekonomisko attīstību un vides saglabāšanu, vienlaikus atbalstot sociālo taisnīgumu. Ņemot vērā, ka idejas, vērtības un attieksme iesaistītajām pusēm dažādās valstīs atšķiras, zemes izmantošanas plānošanā neizbēgami rodas dažādi konflikti.

Ekonomiskie, sociālie un vides procesi, kas saistīti ar zemes izmantošanu un plānošanu, raksturojami telpiski, izmantojot ĢIS, kas spēj radīt, uzglabāt, analizēt un vizualizēt telpiskos datus, un tam ir liels potenciāls risināt zemes apsaimniekošanas jautājumus. Zemes izmantošanas plānošana, tāpat kā jebkurš cits telpisks lēmums izceļ noteiktas problēmas, kas parasti saistās ar pretrunīgām un nesamērīgām vērtēšanas pieejām un kritēriju noteikšanu. 2013. gadā Ķīnā izveidota daudzfaktoru lēmumu pieņemšanas analīzes metode (*Multiple Criteria Decision Analysis – MCDA*), kas piedāvā strukturētu novērtēšanas metodi, lai risinātu ģeogrāfiskus jautājumus ĢIS vidē⁵³ (skatīt 15.attēlu).

⁵³ Y.J Zhanga, A. J. Lia, T. Fung (2012). Using GIS and Multi-criteria Decision Analysis for Conflict Resolution in Land Use Planning.

15.att. Blokshēma, kas apraksta zemes izmantošanas plānošanas procesu konfliktu risināšanai, iesaistot sabiedrību⁵⁴

Minētā novērtēšanas metode koncentrēta uz diviem svarīgiem zemes izmantošanas un plānošanas jautājumiem: zemes izmantojuma piešķiršana un īpašo zemes izmantošanas priekšlikumu apspriešana. Pētījumā secināts, ka konfliktus, kas saistīti ar zemes izmantošanas plānošanu, var pārbaudīt no diviem aspektiem: zemes izmantošanas veida un konfliktiem starp ieinteresētajām personām. Pirmais aspekts līdzsvaro vides saglabāšanu un ekonomisko attīstību, radot līdzsvaru starp vairākiem zemes izmantošanas mērķiem. Otrais aspekts ietver kompromisu starp dažādām ieinteresēto personu vērtībām, uzskatiem, interesēm un prasībām. Zemes izmantošana ar sabiedrības līdzdalību risina dažādus ar zemes izmantošanas veidu saistītus konfliktus. Atrisinot konfliktus starp ieinteresētajām pusēm, veidojās racionālāka priekšlikumu izstrāde un izvirzīto mērķu sasniegšana.⁵⁵

Nākamā aktualitāte, kas novērota pēdējos gados un kas sasaistāma ar ainavu kvalitātes mērķiem, ir izstrādāto un īstenoto projektu novērtēšanas process. Dažādos pētījumos bieži secināts, ka visi procesi ir diezgan sarežģīti un ir atkarīgi no subjektīviem spriedumiem, dažādu profesionāļu, recenzentu un žūriju mainīgajiem uzskatiem, veidojot priekšstatu, ka kvalitātes kritēriji ir apšaubāmi. Rīgas Tehniskās universitātes izdotā zinātniskā žurnāla *“Architecture and Urban Planning”* 2020. gada 16.sējuma publicēts zinātniskais raksts par kritērijiem (4.tabula), kas novērtē kvalitāti ainavu arhitektūras projektiem. Galveno kvalitātes kritēriju ietvars atspoguļo ANO *“Dienaskārtības 2030”*⁵⁶ 11. ilgtspējīgas attīstības mērķi.

4.tabula Galvenie kvalitātes kritēriji un rādītāji ainavu arhitektūras projektu novērtēšanai⁵⁷

Grupas	Kritēriji	Indikatori	Rezultāts
1. Estētiskā vērtība k1=0.20	1–1 autentisks (ģeniāls) 1–2 individuāls 1–3 pārstāvēts 1–4 dabisks 1–5 kontekstuāls 1–6 saprotams 1–7 uztverams 1–8 nemateriālās kultūras vērtības	Vietējais, reģionālais raksturs; Daudzveidīgs, izcils; Vietas nozīme, kopīgs; Saderīgs, mainīgs, kontrastējošs; Vizuālā integritāte, nepārtrauktība; Saskaņots, salasāms, noslēpumains; Atklāta, gluda, kustīga; Aktivizētais mantojums un tautas paražas;	1–10
2. Vides kvalitāte k2=0.20	2–1 klimata pārmaiņu mazināšana 2–2 ūdens pieejamība un kvalitāte 2–3 gaisa kvalitāte 2–4 augi un veģetācija 2–5 ekosistēmas stabilitāte 2–6 dzīves cikla novērtējums 2–7 zeme un augsne	GHG kontrole (nulle CO2 mērķis); SUDS, %; Putekļi, ppm; Vietēji augi, %; Apmežošana, %; EIA optimizācija;	1–10
3. Sociāli ekonomiskā kvalitāte	3–1s veselība un personīgā drošība 3–2s sabiedrības drošība	Nav bīstamu materiālu; Noziedzības novēršana;	1–10

⁵⁴ Turpat.

⁵⁵ Y.J Zhanga, A. J. Lia, T. Fung (2012). Using GIS and Multi-criteria Decision Analysis for Conflict Resolution in Land Use Planning.

⁵⁶ https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Dienaskartiba%202030_0.pdf

⁵⁷ Gintaras Stauskis (2020). Identifying Key Criteria for Quality Assessment of Landscape Architecture Projects.

K3=0.20s +0.20e	3–3s sabiedrības līdzdalība 3–4s universāls dizains visiem 3–5s iekļaujoša vietas izveide 3–6s neatjaunojamo resursu izmantošana 3–7s jauna nodarbinātība 3–8e investīciju efektivitāte 3–9e NPV plūsma laikā 3–10e fosilā enerģija EROI 3–11 vietējie materiāli un resursi 3–12e pārtikas, enerģijas, degvielas drošība 3–13e efektīva mobilitāte	Iekļaušana sabiedrībai; Sanāksmes UD kods; Pilsētas atklātās telpas palielināšanās; Benzīna patēriņš uz vienu iedzīvotāju; SME darba vietas; ROI gadi; Pabalsti, atskaitot izmaksas, EUR; Fosilā enerģija, MJ / lietderīgā enerģija; Importētie materiāli / visi materiāli; Cenu maiņa gadā; SUMP;	
4. Darbības kvalitāte k4=0.20	4–1 dzīves cikla izmaksas 4–2 ainavu apsaimniekošanas plāns 4–3 PPP dialogs darbībai 4–4 resursu optimizācijas plāns (laistīšana, pļaušana, tīrīšana, remonts) 4–5 operācijas risku pārvaldības plāns 4–6 labklājības veicināšanas plāns 4–7 lietošanas novērtējums	ROI gadi; JĀ – NĒ; JĀ – NĒ; JĀ – NĒ; JĀ – NĒ; JĀ – NĒ; JĀ – NĒ.	1–10
4k=1.0	33	Dati	50

Piezīmes: k3 – kritērija divkāršais (sociālais un ekonomiskais) raksturs. Saīsinājumi: ppm – daļiņas uz miljonu; UD – universālais dizains; SUDS – ilgtspējīga pilsētas kanalizācijas sistēma; ROI – investīciju atdeve; NPV – neto pašreizējā vērtība; EIA – ietekme uz vidi novērtējums, EROI – vides atdeve no ieguldījumiem, 3(s) – sociālā, 3(e) – ekonomiskā, PPP – publiskā un privātā partnerība; SUMP – ilgtspējīga pilsētas mobilitātes plānošana; SME – mazie un vidējie uzņēmumi; GHG – siltumnīcefekta gāze; MJ – megadžouls, enerģija.

legūtie pētījuma rezultāti parādījuši, ka īsu, elastīgu rādītāju kopumu iespējams izmantot, lai novērtētu ainavu arhitektūras dizaina kvalitāti ar vērtībām, kas izriet no punktu sistēmas.⁵⁸

Konceptuāli ainavas daudzslāņainību nosaka gan īstermiņa, gan ilgtermiņa procesi. Ainavas pētniecībā runa nav tikai par mērogu, tā ietver arī pieejas, kurām ir jānodrošina rīki un koncepcijas, lai panāktu kopīgu sociālo, ekonomisko un vides līdzsvaru, kur produktīva zemes izmantošana racionāli konkurē ar vides mērķiem. 2018. gadā autoru grupa, balstoties uz zinātniskajām atziņām, veikusi pētījumu⁵⁹, nodefinējusi un izvērtējusi dažādas pieejas ainavu izmaiņu izpētei un izpratnei. Pētījumā ieskicēti veidi, kas ietver konceptuālus modeļus, kuri sasaistīti ar telpiskiem mērogiem un piecām īpašām pētniecības pieejām no Vidusjūras reģiona ainavas, ieskaitot pieejas nacionālajā un Eiropas līmenī. Pieejas ietver vēsturisko ainavu izmaiņu analīzi, lēmumu pieņemšanas procesu izpēti, sabiedrības informētības palielināšanu, ainavu pakalpojumu novērtēšanu un politiskā atbalsta sniegšanu, izmantojot datus no publicēta un nepublicēta materiāla. Prioritāšu noteikšanai, novērtēšanai un apstrādei izklāstītos kritērijus un rādītājus būtu nepieciešams izmantot arī turpmākos pētījumos.

⁵⁸ Gintaras Stauskis (2020). Identifying Key Criteria for Quality Assessment of Landscape Architecture Projects.

⁵⁹ Thanasis Kizos, Peter H. Verburg, Matthias Burgi et. al. (2018). From concepts to practice: combining different approaches to understand drivers of landscape change.

Apskatot vēl citu valstu pieredzi, piemēram, Šveices, interesanti, ka 1979. gada 22. jūnijā nodēfinitais koncepcijas un telpiskās plānošanas akts ir galvenais Šveices federālās valdības telpiskās plānošanas instruments, kas ļauj izpildīt, plānot pienākumus un koordinēt darbības, kurām ir telpiska ietekme, un palīdz risināt arvien sarežģītākas telpiskās problēmas. Šveicē eksistē daudzveidīgs ainavu klāsts, kas sniedz daudzveidīgas iespējas, kur dzīvot un attīstīt uzņēmējdarbību (skatīt 16. un 17. attēlu).

16.att. Šveices ainavas raksturs
(autoru foto, 2016)

17.att. Skats uz Šveices plašo ainavu un tūrisma infrastruktūru (autoru foto, 2016)

Plašās ainavas dabas un kultūras vērtības vērsta uz kvalitatīvu dzīves vidi. Šveicē ainavai ir svarīga loma ekonomikas izaugsmē, kas galvenokārt attīsta tūrismu. Vienlaicīgi Šveices iedzīvotāji jūtas cieši sasaistīti ar ainavu un apmeklētājiem, un ainava patstāvīgi ir pakļauta izmaiņām. Reģionālās ainavas kontekstā elementu, augu, dzīvnieku eksistence ekonomisko un sociālo darbību rezultātā veido pārpilnību, ainavas strauji mainās. Tieši atjauninātā Šveices Ainavu konvencija risina minētās problēmas, liekot akcentu uz ainavas saglabāšanu un kvalitatīvām būvniecības darbībām, ietverot nosacījumus, kas svarīgi jau projektēšanas stadijā, proti, konkrētajās teritorijās jāņem vērā dabiskie un daļēji dabiskie biotopi, tie jā saglabā, jā uzlabo un jā savieno, lai veicinātu ainavas kvalitāti un aizsargātu bioloģisko daudzveidību un tās svarīgās ekosistēmas funkcijas. Šveices kantoniem (Šveice sastāv no 26 kantoniem) un komūnām ir svarīga loma uz kvalitāti orientētas ainavas vadīšanā, izmantojot tās struktūras un zemes izmantošanas plānošanu. Šveices Ainavu koncepcija veicina nepieciešamo sadarbību starp kantoniem un komūnām un parāda, kā var uzlabot ainavas kvalitāti visā Šveicē – gan pilsētās, gan laukos pašreizējās un nākamās paaudzes labā. Šveices Ainavu koncepcija ir federālais plānošanas instruments, kas nodrošina pamatu saskaņotai, uz kvalitāti orientētai pieejai ainavu plānošanā, kas attīsta vietas dzīvošanai, darbam, atpūtai, fiziskām aktivitātēm, kultūras un ekonomiskajām aktivitātēm, kā arī tas ir bioloģiskās daudzveidības telpiskais pamats.⁶⁰

Gadu desmitiem Šveices ainavas ir bijušas pakļautas straujām izmaiņām. Ainavu sadrumstalotība un pilsētu izplešanās ir palielinājusies. Minētajā procesā lauksaimniecības zemes, atklātas vietas un atpūtas vietas, kā arī indivīdam raksturīgie zemes elementi un struktūras reģionos ir zaudētas. Zemes izmantošanas izmaiņu dēļ Šveice zaudē arī dabiskos un daļēji dabiskos dzīves apstākļus, ko savukārt rada lauksaimniecības intensitāte un strukturālās izmaiņas lauksaimniecībā. Rezultātā pieaug apdraudēto sugu skaits, un 2018. gadā Šveices federālā padome secināja, ka, neskatoties uz dažiem veiktajiem uzlabojumiem, tostarp ūdensteču atjaunošanas procesiem u.c. aktivitātēm, Šveices ainavas kvalitāte joprojām izjūt milzīgu spiedienu, ko ietekmē arvien pieaugošie pakalpojumi, ko ainava sniedz sabiedrībai un ekonomikai. Šveices Ainavu koncepcijas vīzija definē, ka “Šveices ainavu skaistums un daudzveidība ar reģionam raksturīgās dabas un kultūras īpatnībām piedāvā augstu dzīves kvalitāti gan pašreizējām, gan nākamajām paaudzēm”. Vīzija ir balstīta uz dinamisku izpratni par ainavu, apvienojot

⁶⁰ Spideh Shamati (2020). Assessment Of Landscape Quality Based On The Perception Of People: Study Of Two Parks In Newcastle Upon Tyne.

aizsardzību, pieejamību un izmantošanu. Šobrīd Šveices Ainavas koncepcijas redzējums līdz 2040.gadam nedefinē saturisko ietvaru, kas palīdzētu sasniegt augstu ainavas kvalitātes līmeni un risina telpiskās problēmas, kas, pamatojoties uz atšķirībām, ir ietvertas Šveices teritoriālajā stratēģijā, kā arī pašreizējā kantonu telpiskās attīstības stratēģijā. Tieši Šveices Ainavu koncepcija nodrošina efektīvāku integrāciju ar telpiskās plānošanas instrumentiem un nedefinētajiem ainavas kvalitātes vispārējiem mērķiem⁶¹ (skatīt 18. attēlu): 1.mērķis: uzlabot Šveices ainavu dažādību un skaistumu. Šveices daudzveidība un skaistuma kvalitāte ainavā tiek saglabāta un vēl vairāk pastiprina reģiona specifiskā dabas un kultūras īpašības. 2.mērķis: nostiprināt ainavu kā vietu faktoru. Ainavai ar galveno atrašanās vietas faktoru ir dabas un kultūras vērtības, tās ir pievilcīgas un taustāmi aktīvas. 3.mērķis: nodrošināt, lai zemes izmantošana būtu piemērota vietai. Zemes izmantošana ir daudzveidīga un daudzfunkcionāla, tāpēc jāparedz pēc iespējas mazāk traucējumu, jāpielāgo vietas dabiskajiem apstākļiem un īpašajām kultūras vērtībām, uzlabojot ainavas atšķirīgumu, nodrošinot biotopu funkcionalitāti un veicinot vērtīgas dizaina pārejas zonas. 4.mērķis: veikt uzmanīgu iejaukšanos ainavā, koncentrējoties uz kvalitāti. Svarīgi izvērtēt ēku un infrastruktūru atrašanās vietas ainavā. Zeme jāizmanto ekonomiski un jāsamazina nelabvēlīgā ietekme uz ekoloģiski vērtīgajiem dzīves apstākļiem. Nepieciešamie aizsardzības un atjaunošanas pasākumi, atbilstoši kompensācijas pasākumi jārisina nekavējoties un ilgtermiņā. 5.mērķis: atpazīt kultūras un dabas ainavas. Ainavas vietējās iezīmes un aizsargājami pieminekļi kopā ar apkārtni jāatzīst par dabas vērtību un kultūrvēstures pierādījumu, tie jāaizsargā un jāuzlabo, izmantojot telpiskās plānošanas procesus. 6.mērķis: aizsargāt un savienot augstas kvalitātes dzīvotnes. Vērtīgi dabiskie un daļēji dabiskie biotopi ir saglabājami, uzlabojami un savienojami, lai veicinātu ainavas kvalitāti un aizsargātu ekosistēmas funkcijas. Īpaša uzmanība jāvelta savvaļas dzīvnieku koridoriem reģionālajā līmenī, izmantojot telpiskās plānošanas procesus. 7.mērķis: ļaut notikt dabiskai dinamikai. Atbalstīt ainavas, kurās var notikt dabiska dinamika. Piemēram, ūdeņiem ir pietiekami plaša ainavtelpa un tiem ļauts attīstīties dabiski vai gandrīz dabiski. Šādas ainavas nodrošina ekoloģiski vērtīgus biotopus vietējām sugām, un tā ir vide, kurā cilvēki var iepazīt dabu un izbaudīt atpūtas aktivitātes. 8.mērķis: pilsētu ainavas – nostiprināt apdzīvotas vietas, koncentrējoties uz kvalitāti, nodrošinot zaļās zonas. Uz kvalitāti vērstas apdzīvotas vietas attīstība kopj un stiprina pilsētas īpašības un raksturīgās iezīmes, veicina pievilcīgu vietu attīstību, vietas sajūtas un kultūrvēsturiskā mantojuma nozīmi. 9.mērķis: piepilsētas ainavas, kas aizsargā pret turpmāku pilsētu izplešanos. Ilgtermiņā jānodrošina kvalitatīvas apdzīvotas vietas robežas ar apkārtējo ainavu, attīstot viegli pieejamu nemotorizēta transporta tīkla sistēmu, atpūtas iespējas. 10.mērķis: lauku ainavās par prioritāti noteikt vietai atbilstošu izmantošanu. Nepieciešams paaugstināt un uzturēt reģionam raksturīgo zemes izmantošanu un ainavas īpašības. Apbūves struktūra ir viegli pieejama un labi iekļaujas ainavā. 11.mērķis: Alpu ainavas dabiskā rakstura saglabāšana. Alpu ainavas saglabāšana, nodrošinot cilvēkiem pieeju dabai, sniedzot augstvērtīgās ainavas izjūtas. 12.mērķis: ainavas, ko galvenokārt izmanto lauksaimniecībai. Svarīgi saglabāt un ekoloģiski uzlabot lauksaimniecības zemes. 13.mērķis: aizsargāt tūrisma ainavas, uzlabojot reģionālās īpašības. Jaunas un atjaunotas tūristu ēkas, labierīcības veidotas tā, lai tās atbilstu konkrētajai vietai, kas laika gaitā ir attīstījusies, koncentrējoties uz sakārtotu tūrisma intensitāti. 14.mērķis: izcilas ainavas saglabāšana, uzlabojot reģionālo ainavas raksturu. Ilgtermiņā tiek saglabāts un nostiprināts izcilu ainavu raksturs ar noteiktajām kultūras un dabas vērtībām, kantoniem un komūnām.⁶²

⁶¹ Federal Office for the Environment FOEN (2020). Swiss Landscape Concept.

⁶² Spideh Shamati (2020). Assessment Of Landscape Quality Based On The Perception Of People: Study Of Two Parks In Newcastle Upon Tyne.

Kopumā izpētes procesā konstatēts, ka pieejas, rīkus un metodes⁶³, kas izmantoti ainavu kvalitātes novērtēšanai, pēc 1960.gada apskata *Appletons* (1975), *Andersons* (1978), *Kaplans* (1979), *Zube* (1987), *Nasauers* (1995), *Coeterier* (1996), *Swanwick* (2002) un *Burton, Rymsa-Fitschen* (2008).

⁶³ Department of National Defense: Canadian Forces Base, Suffield et. al. (2013). Landscape Patterns Environmental Quality Analysis.

AINAVAS KVALITĀTES VISPĀRĪGIE MĒRĶI

1. mērķis: uzlabot Šveices ainavu dažādību un skaistumu

2. mērķis: nostiprināt ainavu kā vietu faktoru

3. mērķis: nodrošināt, lai zemes izmantošana būtu piemērota vietai

4. mērķis: veikt uzmanīgu iejaukšanos un koncentrēties uz kvalitāti

5. mērķis: atpazīt kultūras un dabas ainavu

6. mērķis: aizsargāt un savienot augstas kvalitātes dzīvotnes

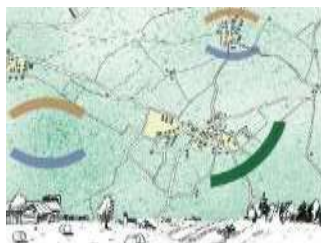
KVALITĀTES MĒRĶI KONKRĒTĀM AINAVĀM

8. mērķis: pilsētu ainavas, nostiprināt apdzīvotas vietas, koncentrēties uz kvalitāti, nodrošināt zaļās zonas.

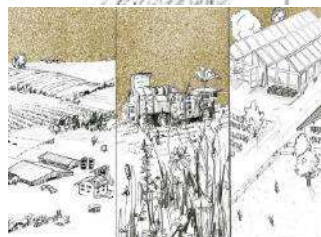
9. mērķis: piepilsētas ainavas, kas aizsargā pret turpmāku pilsētu izplešanos

10. mērķis: lauku ainavās par prioritāti noteikt vietai atbilstošu izmantošanu

11. mērķis: Alpu ainavas dabiskā rakstura saglabāšana

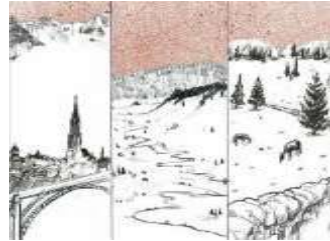
12. mērķis: ainavas, ko galvenokārt izmanto lauksaimniecībai, saglabāto un ekoloģiski uzlabot lauksaimniecības zemes

13. mērķis: aizsargāt tūristu ainavas, uzlabojot reģionālās īpašības

7. mērķis: ļaut notikt dabiskai dinamikai

14. mērķis: izcilas ainavas saglabāšana, uzlabojot reģionālo ainavas raksturu

18.att. Ainavu kvalitātes mērķu uzskaitījums Šveicē
(autoru veidots, izmantojot Šveices Ainavu koncepcijas vizuālos materiālus, 2021. gads)

Balstoties uz nodaļā izvērtēto pieredzi gan Latvijas, gan pasaules mērogā, kur apkopotas daudzveidīgas atziņas par ainavu kvalitātes mērķiem, var secināt, ka visaptverošai analīzei un izpētei ir nepieciešama sociālā iesaiste un ekspertu atzinumi par ainavas kvalitāti. Daudzveidīga sociālo grupu iesaiste veicina viedokļu paplašināšanu un vietējās informācijas pienesumu, kā rezultātā eksperti iegūst plašāku skatījumu par ainavas struktūru un darbības procesiem ainavā.⁶⁴ Ainavas kvalitāti arī labi var novērtēt ar ĢIS palīdzību, iegūstot vizuālos ainavas kvalitātes datus.⁶⁵

1.6. Ainavu potenciāls tūrisma attīstībai

1.6.1. Kultūrvēsturiskās ainavas

Jēdziens kultūrainava, kas definēts 1992. gadā Apvienoto Nāciju Pasaules mantojuma komitejā, tiešā veidā ietekmējis Eiropas Ainavu konvencijas lietoto definīciju ainavai kā teritorijai, kā to uztver cilvēki, un kuru raksturo dabas un / vai cilvēka darbības rezultāta un mijiedarbības rezultāta faktori. Cilvēka klātbūtne ir svarīga ne tikai, lai izprastu kā ainavas veidojušās vēsturiski, bet arī novērtējot mūsdienās tās sociālo vērtību. Pēdējo gadu desmitos ir veikti dažādi pētījumi, lai noteiktu saikni starp pozitīvām ainavas īpašībām un cilvēku vēlmēm, labklājību.⁶⁶

Pilsētvide un lauku ainavtelpa veido kopējo kultūrainavu, kurai ir būtiska loma vietas identitātes veidošanā, un vienlīdz labi tā var kļūt arī par ekonomisko attīstību stimulējošu faktoru.⁶⁷

Attīstoties kultūras pieminekļu aizsardzībai, arvien vairāk uzmanība tiek veltīta, lai izprastu kultūras mantojumu, izziņātu tā vēsturi un nozīmi un pastiprinātu tā nozīmes apzināšanos no atsevišķu simbolisku vērtību glabāšanas, virzoties uz kultūrvēsturiskās vides saglabāšanu, kā arī no šaura speciālistu loka uz visas sabiedrības iesaisti.

Mantojuma jēdziens mūsdienās attīstījies, sasniedzot **jaunu izpratni**:

- kultūras mantojums sastāv no uzkrātu resursu kopuma, kas saņemti mantojumā no pagātnes un kas neatkarīgi no piederības individu un sabiedrības uztverē tiek uzskatīti par vērtību, pārliecību, zināšanu, tradīciju atspoguļotājiem un paudējiem. Tas ietver arī vidi, kas izveidojusies cilvēku un vietu mijiedarbībā.

⁶⁴ Barbara Natalia Sowinska-Swierkosz, Tadeusz J. Chmielewski (2016). A new approach to the identification of Landscape Quality Objectives (LQOs) as a set of indicators

⁶⁵ Federal Office for the Environment FOEN (2020). Swiss Landscape Concept.

⁶⁶ Simin Davoudi, Elizabeth Brooks (2019). Landscape quality: A rapid review of the evidence.

⁶⁷ Ivars Matisovs (2005). Pilsētvides ainavas kvalitāte un to ietekmējošie faktori Latgalē.

- Kultūras mantojuma vērtību veido tā simboliskā, estētiskā, vēsturiskā, autentiskuma, sociālā, garīgā un praktiskā lietojuma nozīme.
- Kultūrainava ietver vērtību kopumu, kustamo, nekustamo kultūras mantojumu un vidi, kā arī ar to tieši saistīto nemateriālā kultūras mantojuma daļu.

Kultūras mantojums no ekskluzīvi muzejiskas funkcijas arvien vairāk kļūst par cilvēka ikdienas dzīves telpas lietojamu kvalitāti. Kultūrainavas aizsardzības sistēmas darbība ir orientēta uz autentisku kultūrvēsturisku vērtību saglabāšanu, to harmoniski sapludinot ar kvalitatīvu mūsdienu pilsēttelpas arhitektūru un ērtu telpiskās vides lietojumu. Kultūrvēsturiskās ainavas nozīmīguma kāpinājumu labi atspoguļo zemes tirgus vērtību kāpums vizuāli augstas estētiskās kvalitātes teritorijās, kur vērtību ceļ gan dabas pamatnes, gan kultūrvēsturiskās apbūves klātesamība.

Atbilstoši starptautiskajai praksei kultūras pieminekļu aizsardzības nozares darbība Latvijā vērtējama pēc šādiem kritērijiem:

1. Nacionālās kultūras mantojuma saglabāšanas politikas atbilstība starptautiskiem kultūras mantojuma politikas dokumentiem.
2. Valstī izveidotā kultūras mantojuma normatīvo aktu sistēma.
3. Apzinātā un izpētītā kultūras mantojuma apjoms.
4. Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā iekļauto objektu skaits, kultūrvēsturiskā vērtība un vērtību kopuma kompleksais raksturs.
5. Kultūras pieminekļu uzraudzības sistēma, reaģētspēja un izmaiņu kontrole.
6. Ekonomiskā atbalsta sistēma.
7. Speciālo institūciju stabilitāte, neatkarība, pieredze un sabiedrības uzticības līmenis. Kultūras mantojuma saglabāšanas ieguldījums cilvēka dzīves kvalitātes vairošanā.
8. Par kultūras pieminekļiem pieejamais informācijas apjoms, kultūras mantojuma popularizācija un iesaiste dzīves aprītē.
9. Kultūras pieminekļu saglabātības stāvoklis, kuru raksturo: autentiskuma pakāpe, īpaši oriģinālās substances apjoms un kvalitāte; tehniskais stāvoklis un iespējamie draudi; objekta vērtībai atbilstošs lietojums; ikdienas uzturēšana (sakoptība); vēsturiskā patina; veikto pārveidojumu atbilstība kultūras mantojuma mūsdienu saglabāšanas filozofijai, zinātniskās izpētes līmenis, kvalitatīva, profesionāla konservācija un restaurācija, kā arī jauni kvalitatīvi uzslāņojumi, kas rada pievienotu vērtību; kopējais vizuālais tēls un uztveramība.

Latvijas kultūras mantojuma izpētē⁶⁸ ir definēti 7 koridori jeb ceļu dzīslējums:

- Brīvības ceļš (šķērso 3 ainavzemes, savienojot Baltijas jūras piekrasti ar Daugavas ieteci jūrā);
- Daugavas ceļš (caur Latgali, Sēliju, līdz ietekai);
- Baltijas ceļš (no Lietuvas uz Igauniju);
- Līvu ceļš (gar piekrasti);
- Jēkaba ceļš (vieno Kurzemes hercogistes abas galvaspilsētas);
- Gaismas ceļš (cauri Vidzemes augstienei, kur dzimuši daudzi latviešu mākslinieki, politiķi, izglītības darbinieki);
- Māras ceļš (caur Māras zemi jeb ezeru zemi).

⁶⁸Lauku Ceļotājs mājas lapa, skatīta 2021.gada 31.maijā, <https://www.celotajs.lv/lv/news/item/view/645>

19.att. 7 Latvijas valstiskuma ceļi – tūrisma maršrutos⁶⁹

Kultūrainava veicina bioloģiskās daudzveidības uzturēšanu. Pieminekļu aizsardzību atspoguļo Rietumu kultūras piederīgā kultūrainava – Kultūras mantojuma koridori jeb ceļi, kas saistāmi kopā ar dabas pamatni (meži, reljefs, ūdeņi), veido 16 ainavzemes.

Savus skatījumus uz ainavu kā universālu vērtību pauž arī:

- UNESCO Konvencija par Pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (1975);
- Eiropas Ainavu konvencija (2000).

Konkrēta apvidus vai vietas ainava ir cilvēku identitātes sajūtas pamats un vēsturiskā skatījumā vēsta par cilvēku dzīvi un darbību konkrētās vietās ilgākā laika skatījumā, dažādos politiskos, ekonomiskos un sociālos apstākļos, un saucama arī kā kultūrvēsturiskā ainava. Tādēļ nepieciešama arī visas apkārtējās ainavas kvalitātes uzturēšana (ekoloģiskā stabilitāte, daudzveidība, dabas un kultūras mantojums, vizuālā pievilcība u.c.), kas patiesībā ir ikdienas darbs.

1.6.2. Dabas aizsardzība

Eiropas kontekstā aizsargājamo teritoriju īpašības raksturojamas kā savstarpējas sadarbības rezultāts, kas ietver dabas apstākļu un vēsturiskās attīstības ietekmi. Līdz ar to var secināt, ka ainavas aizsardzībai ir plašākā darbības joma, kur papildus ainavas dabisko īpašību aizsardzībai ainavas aizsardzībai ir jāidentificē arī cilvēku izraisītā ietekme, kas atbalsta vai tieši ietekmē ainavu īpašības. Ainavu aizsardzība kalpo, lai saglabātu tās izcilās iezīmes, dabas un kultūrvēsturiski nozīmīgas teritorijas. Piemēram, ainavā, kur robežas starp sākotnējo, nepārveidoto ainavu joprojām ir redzamas, aizsardzības mērķim jāietver un jāsamazina gan zemes virsmas, gan izmantošanas iespējas un cilvēku radītā darbības ietekme uz konkrēto ainavu.

Atbilstoši likumam „Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” aizsargājamo teritoriju vienotais mērķis ietver savdabīgu, skaistu un Latvijai raksturīgu ainavu aizsardzību un saglabāšanu. Tomēr no 8 izdalītajām aizsargājamo teritoriju kategorijām tikai 4 kategoriju iedalīšanas pamatā ņemti vērā ar ainavām saistīti aspekti:

⁶⁹ Turpat.

- Ainavu kontekstā nacionālajiem parkiem raksturīgas cilvēka darbības neskartas un maz pārveidotas ainavas un kultūrainavas, biotopu daudzveidība, kultūras un vēstures pieminekļu bagātība un kultūrvides īpatnības. Nacionālo parku galvenais uzdevums ietver dabas aizsardzību, kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu, zinātniskās izpēti, izglītošanas un atpūtas organizēšanu, kuru ierobežo dabas un kultūrvides aizsardzības mērķi;
- Biosfēras rezervātos atrodas starptautiski nozīmīgas ainavas un ekosistēmas. To izveidošanas mērķis ir nodrošināt dabas daudzveidības saglabāšanu un veicināt ilgtspējīgu teritorijas sociālo un ekonomisko attīstību;
- Dabas parki pārstāv noteikta apvidus dabas un kultūrvēsturiskās vērtības un ir piemēroti sabiedrības atpūtai, izglītošanai un audzināšanai. Atpūtas organizēšana un saimnieciskā darbība dabas parkos veicama, nodrošinot tajos esošo dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanu;
- Aizsargājamo ainavu apvidi izceļas ar savdabīgu un daudzveidīgu ainavu. To mērķis ir aizsargāt un saglabāt raksturīgo ainavu un tos ainavas elementus, kas ir būtiski aizsargājamo sugu un biotopu ekoloģisko funkciju nodrošināšanai, Latvijai raksturīgajai kultūrvidei un ainavas daudzveidībai, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vides saglabāšanu un dabu saudzējošu apsaimniekošanu.

Pamatojoties uz to, ka pārējās aizsargājamo teritoriju kategorijas (dabas rezervāti, dabas pieminekļi, dabas liegumi un aizsargājamās jūras teritorijas) nav tiešā veidā orientētas uz ainavu aizsardzību, analizē tās nav iekļautas. Tāpat analizē nav iekļauts Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts, ņemot vērā tā atšķirīgumu no citām ainaviskajām ĪADT kategorijām, ko galvenokārt nosaka teritorijas izteikti plašais mērogs un specifiskā aizsardzības sistēma.

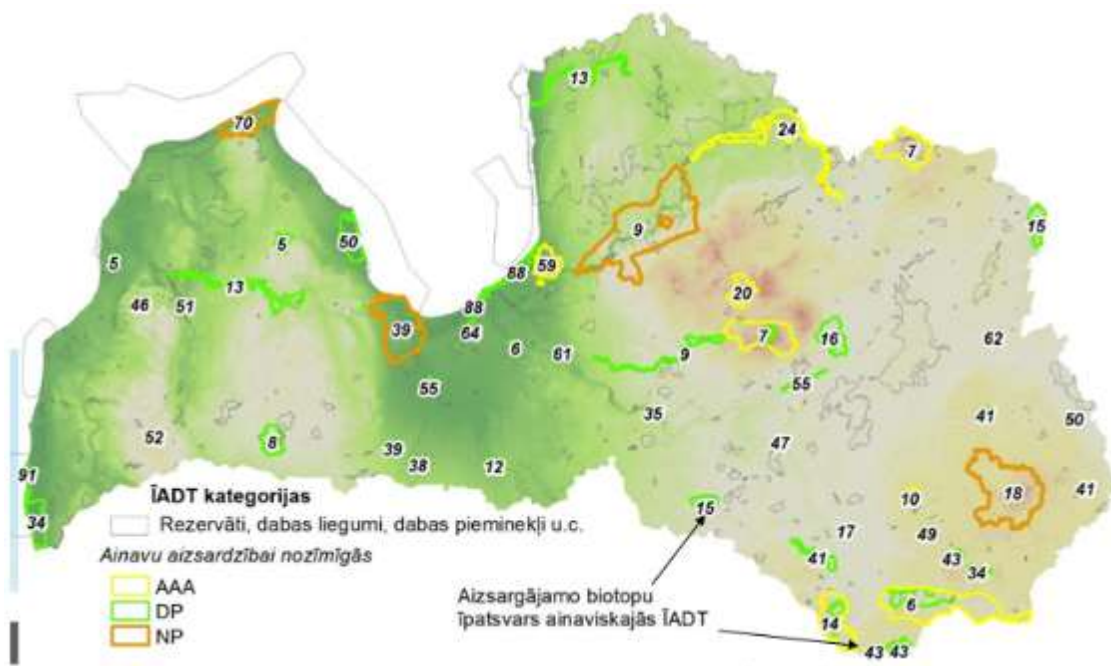
Aizsargājamo biotopu īpatsvars

Īpaši aizsargājamās dabas teritorijās aizsargājamo sugu atradnes un aizsargājami biotopi aizņem tikai noteiktu daļu teritorijas, kamēr atlikusī aizsargājamo teritoriju daļa ir bez konstatētām aizsargājamām dabas vērtībām. Šis apstāklis aktualizē jautājumu par ĪADT zonējumu, kas attiecīgi regulē šo platību apsaimniekošanu.

Lai spriestu par to, cik lielas ĪADT platības veido aizsargājami biotopi, aprēķināts to īpatsvars. Aprēķinā izmantoti Eiropas Vides aģentūras interneta vietnē pieejamie *NATURA 2000* datubāzes dati par *NATURA 2000* teritorijām (ĪADT platība) un biotopiem (aizsargājamo biotopu platība)⁷⁰. Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju un to ietvaros esošo aizsargājamo biotopu īpatsvara attēlošanai kartē izmantota kartēšanas programmatūra *ArcGIS*. ĪADT telpisko datu slāņi iegūti no dabas datu pārvaldības sistēmas *OZOLS*.

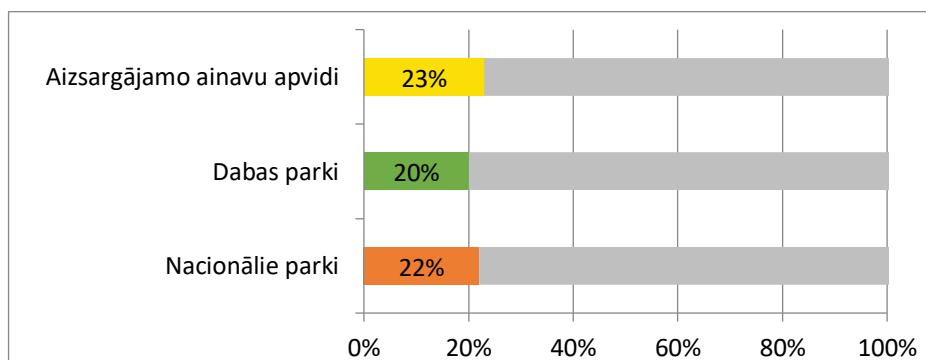
Aizsargājamo biotopu īpatsvars noteikts visām 55 saskaņā ar likuma „Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām” ainaviskajām ĪADT (4 nacionālajiem parkiem, 42 dabas parkiem un 9 aizsargājamo ainavu apvidiem).

⁷⁰ European Environment Agency. (2020). Natura 2000 data - the European network of protected sites. Retrieved from <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/natura-11>

20.att. Aizsargājamo biotopu īpatsvars ainaviskajās ĪADT.

Atbilstoši aprēķinam vidējais aizsargājamo biotopu īpatsvars ainaviskajās ĪADT ir 21 %, tomēr tā diapazons ir ļoti plašs – tas variē no 5 % (DP „Užavas lejtece” un DP „Talsu pauguraine”) līdz pat 98 % (DP „Ragakāpa”) (20. att.).

21.att. Aizsargājamo biotopu īpatsvars atbilstoši ĪADT kategorijām.

Vērtējot aizsargājamo biotopu īpatsvaru ĪADT kategoriju griezumā, dabas parkiem, nacionālajiem parkiem un aizsargājamo ainavu apvidiem nav vērojamas nozīmīgas atšķirības – aizsargājamo biotopu īpatsvars variē no 20 % dabas parkos līdz 23 % aizsargājamās ainavu apvidos (21. att.).

Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju mērķi

Lai spriestu par būtiskākajām komponentēm, kurām piešķirta nozīme ainavisko ĪADT kontekstā, veikta to ilgtermiņa mērķu analīze, apkopojot tajos minētos raksturvārdus. Raksturvārdu ilustrēšanai izmantots teksta vizualizācijas rīks *WordItOut*, kas, izmantojot burta lielumu un krāsas intensitāti (22. att.), vārdus attēlo atbilstoši to minēšanas biežumam (attiecinīgi biežāk minētie raksturvārdi attēloti lielākā burta izmērā un krāsas intensitātē). 22.attēlā iekļauti raksturvārdi, kas minēti (atkārtojas) vismaz 3 reizes. Atsevišķi sinonīmi vai vārdi ar līdzīgu nozīmi ir apvienoti (piemēram, teritorijas attīstība un teritorijas ekonomiskā attīstība pielīdzināta teritorijas sociālekonomiskajai attīstībai).

22.att. Ainavisko ĪADT ilgtermiņa mērķos biežāk izmantotie raksturvārdi.

Kopumā analizē iekļautas 48 no 55 ainaviskajām ĪADT (4 nacionālie parki, 36 dabas parki un 8 aizsargājamo ainavu apvidi). Seši dabas parki („Svente”, „Cārmaņa ezers”, „Adamovas ezers”, „Medumu ezeraine”, „Istras pauguraine” un „Kurjanovas ezers”) un aizsargājamo ainavu apvidus „Augšdaugava” analizē nav iekļauti to dabas aizsardzības plāna neesamības vai nepieejamības dēļ.

Atbilstoši izveidotajai ilustrācijai ainavisko ĪADT ilgtermiņa mērķos visbiežāk minētais raksturvārds ir biotopu aizsardzība. Bieži minēti tādi raksturvārdi kā sugu aizsardzība, sociālekonomiskā attīstība, rekreācija, kultūrvēsturiskās vērtības, ainaviskās vērtības, tūrisms, dabas izglītība, bioloģiskā daudzveidība. Raksturvārdu ilustrācija attēlo, ka ĪADT mērķu kontekstā lielākais uzsvars likts uz bioloģisko/ekoloģisko vērtību aizsardzību, tomēr vispārīgi uzsvērti arī ar ainavām saistītie aspekti. Veicot ilgtermiņa mērķu analīzi, vērojams, ka lielākoties mērķos izmantoti plašas nozīmes raksturvārdi. Konkrētai teritorijai specifiski raksturvārdi biežāk izmantoti tieši dabas aizsardzības kontekstā (piemēram, izceļot teritorijas nozīmīgumu konkrētām augu vai dzīvnieku sugām), bet retāk runājot par ainavas elementiem (piemēram, osu ainava).

Pēc tāda paša principa atsevišķi vizualizēti arī atslēgvārdi, kas attiecas tieši uz ainavu aizsardzību (23. att.). Atbilstoši vizualizācijai ilgtermiņa mērķos ainavu kontekstā visvairāk runāts par kultūrvēsturiskajām vērtībām, ainaviskajām vērtībām, ainavas saglabāšanu, ainavu struktūru un estētisko vērtību. Visbiežāk ainavu kontekstā minētie mērķi ir vispārīgi, lielākoties tikai konstatējot, ka teritorijai piemīt ainaviska vērtība, un izsakot nepieciešamību to saglabāt. Būtiski minēt, ka 9 no 48 analizētajām ĪADT ilgtermiņa mērķi vispār neietver ar ainavām saistītus aspektus.

23.att. Ainavisko ĪADT ilgtermiņa mērķos izmantotie ar ainavām saistītie raksturvārdi.

Dabas aizsardzības jautājumos un ilgtspējīgas attīstības nodrošināšanā svarīgi rast savstarpēji izdevīgus risinājumus, kas spētu sniegt stabilus rezultātus. Risinājumu kopsakarības ietver konkurētspēju un inovācijas, sociālo un teritoriālo saliedētību, dabas resursu, vērtīgo ekosistēmu aizsardzību un uzturēšanu.

Pasaules mērogā ir izstrādāti vairāki agregētie indeksi, kuru izstrādes mērķis ir paplašināt un apkopot vides, sociālos, ekonomiskos un institucionālos indikatorus vienotā kopumā, lai novērtētu progresu ceļā uz ilgtspējīgu attīstību. Piemēram Igaunija un Slovēnija savās nacionālajās ilgtspējīgas attīstības stratēģijās atsaucas uz „Tautas attīstības indeksu”, „Ekoloģisko pēdu” u.c. raksturlielumiem.

1.6.3. Dabas tūrisms

Tūrismam un ceļošanai ir senas tradīcijas. Tūrisma definīcija (1995) atbilstoši Pasaules Tūrisma organizācijai, kas ir Apvienoto Nāciju specializētā aģentūra, kā arī LR Tūrisma likums nosaka, ka „**tūrisms** ir personas darbības, kas saistītas ar ceļošanu un uzturēšanos ārpus savas pastāvīgās dzīvesvietas, brīvā laika pavadīšanas, lietišķo darījumu kārtošanas vai citā nolūkā ne ilgāk kā vienu gadu”. LR Tūrisma likums nosaka, ka „**tūrists** ir fiziska persona, kura ceļo ārpus savas pastāvīgās dzīvesvietas ne ilgāk kā vienu gadu, uzturas sabiedriskā vai privātā mājvietā ne mazāk kā vienu nakti un apmeklētājā vietā neveic algotu darbu”.

Nemot vērā tūrista definīciju, cilvēkus, kuri dodas vienas dienas braucienos brīvā laika pavadīšanai, lietišķo darījumu kārtošanai, precīzāk ir saukt par ceļotājiem vai apmeklētājiem, viesiem.^{71;72} Līdzīgi ir ar tūrisma nozares lietojumu, precīzāk būtu lietot terminu tūrisma un ceļojumu (atpūtas) nozare.

Pastāv dažāda veida tūrisma iedalījumi gan pēc dažādām formām, gan pazīmēm, motīviem, norises vietas⁷³. **Ar ainavu var saistīt vairākus tūrisma veidus** – dabas tūrisms, dabā balstīts tūrisms, parku tūrisms, piekrastes tūrisms, ezeru tūrisms, kalnu tūrisms, ģeotūrisms, agrotūrisms, dārzu tūrisms,

⁷¹ Terkenli, T.S., Skowronek, E., Georgoula, V. Landscape and tourism: European expert Views on an Intricate Relationship. *Land* 2021, 10, 327 <https://doi.org/10.3390/land10030327>

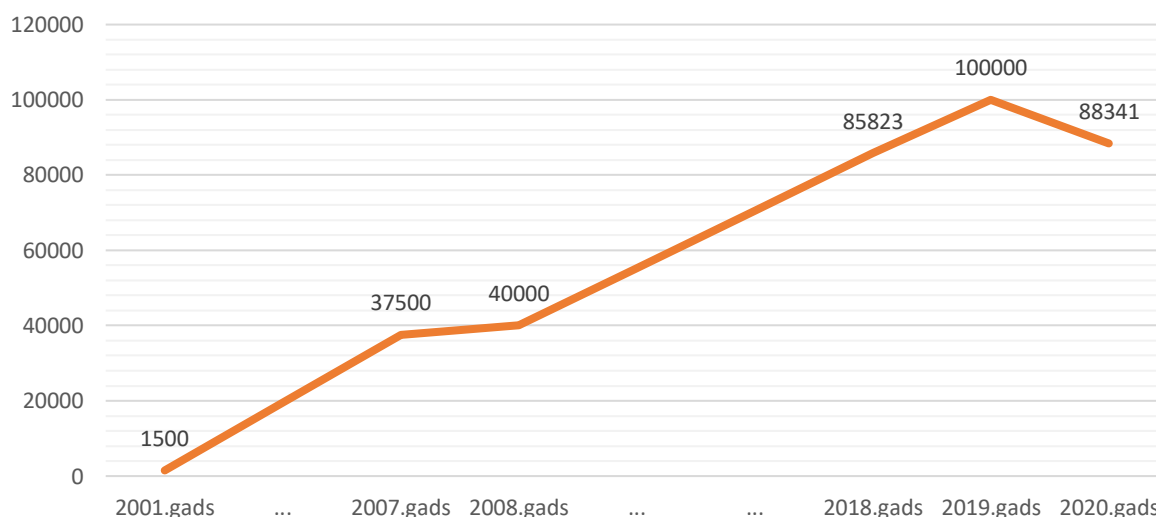
⁷² Tūrisma maršrutu veidošana. Zin.red. Klepers, A., Kalnačs, J. (2010). Vidzemes Augstskola

⁷³ Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošā vārdnīca. (2008). Ekonomikas ministrija

industriālais tūrisms, lēnais tūrisms, eko tūrisms, pilsētu tūrisms, pamesteņu tūrisms, spoku tūrisms u.c.

Tūrisma un viesmīlības terminu skaidrojošajā vārdnīcā (2008) ir skaidrota **ainavas pievilcība**, taču pēdējo desmit gadu laikā ir mainījusies arī sabiedrības uztvere par pievilcīgu ainavu. Skaidrojošajā vārdnīcā ainavas pievilcība skaidrota kā „konkrētas teritorijas spēja atstāt pozitīvu emocionālu ietekmi uz cilvēku. Visaugstākā pievilcība piemīt robežzonām (īpaši līdzenās teritorijās) un teritorijām ar saposmotu reljefu. Robežzonas ir vietas, kur saskaras divas dažādas vides: ūdens – sauszeme (spēcīgs pievilcības efekts), mežs – pļava (vidējs efekts), paugurs – līdzenums (vājš efekts). Negatīvs efekts piemīt pārmitrām teritorijām vai degradētai ainavai.”

Pie pārmitrām teritorijām var iekļaut purvus, mitrājus (mitrzemes), kas pēdējā desmitgadē Latvijā un ārpus Latvijas ir kļuvušas par ceļotāju iecienītām apskates vietām dažādos gadalaikos. Purvs ir nozīmīga ainava kā pieturas punkts ceļojumā vai vieta nesteidzīgai atpūtai. To apliecina arī apmeklējumu skaita izmaiņas Ķemeru tīreļa lielajā laipā (atrodas Ķemeru Nacionālajā parkā) no 2001.gada līdz 2020.gadam (skatīt 24.attēlu).

24.att. Apmeklētāju skaits Lielā Ķemeru tīreļa laipā (A.Balandiņa, Dabas aizsardzības pārvalde)

Šajā laipā 2008. gadā tika veikti vienkāršoti infrastruktūras labiekārtojumi, kas palielināja apmeklējumu skaitu. 2008. gada beigās šī laipa tika slēgta apmeklētājiem, 2009. gadā tika slēgta arī Kaņiera pilskalna laipa. 2010. gadā slēgtajā Tīreļa laipā tika saskaitīti 1500 apmeklējumi, kas attēlā ir redzams kā lūzuma punkts teritorijas apmeklējumā. 2013. gadā laipa labiekārtota daudz plašāk projekta „Antropogēno slodzi samazinošās un informatīvās infrastruktūras izveide Natura 2000 teritorijās” ietvaros. 2020. gadā ir vērojams apmeklējumu skaita kritums, ko var skaidrot ar COVID 19 pandēmijas ierobežojumiem ceļošanai, tūrismam un atpūtai grupās. Ceļošana vasaras periodā bija atļauta „Baltijas valstu burbulī”, kā arī iebrauca tūristi no Somijas. Otrs iemesls apmeklējumu kritumam var būt VAS „Latvijas Valsts meži” ļoti skaļi un publiski izskanējušie paziņojumi par visu dabas taku slēgšanu, lai gan arī atsevišķi Dabas aizsardzības pārvaldes dabas infrastruktūras objekti tiešām arī tika slēgti uz laiku. 2021.gada četros mēnešos apmeklējumu skaits laipā jau ir sasniedzis 30750. Ķemeru Nacionālā parka speciāliste A.Balandiņa (2021) norāda, ka par mitrzemēm un to apmeklējumu atpūtā spilgts piemērs ir Slokas ezera pastaigu taka, kuras galvenā burvība ir Vēršupītes dumberāji. 2021.gada 4 mēnešos šai takai ir 8087 apmeklējumi, kas ir vairāk nekā visā 2020.gadā (8001) kopā. Arī apmeklējumu statistika citās takās un laipās norāda, ka purvi un mitrzemes patlaban ir apmeklētājus piesaistošas vietas. Piemēram, saņemtie apmeklētāju komentāri par Ķemeru tīreļa laipu:

„Man šķiet, ka tā ir viena no skaistākajām ainavām Latvijā. (...) Jau braucu un skatījos – daudz mašīnu, bet, tagad skatoties, nemaz cilvēkus nevar tā redzēt,” sacīja Patrīcija, dabas takas apmeklētāja no Ķekavas.”⁷⁴

Savukārt pie degradētu ainavu apskates var minēt tādus šaurus nišas tūrisma veidus kā pamesteņu tūrisms⁷⁵, spoku tūrisms.

25. att. Bijusī militārā bāze Kadagā

Avots: <https://www.airsoftlatvia.lv/>

26.att. Rankas muižas kompleksā

Avots: A.Līviņa

Tā ir pamestu objektu, vietu, pilsētu apskate un izziņāšana. Savukārt, vecas, neatjaunotas ēkas, drupas sakoptā vidē piesaista māksliniekus, radošus cilvēkus dažādiem pasākumiem, plenēriem. Rankas muižas pārvaldniece sava stāstījuma laikā (2020) norādīja: „Ja mēs atjaunosim arī šīs drupas, ko tad mākslinieki gleznos? Jaunās, atjaunotās ēkas māksliniekus maz interesē.”

Tūrisms un atpūta aizsargājamās dabas teritorijās

Pasaules dabas aizsardzības savienība (*The International Union for Conservation of Nature IUCN*) iedala aizsargājamās teritorijas sešās kategorijās.⁷⁶

Liels uzsvars aizsargājamās dabas teritorijās tiek likts uz rūpēm par skatu/ainavu. Lielbritānijā, *Brecon Beacons* Nacionālā parka teritorijā kempingā *Cefn Cantref* ir jāievēro noteikumi par telts un automašīnu novietošanu gar pļavas malu (dzīvzogu), lai haotiski pļavā izvietotās teltis nepiesārņotu ainavu, raugoties no apkārtnes kalniem uz ieleju.⁷⁷

5.tabula Pasaules dabas aizsardzības savienības definētās aizsargājamās teritorijas

Aizsargājamā starptautiskā kategorijas	Īss raksturojums
IA - stingra režīma dabas rezervāti	Stingra ekosistēmas, sugu, ģeodaudzveidības aizsardzība ar minimālu cilvēka iejaukšanos. Nav paredzētas atpūtai, tūrismam.
IB - neskartās teritorijas (<i>wilderness area</i>)	Aizsargāt dabas teritoriju ilgtermiņa ekoloģisko integritāti, kurās nav būtiska cilvēku aktivitāte, kas ir brīva no mūsdienīgas

⁷⁴ Zemgales reģionālā televīzija. Ķemeru tīreļa laipā apmeklētāju netrūkst, bet distanci ievēro. 2020. gada 28. decembris. <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/kemeru-tirela-laipa-apekletaju-netrukst-bet-distanci-ievero.a386961/>

⁷⁵ Šilaua M. (2021) Maģistra darbs “Pamesteņu tūrisms Latvijā”. Vidzemes Augstskola.

⁷⁶ <https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-area-categories>

⁷⁷ Saruna ar kempinga *Cefn Cantref* īpašnieci 2019. gada augustā.

	<p>infrastruktūras un kurās dominē dabas spēki un procesi, lai pašreizējām un nākamajām paaudzēm būtu iespēja piedzīvot šādas neskartas teritorijas.</p> <p>Iespējams ierobežots skaits apmeklējumu.</p>
II - nacionālie parki	<p>Primārais mērķis ir dabas daudzveidības aizsardzība, to ekosistēma un vides procesu atbalstīšana, izglītības sekmēšana un atpūta.</p> <p>Nacionālie parki ir plaši izmantoti tūrismā, starp aizsargājamās kategorijas citiem mērķiem ir arī vietējās ekonomikas sekmēšana caur tūrismu, apmeklētāju vadība (izglītošana, iedvesmošana, kultūras, atpūtas mērķi), bet nepieļaujot bioloģisko vai ekoloģisko degradāciju.</p> <p>Lielais Smokiju Kalnu nacionālais parks ASV 2020.gadā sasniedza 12,1 miljonu atpūtas apmeklējumu⁷⁸. No aizsargājamām dabas teritorijām tieši nacionālo parku kategorijas ir visplašāk atpazīstamā dabas aizsardzības kategorija cilvēku vidū, īpaši atpūtas un ceļošanas nolūkos⁷⁹.</p>
III - dabas pieminekļi vai objekti	<p>Primārais mērķis ir aizsargāt dabas objektu un ar to saistīto bioloģisko daudzveidību, dzīvotni. Viens no papildu mērķiem ir tieši ainavas/jūras ainavas bioloģiskās daudzveidības aizsardzība.</p> <p>Parasti šīs vietas ir nelielas, ar ierobežotu kapacitāti un daudz apmeklētas (piemēram, alas, atsegums, avoti, ūdenskritumi, klintis).</p>
IV – dzīvotnes / sugas apsaimniekošanas teritorija	<p>Primārais mērķis uzturēt, saglabāt un atjaunot sugas un dzīvotnes.</p>
V - aizsargājamā ainava/jūras ainava	<p>Aizsargāt un uzturēt svarīgas ainavas/jūras ainavas, kā arī ar tām saistīto dabas aizsardzību un citas vērtības, ko rada mijiedarbība ar cilvēkiem, izmantojot tradicionālas pārvaldības metodes.</p> <p>Pie papildu mērķa ir ainavas baudīšana, labjūte, sociāli ekonomiskais labums caur tūrismu.</p> <p>Piemērota dabas tūrismam, atpūtai dabā.</p>
VI - aizsargājamās teritorijas ar dabas resursu ilgtspējīgu izmantošanu	<p>Aizsargāt dabas ekosistēmas un ilgtspējīgi izmantot dabas resursus, kad to saglabāšana un ilgtspējīga izmantošana var būt savstarpēji izdevīga.</p> <p>Piemērotas personalizētam tūrismam nelielos apjomos.</p>

2020. gada ziņojums „Aizsargā planētu” (*Protect planet*) parāda, ka pasaulē kopumā ir 16.64% aizsargājamo dabas teritoriju (gan sauszemes, gan iekšzemes ūdens teritorijas) un 7.74% piekrastes ūdens teritorijas un okeānu teritorijas kā aizsargājamās teritorijas.

⁷⁸ <https://www.nps.gov/aboutus/visitation-numbers.htm>

⁷⁹ Reinius, S. W., & Fredman, P. (2007). Protected areas as attractions. *Annals of Tourism Research*, 34(4), 839–854. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.annals.2007.03.011>.

27.att. Skats uz Brecon Beacons Nacionālā parka ainavu (kempinga Cefn Cantref Facebook vietne)

Kopš 2010. gada aizsargājamo dabas teritoriju platības pasaulē ir pieaugušas par 21 miljonu km², kas ir lielāka platība kā Krievijas Federācija kopumā.⁸⁰ Nereti rodas jautājums, vai aizsargājamās dabas teritorijas interesē tūristus. Tūristi un ceļotāji savos maršrutos, apskates objektos iekļauj dabas un kultūras mantojuma objektus. Pasaules un valstu tūrisma top objektos dažādos rangos/sarakstos ir redzami, piemēram, Kolizejs Romā, Lielais kanjons ASV (nacionālais parks), Brīvības statuja Ņujorkā, Maču Pikču Peru (UNESCO Pasaules kultūras mantojuma saraksta objekts), Lielais Barjerrifs Austrālijā (UNESCO Pasaules kultūras mantojuma saraksta objekts) u.c. Visās aizsargājamās dabas teritorijās ainavai ir nozīmīga loma kā kopumam, kas pievelk apmeklētājus konkrētajai vietai, jo aizsargājamās teritorijas statuss jau sniedz apliecinājumu, ka šī ir īpaša un unikāla vieta, kura ir jāsaglabā nākamajām paaudzēm. Pieaugot apmeklējuma skaitam, pieaug arī uzņēmējdarbības kārdinājumi tieši šādās vietās. Lai saglabātu šo vietu unikālītāti un pirmatnīgumu, bieži apkalpojošā infrastruktūra un pakalpojumi tiek regulēti, tos plānojot un attīstot šo teritoriju pievārtē (*gateways*).

Latvijā no visām tūristu mītnēm 10% atrodas Natura 2000 teritorijās, nodrošinot 6,6% no visām gultasvietām Latvijas tūristu mītnēs.⁸¹ Tūristu mītnu izvietojuma telpiskā analīze parāda, ka 5 km apkārtnē ap Natura 2000 teritorijām koncentrējas uz pusi vairāk tūristu mītnu kā pašās Natura 2000 teritorijās. Tas norāda uz dabas teritorijām kā apmeklētāju magnētu.

Tūrisma vietnē *latvia.travel.lv* ir uzskaitīti TOP10 brīvdienų galamērķi (Latviešu valodas izvēlnē): #1 Gaujas Nacionālais parks, #2 Tērvetes dabas parks, #3Kuldīga, #4Ķemeru Nacionālais parks, #5 Turaidas muzejrezervāts, #6 Cēsis, #7 Rundāles pils un muzejs, #8Liepāja, #9 Daugavpils, #10Ventspils. Šajā TOP 10 ir divi nacionālie parki, un vēl 2 objekti, kuri ir saistīti ar Gaujas Nacionālo parku – Cēsis un Turaidas muzejrezervāts. Angļu valodas izvēlnē Ķemeru Nacionālais parks, Tērvetes dabas parks un Daugavpils ir aizstāti ar Rīgu, Jūrmalu un Latgali.

Vairāk nekā puse no visiem ceļojumiem ES 2018. gadā bija ar nolūku⁸² pavadīt brīvdienas, atpūsties (52,4%), apmeklēt radus, draugus (32%), biznesa jeb profesionālie ceļojumi (11,1%) un citi motīvi,

⁸⁰ Protected planet report 2020. (2021), <https://livereport.protectedplanet.net/>

⁸¹ Vidzemes Augstskolas HESPI Tūrisma monitoringa datu bāze (2020.g. decembris)

⁸² https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Tourism_statistics_characteristics_of_tourism_trips

piem., svētceļojumi (4,5%). Statistikas dati rāda, ka 2018. gadā no visām 5,9 miljardu tūristu pavadītajām naktīm, 5,4% ir pavadītas kempingos, treileru parkos un 19,3% ir nakšņojuši ārpus viesnīcām, viesu mājām (brīvdienu mājās, jauniešu mītnēs, kalnu būdās u.c.). Pēc nakšņojuma veida arī var spriest par tūrisma veidiem, apmeklējuma vietām.

Termini „ainava” un „tūrisms”

Tiek lietoti vairāki niansēti termini, un to lietojums aizvien tiek pilnveidots. **Tūristu ainavas** (*tourist landscapes*) funkcionāli saistītas ar tūristiem un tūristu darbībām. Tūristu ainava nav unificēta, tai var būt dažādas variācijas. Tūristu ainavai ir cieša mijiedarbība ar tūristu vajadzībām un tūrisma darbību caur dabas un kultūras elementiem, t.sk. simboliskiem. Tūristu ainavā notiek nepārtraukta transformācija tūristu uztveres un gaidu rezultātā. **Pieredzējuma vietas** raksturo saikni starp vietu un tajā piedzīvoto, galvenokārt, ar darbību, iesaistīšanos. **Ainavas tūrismam, tūrisma ainavas** – ainava kā nozīmīgs resurss tūristu piesaistē.

28.att. Tūristu ainavu piedāvājums, avots: *Shutterstock.com*

Tūristu ainava sastāv no trīs svarīgiem elementiem:

- Tūristu pievilcībām;
- Tūristu ērtībām;
- Tūristiem.

Šo tūristu ainavas raksturojumu ir izveidojuši Skowroneks, Tucki, Huijbens un Jozwik⁸³ (2019. gadā), veicot 116 rakstu un citu avotu analīzi par laika periodu no 2003. līdz 2013. gadam.

Saistībā ar tūrismu un ainavām tiek izdalītas arī specifiskas ainavas, piemēram, bāku ainavas (*lightsapes*), rituālu ainavas tūristiem (*ritual landscapes*).

Piekrastes teritorijās vēl pastāv jūras ainava, jo brīvdienu pavadīšanas vietas izvēlē būtiska nozīme ir ūdeņiem (jūras, ezeri, upes, dīķi). Apmeklētāju augsti pieprasītās teritorijās un objektos tiek novērtēti apmeklējuma laiki, kad tajos tūristu nav vai ir ļoti ierobežotā skaitā, jo paši tūristi ar savu klātbūtni būtiski izmaina vietas / objekta uztveri.

⁸³ Skowroneks, Tucki, Huijbens un Jozwik (2018) What is a tourist landscape? Aspects and features of the concept. Acta geographica Slovenica, 58-2, 2018, 73–85

29.att. Islandes dabas objektu apmeklējuma piemērs.

29.attēlā (ESPON programmas tiešsaistes semināra ekrānuzņēmums⁸⁴) ir attēlots piemērs Islandē, kad primāri redzam tūristu rindu, nevis ainavas kopainu. Līdz ar to ir nepieciešamība plānot apmeklētāju plūsmu, lai ne tikai novērstu antropogēno slodzi, bet arī nodrošinātu vietas pieredzējuma kvalitāti.

Ainavas nozīme atpūtas un tūrisma mobilitātē ir analizējama un vērtējama vairākos aspektos (mobilitāte gan kā pārvietošanās veids, gan arī atsevišķos gadījumos mobilitāte kā pakalpojums tūristam, atpūtniekam):

- Autoceļi – izdalīti zaļie jeb ainaviskie ceļi kartēs, ceļu atlantos.
- Zaļie ceļi – zaļie maršruti,^{85;86;87} kuri bieži ir izvietoti vecajās dzelzceļa līnijās, gar upēm, kanāliem, dambjiem. Pārvietošanās veids var atšķirties konkrētajā zaļajā ceļā (velo, kājām, zirgu, mikromobilitātes jaunie risinājumi, distanču slēpošana), bet nav motorizēts transports.
- Gaisa ceļi – lidojumi ar gaisa balonu, ainaviskie lidojumi ar mazizmēra lidmašīnām u.c.
- Ūdensceļi – upju, ezeru mazie kruīzu kuģi, ekskursijas, kuģis kā pārceltuve. Ledus ceļi kā piedzīvojums un pieredzējums atbilstošajos laika apstākļos.
- Kājāmgājēju garie pastaigu maršruti – vairākdienu pārgājieni izveidotā maršrutā (tematiskā, telpiskā), t.sk. Eiropas Padomes kultūras ceļi.
- Pastaigu takas, ceļi – lineāri, lokveida, dažāda garuma un tematu (ģeoloģijas, botānikas, mākslas u.c.).

Ainava un garie tūrisma/pastaigu ceļi

Anne Weisenborn (2015)⁸⁸ ir pētījusi garo pastaigu maršrutu *Via Alpina* kā ainavu pieredzējumu. Savā maģistra darbā viņa pētīja pastaigu garā maršrutā kā ainavas pieredzējumu. Šī darba teorētiskā daļa

⁸⁴ Ekrānuzņēmums no ESPON Peer Learning semināra 25/02/2021. Oli Halldorsson ziņojuma.

⁸⁵ Vidzemes tūrisma attīstības stratēģijas 2020-2025 izstrāde Zaļo ceļu attīstība Vidzemē 2020-2025. (2020). SIA AC Konsultācijas.

⁸⁶ Tambovceva, T., Atstaja, D., Tereshina, M., Uvarova, I., Livina, A. (2020) Sustainability challenges and drivers of cross-border greenway tourism in rural areas. In: *Sustainability* (Switzerland), 2020, 12(15), 5927.

⁸⁷ Lilles Deklarācija, 2000. gada 12. septembris

⁸⁸ Anne Weisenborn (2015) Long-distance hiking: Landscapes experiences along the Via Alpina. Wageningen University, Netherlands.

ietver literatūras pārskatu par iešanu kā mobilitātes formu. Weisenborna atzīmē, ka Šellers un Uri⁸⁹ norāda, ka iešana ir transporta kategorija, orientēta vairāk uz galamērķa sasniegšanu nevis uz pašu iešanu, šķietami atrauta no gājēja sociālajiem, kultūras un ekonomiskajiem apstākļiem. Weisenborna parāda arī Solnita⁹⁰ pieeju, kurš argumentē, ka iešana nav tikai pārvietošanās veids (mobilitāte), bet ietver uztveres skatu (līcu), caur kuru cilvēks redz pasauli, kā arī telpiskās kultūras izpausmes. Iešanai ir ļoti cieša saskarsme ar ainavas kvalitātēm. Weisenborna norāda uz Tilleju⁹¹, kurš iešanu sauc par komunikāciju ar ainavu caur fiziskā gājēja ķermeni un apgalvo, ka „ķermenis kļūst par visu lietu mēru attiecībā pret mani un iespējām, vai piedāvājumiem, un ierobežojumiem, ko ainava sniedz”.⁹² Weisenbornas pētījuma rezultāti parāda, kā garo ceļu gājēji pieredz Alpīno ainavu garajā ceļā *Via Alpina* un ko šis pieredzējums nozīmē gājējiem. Rezultāti parādīja, ka garo maršrutu gājēji ir ļoti individuāli, bet viņiem ir intensīva daudzajūtu mijiedarbība ar ainavu.

Pēdējo gadu laikā ir izveidoti vairāki garo maršrutu ceļi un turpinās to attīstība Latvijas teritorijā:

- 2019. gadā EuroVelo 13.velomaršruts „**Dzelzs priekšgars**” saņēma Eiropas Padomes kultūras ceļa programmas⁹³ sertifikātu. Dzelzs priekškara maršruts ir velomaršruts, kas ved no pašiem Eiropas ziemeļiem – Norvēģijas pilsētiņas Kirkenes līdz pat Bulgārijas un Turcijas robežai pie Melnās jūras. Maršruts šķērso 20 valstis 10 400 km kopgarumā un iezīmē simbolisko robežu starp Austrumiem un Rietumiem – teritorijas, kādās Eiropa bija sadalīta vairāk kā pusgadsimtu Aukstā kara laikā.⁹⁴
- Piekrastes gājēju ceļš **Jūrtaka** 1420 km garumā, kurš sākas Nidas ciemā Lietuvā un ved cauri Latvijai līdz Tallinas ostai Igaunijā⁹⁵. Gājēji šajā posmā var iepazīt daudzveidīgo Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrasti (smilšainās pludmales, akmeņaino jūrmalu, gada ģeovietas kā Jūrkalni un Veczemju klintis, Randu pļavas, upju grīvas u.c.).
- Garās distances pārrobežu pārgājienu maršruts „**Mežtaka**” ir vairāk nekā 2000 km garš maršruts, kurš ved cauri Lietuvai, Latvijai un Igaunijai, ļaujot iepazīt trīs Baltijas valstu raksturīgākos mežu tipus un savvaļas dabas elementus⁹⁶. Maršruta marķēšana tiek vēl turpināta Latvijas teritorijā 2021.gadā. 2020.gadā maršruts saņēma Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras balvu kategorijā „Jaunais tūrisma produkts 2020” 1. vietu. Jāatzīmē, ka maršruts ir izveidots, iekļaujot tajā atsevišķas jau esošas takas, maršrutus, tos savienojot vienā garā maršrutā.
- 2019. gadā Latvija uzsāka savienojuma ar **Svētā Jēkaba ceļu** jeb Santjago ceļu izveidi, kurš ir viens no vecākajiem svētceļojumu maršrutiem Eiropā. Šis ir pirmais ceļš, kurš 1987. gadā tika iekļauts Eiropas Padomes kultūras ceļu programmā.

Eksperti par ainavu un tūrismu

⁸⁹ Sheller, M. and Urry, J. (2006). The new mobilities paradigm. *Environment and Planning*, 38, 207- 226.

⁹⁰ Solnit, R. (2001). *Wanderlust: A History of Walking*. London: Penguin

⁹¹ Tilley, C. (2012). *Walking the Past in the Present*. In: Arnason, A. (ed), *Landscapes Beyond Land: Routes, Aesthetics, Narratives*. New York: Berghahn.

⁹² Oriģinālvārdā: “*body becomes the measure of all things in relation to me and the possibilities, or affordances, and constraints that the lanscape provides*”.

⁹³ Latvijā 2020.gadā oficiāli iestājās Kultūras ministrijas personā Eiropas Padomes kultūras ceļu programmā.

⁹⁴ Vidzemes Tūrisma asociācija. (2019). <http://www.vidzeme.com/eiरोvelo13>

⁹⁵ <https://baltictrails.eu/lv/coastal>

⁹⁶ <https://baltictrails.eu/lv/forest/aboutus>

2019.–2020.gadu periodā ir veikta ekspertu aptauja,⁹⁷ galvenokārt no Eiropas (atsaukušies 77 eksperti), par tūrismu un ainavas mijiedarbību. Šajā pētījumā – aptaujā dalībniekiem tika uzdots jautājums, **kā ainava ir nozīmīga tūrismam**. Pētījuma rezultāti izcēla, ka ainava pati par sevi ir tūristu pievilcšana (17.9%) un ainava kā kastīte (*container*) un avots tūrisma resursiem un pievilcībām (17.9%), svarīga bez specializācijas (16,8%), ainava kā tūrisma vizuālais tēls un ainava (*scenery*) (10.5%) un ainava kā sajūtu un pieredzes avots tūrismam (10.5%), ainava kā tūrisma vadības, veicināšanas, mārketinga nozīme (9.6%), ainava kā tūrisma studiju rīks (8,4%) un ainava kā līdzeklis galamērķa izpratnes attīstībai un novērtēšanai (8,4%). Jautājumā, **kā tūrisms ietekmē ainavas (gan pozitīvi, gan negatīvi)**, tika iegūti šādi rezultāti:

- Tūrisms pārmaina ainavu vai ainavas elementus negatīvi 42.6%;
- Tūrisms pārmaina ainavu vai ainavas elementus pozitīvi 32.6%;
- Tūrisms veido (atklāj, nosaka, plāno, attīsta, konstruē) ainavas pievilcību 9.9%;
- Tūrisms pārdod ainavu kā tūrisma produktu 6.4%.

Ja rezultātu, ka „tūrisms pārmaina ainavu ...” pozitīvi summējam ar „tūrisms veido ... ainavas pievilcību”, tad var secināt, ka pozitīvais un negatīvais novērtējums ekspertu skatījumā ir līdzsvarā.

2011. gadā Vidzemes Augstskolā Valmierā notika Atpūtas un tūrisma izglītības asociācijas (ATLAS) ikgadējā 20.jubilejas konference, kuras temats bija „Tūrisma un ainavas attiecību pretrunīgais raksturs”. Pirms desmit gadiem šis temats jau bija pētnieku uzmanības centrā. Latvijas dalībnieku ieskicētās tēmas bija: zaļie apsaimniekošanas plāni Eiropas pilsētu un piepilsētu ainavām; tūrisms un ainava pēcpadomju telpā: kognitīvā kartēšanas pieeja; tūrisma ainava – svarīga, pārsteidzoša Rīgas iezīme un ainavas redzamības modelēšana – lauku ainavas piemērs.

1.6.4. Antropogēnā slodze

Mūsdienu ainavas veidojušās ilgstošā cilvēka un dabas mijiedarbībā: sākotnēji zemes izmantošanas iespējas noteica dabas apstākļi, laika gaitā saimnieciskas darbības rezultātā (antropogēnās slodzes ietekmē) izveidojās atbilstīga ainavas struktūra.

Ainava integrē dabas un cilvēka mijiedarbības sekas un reālās, saskatāmās izpausmes, ainava atspoguļo vides kvalitāti un dabas daudzveidību, tā ir informācijas krātuve un avots. Bioloģiskās daudzveidības skatījumā – ainava kā veselums ir reālais biotopu daudzveidības pamats, tās glabātāja un uzturētāja. Ainavai kā telpai piemīt krātuves funkcija – tajā uzkrājas un saglabājas gan cilvēka roku veidojumi, gan cilvēka un dabas mijiedarbībā radušies relikti.

Lai nodrošinātu ainavas kvalitāti, vienlaikus ļaujot notikt neaizstājamai attīstībai, un ļautu attīstīties cilvēku sociālam un kultūras progresam, ir jāievieš noteikti pasākumi. Vienlaikus svarīgi paturēt prātā attīstības radītās ietekmes nozīmi, raksturu un kontekstu.

Antropogēnās slodzes ietekme uz ainavu

Šobrīd novērojama liela dažādu faktoru ietekme un antropogēnā slodze uz ainavu. Publiskajā vidē un pētījumos tiek diskutēts par ilgtspējīgu ainavu, dabas resursu racionālu izmantošanu, infrastruktūras attīstību, izmantojot atbilstošus paņēmienus, lai esošo antropogēno slodzi samazinātu. Ilgtspējīgas attīstības aspekts var sniegt racionālas pieejas, ja tiek pareizi sadalīti dabas resursi, to izmantošana un

⁹⁷ Terkenli, T.S., Skowronek, E., Georgoula, V. Landscape and tourism: European expert Views on an Intricate Relationship. *Land* 2021, 10, 327 <https://doi.org/10.3390/land10030327>

pārdomāti attīstīta infrastruktūra. Tomēr pētījumos konstatēts, ka eksistē situācijas, kurās nevar nokontrolēt un izmērīt pašreizējo situāciju noteiktā vidē.

Urbanizācija, industrializācija un intensīva lauksaimniecība bieži izraisa straujas ainavas izmaiņas un ekoloģiskos zaudējumus. Pētījumos konstatēta problemātika, kas skar jautājumus ar ietilpību, daudzveidību, ainavisko skaistumu, kā arī novērojumi pierāda vēsturiski vērtīgās kultūras ainavas bojājumus. Uzskaitītos problemātikas punktus Eiropas kontekstā ir analizējuši *Pedroli, Pinto-Correia* un *Cornish* (2006).⁹⁸ Vienlaikus Eiropas mērogā izstrādāta *CORINE Land Cover* datubāze. Tās mērķis ir nodrošināt unikālu un salīdzināmu datu kopumu par zemes segumu Eiropā un regulāri atjaunināt datus, lai reģistrētu arī zemes segumu un zemes lietojuma izmaiņas laika gaitā. *CORINE* Zemes pārklājuma datubāze Eiropai salīdzina zemes seguma datus visā Eiropā mērogā 1:100 000.⁹⁹

Zemes seguma un zemes izmantošanas monitorings izmantots mūsdienās dažādos politiskajos līmeņos, no globālā līdz lokālajam. Viena no problemātikām ainavu novērtējumos ir dažādo teritoriju un novērtējumu savienojamība un salīdzināšana. Kā otra problemātika ir datu publiskā pieejamība un iespēja dalīties ar novērtējuma datiem. *CORINE* izmantošanas aizsākumi datēti ar 1985.gadu. *CORINE* sistēma uzskatāma par pirmo Eiropas zemes seguma kartēšanas procesu ar definētu nomenklatūru, un vēl joprojām uzskatāma par standartu Eiropas zemes monitoringa sistēmai. Ainavā norisinās dažādi pārmaiņu procesi: apbūves izplešanās, transporta infrastruktūras attīstība, lauksaimniecības intensifikācija. Šīs pārmaiņas ir ļāvušas attīstīt dažādus rīkus pārmaiņu raksturošanai un tieši *CORINE* ir viens no rīkiem, kuru ir atzinusi Eiropas Komisija. Cilvēki uztver ainavu kā dabas un cilvēka veidotu elementu kopumu. Zemes seguma informācija attēlo reālo biofizikālo ainavas stāvokli, līdz ar to iekļaujot dabas un kultūrainavas objektus. Savukārt zemes izmantošanas informācija attēlo to, kādam nolūkam ainava tiek izmantota.¹⁰⁰

Statistikās telpisko datu kopas sniedz „momentuzņēmumu” par ainavas stāvokli un to, kā tā mainās no viena kartēšanas perioda uz otru. Šīs izmaiņas var notikt dabiski, bet bieži vien ir saistītas ar cilvēka darbību, kur zemi izmanto mājokļiem, lopu ganīšanai, pārtikas ražošanai un transportēšanai. *CORINE* telpiskās datnes attēlo elementāras ainavu sistēmas, kuras var individuāli vai vienlaikus interpretēt kā zemes izmantošanas sistēmas un ekosistēmas. *CORINE* nav pikseļu klasifikācija vai noteikts viendabīgs hektāru apsekojuma veids (ko uzrauga lauku saimniecību apsekojumi vai vietas apsekojumi). *CORINE* dati tiek vienmērīgi kartēti 25 hektāru telpiskā mērogā visā Eiropā. Tas ļauj noteikt tendences vietējā, reģionālā, valsts un Eiropas līmenī, palīdzot politikas veidotājiem veikt atbilstošus pasākumus.¹⁰¹

⁹⁸ Pedroli, B., Pinto-Correia, T., & Cornish, P. (2006). Landscape – what’s in it? Trends in European landscape science and priority themes for concerted research. *Landscape Ecology*, 21(3), 421–430.

⁹⁹ Jan Feranec, Gabriel Jaffrain, Tomas Soukup, Gerard Hazeu (2010). Determining changes and flows in European landscapes 1990–2000 using CORINE land cover data.

¹⁰⁰ Turpat.

¹⁰¹ Uses and Limitations of CLC data. <https://www.epa.ie/soilandbiodiversity/soils/land/corine/uses/>

6.tabula Monitoringa programmu apraksts^{102;103;104}

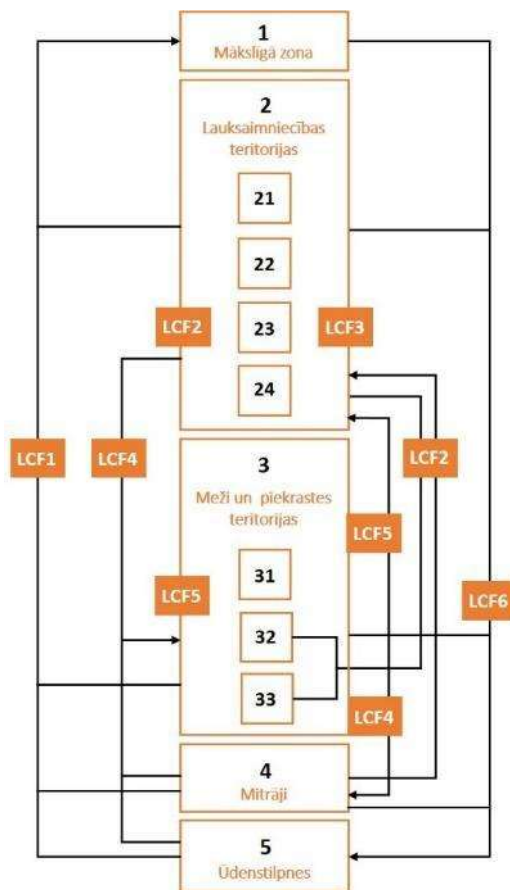
Monitoringa programmas nosaukums	Aktivitātes sākums	Izmantošanas, atkārtotās gadi	Teritoriālā izšķirtspēja
CORINE Land Cover	1985	1990, 2000, 2006, 2012, 2018	25 ha
Copernicus High Resolution Layers	2011	2006, 2009, 2012	1 ha
Copernicus local compoenet (pilsētu atlants)	2009, 2014	2006, 2012	0.25-1 ha un 0.5 ha
MOLAND	1998	Atšķirīgi dažādās izpētes teritorijās	1 ha
Forest cover maps for Europe	1990	1990, 2000, 2006	25 m
LUCAS	2001	2006, 2009, 2012	270,000 punkti
Copernicus global compoenet	2009		1 km (var atšķirties atšķirīgiem projektiem)
GlobCorine	2002	2005, 2009	300 m
GlobCover	2002	2005, 2009	300 m
Global Land Cover 2000 (GLC 2000)	1995	2000	30 sekundes

Piemēram, *Weber (2007)* apgalvo, ka *CORINE* datu slāņus var izmantot arī zemes slāņa izmaiņu novērtējumā reģionu, upju baseinu līmenī, sateces baseinos, piekrastes zonās vai biogeogrāfiskajos apgabalos (skatīt 30.attēlu). Rezultātus par procesiem, plūsmu līmeni 24 Eiropas valstīs, kā arī telpisko izplešanos raksturo 31. attēls.

¹⁰² Čiegis, R., Tamošiūnas, T., Ramanauskienė, J., & Navickas, K. (2010). Assessment of sustainable industrial zones (pp. 70–164). Siauliai University, Vilnius University

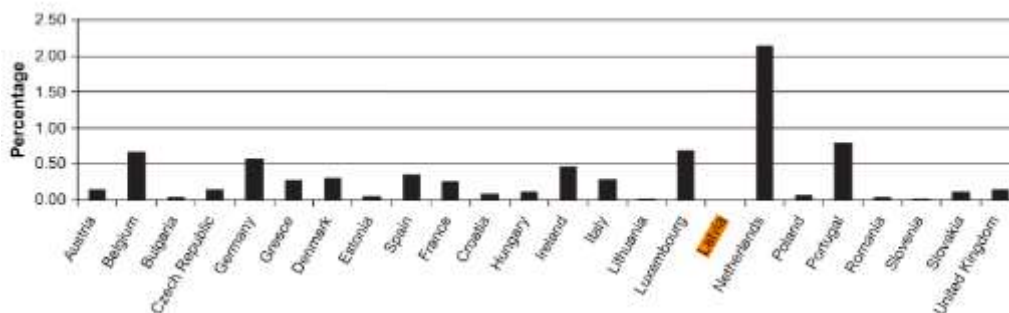
¹⁰³ Uses and Limitations of CLC data. <https://www.epa.ie/soilandbiodiversity/soils/land/corine/uses/>

¹⁰⁴ LEAC 2018 - Land and Ecosystems Accounting. European Environment Agency, 2021. Land cover country fact sheets 2000-2018, Latvia, <https://www.eea.europa.eu/themes/landuse/land-cover-country-fact-sheets>

30.att. Zemes slāņu izmaiņu plūsmu saistība ar CLC klasēm¹⁰⁵

LCF1 – urbanizācija; LCF2 – lauksaimniecības aktivizēšana; LCF3 – lauksaimniecības paplašināšana; LCF4 – apmežošana; LCF5 – mežu izciršana; LCF6 – ūdenstilpņu konstrukcijas

31.att. Procentuālā daļa no kopējās valsts platības, ko ietekmē lauksaimniecības ekstensifikācija¹⁰⁶

CORINE datu bāzes pieejamības dēļ tie ir vieni no visbiežāk izmantotajiem telpiskajiem datiem Ekosistēmu pakalpojumu kartēšanā. Tomēr ekosistēmu pakalpojumu kartēšanai pašvaldību mērogā, CORINE datu relatīvi zemās izšķirtspējas dēļ, tie varētu būt nepietiekami. Tas ir atkarīgs no ainavas

¹⁰⁵ Jan Feranec, Gabriel Jaffrain, Tomas Soukup, Gerard Hazeu (2010). Determining changes and flows in European landscapes 1990–2000 using CORINE land cover data.

¹⁰⁶ Jan Feranec, Gabriel Jaffrain, Tomas Soukup, Gerard Hazeu (2010). Determining changes and flows in European landscapes 1990–2000 using CORINE land cover data.

struktūras un tās heterogenitātes. Ja *CORINE* dati nenodrošina pietiekamu detalizētību, tad rekomendējams tos kombinēt vai izmantot ar citiem telpiskiem datiem, kuros būtu precīzāka informācija par biotopiem, mežiem un lauksaimniecības aktivitātēm lauksaimniecības zemēs¹⁰⁷, specifiskiem zemes izmantošanas veidiem (no kadastra datiem, dažādiem pētījumiem), kas noderētu pētījuma teritorijas biofizikālajai kartēšanai.¹⁰⁸

Pētījumu izpētes procesā konstatēts, ka COVID-19 pandēmija ir atstājusi zināmas sekas un ietekmi uz ainavu kā kopumu. Šobrīd viens no nozīmīgiem lielo pilsētu aglomerāciju ekoloģiskajiem aspektiem ir esošais vides piesārņojums, ko rada cilvēku aktivitātes. Latvijas mērogā fiksēta tūrisma plūsma un liela antropogēnā slodze jūras piekrastē, rezultātā izceļot dažādas problēmas. Līdz šim veiktajos pētījumos konstatēts, ka bez COVID-19 pandēmijas ietekmes līdzšinējie dati pierāda, ka nesenāko gadu laikā pieaugusi piekrastes nozīme tūrisma plūsmu piesaistē, strauji augusi tūristu mītņu kapacitāte un minētajās teritorijās vairāk atpūšas vietējie Latvijas iedzīvotāji. Dr. geogr. Andris Klepers veicis sistemātisku pētījumu 2019. gadā, saskaņojot un izmantojot metodi, kas izstrādāta 2015. gadā. Pētījums ietvēra plašu datu apjomu, un iegūtā informācija tika izmantota Piekrastes plānojuma starpposma novērtējuma ziņojumam un ilgtspējīgas piekrastes apsaimniekošanas rekomendāciju izstrādei projekta INTERREG *Land-Sea-Act* ietvaros, izceļot un pamatojot ieguldījumu nepieciešamību piekrastes ainavā. Pētījuma projektā veikta apjomīga piekrastes apmeklētāju aptauja (1199 respondenti), īstenota apmeklētāju uzskaitē ar automātisko apmeklētāju skaitītājiem, un izstrādāta tūrisma plūsmas monitoringa sistēma.¹⁰⁹ Savukārt, lai mazinātu un spētu kvalitatīvi izvērtēt un noteikt antropogēnās slodzes ietekmi uz īpaši aizsargājamiem biotopiem, 2016. gadā Dabas aizsardzības pārvalde izstrādājusi „Vadlīnijas antropogēnās slodzes novērtēšanai īpaši aizsargājamās dabas teritorijās”. Vadlīniju mērķis ietver sekojošu principu: mazināt antropogēnās slodzes, tai skaitā tūrisma, eutrofikācijas, erozijas un vides piesārņojuma iespējamo ietekmi uz īpaši aizsargājamiem biotopiem un sugām, veidojot kvalitatīvu tūrisma un dabas izziņas infrastruktūras tīklu. Vadlīniju izstrādes uzdevums bija nodrošināt labvēlīgu aizsardzības statusu biotopiem / uzlabot biotopu stāvokli. Objektīvai datu un avotu apkopšanai, salīdzināšanai tika veiktas fotofiksācijas un aizpildītas antropogēnās slodzes monitoringa anketas, kā arī veikta apmeklētāju uzskaitē, visos objektos izmantojot līdzīgi funkcionējošus apmeklētāju skaitītājus (skatīt 32. attēlu). Anketas aizpildīšana veicama par katru vienu izbūvētu vai atjaunotu objektu (laipa, taka, tornis, atpūtas vieta, laivu piestātne u.c.).

¹⁰⁷ Zemes virsmas segums (CORINE Land Cover - CLC) 2012. gads – WMS serviss. <https://latvija.lv/lv/PPK/dzives-situacija/apakssituacija/p2938/ProcesaApraksts>

¹⁰⁸ Metodoloģiskās vadlīnijas zālāju ekosistēmu pakalpojumu kartēšanai un novērtēšanai. <https://vivagrass.eu/wp-content/uploads/2016/12/metodologiskas-vadlinijas.pdf>

¹⁰⁹ Andris Klepers (2020). Tourist Flow and Anthropogenic Load on the Coastal Zone: Challenges and Solutions | Tūrisma plūsma un antropogēnā slodze jūras piekrastē: problēmas un risinājumi. ResearchGate.

Tūrisma infrastruktūras objekta un tā tuvākās apkārtnes stāvokļa un izmaiņu vizuālo novērtējuma anketa

Natura 2000 teritorijas nosaukums: _____

Apsēkotāja V. Uzvārds _____ Datums _____ Infrastruktūras nosaukums _____ Anketas Nr. _____

Apsēkotā posma/objekta koordinātas (LKS92)

sākuma _____ beigu _____

Infrastruktūras tiešā tuvumā esošie aizsargājami biotipi _____

Vizuālo izmaiņu novērtējums

<p>Tūrisma infrastruktūras stāvoklis (atbilstošo pasvītēt)</p> <p>izcils labs apmierinošs</p> <p>nepieciešami: nelieli remontdarbi būtiski uzlabojumi</p> <p>(jāslēdz nolietojuma dēļ) (jāslēdz nelabvēlīgas tūrisma slodzes dēļ)</p>	<p>Nesankcionētas ugunsgrāku vietas (atbilstošo pasvītēt un ierakstīt)</p> <p>nav</p> <p>ir (norāda nesankcionēti ierīkoto ugunsgrāku vietu skaitu): _____</p> <p>Ugunsgrāku nelabvēlīgā ietekme: nebūtiska vidēja būtiska</p>
<p>Invazīvās* sugas sastopamas (atzīmēt atbilstošās sugas un vērtējumu (1 - maz un izklaidus; 2 - maz, bet veido izklaidus audzes; 3 - daudz, lielās grupās))</p> <p>Sosnovska latvānis _____ Lupīnas _____</p> <p>Vārpainā korinte _____ Sprigānes _____</p> <p>Grimoņi _____ cits _____</p> <p>Ošlapu kļava _____ cits _____</p>	<p>Atkritumi (atzīmēt)</p> <p>maz _____ vidēji _____ daudz _____</p> <p>Atkritumu izvietojums vidē:</p> <p>izklaidus _____ pie urnām _____</p> <p>Atkritumu veids:</p> <p>papīri, pudeles _____ pārtikas atkritumi _____</p> <p>lielgabari _____</p>
<p>Ruderālās* lakstaugu sugas: sastopamas (atzīmēt atbilstošās sugas un vērtējumu (1 - maz un izklaidus; 2 - maz, bet veido izklaidus audzes; 3 - daudz, lielās grupās))</p> <p>Kamolzāle _____ Lielā ceļteka _____</p> <p>Maura skarene _____ Virza _____</p> <p>Maura sūrene _____ Nātras _____</p>	<p>Nomidījums (atzīmēt)</p> <p>maz, blakus infr. _____ nedaudz, koncentrētās vietās _____</p> <p>jaunas tacinas _____ nav _____</p>
<p>Izbraukāšana (atzīmēt atbilstošo, norādot izbraukāšanas intensitāti (1 - maz, vienā vietā; 2 - izklaidus, intensīvi, bet tikai daļā teritorijas; 3 - intensīvi, daudzviet))</p> <p>nav _____</p> <p>izbraukāts ar velosipēdiem _____</p> <p>izbraukāts ar kvadraciklu _____</p> <p>izbraukāts ar automašīnu _____</p> <p>izjādelēts ar zirgiem _____</p>	<p>Klintis, atsegumi, alas, gravas (atzīmēt, norādot darbības intensitāti (1 - maz; 2 - dažās vietās koncentrēti; 3 - viscaur, dažādā intensitātē))</p> <p>nav/neattiecas _____</p> <p>svaigi uzraksti uz klinšu sienām _____</p> <p>kāpšanas pēdas (noslīdējumi, u.c.) _____</p> <p>rakšanas pēdas _____</p> <p>cits _____</p>

Apmeklētāju ietekme uz tūrisma infrastruktūru (atzīmēt): tieši mehāniski bojājumi _____ apzīmēšana _____ cits: _____

Cita būtiska informācija: _____

Pielikumā:

fotogrāfijas Nr. _____ (fotografēšanas vietas koordinātas un virziens) _____

fotogrāfijas Nr. _____ (fotografēšanas vietas koordinātas un virziens) _____

32.att. Antropogēnās slodzes monitoringa anketa paraugs ¹¹⁰

Minētajā piemērā antropogēnās slodzes novērtēšanai izmantota objekta fotofiksāciju pieeja, kas ir vienkārša monitoringa metode, lai bez īpašām priekšzināšanām ilgstošā laika periodā novērtētu izmaiņas. Monitoringa metode aptver tūrisma infrastruktūras objekta un tā tuvākās apkārtnes situācijas un vizuālo novērtējumu, vietu regulāri apsekojot un izpētīt. Metodes gadījumā svarīgi ir fiksēt objekta sākotnējo stāvokli un tālākajā gaitā sekot rūpīgi līdz izmaiņām, kas var būt gan cilvēka radītas, gan dabisku procesu izraisītas. Iegūtie dati racionāli noder arī dabisko un cilvēka radīto procesu dinamikas turpmākai izpētei (vizuālo piemēru skatīt 33., 34., 35. un 36. attēlā). Dabas aizsardzības pārvaldē, kas apkopo iegūto informāciju par visām īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, pēc noteiktās metodikas var iegūtos datus racionāli apkopot, izvērtēt un izanalizēt visas valsts un katras īpaši aizsargājamās dabas teritorijas griezumā.¹¹¹

¹¹⁰ Vides aizsardzības pārvalde (2016). Antropogēnās slodzes novērtēšana. [Antropogēnās slodzes novērtēšana | Dabas aizsardzības pārvalde](https://www.daba.gov.lv/antropogenas-slodzes-novertesana). <https://www.daba.gov.lv/antropogenas-slodzes-novertesana>

¹¹¹ Vides aizsardzības pārvalde (2016). Antropogēnās slodzes novērtēšana. [Antropogēnās slodzes novērtēšana | Dabas aizsardzības pārvalde](https://www.daba.gov.lv/antropogenas-slodzes-novertesana). <https://www.daba.gov.lv/antropogenas-slodzes-novertesana>

33.att. Vecā laipa nojaukta, teritoriju izmanto nepārtraukti (2012)¹⁷

34.att. Izbūvēta jauna laipa, lai apmeklētāji var šķērsot purvu (2013)¹⁷

35.att. Skats uz laipu pēc laipas ekspluatēšanas (2014)¹⁷

36.att. Skats uz laipu pēc diviem gadiem (2015)¹⁷

Viens no labiekārtošanas pamatlikumiem, kas nosaka antropogēnās slodzes ietekmi, ir saistīts ar teritorijas labiekārtojuma līmeni – jo kvalitatīvāks tas izveidots un realizēts, jo mazāka slodze uz pieguļošajām teritorijām. Lai rastu risinājumus cilvēku radītās ietekmes mazināšanai aizsargājamās teritorijās, izstrādāts pētījums Latvijas-Lietuvas pārrobežu sadarbības programmas 2007.-2013. gadam projekta LLIV-316 „Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju Zemgalē un Ziemeļlietuvā apsaimniekošanas uzlabošana, radot ilgtspējīgu pamatu dabas teritoriju saudzīgai apsaimniekošanai un dabas vērtību saglabāšanai” (*Protected Areas*) ietvaros.

Pētījuma ietvaros veikta cilvēku radīto ietekmju izvērtēšana dabas aizsargājamās teritorijās, kas lokalizēts Latvijas un Lietuvas pārrobežu teritorijās.¹¹² Savukārt 2019. gadā Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija izstrādājusi pasākumu uzskaitījumu biotopu un sugu aizsardzības atjaunošanai un antropogēnās slodzes mazināšanai¹¹³ (skatīt vizuālo informāciju 37. un 38. attēlā).

¹¹² SIA “Ekoncepti” (2014). [Cilvēka radītās ietekmes novērtēšana dabas aizsargājamās teritorijās Latvijas-Lietuvas pārrobežu teritorijā. \[http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/03/petijums_zpr_cilveka_ietekme.pdf\]\(http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/03/petijums_zpr_cilveka_ietekme.pdf\)](http://www.aizkraukle.lv/wp-content/uploads/2018/03/petijums_zpr_cilveka_ietekme.pdf)

¹¹³ Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija (2019). Pasākumi biotopu un sugu aizsardzības atjaunošanai un antropogēnās slodzes mazināšanai. <https://www.varam.gov.lv/lv/jaunums/pasakumi-biotopu-un-sugu-aizsardzibas-atjaunosanai-un-antropogenas-slodzes-mazinasanai>

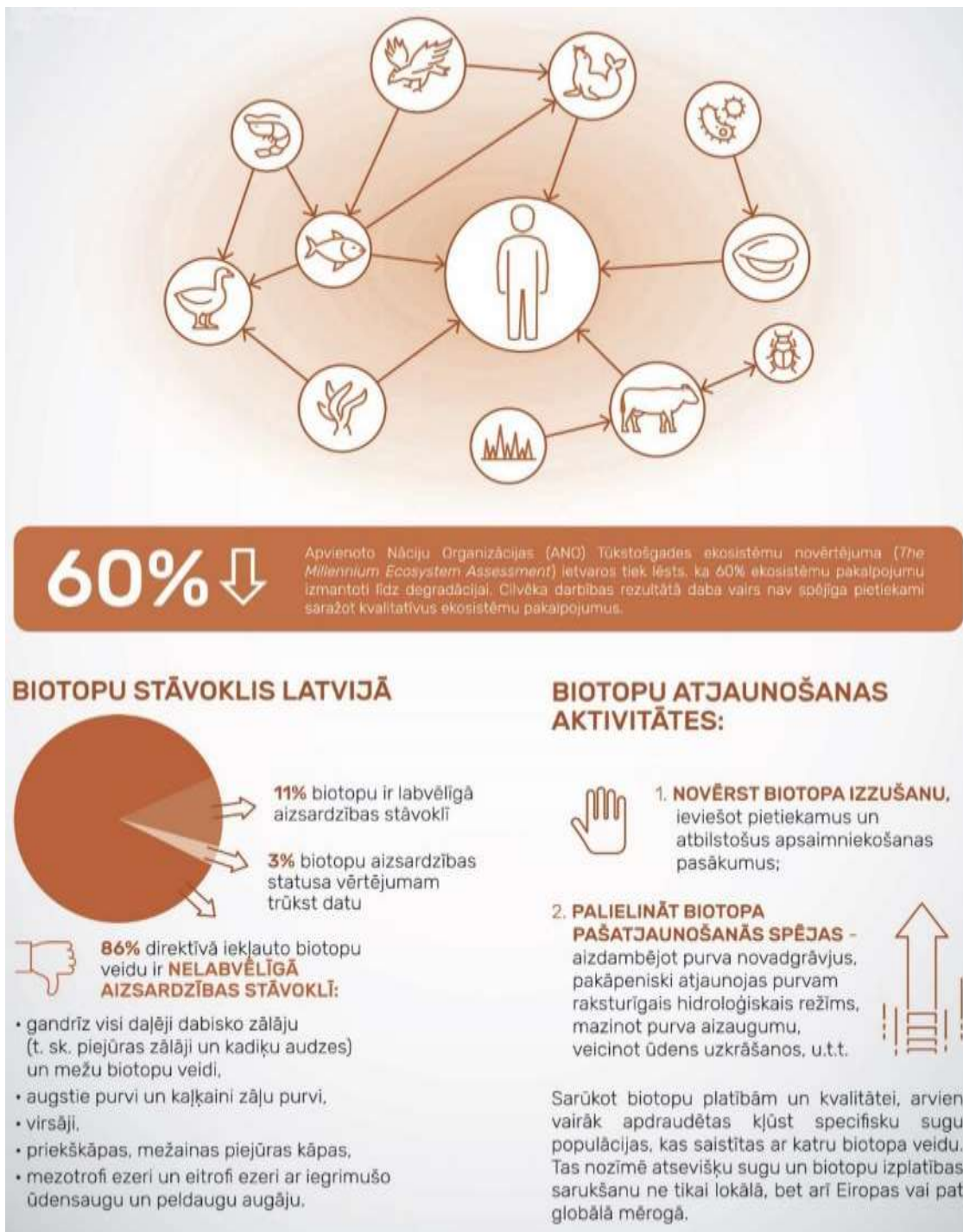
37.att. Pasākumi biotopu un sugu aizsardzības atjaunošanai un antropogēnās slodzes mazināšanai¹⁹

Līdzvērtīgi pētījumi par vērtīgajiem biotopiem veikti dabas parkā Piejūra. Dabas parks Piejūra ir viena no nozīmīgākajām Rīgas un tās apkārtnes īpaši aizsargājamām dabas teritorijām, un Eiropas Savienības LIFE programmas CoHaBit projekta ietvaros plānots saglabāt dabas un rekreācijas intereses, atjaunot vērtīgos piekrastes biotopus, stiprināt erozijas skartās kāpas un veidot apmeklētājiem pieejamu infrastruktūru. Lai erozijas skartos krastus kāpās saglabātu, plānots tās stiprināt, izmantojot gan pīto zaru sētiņas, gan stādot graudzāles un zaru klājumus, lai nepārpūstu smiltis. Vienlaicīgi, lai mazinātu antropogēno slodzi un virzītu apmeklētāju plūsmu racionāli, plānots izveidot atbilstošu taku, noslēdzot to pie jūras ar skatu platformu.¹¹⁴ Turpretī, Liepājā, lai tiktu mazināta antropogēnā slodze, 2017. gadā tika izveidota atbilstoša infrastruktūra „Liepājas ezers” Zirgu salā. Projekta mērķis bija mazināt antropogēnās slodzes, tajā skaitā, tūrisma, eutrofikācijas un vides piesārņojuma ietekmi uz īpaši

¹¹⁴ CAP LIFE LAT. LIFE CoHaBit: Saglabāt dabas un rekreācijas intereses https://www.lifeprogramma.lv/lv/jaunumi/news_249.html

aizsargājamiem biotopiem un sugām dabas liegumā „Liepājas ezers”, izveidojot dabas pastaigu maršrutu ar veselības maršruta elementiem.¹¹⁵

¹¹⁵ Antropogēno slodzi mazināšanas infrastruktūras izbūve dabas lieguma “Liepājas ezers” Zirgu salā (identifikācijas nr. 5.4.1.1/17/A/011, publicēts 2017. g.).<https://www.liepaja.lv/projekti/antropogeno-slodzi-mazinasas-infrastrukturas-izbuve-dabas-lieguma-liepajas-ezers-zirgu-sala-identifikācijas-nr-5-4-1-1-17-a-011/>

38.att. Biotopu atjaunošanas aktivitātes¹⁹

Savukārt 2020. gadā sagatavots ziņojums pēc Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas organizētā iepirkuma „Baltijas jūras piekrastes apmeklējuma un tā radītās slodzes uz vidi izvērtējums un piekrastes publiskās infrastruktūras apsekojums” (VARAM 2019/19) *Interreg* projekta *Land-Sea-Act* ietvaros. Projektā izvērtēta pludmales apmeklētāju un piekrastes apmeklētības intensitāte, apmeklētāji citās piekrastes tūristu piesaistēs (tūrisma objektos un publiskajos pasākumos), noteiktas prioritāri attīstāmās vietas, potenciālā tūrisma nišas, sniegts pārskats par ilgtermiņa atkritumu slodzi un tās izmaiņām pludmalē, kā arī antropogēnā slodze uz veģetāciju, publiskās infrastruktūras

izvērtējums kapacitātei un sniegti priekšlikumi nepieciešamajiem pasākumiem situācijas uzlabošanai, lai mazinātu apmeklētāju radīto slodzi uz vidi un pilnveidotu piekrastes publisko infrastruktūru.¹¹⁶ Izpētes procesā konstatēts, ka nedaudz ātrāk, laika posmā no 2017. līdz 2018. gadam, īstenots projekts Krustpils novadā: Antropogēno slodzi mazinošas infrastruktūras izbūve un atjaunošana dabas parkā „Laukezers”. Projekta mērķis ietvēra antropogēnās slodzes samazināšanu un tās radīto ietekmi uz īpaši aizsargājamiem biotopiem un sugām dabas parkā „Laukezers”, paredzot slodzes vienmērīgu izlīdzināšanu visā dabas parka teritorijā, realizējot esošās dabas parka infrastruktūras atjaunošanu un jaunas infrastruktūras būvniecību.¹¹⁷

Izpētes procesā secināts, ka antropogēnās slodzes ietekme uz ainavu turpinās un nepieciešamas daudz lielākas aktivitātes publiskās infrastruktūras pilnveidei, integrējot universālā dizaina risinājumus trūkstošajās vietās un izmantojot vienotu vizuālo identitāti ar oriģināliem vietas identitātes akcentiem, vienlaikus popularizējot nozīmīgās teritorijas. Nepieciešama atkritumu apsaimniekošanas uzlabošana publiskajās zonās, šķirošanai piemēroti atkritumu konteineri, to racionāla un funkcionāla izvietošana un apsaimniekošanas regularitāte. Mērķtiecīga vides izglītības organizēšana, vides apziņas palielināšana sabiedrībā, iedzīvotāju un apmeklētāju iesaiste publiskās aktivitātēs jeb kampaņās,¹¹⁸ mazinot antropogēno ietekmi uz vidi, veidojot atbildīgus apmeklētājus. Vienlaikus nepieciešama dabas daudzveidības vērtību respektēšana ikvienā publiskā teritorijā, kur konstatēta liela antropogēnā slodze.

1.7. Secinājumi

Nav vienas vispārārstītas metodes, kā pētīt, identificēt un novērtēt ainavas un to daudzveidību. Neskatoties uz to, ka Eiropas Ainavu konvencija nenosaka kopīgu pieeju visām Eiropas valstīm ainavu novērtēšanā, tā tomēr ir nozīmīgs etaps Eiropas Ainavu konvencijas ieviešanas struktūrā, jo veido pamatu tālāku rīcību noteikšanai ainavu aizsardzībā, plānošanā un pārvaldībā.

Līdz ar Eiropas Ainavu konvencijas pieņemšanu aizvien aktuālāk iezīmējās cilvēka uztveres aspekts ainavu novērtēšanā, kā arī ainava kā cilvēka un vietas mijiedarbības rezultāts, kurā tiek respektēti gan dabas procesi, gan cilvēka vajadzības.

Ainavu novērtēšanai var tikt lietoti dažādi modeļi, kas ļauj izvēlēties piemērotāko pieeju konkrētai situācijai un ainavas mērogam. Visbiežāk izvēle tiek veikta starp ekspertu modeli, psihofizisko modeli, kognitīvo modeli vai pieredzes modeli.

Lai saprastu, kādam mērķim ir nepieciešama ainavu novērtēšana, katrai valstij nepieciešams noteikt savus specifiskos mērķus atbilstoši tās īstenotajai ainavu politikai un pārvaldības administratīvajiem līmeņiem, identificējot izvirzīto mērķu saistību ar ainavu kā resursu. Tāpēc svarīgs jautājums ir par to,

¹¹⁶ SIA “Nocticus” (2019). 2. ziņojums. Baltijas jūras piekrastes apmeklētāju rādītāji, tā radītās slodzes uz vidi un infrastruktūras izvērtējums pašvaldību teritoriālo vienību kontekstā. http://ventspilsnovads.lv/wp-content/uploads/2020/12/pROJEKTI-PIEKRASTES_PLANOJUMS_Antropogena_slodze_publ_infra_2019_T%C4%80RGALES_pagasts.pdf

¹¹⁷ Antropogēno slodzi mazinošas infrastruktūras izbūve un atjaunošana dabas parkā “Laukezers” (2018). <https://www.krustpils.lv/ekonomika-un-investicijas/projekti/96-antropogeno-slodzi-mazinosas-infrastrukturas-izbuve-un-atjaunosana-dab>

¹¹⁸ SIA “Nocticus” (2019). 2. ziņojums. Baltijas jūras piekrastes apmeklētāju rādītāji, tā radītās slodzes uz vidi un infrastruktūras izvērtējums pašvaldību teritoriālo vienību kontekstā. http://ventspilsnovads.lv/wp-content/uploads/2020/12/pROJEKTI-PIEKRASTES_PLANOJUMS_Antropogena_slodze_publ_infra_2019_T%C4%80RGALES_pagasts.pdf

kā ainavu kvalitātes mērķus varētu pārvērst par noderīgām vadlīnijām teritoriālajai un pilsētplānošanai.

Vērtējot dažādas Eiropā pielietotās ainavu novērtēšanas pieejas, tajās visās kā atskaites vai bāzes slānis izmantota reljefa forma, ainavas struktūras un elementu analīze. Galvenie kritēriji, kas iekļauti ainavas novērtēšanā, ir: bioklimatiskie, ģeo-ekoloģiskie un ekoloģiskie ainavas rādītāji, zemes lietojuma rādītāji un ainavas sociālie un kultūrvēsturiskie rādītāji.

Ainava ir arī svarīgs tūrisma resurss gan lauku vidē, gan pilsētvidē. Ainava piesaista tūristus, un tajā pašā laikā tūristi transformē pašu ainavu. Kultūras mantojums no ekskluzīvi muzejiskas funkcijas arvien vairāk kļūst par cilvēka ikdienas dzīves telpas lietojamu kvalitāti. Tai pašā laikā ir nepieciešama ainavu aizsardzība, lai saglabātu tās izcilās iezīmes, dabas un kultūrvēsturiski nozīmīgas teritorijas.

Teritorijas plānošana, īpaši jutīgās teritorijās, ir svarīgs priekšnoteikums, lai veicinātu un sekmētu vietas atpazīstamību un popularitāti tūrismā. To apliecina arī ekspertu aptaujas rezultāti, ka tūrisms vienlīdz pozitīvi un negatīvi ietekmē ainavu. Ar gudru plānošanu pēc iespējas jāsamazina un jānovērš negatīvas tūristu ietekmes ainavā.

2. Ainavu atlanti

2.1. Ainavu atlantu veidošanas pieredze dažādās Eiropas valstīs

Ainava ir daudzu gadu tūkstošu ģeoloģiskās un sociālās attīstības rezultāts. Ainavu raksturo mijiedarbība starp dabisko pamatu, kultūrģeogrāfiskajiem modeļiem un telpiskajiem, vizuālajiem apstākļiem, kurus cilvēks piedzīvo, pārvietojoties ainavā. Šī mijiedarbība ir definēta kā ainavas raksturs. Tādējādi ainavas raksturs ir īpaša mijiedarbība starp konkrētas teritorijas dabisko pamatu un zemes izmantošanu, kā arī īpašiem telpiskiem un vizuāliem apstākļiem, kas raksturo teritoriju un atšķir to no apkārtējām ainavām. Ainavas raksturs ir būtisks mūsu ainavas pieredzei un mūsu saiknei ar dažādām teritorijām un apvidiem. Tāpēc ainavas raksturs ir sākumpunkts ainavas analīzei un ainavas interešu pārvaldībai.

Runājot par ainavu rakstura novērtējumu un ar to saistīto pētījumu publiskošanu, jāatzīst, ka Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvencijai šeit ir bijusi būtiska loma no dažādiem aspektiem - politiskā, juridiskā, konceptuālā un metodoloģiskā. Saskaņā ar Konvenciju ainava ir „jebkura teritorijas daļa, kā to uztver iedzīvotāji un kuras raksturs ir dabas vai cilvēku faktoru darbības un mijiedarbības rezultāts”. Šī definīcija balstīta uz vides un kultūras jautājumiem, ar izceltu sociālu nozīmi un tā izteikta ap trim pamatjēdzieniem: teritorija, uztvere un raksturs.

Eiropas Ainavu konvencija līdz ar tās pieņemšanu, radīja izmaiņas ainavu politikas pieejā vairākās Eiropas valstīs. Līdz šim 40¹¹⁹ valstis ir apņēmušās raksturot un novērtēt savas ainavas. Uzsākot šo procesu, tika sagaidīts, ka ainavu raksturošanas process visā Eiropā sniegs ieguvumus ne tikai no pieredzes un metodoloģiju apmaiņas starp valstīm (veicinot pielietoto procedūru saskaņotību), bet arī no rezultātu saderības Eiropas līmenī. Tomēr faktiski plānotais saskaņošanas process nav darbojies kā paredzēts, un dažos gadījumos tas nav noticis pat vienas valsts mērogā.

Ainavu novērtēšanas teorija un prakse dažādās pasaules valstīs atšķiras, lai gan tiek veikta ar vienu kopīgu mērķi – analizēt ainavu izmaiņas laika gaitā, izglītojot vietējo sabiedrību un lēmumpieņēmējus par izmaiņām, kas notiek apkārtējā vidē, un rast kopīgu risinājumu ainavu kvalitātes saglabāšanai un stiprināšanai. Šis ir svarīgs aspekts arī ilgtspējas nodrošināšanas kontekstā, kas kļuvis par 21.gadsimta izaicinājumu, pasaules valstīm kopīgi rīkojoties planētas saglabāšanā un ekosistēmu pakalpojumu daudzveidības nodrošināšanā.

Eiropā, ņemot vērā tās bagātīgo vēsturi un valstu kultūru, ir attīstījušās vairākas radniecīgas ainavu novērtēšanas metožu saimes, kas tiek lietotas ainavu novērtēšanas rezultātu atspoguļošanai¹²⁰. Raksturīgākās no tām ir:

- Ainavu rakstura novērtēšana (Landscape Character Assessment LCA), kas izstrādāta Apvienotajā Karalistē un tiek plaši lietota daudzās valstīs. Dažkārt valstis izvēlas modificēt šo metodi (Integrated LCA), pielāgojot to konkrētām vajadzībām.
- Ainavu atlanta metode (Atlas des Paysages), kas izstrādāta Francijā, un šobrīd tiek lietota Francijā un Valonijas reģionā Beļģijā.
- Ainavu novērtēšanas pieeja (Landschaftsbild) izstrādāta un tiek lietota Vācijas federālajās zemēs.
- Ainavu katalogi (Catálogos de Paisaje), tiek veidoti Katalonijas reģionam Spānijā.

¹¹⁹ <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/176/signatures>

¹²⁰ Cassatella, C., & Peano, A. (2011). Landscape Indicators. In *Landscape Indicators*. Springer Science+Business Media B.V. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-0366-7>

- Ainavu biogrāfija (Landschapsbiografie vai Biografie van het Landschap), tiek lietota Nīderlandē.
- Vēsturiskā ģeogrāfija (Historic geography), lietota Flandrijas reģionam Beļģijā.
- Vēsturiskās ainavas raksturošana (Historic Landscape Characterization HLC), izstrādāta un tiek lietota Apvienotajā Karalistē un Ziemeļīrijā.
- Ainavas rakstura metode (Landskabskaraktermetoden), tiek lietota Dānijā.

Ainavu atlantu veidošanas prakse, apjoms un detalizācija dažādu valstu pieredzē un kontekstā atšķiras līdzīgi kā tas ir ar izmantoto metožu daudzveidību. Daļā Eiropas valstu ainavu novērtēšana ir veikta visās valstīs mērogā un ainavu atlantā iekļautā informācija ir pieejama vienoti par visu valsts teritoriju. Tomēr pastāv arī cita pieeja ainavu atlantu veidošanā, kur ainavu novērtēšana veikta atsevišķām valsts daļām, kurām izveidoti publiski pieejami ainavu atlanti. Nestandarta situācija ir izveidojusies vienā no ES valstīm – Beļģijā, kur ainavu novērtēšanai lietotas atšķirīgas metodes dažādos valsts reģionos.

Otra atšķirīgā lieta, kas novērota Eiropā, ir ainavu atlantu atšķirīgais pasniegšanas veids. Daļēji šāda atšķirīga pieeja ainavu atlantu attēlošanai (monogrāfiju, drukātu materiālu, digitālā formātā) izveidojusies atšķirīgā laika perioda dēļ, kad tikusi veikta ainavu novērtēšana. Tendence liecina, ka attīstoties tehnoloģijām, kas var tikt lietotas ainavu novērtēšanas procesā, arī ainavu atlanti biežāk tiek veidoti digitālā formātā, nodrošinot precīzāku datu iegūvi un vienlaicīgi arī datu analīžu rezultātu attēlošanu, veidojot dažādu ainavu vērtēšanas klasifikāciju.

Tāpat ir valstis, kurās ainavu rakstura novērtēšanas process ir veikts, tomēr šī informācija nav apkopota atsevišķa ainavu atlanta formā.

2.2. Eiropas pieredze ainavu identificēšanā, novērtēšanā un iekļaušanā ainavu atlantos

Ainavu noteikšana balstās uz visu to datu uzskaiti, kas pieejami par ainavām¹²¹. Datus veido apraksti, lauka novērojumi, kartes, ilustrācijas, fotogrāfijas un stāstījumi. Šī informācija sistemātiski tiek sakārtota ainavu inventarizācijā, kas paredzēta konkrētam mērogam un plānošanas mērķiem. Inventarizācijai tiek izmantotas ainavu klasifikācijas metodes, un tās pastāv dažādos veidos.

Lielāko daļu informācijas par ainavām valsts un starptautiskā līmenī apkopo eksperti. Lai konsekventi aptvertu plašas teritorijas, tiek veidotas datu bāzes, kas ir balstītas uz pieejamajiem datiem, izmantojot sistemātisku aprakstu, tai skaitā kartes ar salīdzināmiem apzīmējumiem. Kā piemēru var minēt Eiropas ainavu karti (LANMAP2)^{122;123}.

Vispārīgie dati par fizisko vidi, piemēram, ģeoloģiju, augsni, reljefu un zemes segumu, bieži ir pieejami pasaules/kontinentu mērogā, un šeit lietotie apzīmējumi nodrošina salīdzināšanas iespējas pārrobežu kontekstā. Piemēram, dati par zemes segumu ir plaši pieejami ar attālinātās izpētes attēliem, kas ļauj regulāri atjaunināt datus. Tas ir svarīgi, jo zemes segumi bieži tiek izmantoti kā ainavas kultūras iezīmju aizstājēji. Tā tas ir, piemēram, ar Eiropas CORINE zemes seguma datiem, kurus izmanto dažādos veidos

¹²¹ Antrop, M., & Van Eetvelde, V. (2017). Landscape perspectives. The Holistic Nature of Landscape. In *General Technical Reports of the US Department of Agriculture, Forest Service* (Issue 596). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-024-1183-6>

¹²² Mucher, S., & Wascher, D. (2008). European Landscape Characterisation. *Europe's Living Landscapes : Essays on Exploring Our Identity in the Countryside*.

¹²³ Mucher, C. A., Klijn, J. A., Wascher, D. M., & Schaminée, J. H. J. (2010). A new European Landscape Classification (LANMAP): A transparent, flexible and user-oriented methodology to distinguish landscapes. *Ecological Indicators*, 10(1), 87–103. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2009.03.018>

lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un pilsētu plānošanā, kā arī klimata scenāriju izstrādē. Zemes segumu klasifikācija un analīze ir izplatīta tēma, kas ļauj pētīt izmaiņas plašās teritorijās. Kā piemēru var minēt starptautisko zemes izmantošanas un zemes seguma izmaiņu projektu (LULCC) globālo pārmaiņu pētījumu ietvaros¹²⁴.

Reģionālajā un vietējā līmenī ainavas inventarizācijai jābūt detalizētākai un konkrētākai, ievērojot vairākus nosacījumus:

- Sabiedrības līdzdalība ainavu inventarizācijas procesā jānodrošina jau no paša sākuma.
- Nepieciešams apkopot jau esošo, bet nepilnīgo vai daļējo visa veida informāciju, kas jau ir zināma un pazīstama vietējiem dalībniekiem.
- Vajadzības gadījumā dati ir jāatjauno.
- Nepieciešams definēt bāzes līniju, ko var izmantot, lai salīdzinātu dažādus scenārijus.
- Jau sākotnēji ieteicams definēt telpisko ietvaru, lai integrētu visu informāciju un sasaistītu visaptverošas kartes un vizualizācijas.
- Skaidri jānošķir aprakstošā informācija no vērtēšanas procesa.

Ir izstrādātas daudzas ainavas identificēšanas un novērtēšanas metodes, kas veidotas ar ļoti dažādām pieejām, dažādos formātos, stilos un lietojot dažādus to nosaukumus. Gentes Universitātes emeritētais profesors Marks Antrops 2004.gadā žurnālam *Belgeo* sniedza pārskatu par ainavu pētījumiem trīspadsmit Eiropas valstīs, kas saistīti ar ainavu inventarizāciju. Pētnieku grupa 2005. gadā ELCAI projekta ietvaros sagatavoja metodisku pārskatu par Eiropā esošajām ainavu klasifikācijām un to, kā tās izmanto ainavu rakstura novērtēšanas pieejas.¹²⁵ Visizplatītākā pieeja ir ainavu rakstura novērtējums (LCA), kas bieži balstās uz Anglijas un Skotijas piemēriem un apraksta, kā ainavu raksturošanas process attīstījās un tika pilnveidots. Savukārt, valstīs, kurās maz tiek lietota angļu valoda, tiek izmantoti tādi jēdzieni kā ainavas "observatorijas" un ainavas "katalogi",¹²⁶ kas nozīmē ne tikai inventarizāciju, bet būtībā attiecas uz visu ainavu novērtēšanas un izmaiņu uzraudzības procesu un sistēmu. Katalonijas reģiona ainavu katalogi tam ir labs piemērs. Savukārt, Nīderlandē tika ieviesta ainavu biogrāfijas (*Landschapsbiografie* vai *Biografie van het Landschap*) koncepcija,¹²⁷ it īpaši lietišķajos starpdisciplinārajos pētījumos mantojuma pārvaldībai.

Raksturīgākie ainavu inventarizācijas rezultātu atspoguļošanas formāti, atkarībā no informācijas pasniegšanas veida un apjoma ir ainavu atlanti, ainavu biogrāfijas vai katalogi un ainavu fotogrāfiju datu bāzes:

- Ainavu atlanti visu informāciju atspoguļo tematisko karšu veidā, bieži vien ĢIS datu bāzē un tīmekļa vidē, un tie kļūst arvien interaktīvāki.
- Ainavu biogrāfijām un katalogiem tiek lietots reģionālu monogrāfiju formāts, iekļaujot tekstu, kartes, fotogrāfijas, attēlus, tabulas un bibliogrāfiskas atsauces.
- Ainavu fotogrāfiju inventarizācija ir izvēlēto vietu ģeolokalizētu fotogrāfiju datu bāze, kas atspoguļo dažādus ainavu tipus vai reģionus. Bieži vien vēsturiskā arhīva fotogrāfijas tiek

¹²⁴ Lambin, E. F., & Geist, H. J. (2006). *Land Use and Cover Change*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-4-431-54868-3_4

¹²⁵ Terkenli, T. S., Gkoltsiou, A., & Kavrouidakis, D. (2021). The interplay of objectivity and subjectivity in landscape character assessment: Qualitative and quantitative approaches and challenges. *Land*, 10(1), 1–19. <https://doi.org/10.3390/land10010053>

¹²⁶ Nogué, J., Sala, P., & Grau, J. (2016). *The Landscape Catalogues of Catalonia. Methodology* (Document 3). Landscape Observatory of Catalonia.

¹²⁷ Kolen, J., Renes, J., & Hermans, R. (Eds.). (2015). *Landscape Biographies. Geographical, Historical and Archaeological Perspectives on the Production and Transmission of Landscapes*. In J. Kolen, J. Renes, & R. Hermans (Eds.), *Landscape and Heritage Research*. Amsterdam University Press. <https://doi.org/10.1515/9789048517800>

izmantotas un uzņemtas no jauna, lai ilustrētu ainavas izmaiņas. Tas var būt pamats ainavu observatorijai un uzraudzības sistēmas izveidei.

21. gadsimta sākumā ainavu atlanti bija pilnīgi jauns rīks ar nedaudziem precedentiem starptautiskā mērogā, lai gan Eiropā šajā jomā bija nozīmīga zināšanu bāze. Attiecīgu pieredzi bija uzkrājušas tādās Eiropas valstīs kā Apvienotā Karaliste (jo īpaši jāpiemin vadošo institūciju pieredze un darbs šajā konkrētajā jomā - Countryside Agency, tagad arī Natural England) un Īrija, izstrādājot metodoloģiju ainavas rakstura novērtēšanai, kā arī Beļģija, Francija, Portugāle un Spānija, izveidojot ainavu atlantus, kas nosaka un novērtē ainavas valsts līmenī. Katalonijā tika veidoti ainavu katalogi. Galvenā atšķirība starp iepriekš minēto pieredzi un ainavas katalogiem, kas veidoti Katalonijā, ir to gala mērķis un to integrācija attiecīgo teritoriālo plānu apstiprināšanas procesā.

Lielākajā daļā Eiropas valstu ainavu politika kļuva par reģionu atbildību, tāpēc ainavu atlantu jēdzieni un metodes attiecīgi atšķiras.

Ir iespējams izdalīt dažādus ainavu atlantu veidus. Vienkāršākajā formā tie veido kombinētu (daudzslāņainu) ainavu klasifikācijas karti ar plašu ainavu vienību aprakstu. Dažkārt dažādi ainavas "slāņi" tiek aplūkoti atsevišķi. Šāda pieeja bieži tiek izmantota nacionāla mēroga atlantā. Eiropas ainavu rakstura novērtēšanas iniciatīvas ELCAI¹²⁸ ietvaros tika novērots, ka valstu vai reģionālajās klasifikācijās tika izmantotas dažādas datu kopas, metodes un izvēlēti vai definēti atšķirīgi ainavu tipi, kas kopumā apgrūtina vai padara neiespējamu blakusesošo karšu apvienošanu. Uzskatāms piemērs ir Beļģijas gadījums, kas starptautiskā līmenī gandrīz "pazuda" kopš tā laika, kad tā kļuva par federālu valsti un katrs reģions pieņēma savu ainavas politiku.

Fotoattēlu krājumi ir ļoti dažādu ikonogrāfisko dokumentu kolekcijas, kuras var ģeolokalizēt dažādos veidos. Tās bieži ir domātas ainavas vēstures pētīšanai pēc tās vizuālā attēla vai lai veidotu pamatu ainavas izmaiņu uzraudzībai. Tiek lietotas specifiskas metodes un vadlīnijas, uzņemot fotogrāfijas sistemātiski, tai skaitā ievācot metadatus un papildu informāciju par konkrēto vietu. Izstrādātu metožu piemēri ir:

- Norvēģijā, kur 2002. gadā Bygdøy eksperimentā¹²⁹ piedalījās pieci fotogrāfi, kas Oslo apkārtnē visiem fotoattēliem reģistrēja skata punkta ģeogrāfiskās koordinātas, attēla uzņemšanas virzienu, fokusa platumu, datumu un laiku, pēc laika atkārtoti uzņemot fotogrāfijas konkrētajās vietās.
- Francijas ainavu pārrobežu fotografēšanas observatorija¹³⁰.

Bieži vien vēsturisko arhīvu fotogrāfiju, piemēram, pastkaršu, ģeolokācijas vietā tiek uzņemti jauni fotoattēli, kas papildina esošo kolekciju. Šādi pārfotografēšanas piemēri atrodami vairākās Eiropas valstīs, kā piemēram:

- Projekts "*Recollecting Landscapes*" Beļģijā, kur salīdzinātas 60 ainavas trīs dažādos laikos (1904-1980-2004), kur ainavas kalpo kā didaktikas rīks.
- Projekts "Visual landscape monitoring" (vizuālā ainavu uzraudzība) Somijā, kur 1996. gadā tika izvēlētas 13 lauku ainavas (10 no tām izvēlētas nacionālās nozīmes ainavu reģionos), kur

¹²⁸ Wascher, D. M. (2005). European Landscape Character Areas - Typologies, Cartography and Indicators for the Assessment of Sustainable Landscapes. In *European Landscape Character Assessment Initiative (ELCAI)*. <http://edepot.wur.nl/1778>

¹²⁹ Puschmann, O., Eiter, S., Fjellstad, W., & Krøgli, S. O. (2018). Preparing Future Flashbacks – Repeat Photography as a Method in Landscape Monitoring. *NIBIO POP*, 4(24), 1–6

¹³⁰ *Observatoire Photographique Transfrontalier des Paysages*. (2008). <http://www.observatoire-paysages.pnth.eu/spip.php?page=index>

atkārtota vietu fotografēšana notika laika posmā no 2000. līdz 2005. gadam ar mērķi izveidot metodiku ainavu vizuālai novērtēšanai¹³¹.

- Ainavu fotogrāfiju observatorijas¹³². Francijā tika izstrādāta īpaša metodika, kuras pamatā ir deviņpadsmit ainavu maršruti visā valstī.

Lai sniegtu plašāku ieskatu Eiropas valstu pieredzē ainavu atlanta izstrādē, tālāk izvērsti analizēta dažādu Eiropas valstu pieredze ar atšķirīgu pieeju ainavu atlanta satura veidošanā.

2.2.1. Īrijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis, kam veidots atlants	Atlanta izveides gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauts atlantā	Formāts
2002.gads (stājusies spēkā 2004.gadā)	Valsts līmenis	1997.gads; 2011.gads	Visas valsts lauku teritorijas	Monogrāfija

Iespējams, ka pirmais visaptverošais ainavas atlanta piemērs ir bijis Īrijas lauku ainavas atlants¹³³, kas izdots 1997.gadā grāmatas formātā. Tas sastāvēja no tematisko karšu sērijas, kas apvienotas ar paskaidrojošām esejām. Savā laikā tā bija revolucionāra publikācija, kurā bija ietverts īpaši apjomīgs karšu un aerofoto attēlu klāsts, kas papildināts ar detalizētu paskaidrojošu tekstu, apvienojot plašu Īrijas lauku apmetņu pārskatu ar detalizētu analīzi par atsevišķiem reģioniem.

2011.gadā tika izdota šīs grāmatas otrā versija¹³⁴ un, lai gan nevar apgalvot, ka tas ir līdzvērtīgs pirmajam izdevumam, tās vērtības joprojām ir augstā līmenī. Jaunais izdevums ir sadalīts četrās galvenajās sadaļās:

- “Īrijas ainavas veidošanās”, kur sniegta informācija par salas dabas un apdzīvoto vietu vēsturi.
- “Pārmaiņu izaicinājums” satur Kevina Vīlana rakstu “Facing the future” un Rūtas Makmanusas diskusiju par “Celtic Tiger housing”.
- “Īrijas ainavas komponentes” satur virkni atsevišķu zinātnieku eseju par dažādiem ainavas elementiem, sākot no purviem un mežiem līdz pilsētām un ciemiem.
- “Pētījumi par atsevišķiem reģioniem”. Tie ir pilnībā aizstājuši oriģināldarba tekstus, tāpēc lietotājiem joprojām varētu būt interese par abiem izdevumiem. Otrajā izdevumā iekļauta karte, kurā salīdzinātas teritorijas, uz kurām attiecās pirmā izdevuma gadījumu izpēte, un tās, kuras ir jaunajā izdevumā. Katra apgabala analīze ietver ieskatu tā teritorijas arheoloģijā, vēsturē un ģeogrāfijā, kā arī zināmu attieksmi pret mūsdienu iedzīvotājiem un viņu attiecībām gan ar pagātni, gan nākotni.

Izdevumā ir iekļautas tematiski atbilstošas 353 fotogrāfijas, 62 attēli un 57 shēmas. Tāpat darbā ir iekļautas arī 307 kartes, dažas no tām ir reprezentatīvi izvilkumi no liela mēroga veciem un jauniem apsekojumiem, citas attēlo telpiskos modeļus visai Īrijai vai lielai tās daļai.

¹³¹ Seventh meeting of the Workshops of the Council of Europe for the implementation of the European Landscape Convention. (2008). *European Spatial Planning and Landscape*, 89, 24–25

¹³² OBSERVATOIRE PHOTOGRAPHIQUE DE PAYSAGES EN SAVOIE. (2015). <http://observatoiredepaysages-caue73.fr/>

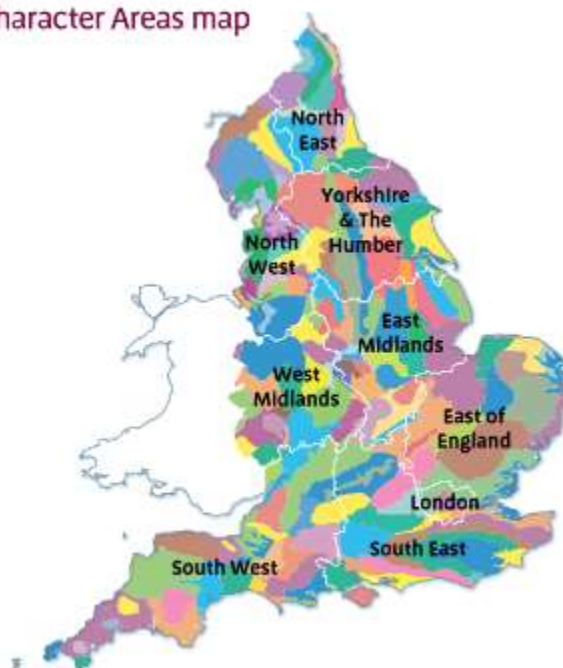
¹³³ Aalen, F. H. A., Whelan, K., & Stout, M. (1997). *Atlas of the Irish Rural Landscape*. University of Toronto Press.

¹³⁴ Aalen, F. H. A., Whelan, K., & Stout, M. (2011). *Atlas of the Irish Rural Landscape*. Cork University Press.

2.2.2. Apvienotās Karalistes pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Atlanta izveides gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauts atlantā	Formāts
2006. gads (stājies spēkā 2007. gadā)	Atsevišķi reģioni	Dažādi	Visa valsts	Digitāli, drukātā formātā

National Character Areas map

39.att. Anglijas Nacionālā ainavu rakstura karte, avots: <http://publications.naturalengland.org.uk>

Anglijas pieredze

Anglija ir sadalīta 159 atsevišķās dabas teritorijās. Katru profilu vai apgabalu nosaka unikāla ģeoloģijas, ainavas, bioloģiskās daudzveidības, vēstures, kā arī kultūras un saimnieciskās darbības kombinācija.

Katrā profilā ir ainavas apgabala apraksts un informācija par vairākiem aspektiem, tostarp, piemēram, topogrāfiju, ģeoloģiju un augsni, upēm, mežu zemēm, laukumiem (laukiem), zemes izmantošanas veidiem, daļēji dabiskiem biotopiem, vēsturi, apmetnes veidiem, ēkām, transportu.¹³⁵

Lietotā metode ainavu rakstura novērtēšanai.

Anglijā ir izstrādāta ainavas rakstura novērtēšanas metode un veikts ainavas rakstura novērtējums (LCA). LCA dokumenti identificē un izskaidro unikālo elementu un pazīmju kombināciju, kas padara ainavas atšķirīgas, kartējot un aprakstot ainavu tipus un apgabalus. Novērtējums arī parāda, kā ainavu uztver un novērtē sabiedrība. Ainavu rakstura novērtējumu var izmantot, lai informētu: vietējā

¹³⁵ Jacobs, A. L. (2019). UK Landscape Policy , Landscape Character Assessment and Landscape Impact Assessment – Intentions vs Practical Application. *Visual Resource Stewardship Conference*, 8. <https://digitalcommons.esf.edu/vrconference/8>

līmeņa, apkaimes vai kopienas plānošanas politikas izstrādātājus; zaļās infrastruktūras plānu un stratēģiju; projektu un teritoriju plānu izstrādātājus; ainavas vizuālās ietekmes novērtētājus.

2014. gadā publicētās LCA vadlīnijas ir izstrādātas pamatojoties uz 2002. gadā Anglijas un Skotijas izstrādātajām ainavu rakstura novērtējuma vadlīnijām¹³⁶, ņemot vērā papildinājumus no 2011. un 2012. gada vadlīnijām.

Ainavu novērtējuma 5 atslēgas principi:

1. Ainava ir visur un visām ainavām arī piekrastei ir savs raksturs.
2. Ainavas raksturojumu var veikt jebkurā mērogā.
3. LCA novērtēšanas procesā ir jābūt iekļautam sabiedrības viedoklim, kā ainavu uztver cilvēki.
4. LCA ir pamatā dažādiem cita veida novērtējumiem.
5. LCA var nodrošina pamata struktūru, kurā tiek apvienoti daudzveidīgi mainīgi rādītāji, lai attēlotu atšķirīgās, īpašās ainavas.

Novērtējuma mērogs

LCA tiek izdalīti trīs pamata līmeņi.

1. **Nacionālais un reģionālais līmenis** M 1:250 000, kurā tiek noteikts vispārējs ainavu raksturs un, kurš tālāk izmantojams detālākam novērtējumam. Anglijā ir izdalītas 159 raksturīgas ainavu teritorijas / apgabali (*landscape character areas*)¹³⁷. Katrai teritorijai ir sagatavots teritorijas profils ar aprakstu: kā ainava mainījusies laika gaitā; kādi virzītājspēki ietekmē pašreizējās izmaiņas. Ir veikta plaša teritorijas īpašību un ekosistēmu pakalpojumu analīze un noteiktas teritorijas vides iespējas un kapacitāte (*statements of environmental opportunity*). Aprakstu papildina fotogrāfijas un kartogrāfiskais materiāls. Teritoriju robežas nav strikti noteiktas, tās ir ar plašu pārejas joslu. Šo raksturojumu izmanto stratēģiskiem mērķiem un kā pamatu detalizētākai ainavu izpētei. Nacionāla līmeņa ainavu izpēte galvenokārt balstīta uz pieejamo datu un kartogrāfisko materiālu analīzes, neveicot lauka pētījumus. Nacionālā mēroga novērtējumā ieinteresētās puses tiek iesaistītas datu un materiālu izpētes stadijā (desk study), informējot par paveikto un uzklauset ieinteresēto pušu viedokli.
2. **Vietējais apgabalu, pašvaldību līmenis** M 1:50 000, 1:25 000, kurā identificēti ainavu tipi/teritorijas. Veicot ainavas novērtējumu pašvaldību administratīvajās robežās, jāpievērš uzmanība, lai novērtējums robežu abās pusēs sakrīt. Šis ir detalizētāks ainavu rakstura novērtējuma līmenis, kuru ņemt vērā plānošanā un pārvaldībā. To izstrādā reģioni vai pašvaldības un atsevišķas iestādes. Šis novērtējums pieejams pašvaldību mājaslapās.
3. **Vietas līmenis** M 1:10 000. Šo novērtējumu var izstrādāt pašvaldība u.c. organizācijas. Tās var būt piemēram ciematu apbūves dizaina vadlīnijas, apkaimju attīstības plāni, kuros ņemts vērā vietējais ainavas novērtējums. Vidējā, vietējā mēroga izpētē tiek iesaistīta sabiedrība – vietējie iedzīvotāji, tūristi, lai piemēram apspriestu un noteiktu robežas, ieteiktu konkrētajā teritorijā atpazīstamus vietu nosaukumus, apstiprinātu raksturīgās iezīmes, sniegtu informāciju par vietējo pieredzi, uztveri un asociācijām par konkrēto teritoriju.

¹³⁶ The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage (2002) Landscape Character Assessment: Guidance for England and Scotland (CAX 84), the Countryside Commission and Scottish Natural Heritage, April 2002

¹³⁷ <https://www.gov.uk/government/publications/national-character-area-profiles-data-for-local-decision-making/national-character-area-profiles#contents>

LCA process

Ainavas rakstura noteikšanas procesā var izdalīt vairākus etapus. Sākotnēji tiek noteikts mērogs, pētījuma detalizācijas pakāpe un mērķis.

40.att. Anglijas Nacionālā ainavu rakstura novērtējuma teritorijas apraksta profila piemērs.

Avots: <http://publications.naturalengland.org.uk>

Datu vākšana un analīze (*desk study*). Tas ietver iepriekš veikto pētījumu, pieejamo datu un kartogrāfiskā materiāla pārskatīšanu un analīzi, lai sagatavotu karšu materiālus un noteiktu kopīga rakstura ainavu apgabalus. Tiek apkopota informācija par dabas faktoriem (ģeoloģija, reljefs, hidroloģija, klimats, augsne, zemsedze, flora un fauna), kultūras un sociālajiem faktoriem (zemes lietojums, apdzīvotu vietu struktūra, īpašumtiesības, ainavas vēsturiskās izmaiņas), kultūras asociācijām (ainavas atspoguļojumu mākslā, literatūrā, mūzikā, dažādos notikumos un medijos), uztveres un estētiskajiem faktoriem (skaņa, smarža, vizuāli estētiski augstvērtīgi skati). Darbam ar karšu materiāliem tiek izmantotas ģeogrāfiskās informācijas sistēmas un tehnoloģijas.

Lauka pētījums (*field study*). Dati par teritoriju tiek rūpīgi pārbaudīti dabā, lai pārliecinātos par ainavas raksturu, identificētu teritoriju vizuāli estētiskās un uztveres īpašības, kuras, visticamāk, nav iespējams noteikt no kartogrāfiskajiem materiāliem. Katrā ainavas teritorijā/ apgabalā apmeklē un vērtē vismaz 3 publiski pieejamas vietas.

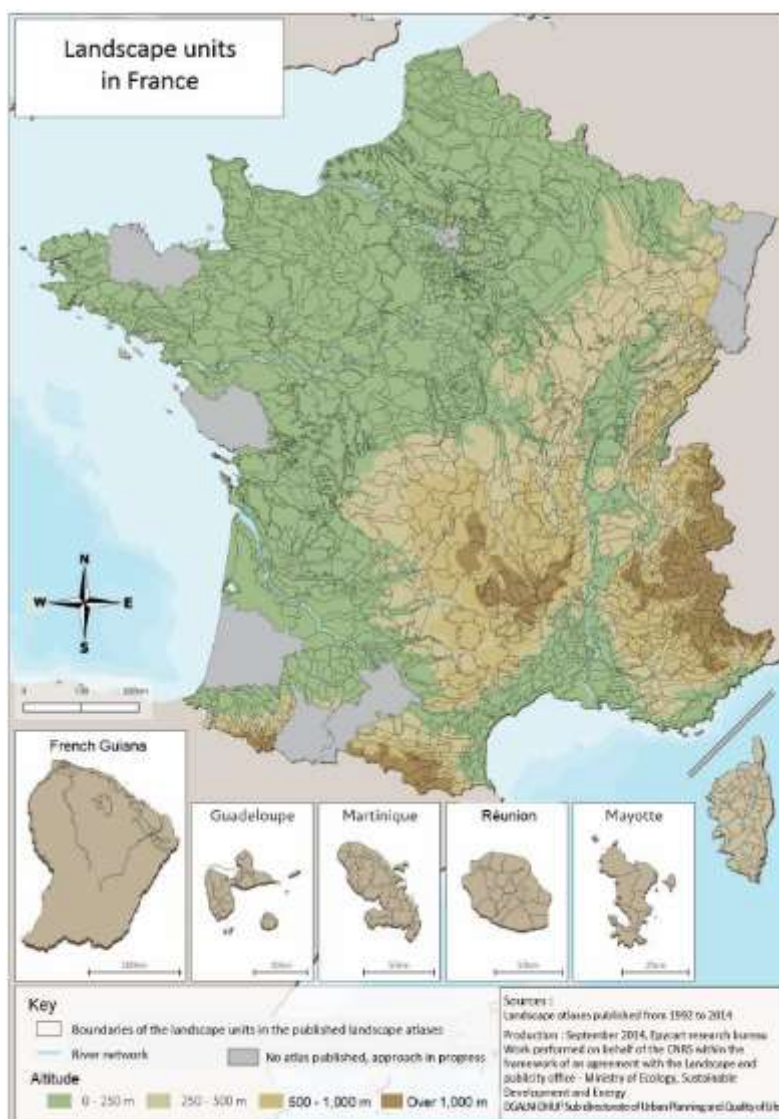
Klasifikācija un apraksts. Šajā solī tiek precizēti un apkopoti raksturošanas procesa rezultāti, klasificējot ainavas noteiktos apgabalos un sagatavojot ainavas rakstura aprakstus, iekļaujot informāciju par ainavas izmaiņām, izmaiņu cēloņiem un virzītājspēkiem, zemes lietojuma veidiem un apsaimniekošanas tendencēm.

Ainavu rakstura novērtējuma izmantošana

Ainavas raksturojuma novērtējuma gala produkts ir karte (-s) un ainavu tipu un /vai apgabalu apraksti. Tas ir neitrāls dokuments, kas atspoguļo ainavas pašreizējo raksturu. Visos ainavu rakstura novērtējumos ir jānorāda to mērķis un skaidri jānošķir raksturošanas procesa rezultāti un citi novērtējuma veidi (piemēram, ainavas jutīguma vai kapacitātes pētījumi, ainavas ietekmes un vizuālās ietekmes novērtējums vai izcilu dabas teritoriju pārvaldības plāni), kā arī plāns un ar tiem saistītie lēmumi, ieteikumi un vadlīnijas informēšanai par konkrētām darbībām.

2.2.3. Francijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauta atlantā	Formāts
2006. gads	Atsevišķi reģioni	1994. gads, 2004. gads, 2014. gads	Gandrīz visa valsts teritorija (93%)	Digitāli un drukātā formātā

41.att. Francijas ainavu vienību karte, avots: Francijas ainavu atlants (2015)¹³⁸

Eiropas Ainavu konvencija, kas stājās spēkā Francijā 2006. gadā, noteica apzināt visas ainavas un veidot to aprakstus. Kā pionieris šajā jomā un pilnībā apzinoties attiecīgo lēmumu nozīmīgumu, Francija jau

¹³⁸ Raymond, R., Luginbuhl, Y., Seguin, J.F., Cedelle, Q., & Grare, H. (2015). Landscape Atlases: Landscape identification, characterisation and assessment method.

1990.-os gados uzsāka šo procesu, formalizējot metodi: "Ainavu atlanta metode - identifikācija un apraksts" (*Méthode pour des atlas de paysages, identification et qualifications*).

Jēdzieni ainava un teritorija ir nepārprotami saistīti savā starpā, lai gan to starpā var pastāvēt arī atšķirības. Ainavas pauž mūsu attiecības ar teritorijām neatkarīgi no tā, vai tās ir saistītas ar mūsu mantojumu vai arī ir ikdienišķas. Tas attiecas uz pilsētu, piepilsētu un lauku teritorijām, piekrastes un kalnu teritorijām. Ainavas, kas atbilst šo teritoriju daudzveidībai un īpašībām, veido daļu no Francijas kopējā mantojuma. Turklāt Francijas 1993. gada 8. janvāra likums Nr. 93-24 par ainavu aizsardzību un uzlabošanu ievieš trīs jēdzienus, kas saistīti ar ainavām reģionālajā plānošanā un attīstībā, un tie ir: ainavu vienības, ainavu struktūras un ainavas elementi. Tāpēc ainavu atlantos ietvertās zināšanas par ainavām pamato tieši šie trīs jēdzieni.

Ainavu atlanta metode tika izstrādāta Francijā 1994. gadā, kad Īvs Luginbūls (*Yves Luginbühl*) ierosināja metodi ainavas atlantu izstrādei reģionālā mērogā. Tā pamatā ir ainavas vienību apzināšana un novērtēšana. Šīs ainavu vienības tiek "definētas kā ainavas, kurām raksturīgs telpiskums, kura reljefs, hidrogrāfija, zemes izmantošana, dzīvotņu formas un veģetācijas pazīmes pēc izskata ir viendabīgas". Tās atšķir no blakus esošajām vienībām ar šo elementu klātbūtnes, organizācijas vai formas atšķirību un dažādību. Pieeja ir visaptveroša un integrēta, un tā ietver kartēs balstītu ainavas klasifikāciju, identifikāciju un raksturošanu, kā arī vēsturi un dinamiku. Svarīga ir arī ikonogrāfisko attēlojumu izmantošana un vietējās sabiedrības līdzdalība. Metode tiek lietota gandrīz visos Francijas reģionos.

Méthode pour des atlas de paysages – Identification et qualifications ir pieeja divās cieši saistītās daļās: ainavu identifikācija un apraksts un ainavu izmaiņu novērtējums. Šo divu daļu pamatā ir esošo karšu un datu bāzu izmantošana, kurās aprakstīti dažādi izpētes jomas aspekti, un papildus arī vietējo ieinteresēto personu pētījumi.

Ainavu atlanta izveides metodiskais regulējums

- 1) Ainavu identifikācija un apraksts
 - Ainavu vienību identifikācija (novērošana laukā un esošā kartogrāfiskā materiāla interpretācija);
 - "Institucionalizēto" ainavu lokalizācija (to vietu un ainavu saraksts, kuras aizsargā pašreizējie tiesību akti);
 - Ainavu ikonogrāfisko attēlojumu identificēšana (gleznu, litogrāfiju, ofortu, pastkaršu u.c. izpēte);
 - Vietējo interešu ainavu noteikšana (izzināšana pašvaldību robežās).
 - Rezultāti: diferencētas kartēšanas un rakstisks ziņojums, kas nodrošina ainavu pašreizējā stāvokļa vairāku līmeņu lasīšanu; ainavu galveno raksturojumu izklāsts un skices.
- 2) Ainavas procesu novērtējums
 - Ainavu izmaiņu redzamo pazīmju noteikšana (novērošana uz lauka, transformāciju sākotnējā tipoloģija);
 - Evolūcijas tendenču atjaunināšana (pašvaldību zemju izmantošanas statistikas interpretācija); pašvaldībās esošo individuālo un kolektīvo projektu identifikācija (meklēšana pašvaldības ietvaros);
 - Ainavu izmaiņu pārbaude un precizitāte (intervijas ar attiecīgajiem vietējiem apsaimniekotājiem un tehniķiem).
 - Rezultāti: diferencētu izmaiņu kartēšana, ietekmju kartogrāfisks kopsavilkums un interpretējošs ziņojums par pārmaiņām un ietekmēm.

Ainavas zināšanas, kas veidojas ainavu atlanta ietvaros, balstās uz divu veidu mērogiem: ģeogrāfiskajiem mērogiem un laika skalām.

Izmantotajai pieejai jāļauj veidot ainavas zināšanas mērogā 1:100 000. Laukā veikto analīžu precizitāte ir 1:25 000, izņemot atsevišķas reģiona daļas, jo īpaši pilsētu teritorijas, kur darbu var veikt mērogā 1:10 000 vai pat 1:5 000. Šīs skalas nosaka veiktā darba precizitāti attiecībā uz datu vākšanu, datu analīzi un saražotās informācijas formalizēšanu. Tie nosaka izvēlēto ainavas elementu un identificēto ainavu struktūru precizitāti. Faktiski tie nosaka ainavas atlantu datu un informācijas izmantošanas iespējas ainavu pētījumos vai dažādos reģionālās plānošanas vai politikas dokumentos. Ja šie dokumenti vai projekti ir mērogā, kas pārsniedz 1:25 000 (precīzāks projekts), jāprecizē ainavu atlantu pieejamās ainavas zināšanas.

Zināšanu organizēšanu pamato trīs darbības un trīs jēdzieni:

- Darbības (identifikācija, apraksts un novērtējums).
- Jēdzieni (ainavas vienība, ainavas struktūra un ainavas elementi).

Turklāt katram no šiem ainavas zināšanu aspektiem jāpievērš uzmanība ainavas procesiem. Faktiski ainavas vienības, struktūras un elementi laika gaitā attīstās. Tādēļ šie procesi jāņem vērā, identificējot, aprakstot un novērtējot ainavas. Ainavu novērtējums izpaužas tieši ainavu vienībās, kas ir atskaites vienība ainavu zināšanu veidošanai.

Ainavu atlantos visi ainavu elementi ir precīzi jānorāda. Dažus atsevišķus īpašus ainavas elementus var precīzi noteikt, citus nevar precīzi noteikt atsevišķi, un tāpēc tie tiek noteikti zonās. Šī precīza noteikšana ļauj ieinteresētajām pusēm/personām, kas iesaistītas ainavu aizsardzībā, apsaimniekošanā un plānošanā, diskutēt un teritorijas plānošanā, ņemt vērā šos ainavas elementus. Lai gan ir svarīgi atsaukties uz visiem nozīmīgajiem ainavas elementiem mērogā 1: 100 000, ainavas atlants neseko uzskaites sistēmai. Tāpēc visu izolēto ainavas elementu noteikšanai jābūt balstītai uz esošajiem sarakstiem. Ainavu atlants sniedz iespēju apkopot visus šos ainavas elementus (izolētus elementus un tos, kas veicina ainavas struktūru veidošanos) vienā ainavai veltītā informācijas sistēmā. Tomēr ir svarīgi skaidri identificēt elementus, kas veicina ainavas struktūru, bet nav pastāvīgi (piemēram: *Cévennes* kultivētās terases, kas izmantotas graudaugu audzēšanai, kam seko vīnogulāji, olīvkoku plantācijas un tā tālāk).

Vietējas nozīmes ainavas ir unikālas ainavas, kas atrodas ainavu vienībā. Attiecībā uz veitējiem iedzīvotājiem tām ir īpaša nozīme. Šiem vietējiem iedzīvotājiem tās iemieso simboliskas, emocionālas, estētiskas vai pat ekonomiskas izmantošanas vērtības. Šīs vietas simbolizē vietējo kultūru, apliecinot iepriekšējo vai jaunāko vēsturi. Tie ir svarīgi šo populāciju apkārtnes elementi. Vietējas nozīmes ainavas ir definētas ainavas vienību līmenī. Tās var identificēt, aptaujājot vietējos pārstāvjus. Šo pieprasījumu papildina kartogrāfisks materiāls, kas attēlo visas ainavas, uz kurām attiecas apgabals, ko aptver izvēlētais pārstāvis. Tas ir jautājums par simbolu izmantošanu kartēs, lai apzīmētu ainavas, kurām sabiedrība ir piesaistīta, ainavas, kuras tiek maz novērtētas, ainavas, kas tiek pārveidotas (norādīt, kāda veida), un individuālos, kolektīvos, privātos un publiskos projektus. Kaut kādā veidā vietējas nozīmes ainavas atbilst valsts iestāžu vēlmei īstenot politiku vietējā mērogā; mērogam, kādā sabiedrība var tikt iesaistīta un kurā var pilnībā ņemt vērā centienu dažādību.

Dažām ainavas vienībām, kas identificētas ainavu atlantā, dažkārt ir līdzīgas ainavas struktūras vai īpašības (ainavas procesi, sociālie attēlojumi, vietējā vēsture utt.). Tāpēc šīs ainavas vienības ir sargrupētas pēc šīm līdzībām. Šīs grupas tiek analizētas un aprakstītas. Tomēr būtiski, ka ainavisko atlantu lietotāju prātos nav sajukums starp šiem grupējumiem un pašu ainavu vienībām.

Ir divi ainavas vienību grupēšanas veidi:

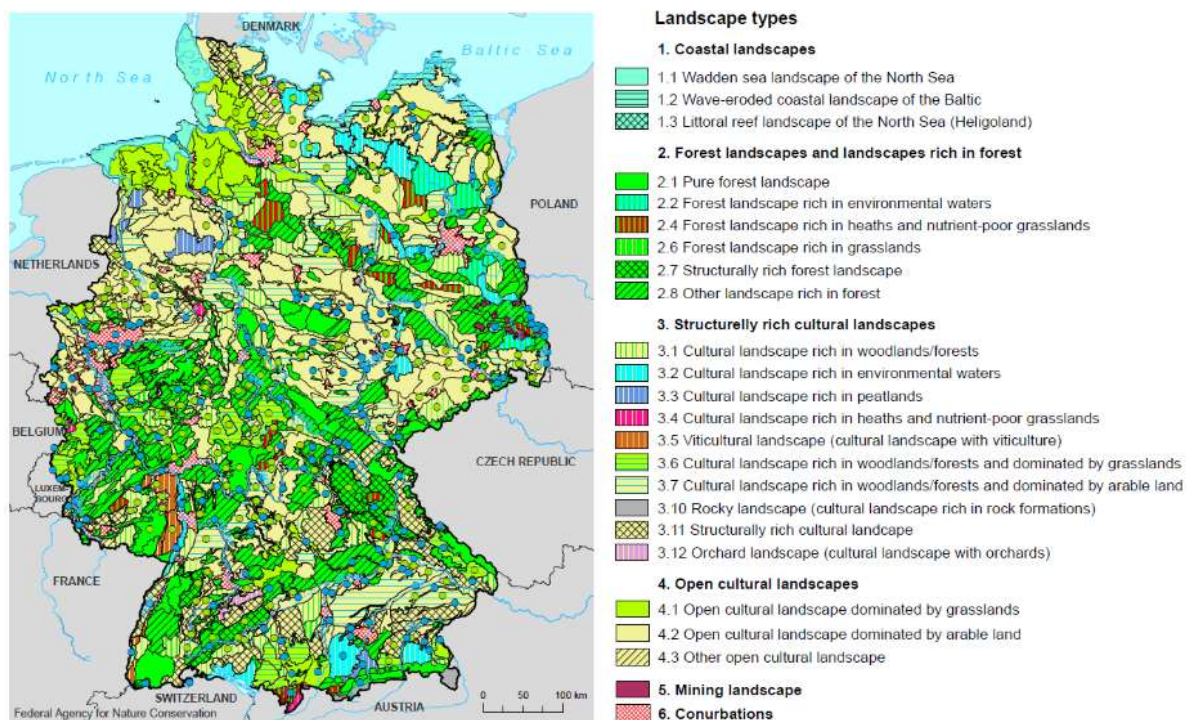
- Lielas ainavas grupas ietver blakus esošas ainavas vienības. Šīs lielās ainavu grupas bieži tiek definētas, pamatojoties uz vēsturiskām zemēm. Tāpēc ainavas vienībām, kas tās veido, ir kopīga vēsture.
- Ainavu vienību tipi grupē ainavas vienības, kas ne obligāti atrodas blakus. Šie veidi grupē ainavas vienības, kurām ir līdzīgas struktūras vai kopīgas īpašības. Tie ir saistīti ar noteiktām tēmām (krasti, urbanizētās ainavas utt.).

Svarīgi atzīmēt, ka par katru ainavas zināšanu aspektu jāziņo pēc telpiskās skalas, kurā šis aspekts ir nozīmīgs. Tāpēc, lai gan ainavas vienība joprojām ir atsauce, lai veidotu un ziņotu par reģiona ainavām, daži aspekti ir saskaņoti tikai augstākā ģeogrāfiskā līmenī (ainavu vienību grupa vai izpētes apgabals). Tas jo īpaši attiecas uz dažiem ainavas evolūcijas mehānismiem (ģeoloģiskajiem, lauksaimniecības u.c.) un dažām sociālajām pārstāvēniecībām (ainavu marķēšana vai aizsardzība, ko veic valsts iestādes, ainavas tūrisma vai mākslas izmantošana utt.).

Pašreizējā ainavas definīcija kā "reģiona daļa, ko uztver cilvēki un kuras raksturs ir dabas un cilvēka faktoru darbības un mijiedarbības rezultāts" ļauj ar šo atlantu un katras identificētās ainavas starpniecību izprast tām piesaistītās īpašās vērtības, kā arī procesus un spiedienu, kas tās maina, vienlaikus arī uzraugot notiekošās transformācijas. Lai izpildītu pēdējo uzstādījumu, ainavas atlantus tika nolemts pārskatīt aptuveni ik pēc 10 gadiem. Tas tiek darīts visiem 66 atlantiem Francijā, kas aptver gandrīz 93% valsts teritorijas.

2.2.4. Vācijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauts atlantā	Formāts
-	Atsevišķi reģioni	20. gs. beigas	Visa valsts teritorija	Dažādi

42.att. Vācijas ainavu tipu karte, avots: <https://www.bfn.de>¹³⁹

Vāciju var iedalīt 858 atsevišķās ainavās (ieskaitot 59 pilsētu aglomerācijas). Katru no tām var iekļaut vienā no 24 ainavu tipiem, pamatojoties uz atsevišķu iezīmju relatīvo nozīmi, sākot no Ziemeļjūras piekrastes ainavas un beidzot ar Alpu klinšaino ainavu. Ainavas tiek klasificētas ainavu tipos atkarībā no ģeogrāfiskajām iezīmēm un zemes izmantošanas veida. Izšķir sešas ainavu tipu grupas: piekrastes ainavas; meža ainavas un ainavas, kas bagātas ar mežu; strukturāli bagātas kultūras ainavas; atklātas kultūras ainavas; kalnrūpniecības ainavas un aglomerācijas.

Vācijā ainavu novērtēšanā vēsturiski un konceptuāli tiek nošķirts termins *Landschaft*, kas nozīmē gan konkrētu teritoriju, gan šādas teritorijas uztveres attēlu, un termins *Landschaftsbild*, kas būtu attiecināms uz *Landschaft* vizuālajiem aspektiem. Ap 1930.-iem gadiem ainavu ekoloģija kļuva par pamatu sistemātiskai Vācijas ainavu plānošanai. Kopš tā laika, atšķirībā no LCA prakses, tādi faktori kā augsne, klimats, flora un fauna parasti tiek skatīti atsevišķi un neiekļaujas ainavu novērtēšanā, ko Vācijā saprot ar terminu *Landschaftsbild*.

Landschaftsbild ir pieeja ainavu novērtēšanai, kas tiek lietota visā Vācijā, gatavojot ainavu plānus katrai Vācijas federālajai zemei. 1977. gada Federālais dabas aizsardzības likums noteica, ka skaistuma, dažādības un dabas un ainavas atšķirīguma/rakstura jautājums ir jāņem vērā visās zemēs — ainavu plānošanā un apsaimniekošanā. Katra no Vācijas sešpadsmit federālajām zemēm ir izdevusi īpašus tiesību aktus attiecībā uz ainavu, un katra pilsētas un apgabala administrācija (kopā aptuveni 11000 pašvaldības) interpretē šos tiesību aktus savā veidā. Ainavu novērtēšanas praksi vēl komplicētāku padara daudzie praktiķu viedokļi. Saskaņā ar nesen veiktu aptauju Vācijā ir dokumentētas vairāk nekā 200 dažādas *Landschaftsbild* pieejas un metodes. Daži praktiķi joprojām atbalsta racionālo plānošanas modeli un turpina izmantot algoritmus un skaitļus; citi ir izstrādājuši ainavas rādītāju kopas un sākuši izmantot aprakstus un vērtēšanas skalas niansētāk un kontekstuāli. Daži praktiķi uzstāj un saglabā savu

¹³⁹ Vācijas federālās aģentūras dabas aizsardzībai mājas lapa <https://www.bfn.de>, skatīta 2021.gada 8.maijā.

lomu kā eksperti, citi ir sākuši iekļaut vietējās zināšanas un iesaistīt sabiedrību. Tomēr sabiedrība šajā procesā kopumā tiek iesaistīta reti¹⁴⁰.

Lai gan nav vienota standarta, lielākā daļa *Landschaftsbild* metožu parasti ietver vairākus noteiktus procesus – pētījumu, lauka apsekojumus un novērtēšanu. Pirmkārt, ainavas vienības var noteikt, pamatojoties uz topogrāfiju, zemes izmantošanu un citām redzamām pazīmēm. Otrkārt, tiek kartētas dabas un kultūras iezīmes, kas no speciālista viedokļa piešķir ainavai skaistumu, atšķirību un daudzveidību. Treškārt, skaistuma, atšķirības un daudzveidības novērtēšanai daudzi konsultanti izmanto tādu rangu skalu kā “augsts”, “vidējs” un “zems”. Reizēm klasifikācijai izmantotie rādītāji ir brīvi izvēlēti.

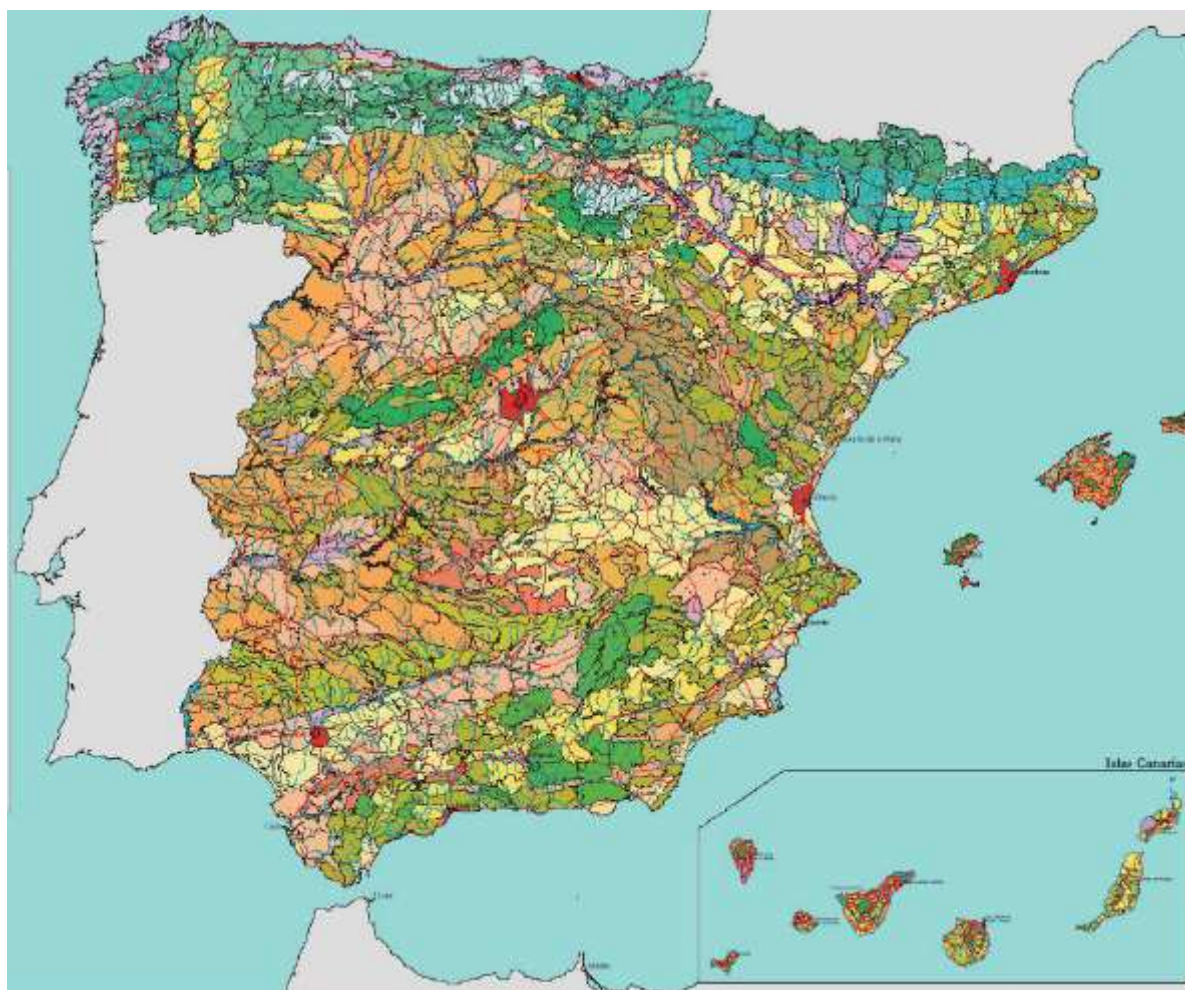
Meklējot arvien jaunus veidus, kā organizēt ainavu novērtēšanas procesu, praktiķi atzīst, ka, tā kā speciālistu novērtējums ir dokumentēts, izmantojot ĢIS procedūras, interaktīvu tiešsaistes platformu piedāvāšana, izmantojot Web-GIS tehnoloģijas, šķiet daudzsolīga, apvienojot speciālistu un vietējās zināšanas un iekļaujot datus par to, kam cilvēki piešķir vērtību savā apkārtnē. Jomas speciālisti atzīst, ka Vācijā būtu laiks plašākai ainavu novērtējuma koncepcijai un šajā kontekstā jārisina divas svarīgas problēmas: pirmkārt, ainavu novērtējumā jāiekļauj nemateriālās vērtības, piemēram, vietas uztvere, un otrkārt, vērtēšanas procedūrās būtu jāiesaista lielāku sabiedrības daļu, to darot procesā iekļaujošā veidā¹⁴¹.

¹⁴⁰ Fairclough, G., & Swanwick, C. (2018). *Routledge Handbook of Landscape Character Assessment*. <https://doi.org/10.4324/9781315753423>

¹⁴¹ Bruns, D. (2016). *Landschaftsbild Assessment in Germany*. IaleUK Conference LANDSCAPE CHARACTERISATION : METHODS & APPLICATIONS IN LANDSCAPE ECOLOGY, 7–9

2.2.5. Spānijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauta atlantā	Formāts
2007. gads (stājusies spēkā 2008. gadā)	Valsts, Atsevišķi reģioni	2004. gads, darbs turpinās reģionos	Visa teritorija, t.sk. salas; Reģionos atšķirīga metodoloģija ainavu novērtēšanai	Monogrāfija (valsts līmenis); Digitāli (reģionu līmenis)

43.att. Spānijas ainavu tipu kopas, avots: <http://atlasnacional.ign.es>

Spānijā līdzīgi kā daļā citu valstu (vairāk gan tas raksturīgs federatīvām valstīm) izveidojusies sistēma, kur daļa administratīvo vai saimniecisko funkciju un pilnvaru nodotas reģionu līmenī un līdz ar to dažos gadījumos brīvprātīga Eiropas vai starptautisko konvenciju integrēšana notiek tikai reģionālajos tiesību aktos un juridiskajos instrumentos. Tas ir arī iemesls ainavu politikas atšķirībām visā Spānijā.

Spānijas reģioni ainavas izpētei izmanto dažādus veidus, un tas ir ietekmējis metodikas un pieejas, kas tiek piemērotas katrā konkrētajā teritorijā. Piemēram, dažos reģionos ainavas izpēte tiek uztverta kā vizuāla perspektīva, nevis kā fiziska realitāte, tāpat ekoloģiskie aspekti var tikt un var netikt uzskatīti par daļu no ainavas. Dažreiz ainava tiek analizēta un plānota neatkarīgi, citkārt tā tiek skatīta integrēti

ar citiem resursiem. Lai ilustrētu šīs atšķirības, apskatīsim Spānijas ainavu atlantu un divus reģionālo gadījumu pētījumus – no Katalonijas un Valensijas.^{142;143}

Ainavu atlanta sagatavošana Spānijā tika uzsākta cieši sadarbojoties ar kaimiņos esošo Portugāli. Sadarbība tika uzsākta, izvirzot vairākus kopīgus mērķus: identificēt, raksturot un kartēt ainavu daudzveidību; atlanta formātā attēlot visas valsts teritorijas ainavu daudzveidību; iekļaut ainavu kā jaunu pamatu plašākai sadarbībai teritoriālajā pārvaldībā Eiropas Savienības teritoriālās attīstības procesa ietvaros¹⁴⁴. Spānijas ainavu atlantā, kas tapis 2004. gadā, pirmo reizi veikta vispārēja valsts ainavu kartēšana un Spānijas ainavu kopuma analīze un novērtēšana, kas var kalpot par ietvaru citiem ainavas pētījumiem reģionālā un vietējā mērogā. Jāatzīmē, ka Spānija ainavu atlanta izveidē ietekmējies no vairāku valstu pieredzes, tai skaitā no Francijas piemēra, visa procesa laikā iesaistot dažādus sociālos partnerus un sabiedrību.

Ainavu atlants attēlo ievērojamo Spānijas ainavu daudzveidību, kas veidota ciešā ekoloģijas un kultūras mijiedarbībā. Ainavu atlantā skaidri iezīmējas tendences un dinamika, kas noved pie tradicionālo ainavu modifikācijas un mūsdienu ainavas izveidošanās, kā arī iezīmējas nepieciešamība ieviesties ainavu veidošanās procesā, izmantojot īpašu pārvaldību, kas ļauj saglabāt Spānijas ainavu mantojumu un izmantot tā resursus.

Spānijas ainavu atlants ir izveidots visai valsts teritorijai, pamatojoties uz Apvienotās Karalistes pieeju, kas lietota Nacionālo ainavu rakstura apgabalu kartes izstrādē. Spānijas ainavu atlantā ainavu raksturošana veikta, izmantojot tādus faktoros kā ģeoloģija, ģeomorfoloģija, klimats, reljefa forma, hidroloģija, augsne, zemes segums, zemes izmantošanas modeļi un laika dimensija, izveidojot vienību skalu, ko secīgi veido:

- ainavas kā pamatvienība (līdzvērtīgas ainavu rakstura apgabaliem (*landscape character areas*) Lielbritānijā);
- ainavu tipi kā starpvienība (ainavu kopas ar līdzīgu dabisko konfigurāciju un teritoriālo vēsturi, līdzvērtīgi ainavu rakstura tipiem (*landscape character types*) Lielbritānijā);
- ainavu tipu kopas (dažādu ainavu tipu apvienotas teritorijas, kur novērots viendabīgums atsevišķos faktoros), lielākas teritorijas vienības, kas veido lielo ainavu teritoriju fizisko tēlu ar redzamākajām vai raksturīgākajām formām un fundamentālajām klimatiskajām un hidroloģiskajām iezīmēm.

Tomēr ainavu identificēšanai ne visi no izmantotajiem faktoriem ir piemēroti pilnīgi visos līmeņos, kā arī dažādos līmeņos tie tiek ņemti vērā ar atšķirīgu svaru. Spānijas reģioni un vietējās pašvaldības Spānijas ainavu atlantu izmanto pilnīgi brīvprātīgi un tikai daži Spānijas reģioni, piemēram, *Castilla-La Mancha*, ir pilnībā pieņēmuši tā sniegto ainavu raksturojumu.

Spānijas ainavu raksturošanā izstrādātā metode ļāva nonākt pie hierarhiskas taksonomijas, kas sastāv no iepriekš minētajiem trim līmeņiem. Ainavu daudzveidība Spānijā pamatlīmenī izpaužas septiņās tā sauktajās *ainavu vienībās* jeb, vienkārši, *ainavās*, no kurām kopumā tika identificētas un kartētas 1262 ainavas. Katru vienību pieņemtajā mērogā nosaka tās relatīvais iekšējais viendabīgums un unikalitāte attiecībā pret blakus esošajām ainavām.

¹⁴² Starptautiskā ainavu ekoloģijas asociācija. Ziņu lapa, 2015. gada rudens.

¹⁴³ Otero Pastor, I., Mancebo Quintana, S., Ortega Pérez, E., & Casermeiro Martínez, M. (2007). Mapping landscape quality in Spain. *M+A. Revista Electronica de Medio Ambiente*, 4, 18–34.

¹⁴⁴ Eiropas Padomes žurnāls "Futuropa", 2. numurs, 2010. gads.

Taksonomijas otrais līmenis ir tā saukto *ainavu tipu līmenis*. Kopā tādu ir 116, kas izriet no to vienību grupēšanas, kuru struktūras atkārtojas teritorijā. Ainau atlants sniedz apkopotu (sintezētu), bet pietiekami niansētu skatījumu par lielajām Spānijas ainavu konfigurācijām. Reģionālais aspekts, ar to saprotot ainavu veidošanās procesu, kas balstīts uz dažādu vēsturisko teritoriju attīstību, vairumā gadījumu ir bijis izšķirošs.

Taksonomijas augstākajā līmenī kopumā tika definēti 30 lieli *ainavu kopumi* jeb *ainavu tipu kopas*, no kurām katra ietver līdzīgus tipus, vērtējot tos no topogrāfiskās konfigurācijas, bioklimatisko īpašību un zemes izmantošanas viedokļa. Šis līmenis parasti pārsniedz reģionālās robežas, un šis trīsdesmit lielās ainavu tipu kopas, kurām ir ļoti atšķirīga telpiskā nozīme, var sagrupēt septiņās teritoriālajās ainavu kopās, kas ir attēlotas *teritoriālo ainavu kopumu kartē*¹⁴⁵.

Katalonijas pieredze

Apskatot reģionālos ainavu rakstura pētījumus, par labās prakses piemēru kalpo Katalonijas apgabala pieredze, veidojot ainavu katalogus, kas tiek izstrādāti Katalonijas ainavu observatorijā un kur tiek ietverts tikai viens hierarhijas līmenis, kurā tiek ņemts vērā liels skaits elementu:

- Tipiskākie ir: zemes forma, slīpums, augstums, orientācija, zemes segums un vēsturiskie ainavu modeļi.
- Citi mazāk tipiski elementi ir: ainavas sadrumstalotība un daudzveidība (no ainavas ekoloģijas viedokļa un izmantojot ainavas ekoloģijas metriku), redzamība, jaunākā dinamika un tendences, kā arī vietējās kopienas vietas izjūta.
- Pēdējais ir sociāli ekonomiskais faktors (šo faktoru aprēķina, izmantojot sabiedrības līdzdalības seminārus un sanāksmes ar galvenajām ieinteresēto personu grupām).

Katalonijas teritoriālajā plānošanā Ainavu observatorija, uzsākot ainavu novērtēšanas procesu, sākumā sagatavoja ainavas kataloga prototipu, izveidojot vienotu sistēmu astoņu ainavu katalogu sagatavošanai koordinētā un saskaņotā veidā. Šis dokuments, kas tika sagatavots līdzīgi Lielbritānijas ainavu vērtēšanas (LCA) vadlīnijām, tika apspriests ar vairāk nekā 70 iestādēm, pētniecības grupām un ainavas ekspertiem Katalonijā un ārpus Katalonijas, lai veicinātu lielāku vienprātību par tā saturu.

Ainavu katalogi netiek uzskatīti par vienkāršu metodikas pētījumu, bet ir paredzēti, lai iegūtu piemērojamus un ļoti konkrētus rezultātus. Ainavu katalogu sagatavošanas procedūra ietver četrus posmus:

1. Ainavas identificēšana un raksturošana.
2. Ainavas novērtēšana.
3. Ainavu kvalitātes mērķu definēšana.
4. Direktīvu, pasākumu un rīcības priekšlikumu izstrāde un uzraudzības rādītāju izveide.

Ainavu katalogu sagatavošanas procesu sāk ar analīzi par vairākiem ainavu raksturojošiem rādītājiem – fiziogēogrāfiskiem faktoriem, zemes segumu, ainavas vēstures dimensiju, ainavu ekoloģiju, redzamību, vietas sajūtu, kas tālākā pētījuma gaitā tiek apsekoti uz vietas, izvērtējot vizuālos faktorus, nosakot aktuālās izmaiņas un noskaidrojot vietējo praktiķu, kas ikdienā darbojas ar ainavu pārvaldības jautājumiem, viedokli par esošo situāciju, un attiecīgi precizējot sagatavoto informāciju, reaģējot uz vietas izmaiņām dabā. Šī procesa rezultātā top Ainavu vienību un īpašas uzmanības ainavu karte. Tālākā kataloga sagatavošanas procesā seko ainavu novērtēšana no estētiskā, ekoloģiskā, vēsturiskā, produktīvā, lietotāju, sakrālā, simboliskā un identitātes viedokļa, raksturojot konkrētas ainavas

¹⁴⁵ <http://atlasnacional.ign.es/>

vienreizīgumu, veselumu, retumu, atšķirīgās iezīmes, sociālo nozīmi un kopējo sabalansētību. Veiktais novērtējums tiek atspoguļots Ainavu vērtību kartē. Pirmā posma noslēgumā tiek analizēta ainavas dinamika un faktori, kas to ietekmē. Šajā posmā tiek pētīta arī iespējamā ainavas attīstība nākotnē, ņemot vērā vides dabisko dinamiku, sociāli ekonomiskās tendences, spējkā esošos tiesību aktus un teritoriālās, pilsētplānošanas un nozaru politikas īstenošanu.

Otrais vērtēšanas posms sastāv no stipro, vājo pušu, iespēju un draudu izpētes. Tas tiek veikts, lai aizsargātu, pārvaldītu un sakārtotu ainavu ilgtspējības nolūkos.

Nākamajā posmā katrai ainavu vienībai tiek definēti ainavu kvalitātes mērķi, kur liela loma ir konkrēto teritoriju pašvaldībām, kas labi pārzina vietējo situāciju, iedzīvotāju vēlmes un ikdienu, kā arī nākotnē plānotās izmaiņas dažādās dzīves jomās. Nosakot šos kvalitātes mērķus, svarīga loma ir ieinteresēto pušu līdzdalībai, kas ir iesaistītas ainavas izmantošanā un to transformācijas procesos.

Formulējot ainavas kvalitātes mērķus, pēdējā ainavu katalogu izstrādes posmā katrai ainavu vienībai vai īpašas uzmanības ainavām izstrādā ainavu pārvaldības vadlīnijas, rekomendācijas un standartus, kas tiek integrēti Zemes un ilgtspējības ministrijas sagatavotajos zemes izmantošanas plānos. Vienlaikus tiek noteikti arī īpaši kritēriji un darbības, kas iestādēm jāveic, lai sasniegtu iepriekšējā posmā noteiktos ainavu kvalitātes mērķus.

Ainavu kataloga gala versijā tiek iekļauta šāda informācija¹⁴⁶:

1. Tehniskā dokumentācija, ko Ainavu observatorija nodod Katalonijas valdības Zemes un ilgtspējības ministrijai. Dokumentācijā iekļauts apraksts, ko veido divas daļas:

1. daļa – informācija par teritoriālo vienību (attiecīgo teritoriju administratīvo robežu ietvaros), kam veikta ainavu novērtēšana, iekļaujot informāciju par:

- metodoloģiju;
- dabas faktoriem, kas nosaka ainavu attiecīgajā teritoriālajā vienībā;
- cilvēku darbības vēsturisko procesu un tā ietekmi uz ainavu;
- ainavu šodien;
- apkārtnes ainavas māksliniecisko izpausmi;
- vērtībām ainavā;
- galvenajiem ainavas novērošanas un baudīšanas maršrutiem un punktiem;
- galveno ainavu ietekmējošo darbību un procesu dinamiku;
- ainavu novērtējumu pašreizējo sociālekonomisko un vides faktoru kontekstā;
- ainavas novērtējumu;
- īpašas uzmanības ainavām;
- ainavu kvalitātes mērķiem konkrētajai teritorijai;
- pasākumiem un ierosinātajām darbībām visai teritorijai.

2. daļa – informācija par ainavu vienībām (sniedzot detalizētu informāciju par visām ainavu vienībām un apakšvienībām konkrētajā teritorijā), norādot:

- vispārīgu informāciju;
- katras ainavas vienības atšķirīgās iezīmes (dabiskās, kultūras, dinamiskās);
- ainavas pamatvērtības;
- dabas elementus, kas veido ainavu;
- vēsturisko attīstību;

¹⁴⁶ Spānijas ainavu observatorijas mājas lapa <http://www.catpaisatge.net>, skatīta 2021.gada 7.maijā.

- ainavu šodien;
- ainavas māksliniecisko izpausmi;
- ainavas vērtības;
- galvenos maršrutus un ainavas novērošanas un baudīšanas punktus;
- pašreizējo ainavas dinamiku;
- ainavas iespējamo attīstību nākotnē;
- ainavu novērtējumu;
- ainavas kvalitātes mērķus;
- pasākumus un ierosinātās darbības.

Tāpat tiek sniegti galvenie secinājumi un atsauces uz datu avotiem.

2. Kartogrāfiskais materiāls:

- Ainavu vienību karte un īpašas uzmanības ainavu karte;
- Redzamības un savstarpējās redzamības pārklāšanās karte no galvenajiem ainavas novērošanas punktiem un maršrutiem;
- Ainavu ekoloģisko vērtību karte;
- Ainavu estētisko vērtību karte;
- Vēsturisko vērtību karte;
- Produktīvo vērtību karte;
- Sociālo vērtību karte;
- Reliģisko un garīgo vērtību karte;
- Simbolisko un uz identitāti balstīto vērtību karte;
- Ainavu dinamikas kartes;
- Ainavu kvalitātes mērķu kartes.

3. Inventarizācijas apkopojums par ainavu aģentiem, kas tiek veidots kā datu bāze par Katalonijas ainavu aizsardzībā, apsaimniekošanā un plānošanā iesaistītajiem galvenajiem pārstāvjiem (iestādēm, grupām, universitātēm utt.), kas var tikt piesaistīti konsultācijām un informācijas atjaunināšanai ainavu katalogos.

4. Foto arhīvs datu bāzes veidā ar visām ainavu kataloga izgatavošanas laikā uzņemtajām fotogrāfijām, kas atbilstoši klasificētas ainavu vienībās, kā arī pēc citiem kritērijiem. Fotogrāfijas nonāk Ainavu observatorijas īpašumā un veido Katalonijas ainavu foto arhīvu.

Ainavu katalogu izveides procesā ir iekļauta arī sabiedriskā apspriešana kā līdzeklis sabiedrības iesaistīšanai un līdzatbildībai ainavu pārvaldībā un plānošanā. Tas tiek realizēts vairākos veidos un var atšķirties izvēlēto metožu ziņā katrā no teritoriālajām vienībām. Sabiedrības iesaiste var tikt organizēta informatīvu sesiju veidā. Tāpat arī veidojot darbnīcas interesentiem, kas vēlas apspriest un iedziļināties dažādās tēmās, kas saistītas ar ainavām viņu dzīvesvietās. Darbs tiek organizēts arī veicot padziļinātas intervijas ar galvenajiem ainavas aģentiem (iestādēm, ekspertiem utt.), kas tiek veiktas individuāli, lai noskaidrotu viņu viedokli par pētāmās ainavas problēmām, vērtībām, īpašībām un izaicinājumiem, vai arī organizējot darbnīcas ar dažādiem ainavu aģentiem, kas parasti ir tikšanās, lai apspriestu konkrētas tēmas ar izvēlētiem pārstāvjiem no institūcijām, valsts un privātām struktūrām, finanšu un sociālo sektoru ekspertiem konkrētos jautājumos. Atšķirībā no padziļinātām intervijām šajā gadījumā uz interviju tiek aicināti dažādu jomu ainavu aģenti, kuri var sniegt dažādus viedokļus par vienu un to pašu tēmu. Cits veids publikas iesaistei ir diskusiju grupu izveide un sabiedriskās domas aptauja par ainavas uztveri un pieredzi. Sabiedriskās domas aptauja var tikt organizēta arī tiešsaistes veidā.

Valensijas pieredze

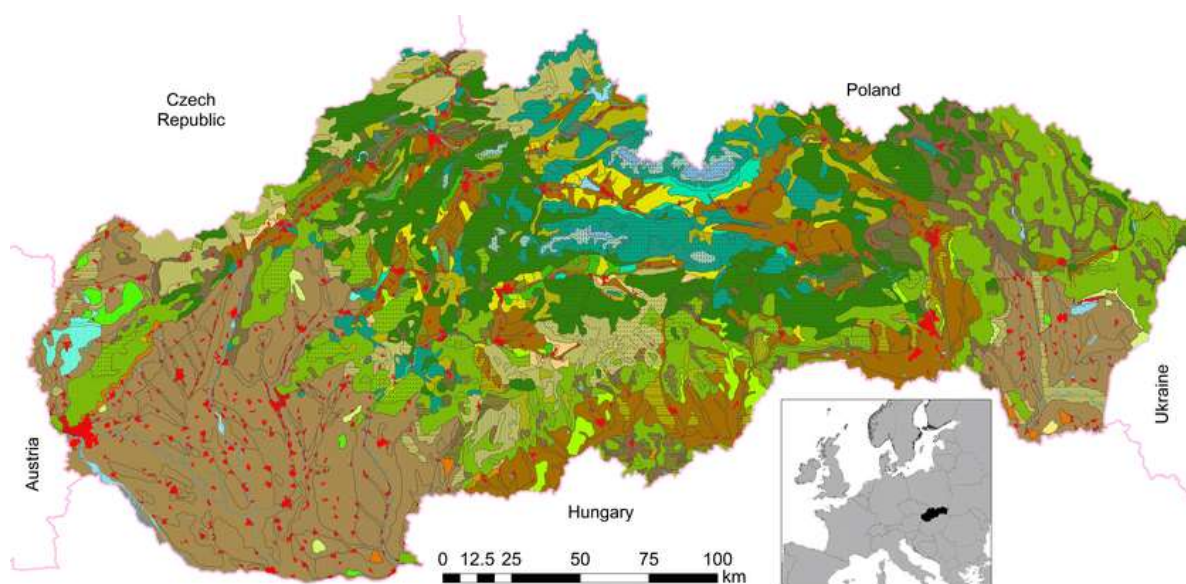
Cita reģionālā pieeja ainavu novērtēšanai raksturīga Valensijas apgabalā. Valensijas ainavas rakstura metodoloģijas galvenais mērķis ir sabiedrības informēšana par ainavu jautājumiem, kas īpaši aktuāli praktiķiem, kas darbojas šajā jomā.

Metodikā izdala četrus hierarhijas līmeņus: reģionālās, apgabalu, pilsētu un apdzīvotu vietu ainavas. Tipiski elementi ietver ģeomorfoloģiju, reljefa formas, hidroloģiju, zemes segumu un ūdenstilpes.

Taču interesants šīs metodikas aspekts ir vajadzība novērtēt katru identificēto ainavu, pamatojoties uz tās kvalitāti, pamanāmību un sociālo vērtību (šis pēdējais faktors tiek aprēķināts, izmantojot ieinteresēto pušu iesaistīšanas seminārus). Tādējādi Valensijas metode ietver divus svarīgus ainavu analīzes posmus - ainavas rakstura novērtējumu un ainavas vērtības noteikšanu.

2.2.6. Slovērijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauts atlantā	Formāts
2005. gads	Valsts	2002. gads	Vīsa valsts	Drukātā formātā

44.att. Slovērijas ainavu atlants,

avots: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/geo-2017-0044/html>¹⁴⁷

Slovērijas ainavu atlants veidots kā unikāla daudzfunkcionāla karte. Ainavu atlants ir vērstis uz visaptverošu zināšanu izplatīšanu par ainavas vērtībām un ainavas ekonomiskās izmantošanas raksturojumu, kā arī par stresa faktoriem, kas ietekmē ainavu, vides kvalitātes novērtējumu un pieņēmumus par teritorijas turpmāko attīstību.

¹⁴⁷ Lieskovský, J., Rusňák, T., Klimantová, A., Izsóf, M., & Gašparovičová, P. (2017). Appreciation of landscape aesthetic values in Slovakia assessed by social media photographs. *Open Geosciences*, 9(1), 593–599. <https://doi.org/10.1515/geo-2017-0044>

Slovākijas ainavu atlanta mērķis ir ne tikai dokumentēt valsts pašreizējo attīstību un stāvokli, bet arī visaptveroši novērtēt to kā ilgtspējīgas sabiedrības avotu, noteikt tās potenciālu, noteikt teritoriālās attīstības robežas un iepazīstināt ar valsti kā dzīves telpu nākamajām paaudzēm.

Slovākijas ainavu atlantā ir 632 kartes un pamatkartes mērogs ir 1:500 000. Tajā ir dažādu mērogu gan analītiskas, gan sintezētas kartes. Ainavu atlants satur arī citus grafiskos datus – fotogrāfijas, tabulas, shēmas, satelīta fotogrāfijas, ortofoto kartes, attēlus utt.

Ainavu atlantā ir izdalītas 10 atsevišķas sadaļas¹⁴⁸:

- Ainava un tās attēlojums.

Šeit iekļauta informācija par lietotajiem terminiem un pamatjēdzieniem, atlanta izveides metodisko procesu, ainavas vēsturisko attēlošanu, t.sk. ainavām gleznās.

- Apdzīvotu vietu un kartogrāfiskā materiāla attīstība.

Nodaļā atspoguļota Slovākijas apmetņu vēsturiskā attīstība, valsts robežu izcelsme un attīstība, teritoriālās un administratīvās organizācijas attīstība, kā arī Slovākijas teritorijas kartēšanas un attēlošanas attīstība.

- Atrašanās vieta.

Šajā nodaļā attēlota Slovākijas atrašanās vieta un stāvoklis pasaulē un Eiropā, kopējais valsts ģeogrāfiskais, ekonomiskais, politiskais un kultūras skatījums, kā arī dabas un kultūras apskates vietas.

- Sākotnējā ainavas struktūra - dabas apstākļi

Dzīvā un nedzīvā daba ir sākotnējais ainavas pamats, kuru vēl nav ietekmējis cilvēks un viņa darbības, kas veido pamatu katras valsts izaugsmei. Šajā nodaļā iekļauta informācija par Slovākijas primāro ainavas struktūru, kas ir ģeogrāfiskās sfēras sastāvdaļu kopums un ir citu struktūru pastāvīgā materiālā bāze.

- Sekundārā ainavas struktūra.

Šī nodaļa skaidro sekundāro ainavas struktūru, kas sastāv no materiālo elementu kopuma, ko cilvēks ir daļēji vai pilnībā mainījis, vienlaikus radot arī jaunus, mākslīgus elementus, kas šobrīd sedz visu zemes virsmu. Ainavas sekundārā struktūra atspoguļo cilvēka darbības ietekmi uz ainavas biotiskajām un abiotiskajām sastāvdaļām, un vienlaikus atspoguļo ainavas antropogēnās transformācijas pakāpi. Šeit iekļauta arī informācija par pašreizējo zemes izmantošanu un īpašām ainavu struktūrām.

- Iedzīvotāji un viņu darbība ainavā.

Šajā nodaļā attēlota demogrāfiskā un ekonomiskā struktūra, izglītības un garīgās vērtības, iedzīvotāju blīvums un attīstība, migrācijas reģioni, iedzīvotāju nacionālā, izglītības un ekonomiskā struktūra, pašvaldību veidi, urbanizācijas attīstība, apmetņu centri, aglomerācijas teritorijas, sateces baseini un citas īpašības. Tāpat šeit iekļauta informācija par tūrismu un izvēlētiem pakalpojumiem.

¹⁴⁸Slovākijas Republikas Vides ministrijas platforma vienotai piekļuvei par vides jautājumiem, <https://www.enviroportal.sk>, skatīts 2021.gada 7.maijā.

- Dabas un pilsētvides reģioni.

Šīs nodaļas galvenais iznākums ir informācijas un materiālu sintēze, kas izteikti kā atsevišķi reģioni. Tiem ir liela informatīvā vērtība teritorijas novērtēšanai, jo turpmākajā to interpretācijas procesā ir iespējams iegūt informāciju par to izmantošanas piemērotību noteiktām aktivitātēm, potenciālu, teritorijas nestspēju utt., piemēram, kartogrāfiski attēlotas reģionu dabiskās un mākslīgās barjeras un koridori.

- Aizsargājamās teritorijas un dabas resursi.

Atzīstot dabas un kultūras mantojuma vērtības kā jaunus ainavas atjaunošanas avotus, svarīgu valsts daļu, t.sk. ainavu aizsardzību un saglabāšanu var īstenot arī ar likumdošanu. Šāda pieeja nodrošina genofonda saglabāšanu, ekoloģisko stabilitāti un valsts daudzveidību. Šajā nodaļā iekļauta informācija par ainavas kā dabas resursa izmantošanu, ekoloģiski un kultūrvēsturiski nozīmīgiem ainavas elementiem, valsts ekoloģisko un kultūrvēsturisko reģionalizāciju.

- Stresa faktori ainavā.

Stresa faktori (parādības) rada dažādas vides problēmas valstī, apdraudot dabas resursus, ekoloģisko stabilitāti un iedzīvotāju veselību. Šajā nodaļā sniegts ainavas novērtējums no cilvēka darbības negatīvās ietekmes uz ainavu viedokļa, nosaukti stresa avoti un to telpiskā projekcija, kā arī raksturota stresa faktoru ietekme uz dabas resursiem un cilvēku veselību.

- Ainava kā cilvēka vide.

Nodaļā sniegts teritorijas plānotās attīstības izklāsts, pamatojoties uz vides ierobežojumu noteikšanu un telpu piešķiršanu dažādām aktivitātēm atbilstoši ainavu tipu izmantošanas piemērotībai, kā arī vides kvalitātes telpiskajai izpausmei, piemēram, attēlota augsnes piemērotība kultūraugu audzēšanai.

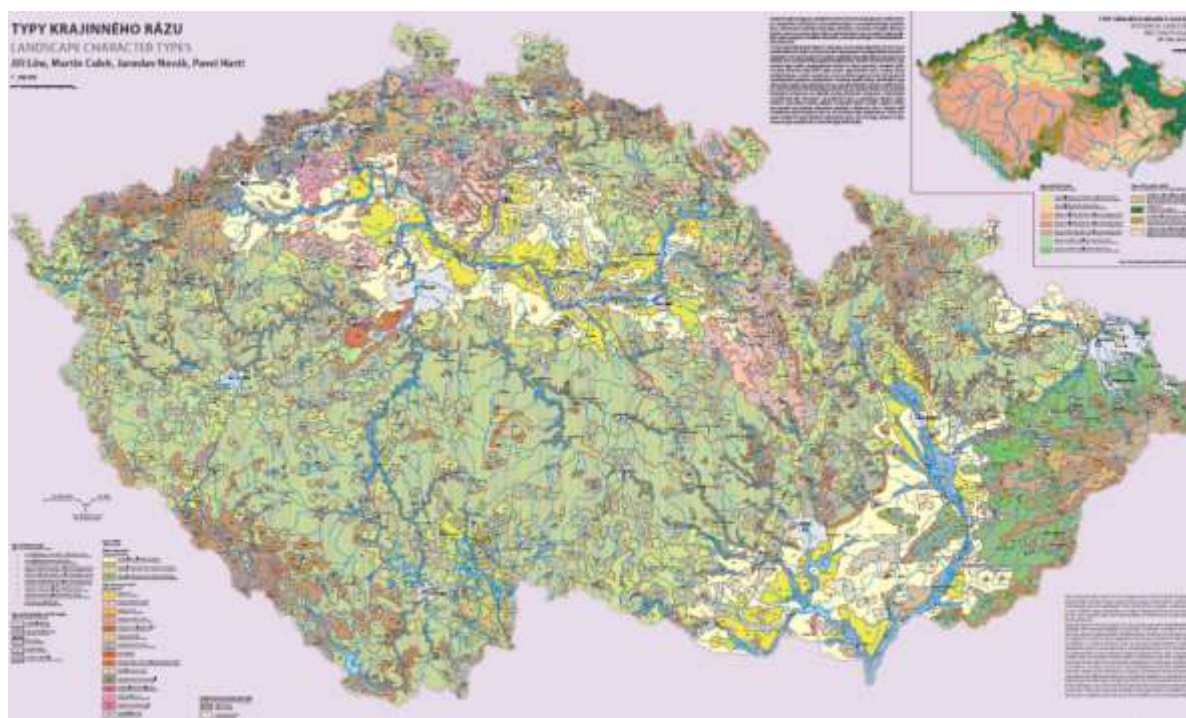
Atlants sākotnēji tika publicēts drukātas grāmatas veidā, kā arī bija pieejams elektroniskā formā (CD-ROM un DVD). Teksts un apzīmējumi atlantā bija slovāku un angļu valodās. Šobrīd ainavu atlants ir pieejams arī ĢIS formātā.

Atlanta mērķis bija radīt pamatu ne tikai zinātniskai pieejai ainavas uztverei, bet arī sniegt iespēju izmantot savāktos datus turpmākajā darbā ar teritorijām. Tādēļ teritoriālie dati tika apstrādāti tā, lai izveidotu datu struktūras, kas izmantojamas ĢIS vidē. Lai uzrunātu un iepazīstinātu plašāku publiku ar zinātnisko pieeju ainavu analīzei, papildus izstrādātajam materiālam tika radīta arī filma "Slovākijas Republikas ainava" (*Landscape of the Slovak Republic*).

2005. gadā Slovākijas Vides aģentūra izveidoja tiešsaistes lietojumprogrammu no Slovākijas Republikas atlanta apstrādātiem ĢIS slāņiem. Kartes kompozīcijas ir sadalītas nodaļās un apakšnodaļās, kas identiskas Slovākijas Republikas atlanta poligrāfiskajai formai.

2.2.7. Čehijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauta atlantā	Formāts
2004. gads	Valsts	2010. gads	Visa valsts	Drukātā formātā, digitāli

45.att. Čehijas ainavu atlants, avots: Čehijas Republikas Vides ministrijas mājas lapa¹⁴⁹

Čehijas ainavu atlantā ir aptuveni 800 kartes un tas pieejams divās valodās – čehu un angļu. Čehijas ainavu atlanta izstrāde tika veikta pamatojoties uz Slovākijas Republikas ainavu atlanta paraugu, kā arī ietekmējoties no daudziem citiem reģionāliem un nacionāliem ainavu atlantiem visā pasaulē. Tā mērķis bija izgatavot kartogrāfisku materiālu, lai uzskatāmi parādītu ainavu mūsdienās un pagātnē, kā arī lai izceltu nozīmīgas Čehijas ainavas.

Čehijas ainavu atlants ir pirmais visaptverošais atlants Čehijas neatkarības vēsturē. Pirmo reizi atlantā ir iekļautas Čehijas kartes mērogā 1: 500 000. Čehijas Republikas ainavu atlanta ieguldījums ir analītiskās un sintētiskās kartes, kuras izveidotas izmantojot mūsdienīgus kartogrāfiskos un ģeoinformācijas rīkus, ļaujot ieskatīties ļoti sarežģītā un vienlaikus trauslā sistēmā, ko izsaka vārds "ainava". Saskaņā ar starptautiski pieņemtiem kritērijiem šo darbu var saukt par nacionālo atlantu.

¹⁴⁹ Čehijas Republikas Vides ministrijas mājas lapa, https://www.mzp.cz/cz/atlas_krajiny_cr, skatīta 2021.gada 7.maijā.

Čehijas ainavu atlants sastāv no 8 sadaļām¹⁵⁰:

- Ainava – pētījuma objekts.

Sadaļas pirmajā daļā galvenā uzmanība tiek pievērsta ainavai kā izpētes objektam un dažādām pieejām tās izpētei. Ņemot vērā, ka kartes pamazām ir kļuvušas par ainavas izpētes galveno izteiksmes līdzekli ne tikai pagātnē, bet arī mūsdienās, šīs sadaļas otrajā daļā ir parādīti gan vecākie karšu dokumenti, kas saglabājušies no Čehijas Republikas teritorijas, gan aktuālās kartes un datu bāzes par ainavu un vidi. Piemēri attēlo ainavu no aktuālā līmeņa līdz makro līmenim. Kartes veidošanas daudzveidība tiek parādīta no 1518. gada līdz mūsdienām.

- Ģeogrāfiskais stāvoklis.

Šajā sadaļā sniegts īss pārskats par Eiropas ainavas dabas, ekonomiskajām un kultūras vērtībām, lai nodrošinātu plašāka mēroga ģeogrāfisko skatījumu, kā arī sniegta pamatinformācija par Čehijas Republiku. Kartes informācija par pasauli un Eiropu tiek pasniegta ne tikai tradicionālā formā (piemēram, fiziski ģeogrāfiskās un politiskās kartes), bet arī atspoguļo jaunākos pētījumus un dažādas profesionālās tēmas un starptautisko sadarbību, kas tiek pārveidota karšu formātā. Šajā sadaļā publicēta arī fiziski ģeogrāfiskā karte un Čehijas administratīvā iedalījuma karte.

- Vēsturiskā ainava.

Bagāto nācijas vēsturi ne vienmēr var pilnībā iemūžināt kartēs. Šajā sadaļā ir izklāstītas tikai vislielākās un nozīmīgākās izmaiņas valsts teritoriālās integritātes veidošanā, apdzīvotās vietas, izmaiņas valsts robežās un administratīvajās vienībās, apdzīvoto vietu veidošana, transporta tīkli, nodarbinātība un izmaiņas zemes lietošanā Čehijas Republikā. Šīs kartes atspoguļo cilvēka ietekmi uz ainavu un novērtē, kurā periodā un kurā vietā notikušas vislielākās izmaiņas. Ilustrācijai pievienoti karšu un vēsturisko fotogrāfiju piemēri, kas fiksē vēsturiskos dabas apdraudējumus, kas ir būtiski ietekmējuši vai joprojām ietekmē ainavas raksturu. Sadaļā iekļauta informācija par valsts veidošanos un teritoriālo pārvaldi, ainavas izmaiņu procesiem, zemes izmantošanas attīstību, vēsturiskiem dabas apdraudējumiem, ainavu izmantošanu, dabas un antropogēniem riskiem. Ļoti interesanta karte ir apdzīvoto vietu stāvu plānu veidi, kas attēloti astoņos pamatveidos par 17 503 vienībām.

- Dabas ainava.

Dabas ainavas izpēte balstās uz tās atsevišķo sastāvdaļu izpēti. Pētījumi šajā virzienā joprojām turpinās, un jaunas metodes, pieejas un jaunas ierīces ļauj dziļāk izprast visas dabas ainavas sastāvdaļas. Dabisko ainavu uzrauga, izmantojot enerģiju, gaisu, ģeoloģiskos apstākļus, reljefu, ūdeni, augsni, augus un dzīvniekus. Sadaļā sniegta dabas ainavas vissvarīgāko komponentu apkopojums. Dabas ainavas kartē tika noteikts 271 komponentu veids.

- Mūsdienu ainava.

Šajā sadaļā ir sniegta pašreizējās ainavas iedzīvotāju raksturojums (vecums un izglītības struktūra, iedzīvotāju skaita pieaugums, skaita un migrācijas attīstība) un apdzīvotu vietu rakturojums (apdzīvotās vietas veids, iedzīvotāju blīvums, pašvaldības pakalpojumi, urbanizācijas līmenis, mājokļu struktūra). Tāpat iekļauta informācija arī par ekonomiskām darbībām (lauksaimniecību, rūpniecību, transportu un dažādu ekonomisko rādītāju

¹⁵⁰ Uzņēmuma "Čehijas Republikas meži" mājas lapa, <https://lesy.cz>, skatīta 2021.gada 7.maijā.

salīdzinājums ar Eiropu un pasauli). Sadaļā iekļautā ainavu lietojuma/ zemes seguma un dabiskās ainavas karšu apkopojums attēlo mūsdienu ainavas veidus, kas sniedz informāciju par ainavas izmantošanu saistībā ar attiecīgajiem apkārtnes dabas apstākļiem. Ļoti iespaidīga ir mūsdienu ainavu tipu karte, kas sastāv no 5 tipiemi un 35 apakštipiem.

- Ainava kā mantojums.

Šajā sadaļā sniegta informācija par svarīgākajām dabas un kultūras mantojuma vērtībām. Dabas vērtības ietver ne tikai valsts līmenī zināmās aizsargājamo teritoriju kategorijas (nacionālie parki, aizsargājamās ainavu teritorijas, nacionālie dabas rezervāti, dabas liegumi, nacionālie dabas pieminekļi, dabas pieminekļi, dabas parki un citi), bet arī dabas vērtības, kas ir izveidotas Eiropas līmenī (Natura 2000) un visā pasaulē (galvenie mitrāji un biosfēras rezervāti). Kultūras vērtības tiek skatītas valsts līmenī – tie ir senās un mūsdienu vēstures pieminekļi, atsevišķi objekti (kultūras pieminekļi), kā arī visas pieminekļu aizsargājamās teritorijas. Vērtīgākie objekti tiek saukti par nacionālajiem kultūras pieminekļiem un kopā ar UNESCO Pasaules mantojuma vietu ir tautas dārgakmens, tāpēc šāda veida informācija iekļauta ainavu atlantā.

- Ainava kā sabiedrības telpa.

Cilvēks ne vienmēr dabas resursus izmanto racionāli un pārdomāti, un tāpēc pastāv dažādi konflikti starp to, ko daba piedāvā, tas ir, dabas apstākļus un dabas resursus, un veidu, kā cilvēks tos izmanto. Negatīvo seku uzkrāšanās izraisa stresa parādības, kas izpaužas gan ārēji saimnieciskās darbības rezultātā (augšnes erozija, iznīcinātie meži, piesārņotais ūdens un gaiss), gan slēptā veidā (atmežotās nogāzes var izraisīt nogrūvumus, augšnes piesārņojums negatīvi ietekmē iedzīvotāju veselību, augu sugu zudums norāda uz izmaiņām vidē un iespējamo svešzemju sugu izplatīšanos, epidēmiju un civilizācijas slimību parādīšanos). Šīs sadaļas beigās parādīta iespējamā ietekme globālās klimata pārmaiņas veģetācijas stadijās. Tas norāda uz sagaidāmo dižskābarža un egles veģetācijas posma zudumu.

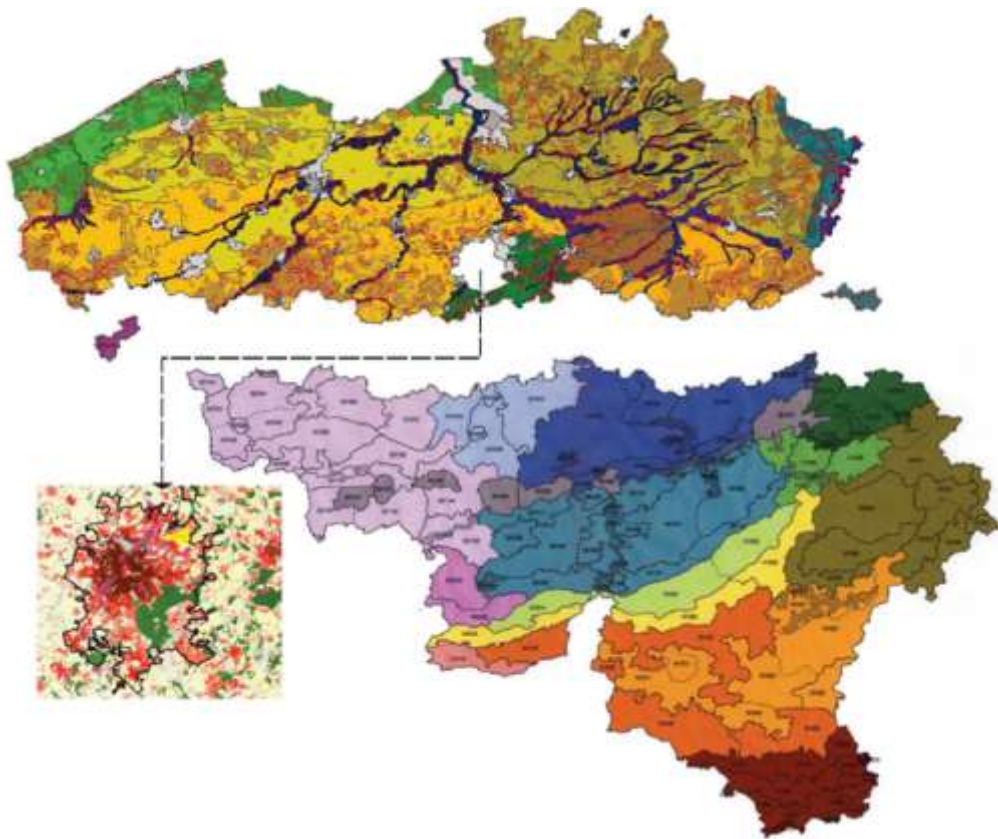
- Ainava un māksla.

Mākslinieki ainavā vienmēr ir atraduši daudz ideju tās attēlošanai. Jau senatnē un vēlāk renesansē cilvēks atgriezās dabā un faktiski pie savām saknēm. Sabiedrības attīstībai progresējot, ainavu attēlošanas procedūras un paņēmieni attīstījās arī mākslinieku darbos. Gleznotāji, kuri centās ainavu attēlot pēc iespējas uzticīgāk, izveidoja atsevišķu māksliniecisko virzienu - ainavu glezniecību. Mākslinieki pamazām pārgāja uz abstraktākiem ainavas izteiksmes veidiem. Šīs atlanta daļas sastādīšanas pamatā bija Čehijas un Morāvijas 19. un 20. gadsimta ainavu glezniecības vadošo pārstāvju darbi. Kolekcijai tika pievienoti mūsdienu mākslas darbi, kuru pamatā ir ainava un tās vērtības. Darbā iekļautas 45 vadošo Čehijas ainavu gleznotāju gleznas un grafikas.

Čehijas ainavas atlants ir sastādīts uz 332 lappusēm un satur 1137 numurētus objektus. Tajā ir iekļauti 906 karšu elementi un 767 citi elementi (fotogrāfijas, teksti, tabulas, grafiki, zīmējumi, diagrammas utt.). Pamatmērogā 1: 500 000 tiek apstrādāta 41 karte, pārējām ir atšķirīgi mērogi.

2.2.8. Beļģijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauta atlantā	Formāts
2004. gads (stājās spēkā 2005. gadā)	Atsevišķi reģioni, atšķirīga pieeja reģionos	2000.; 2007., process turpinās	Atsevišķi reģioni	Digitāli, drukātā formātā

46.att. Beļģijas reģionu ainavu atlanti, avots: Van Eetvelde, V., & Antrop, M. (2009).¹⁵¹

Beļģijā vēsturiski ir bijušas vairākas metodes ainavu novērtēšanai. Ainavu novērtēšanas pieredze ir atšķirīga Flandrijas un Valonijas reģioniem, kur tiek izmantota atšķirīga ainavu tipoloģija un klasifikācija. Flandrijā ainavu atlanti atspoguļo ainavas, kuru pamatā ir dabas apstākļi un

¹⁵¹ Van Eetvelde, V., & Antrop, M. (2009). A stepwise multi-scaled landscape typology and characterisation for trans-regional integration, applied on the federal state of Belgium. *Landscape and Urban Planning*, 91(3), 160–170. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2008.12.008>

kultūrvēsturiskie aspekti pirms pārmaiņām, kas sākās 18. gadsimtā. Valonijā izdala ainavu kopas, ko nosaka fiziskās un ģeogrāfiskās īpašības, un faktiskā zemes izmantošana.

Flandrijas reģiona pieredze

1996. gadā tika uzsākta Flandrijas reģiona tradicionālo ainavu relikviju kartēšana, balstoties uz 1990. gada ortofoto kartēm. Katrai provincei tika izveidots atlants ar kartēm mērogā 1:50000. Tie norādīja uz kultūras un estētiskajām relikvijām, kas papildināja dabas relikvijas, kuras jau bija apkopotas Bioloģiskās novērtēšanas kartē.

Flandrijas ainavu atlanta mērķis bija norādīt zonas, kurās ir labi saglabājušās tradicionālo ainavu relikvijas. Tika atpazīti, kartēti un aprakstīti četri relikviju veidi. Vēsturiskās relikviju zonas – plašas teritorijas, kurās ir senas ainavu struktūras, piemēram, apmetnes un laukumi, kā arī zemes zonējumi. Enkurvietas – kompleksi, ko veido saistīti elementi, kuriem ir kopīga vēsture. Lineārie elementi sastāv no seniem ceļiem, nocietinājumiem, ūdens veidojumiem utt. Punktu elementus galvenokārt veido pieminekļi un arhitektoniski nozīmīgas ēkas. Reli kvijas netika klasificētas pēc to vecuma vai rakstura, bet gan pēc to telpiskajām īpašībām. Tādējādi reli kviju zonas, enkurvietas, līnijas, punkti un skati tika nošķirti un kartēti ĢIS vidē, kas saistīta ar informatīvu datu bāzi.

Šis atlants tika pabeigts 2000. gadā. Pirmo reizi tas sniedza pilnīgu ainavas vērtību atspoguļojumu stipri urbanizētajā un sadrumstalotajā flāmu ainavā.

Atlantu uzskatīja par svarīgu instrumentu jaunas, integrētākas ainavas apsaimniekošanas politikas uzsākšanai. Tas ieguva juridisku spēku, paplašinot dekrētu par ainavu aizsardzību ar jaunu pieeju integrētai ainavu pārvaldībai, izmantojot telpisko plānošanu. Šajā tiesību aktā enkurvietas kļuva par “vissvarīgākajām ainavām” un attiecīgi tām tika piešķirta prioritāte tālākos procesos. Tika izveidota procedūra, lai noteiktu enkurvietas, kuras teritoriālajos plānojumos integrētu kā mantojuma ainavas. Par ainavu aizsardzību un apsaimniekošanu atbildīgās flāmu pārvaldes no Ainavu atlanta izvēlējās enkurvietas, kurām jāpievērš uzmanība prioritāri. Tika izstrādāta metode ar konkrētiem noteikumiem dažu blakus esošu enkurvietu savienošanai ar lielākām telpiskām vienībām, kā arī to robežu pielāgošanai dabā redzamām iezīmēm un kompakto veidlapu izveidei, kas ir vieglāk pārvaldāmas.

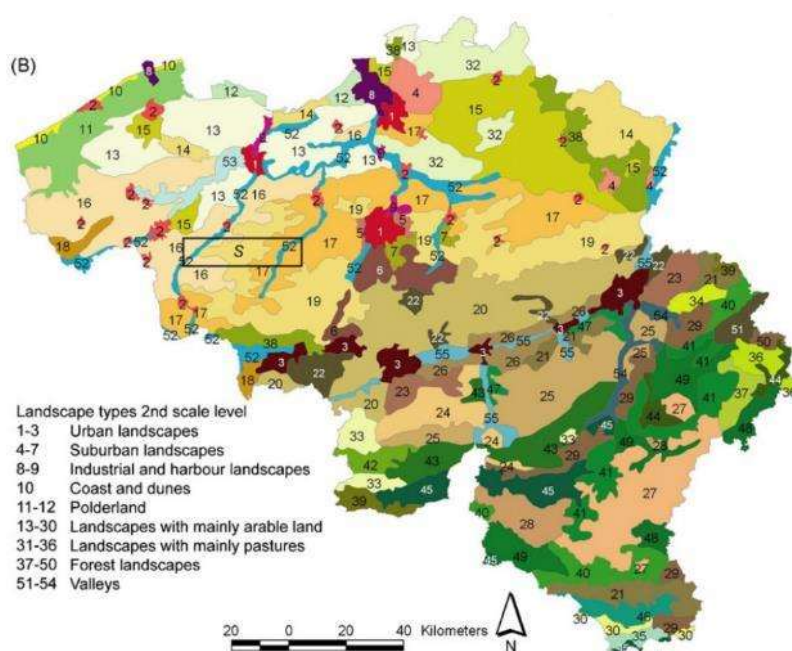
Flandrijā Ainavu atlantu (*Landscape Atlas*) un Ainavu elementu karti (*Map of Landscape Features*) var uzskatīt par instrumentiem, kas sniedz ieskatu tradicionālo ainavu vērtīgajās reli kvijās, šo ainavu evolūcijā un to dominējošajās īpašībās. Ainavu atlants ir digitālo karšu kopums, kas saistīts ar datu bāzi, kurā iekļauta informācija par tradicionālo ainavu reli kviju aprakstiem. Atlants izceļ 381 apgabalu, kas satur vērtīgākās un neskartākās Flandrijas ainavas. Šīs teritorijas, tā sauktās “enkurvietas”, ietver dažāda dažāda lieluma ainavas un aptver aptuveni 16 procentus no flāmu teritorijas. Ainavu elementu karte ir ainavu objektu saraksts reģionālā līmenī un tiek izmantota ainavu atlanta izstrādē. Abi instrumenti neattiecas uz visu flāmu teritoriju, jo urbanizētās teritorijas šajos aprakstos nav iekļautas. Tie ir nozīmīgi instrumenti vērtīgu ainavu aizsardzībai un apsaimniekošanai, taču noteikti tos nevar uzskatīt par dziļu ainavu raksturojumu.¹⁵²

2005. gadā šis atlants tika aktualizēts, iekļaujot informācijas detalizāciju mērogā 1:5000. Arī enkurvietu un reli kviju zonu aprakstošais saturs tika paplašināts. Papildus poligonu skaits karšu datu bāzē tika samazināts, pārstrukturējot saites uz aprakstošo datu bāzi. Vienlaicīgi tika secināts, ka Ainavu atlants vairākos aspektos neatbilst Eiropas Ainavu konvencijas prasībām un trūkumu novēršanai ir nepieciešami jauni pētījumi, kā rezultātā, lai atrisinātu šo problēmu, tika izstrādāta jauna ainavu

¹⁵² Landscape characterisation in Flanders? Evidence-based spatial policy requires integrated landscape research. P. Vervoort, researcher, Ruimte Vlaanderen – Spatial Development Department Flanders

tipoloģija visai teritorijai dažādos mērogos, vienlaikus nodrošinot pārrobežu integrāciju ar Briseles reģionu un Valoniju.

Šī jaunā Beļģijas ainavu tipoloģija saskan ar Eiropas ainavu konvenciju, kas sniedz iespēju raksturot mūsdienu ainavas starpreģionālā un pārrobežu perspektīvā un padara iespējamu integrāciju Eiropas līmenī. Jaunā metode izmantoja holistiskas un parametriskas pieejas kombināciju divu mērogu līmeņos, kā rezultātā tika izveidotas divas dažādas ainavu tipoloģijas. Lai definētu astoņpadsmit mainīgos, tika izmantotas četras datu kopas, kas aptver visu Beļģiju (digitālais reljefa modelis, CORINE zemes pārklājums, augsnes karte un satelītattēli), aprakstot kvadrātkilometru šūnu ainavas īpašības pirmajā skalas līmenī. Šie mainīgie tika izmantoti, lai katrai šūnai piešķirtu ainavas tipu. Telpiskie modeļi, ko veido šie režģa ainavu tipi, tika iezīmēti ainavas vienībās otrā mēroga līmenī un aprakstīti, izmantojot ainavas metriku. Blakus tipoloģijas kartogrāfiskajai vizualizācijai tika izveidota atvērta ainavu ĢIS datu bāze, kas uzlaboja ainavu raksturojumu abos mēroga līmeņos¹⁵³.

47.att. Beļģijas mūsdienu ainavas klasifikācija¹⁵⁴; avots: Van Eetvelde, V., & Antrop, M. (2009).¹⁵⁵

Visbeidzot, atlanta relikvijām līdz šim nebija formulēti ainavas kvalitātes mērķi, kas apgrūtināja tā izmantošanu visa veida plānošanas dokumentos un procesos. Tika izveidota jauna metodika izvēlēto enkurvietu noteikšanai, kartēšanai un uzskaitēi (fotogrāfijām), ļaujot formulēt ainavas kvalitātes mērķus, kā arī vadlīnijas to ieviešanai telpiskajā plānošanā. Mūsdienās jau ir noteiktas 32 enkurvietas, kuras tiek atzītas par mantojuma ainavām. Vienlaikus tika uzsākta tematiski tipoloģiska pieeja īpašu mantojuma elementu saglabāšanai un apsaimniekošanai. Tādējādi tika uzsākta vēsturisko dārzu un

¹⁵³ Van Eetvelde, V., Van De Velde, L., Sevenant, M., & Antrop, M. (2010). Landscape atlas of Flanders+10: a decade of experiences outlining integrated landscape research for the future. *Living Landscape: The European Landscape Convention in Research Perspective*, October, 13.

¹⁵⁴ Beļģijas mūsdienu ainavas klasifikācija veikta, definējot 54 ainavas rakstura tipus.

¹⁵⁵ Van Eetvelde, V., & Antrop, M. (2009). A stepwise multi-scaled landscape typology and characterisation for trans-regional integration, applied on the federal state of Belgium. *Landscape and Urban Planning*, 91(3), 160–170. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2008.12.008>

parku inventarizācija un tika realizēta jauna metode atsevišķu pieminekļu, dzīvžogu un koku inventarizācijai un tipoloģijai.

Ainavu atlants tiek plaši izmantots ainavu aizsardzībai, teritorijas un vides plānošanai, kā arī ietekmes uz vidi novērtēšanai.

Valonijas reģiona pieredze

2000. gadā Valonijas reģiona valdība izveidoja pastāvīgu teritoriālās attīstības komiteju (*Conférence Permanente du Développement Territorial CPDT*), kuras uzdevums bija veikt Valonijas ainavu inventarizāciju saskaņā ar Eiropas ainavu konvenciju, kuru Valonija ratificēja 2001. gadā. Tā rezultātā tika izveidota reģiona ainavu apvidu karte, kuras pamatā galvenokārt bija fiziskās struktūras un zemes segums, un kuras mērķis bija raksturot dažādas ainavas mērogā 1:50 000. Šis darbs tika pabeigts 2003. gadā, un tas ir pamats turpmākai darbam pie mantojuma ainavu noteikšanas¹⁵⁶.

Reaģējot uz Eiropas Ainavu konvencijā noteiktajiem mērķiem un ņemot vērā, ka ainavas strauji mainās, Valonijas CPDT 2007. gadā tika uzticēts sagatavot "Valonijas ainavu atlantus" - kolekciju, kuras mērķis ir iepazīstināt ar reģiona ainavām un ieteikt to uzlabošanas iespējas, saglabājot to vērtības. Plašākai sabiedrībai, skolām un visiem apkārtnes profesionāļiem šie atlanti kalpo kā bagātīgi ilustrēti mācību rīki.

Katrā ainavu atlantā tiek veidotas 4 pamatsadaļas¹⁵⁷:

- A / Ainavu kontekstualizācija - Kādi ir galvenie ainavu veidi saistībā ar fiziskajām un cilvēka īpašībām?
Ainavas konteksts kopumā tiek tuvināts, izmantojot ģeoloģiskās, topogrāfiskās, agronomiskās un pilsētplānošanas pazīmes.
- B / Ainavu vēsturiskā attīstība - Kādas ir galvenās vēstures iezīmes, kas ietekmējušas mūsdienu ainavas?
Saimnieciskā darbība, dzīvesveids, transporta infrastruktūra, pagātnes politiskie notikumi ir atstājuši pēdas mūsdienu ainavās, un vēsturiskā pieeja ļauj izsekot šim kursam. Tas ir jo īpaši svarīgi, jo nevar apgalvot, ka jebkura jauna iejaukšanās iznīcina pagātnei, tāpēc ir svarīgi parādīt vēsturisko vietas attīstību.
- C / Mūsdienu ainavu evolūcija - Kā ainavas ir mainījušās kopš 20. gadsimta 50. gadiem?
Mājokļu, saimnieciskās un komerciālās darbības, lauksaimniecības, saziņas ceļu, mežu apsaimniekošanas un tūrisma pārmaiņas ainavu izmaiņu kontekstā ir vienas no spilgtākajām parādībām pēdējās desmitgadēs. Atlanti atšifrē šo parādību ietekmi, lai ierosinātu papildu pasākumus.
- D / Ainavu skati - Ko pilsoniskā sabiedrība domā par savām ainavām?
Parastajās, klasificētajās vai mainīgajās lauku vai pilsētas ainavās nozīme ir tiem, kas tās piedzīvo ikdienā. Neņemot vērā izteikto vai neizteikto iedzīvotāju pieķeršanos ainavām, var rasties spēcīga neizpratne starp ainavu plānotājiem un atbalsta saņēmējiem, tāpēc ir svarīgi ainavas analizēt no to lietotāju skatupunkta.

¹⁵⁶ Antrop, M., Belayew, D., Droeven, E., Feltz, C., Kummert, M., & Van Eetvelde, V. (2004). Landscape research in Belgium. *Belgeo*, 2–3, 209–222. <https://doi.org/10.4000/belgeo.13573>

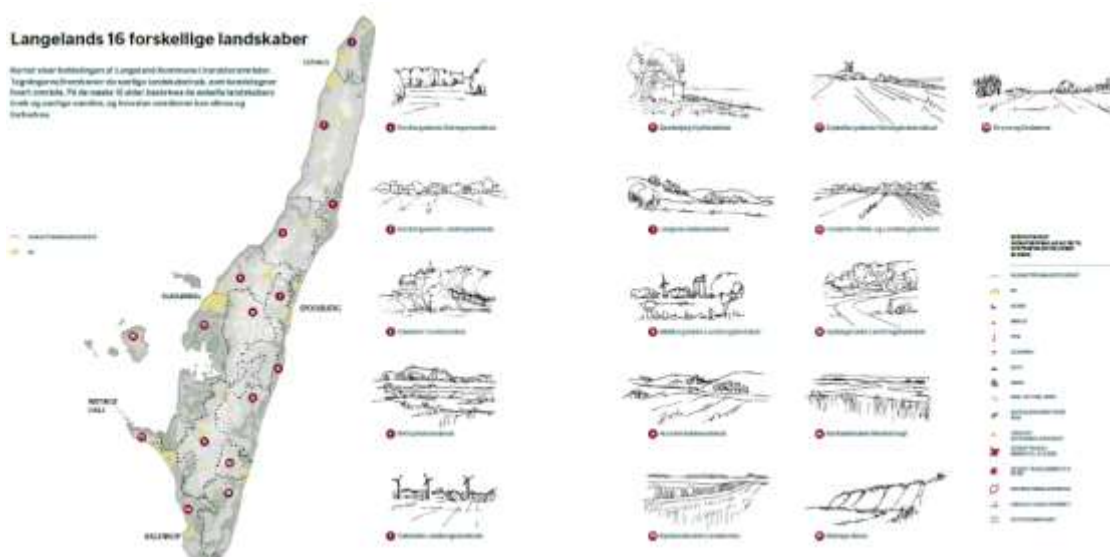
¹⁵⁷ Valonijas reģiona Pastāvīgā teritoriālās attīstības konference, https://cpdt.wallonie.be/toutes-nos-publications#unnamed_filter=.atlasdespaysages, skatīts 2021. gada 8. maijā

Valonija ir sadalīta 13 ainavu apvidos. Sešiem no tiem jau ir izveidoti un publicēti ainavu atlanti. Tie šobrīd kopumā aptver vairāk kā pusi no Valonijas reģiona teritorijas.

Kolekcijas izdevumos tiek izmantotas aprakstošas analīzes, vēstures un perspektīvas pieeja un socioloģiska pieeja. Attiecībā uz ainavas jomām tiek definētas problēmas, ainavas mērķi un ierosināti darbības virzieni.

2.2.9. Dānijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauta atlantā	Formāts
2003. gads (stājās spēkā 2004. gadā)	Atsevišķi reģioni	2013. gads	Langelandas pašvaldība	Drukātā formātā

48.att. Dānija, Langelandas pašvaldības ainavu atlants, avots: Kommune Langeland (2013) ¹⁵⁸

Dānijā šobrīd nav izveidots kopīgs ainavu atlants visai valsts teritorijai. Taču ainavas rakstura metode (*Landscape Character Method*) izmantota ainavu novērtēšanai Dānijas pašvaldībās. Piemēram, Langelandas pašvaldība, izstrādājot ainavu atlantu savai teritorijai, identificējusi arī vērtīgas ainavas pašvaldības plānojumā. Langelandas salā ir Dānijai raksturīgās ainavas ar atklātām lauksaimniecības platībām, apmetnēm, piekrastes zonām un mežiem, taču salu ainavas ir norobežotas un attālumi nav lieli.

Ainavas rakstura metode sniedz pārskatu un parāda, kurām jomām ir jāpievērš īpaša uzmanība un uz kādām ainavas iezīmēm var balstīties. Metode atklāj ainavu īpašības un īpašas vizuālās pieredzes iespējas, kā arī to stāvokli un neaizsargātību pret izmaiņām. To izmanto, lai nodrošinātu ainavu

¹⁵⁸ Kommune Langeland. (2013). *Landskabsatlas*.

aizsardzības vērtības, tostarp lielākās blakus esošās teritorijas pāri pašvaldību robežām, un lai sniegtu priekšlikumus vērtīgo ainavu aizsardzībai.

Ainavas rakstura metode īstenota četros secīgos posmos:

1. Kartēšana.

Reģistrējot un aprakstot ainavu īpašās iezīmes, tai skaitā sniedzot vispārēju pašvaldības ainavu aprakstu. Tam seko attiecīgās ainavas sadalīšana ainavas rakstura apgabalos (katram no tiem ir sava identitāte) un to kartēšana, koncentrējoties uz trim kvalitātes kritērijiem:

- daba (reljefs, augsnes tips utt.);
- kultūra (būvniecība, mežsaimniecība, lauksaimniecība, kultūras mantojums utt.);
- telpiskā struktūra un vizuālais izskats.

2. Novērtēšana.

Aprakstot apakšzonas un novērtējot tās, pamatojoties uz vairākiem parametriem:

- ainavas stiprums (cik skaidras ir raksturīgās ainavas iezīmes?);
- īpašas vizuālās pieredzes iespējas (vai ir, piemēram, pārsteidzoši skati, īpaša arhitektūra, simboliski kultūras vai vēstures akcenti, nozīmīgi identitātes elementi)?
- stāvoklis (cik neskarta un netraucēta ir ainava?);
- neaizsargātība (cik neaizsargāta ir ainava, lai mainītos?),

3. Stratēģija.

Pamatojoties uz 1. un 2. posma rezultātiem, ainavu rakstura apgabali ir sadalīti vairākās zonās ar stratēģiskiem mērķiem. Katrai zonai tiek izteikti priekšlikumi, kā ainavas intereses var iekļaut valsts plānošanā un pārvaldībā.

Stratēģiskie ainavas mērķi paredz tādu attīstību, kas ainavai būtu vēlamākā. Izejas punkts ir tas, ka īpaši raksturīgās ainavas var aizsargāt un uzturēt, savukārt vājās ainavas ir jāmaina.

4. Ieviešana.

Kad politiskā pārliecība un līdzsvars ar citām ieinteresētajām pusēm ir sasniegts, ainavas apsvērumi tiek iekļauti pašvaldības plānojumā un teritorijas īpašās izmantošanas nosacījumos. Uzsvars tiek likts uz faktu, ka ir svarīgi informēt sabiedrību par to, kuri **ainavu elementi** un **ainavas iezīmes** ir svarīgas konkrētajam apgabalam un tā nākotnei¹⁵⁹.

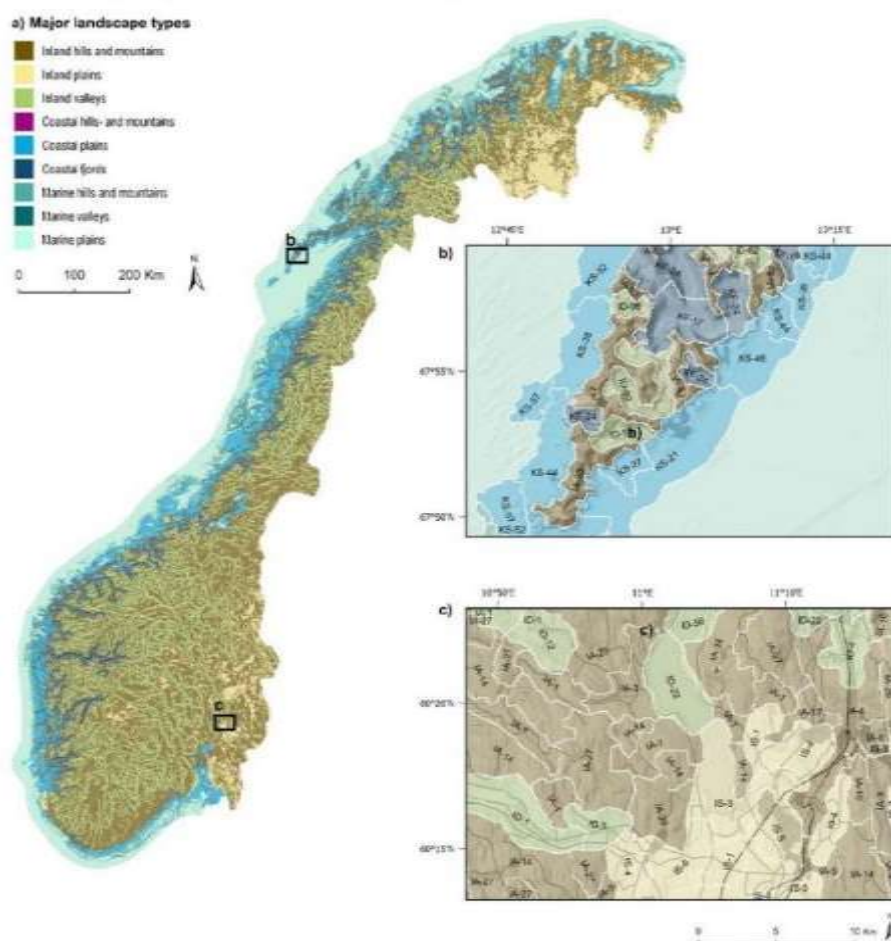
Metode rada nozīmīgu nozares ieguldījumu pašvaldības plānošanā un turpmākajā ainavu interešu pārvaldībā. Ainavu atlanta mērķis ir parādīt un ilustrēt ainavas kartēšanu tādā veidā, lai to būtu vieglāk izprast un pieņemt speciālistiem, kas nav ainavas eksperti. Iecerētais rezultāts bija palielināt interesi un izpratni par ainavām vietējiem iedzīvotājiem, kuri ikdienā pārvietojas pa "savu" ainavu, un palīdzēt vietējiem politiķiem, kuri rezultātu izmanto kontekstuāli stratēģisko un ikdienas lēmumu pieņemšanai. Atlantā tika iekļauti arī vairāki ierosinājumi par to, kurās vietās būtu īpaši svarīgi rūpēties par ainavu un kur savukārt pārmaiņas būtu pamatotas. Ainavu atlanta tapšanas procesā piedalījās arī vietējie iedzīvotāji (30 personas), kuri darbnīcās, tematiskās tikšanās un ceļojumos apmainījās ar vērtīgu informāciju un viedokļiem.

¹⁵⁹ Dānijas Vides aizsardzības aģentūra, <https://mst.dk/>, skatīts 2021.gada 8.maijā.

Ainavu atlants pastāv drukātā un tiešsaistes formātā, papildus izveidojot ideju katalogu par to, kā Langelandas pašvaldība un citas pašvaldības var izplatīt, iepazīt, attīstīt un nostiprināt ainavas citos veidos.

2.2.10. Norvēģijas pieredze

EAK ratificēta	Līmenis	Publicēšanas gads	Teritorijas pārklājums, kas iekļauta atlantā	Formāts
2001. gads (stājās spēkā 2004. gadā)	Valsts	2019. gads	Visa valsts teritorija	Digitāli

49.att. Norvēģijas ainavu tipu karte, avots: Simensen, T. et.al. (2020)¹⁶⁰

Norvēģija ir plaši atzīta kā Eiropas ainavu daudzveidības “karstais punkts”, kas ietver izteiktas klimata apstākļu, pamatiežu, ainavu, veģetācijas un zemes izmantošanas variācijas relatīvi mazā platībā.

Ainavu raksturošana Norvēģijā tika veikta 1990.-os gados. Tas tika īstenots, galvenokārt, nosakot un novērtējot valstij nozīmīgas kultūras ainavas un veidojot ainavu izziņas sistēmu. Trešais vērtēšanas veids tika un tiek piemērots, veicot ietekmes uz vidi novērtējumus. Deviņdesmito gadu sākumā kultūras ainavu novērtējumu katram Norvēģijas apgabalam veica Dabas pārvaldes direkcija, apgabala

¹⁶⁰ Simensen, T., Erikstad, L., & Halvorsen, R. (2020). Diversity and distribution of landscape types in Norway. *BioRxiv*, 1–39. <https://doi.org/10.1101/2020.09.28.316331>

gubernators un attiecīgās vides aizsardzības nodaļas. Tika aprakstītas, raksturotas un vērtētas kultūras ainavas, kā rezultātā tika izveidota datubāze ar novērtējumiem, kas tika publicēti vairākos ziņojumos¹⁶¹.

Problēma ar šiem kultūras ainavu novērtējumiem bija to pievēršanās bioloģiskām, nevis kultūrvēsturiskām vērtībām. Teritorijas tika tikai īsi apsekotas un aprakstītas, un, lai to atkārtotu, šobrīd ir sarežģīti pārskatīt vai atjaunot kritērijus, ko izmantoja platību robežu vai vērtību noteikšanai. Apsekojumiem bija ierobežota izmantošana ainavu izpētē un apsaimniekošanā, un, lai gan parasti šādas teritorijas tika iekļautas pašvaldību plānos kā aizsargājamās teritorijas, tām nebija tiesiskās aizsardzības.

Norvēģijas Zemes inventarizācijas institūts, kas no 2006. gada ir Norvēģijas Meža un ainavu institūta daļa, 1989. gadā izstrādāja ainavu izziņas sistēmu, kurā tika izmantoti topogrāfiskie, ģeogrāfiskie un ekoloģiskie kritēriji, lai noteiktu ainavu reģionus. Tika aprakstīti arī kultūras aspekti, bet tie nebija noteicošais faktors ainavu reģionu definēšanā, un to robežas neatspoguļoja kultūrvēsturiskas struktūras, piemēram, apdzīvotību vai celtniecības tradīcijas.

Ietekmes uz vidi novērtējumos izmantotās metodes nedaudz atšķiras no tikko aprakstītajām. Ainava tiek vērtēta pēc dažādām vērtībām, piemēram, estētiskās, dabas, sociālās vai kultūrvēsturiskās. Tomēr starp šīm vērtībām trūkst integrācijas, kā rezultātā kopējais ainavas novērtējums ir sadrumstalots.

Tā kā zemes izmantošanas politikas izstrāde bieži vien nozīmē, ka ir jāņem vērā konfliktējoši viedokļi par ainavas vēlamo izmantošanu, pieaug pieprasījums pēc plānošanas un apsaimniekošanas stratēģijām, kas apvieno ainavu daudzveidības aizsardzību ar ainavisko resursu ilgtspējīgu izmantošanu. Sistemātiski strukturēta informācija par novērojāmām ainavas variācijām ir priekšnoteikums uz zināšanām balstītai telpiskajai plānošanai un ainavu pārvaldībai. Līdzīgu ainavu grupēšana tipos ir efektīvs veids, kā sniegt informāciju par ainavu, jo piederība vien konkrētam tipam nodrošinās plašu informācijas apjomu par jebkuru šī konkrētā veida vienību.

Lai apmierinātu vajadzību pēc detalizētākas, sistemātiskākas, novērotājiem neatkarīgas un teritoriju visaptverošas informācijas par dabas daudzveidību, Norvēģijas Bioloģiskās daudzveidības informācijas centrs 2005. gadā uzsāka projekta "Daba Norvēģijā" izstrādi, kas vēlāk pārtapa par teorētisku ietvaru, lai sistematizētu dabas daudzveidību, kas vienlaikus risina biotiskās un abiotiskās atšķirības dažādos līmeņos no mikrodzīvotnēm līdz ainavām¹⁶².

Kā pirmais solis ceļā uz Norvēģijas ainavu tipu karti, Nordland apgabalam tika izstrādāta izmēģinājuma ainavu tipoloģija. Pamatojoties uz konkrētās pilotteritorijas pieredzi, pētījuma joma tika paplašināta, aptverot visu valsti. Lai izveidotu ainavu tipu sistēmu Norvēģijai, tika izmantota sešu posmu metodoloģiskā pieeja. Pirmkārt, tika veikta detalizēta ainavas variāciju analīze novērošanas vienību (ainavu) paraugos un rezultāti tika izmantoti, lai izveidotu ainavu tipu sistēmu. Ar dažiem pielāgojumiem šī ainavu tipu sistēma tika izmantota kā platforma, kurā tika izbūvēta uz noteikumiem balstīta, daļēji automatizēta procedūra visa pētījuma laukuma kartēšanai. "Galveno ainavu tipos", ko galvenokārt definē lielās zemes formas variācijas, tika identificētas unikālas "kompleksās ainavas iezīmes", piemēram "iekšējais krasts", "veģētācijas sega" un "zemes izmantošanas intensitāte". Pirmo

¹⁶¹ Jerpåsen, G., Omland, A., & Lindblom, I. (2008). Norway. In *Landscape as Heritage. The Management and Protection of Landscape in Europe*, a summary by the Action COST A27 "LANDMARKS" (pp. 205–227).

¹⁶² Simensen, T., Erikstad, L., & Halvorsen, R. (2020). Diversity and distribution of landscape types in Norway. *BioRxiv*, 1–39. <https://doi.org/10.1101/2020.09.28.316331>

reizi tika piemērota jauna procedūra, lai noteiktu līdzību starp dažādām ainavām. Ainavas tipoloģija tika iegūta, apvienojot “kompleksās ainavas iezīmes”, kas raksturīgas katram galvenajam tipam.

2.3. Secinājumi

Eiropas valstu prakse parāda, ka ainavu atlants ir dokuments, kas satur specifiskas zināšanas un tiek lietotas sabiedrības un reģionu ieinteresēto personu informētības palielināšanā, un iegūtās zināšanas ir aicinājums uz konkrētu rīcību. Tomēr ainavas atlants pats par sevi nesatur konkrētus ieteikumus. Visām ieinteresētajām personām, kas iesaistītas reģionālajā plānošanā un attīstībā, jāspēj ņemt vērā ainavas un piedalīties to aizsardzībā, pārvaldībā vai plānošanā. Par veicamo darbību izvēli, mērķiem, ko tās paredz sasniegt, un to īstenošanas metodēm, saskaņā ar to attiecīgajām kompetencēm, ir atbildīgas dažādas ainavās ieinteresētās puses.

Ainavu atlantus var izmantot dažādiem mērķiem, no kuriem svarīgākie būtu:

- aizsargājamo teritoriju plānošana, pārvaldība un aizsardzība;
- dabas resursu un kultūras mantojuma pārvaldība;
- telpiskā plānošana dažādos mērogos, kur ainavu atlantu var izmantot kā rīku, kas parāda jutīgumu attiecībā uz “vidi”, sagatavojot attīstības stratēģijas dažādu līmeņu pašvaldībām;
- vietējā mēroga plānu, projektu vai programmu novērtēšana, kas jāveic stratēģiskā vides novērtējuma ietvaros;
- integrēta resursu pārvaldība, plānošana un aizsardzība;
- lēmumu pieņemšana par vietas izvēli, plānošanu un dažādu nozaru attīstību;
- kultūras telpisko izpausmju, tūrisma galamērķu un simbolisko identitātes jautājumu akcentēšanai.

Ainavu atlants kalpo kā ceļvedis visos plānos un projektos, kuros jāņem vērā vides ievainojamība. Veidojot un sagatavojot ainavas atlantus, katalogus un cita veida ainavu novērtējumus, jārod atbildes uz dažādiem jautājumiem, lai uzsāktais process būtu pārskatāms un lietojams dažādiem iepriekš pieminētajiem mērķiem. Tāpēc pirms procesa uzsākšanas būtu jānoskaidro: kādam jābūt gala dokumentam un kas ir galvenie tā izveides mērķi, paredzētais pielietojums? Kādā mērogā būtu jāveic ainavu novērtēšana? Kāds saturs būtu jāiekļauj šādā dokumentā ārpus tā, kas noteikts ar attiecīgo valsts normatīvo bāzi? Kādas ainavu vērtības būtu jāidentificē? Kā tās ir vērtējamas? Kādi ir ainavas kvalitātes mērķi?

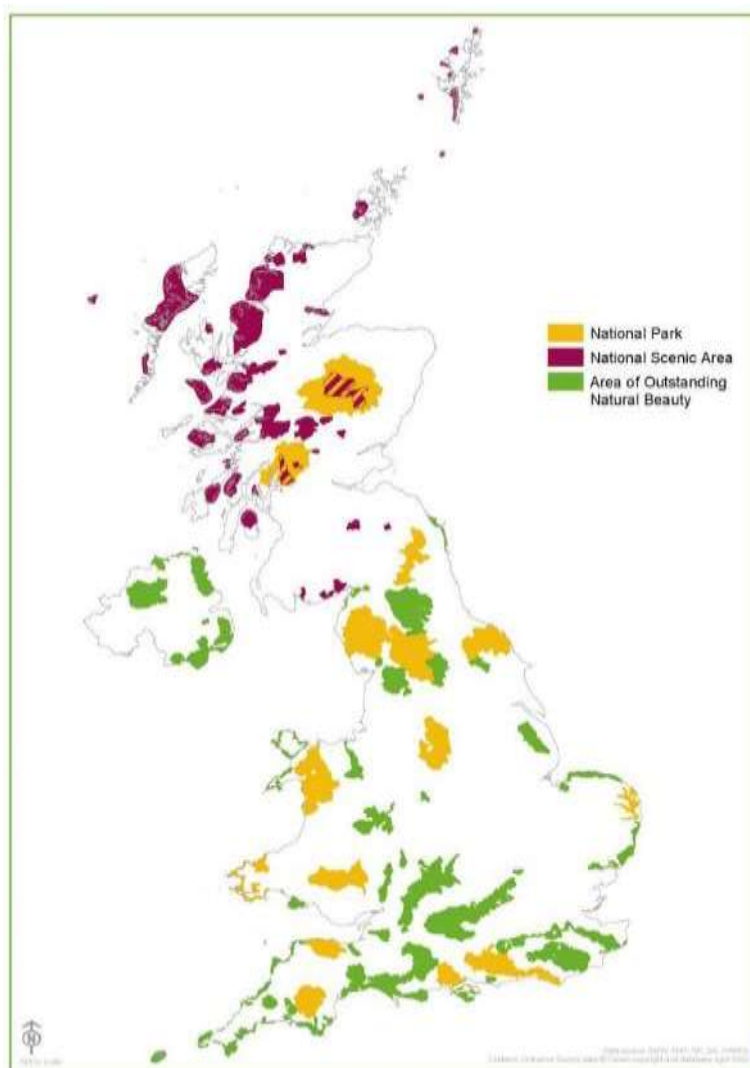
3. Nacionālas nozīmes ainavas

3.1. Eiropas prakse Nacionālās nozīmes ainavu noteikšanā, aizsardzībā un pārvaldībā

Pasaulē ir dažāda pieredze, identificējot ainavas vērtības – gan nosakot valsts simboliskās ainavas – kas ir kā tēli, bez konkrētām robežām, piemēram, mentālās vērtības, gan reģionālā vai lokālā līmeņa vērtīgās ainavas ar konkrētām robežām un apsaimniekošanas plāniem. Latvijā šī projekta ietvaros plānots izdalīt “nacionālās nozīmes ainavas”, izveidojot noteikšanas metodiku, kā arī izvērtēt šīs ainavas, ar iespēju izstrādāt plānošanas un apsaimniekošanas vadlīnijas, iedvesmojoties no citu valstu piemēriem un izmantotajām pieejām.

3.1.1. Apvienotās Karalistes pieredze

Apvienotās Karalistes ievērojamā daļā (24,4%) ar likumu tiek īpaši aizsargātas ainavas (kam lietoti dažādi apzīmējumi), kuru pārvaldības procesi tiek virzīti kopīga mērķa sasniegšanā – saglabāt teritorijas, kas tiek uzskatītas par īpaši skaistām vai atšķirīgām (unikālām). Šāda rīcība ir ļāvusi Apvienotajai Karalistei saglabāt tās izcilākās ainavas, vienlaikus pārvaldot attīstību tajās un ļaujot sabiedrībai tās turpināt baudīt, izmantot kā resursu.

50.att. Īpaši aizsargātas ainavas Apvienotajā Karalistē¹⁶³

Runājot par nacionāli nozīmīgām ainavām Apvienotajā Karalistē, var izdalīt dažāda tipa teritorijas:

- Nacionālie parki (*National parks*). Tādi ir izveidoti Anglijā, Velsā un Skotijā. Nacionālie parki tika izveidoti saskaņā ar 1949. gada Nacionālo parku un piekļuves laukiem likumu¹⁶⁴ (vēlāk pārskatīts 1995. gada Vides likumā), lai “saglabātu un vairotu to dabisko skaistumu, savvaļas dabu un kultūras mantojumu, kā arī sniegtu iespējas sabiedrības izpratnes veidošanai”. Skotijas nacionālie parki tika ieviesti saskaņā ar 2000. gada Nacionālo parku likumu, kuru mērķis ir “saglabāt un uzlabot kultūras mantojumu, veicināt resursu ilgtspējīgu izmantošanu, veicināt sabiedrības izpratni, kā arī veicināt teritorijas kopienu ilgtspējīgu ekonomisko un sociālo attīstību”.
- Izcili skaistas dabas teritorijas (*Areas of Outstanding Natural Beauty*). Tādas ir izveidotas Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā. Šādas teritorijas tika izveidotas saskaņā ar 1949. gada Likumu par valsts parkiem un piekļuvi lauku teritorijām (vēlāk pārskatīts 2000. gada Lauku un piekļuves tiem likumā). Šīs teritorijas ir noteiktas ar vienīgo pienākumu saglabāt un uzlabot to dabisko skaistumu, tās tiek pārvaldītas partnerībā starp vietējām pašvaldībām.

¹⁶³ <https://landuse.co.uk/landscape-designations/#post/0>

¹⁶⁴ Oriģinlāvalodā: *National Parks and Access to the Countryside Act (revised 1995 Environment Act)*

- Nacionālo ainavu apvidi (*National scenic area*). Tādi izveidoti vienīgi Skotijā. Nacionālo ainavu apvidi ir lielā mērā līdzvērtīgi Izcilām ainaviskām dabas teritorijām, kuru mērķis ir saglabāt Skotijas izcilākās ainavas.

Nacionāli nozīmīgu ainavu noteikšana likumdošanā nodrošina svarīgu aizsardzību, lai nemazinātu vai neiznīcinātu teritorijas ainavisko skaistumu un raksturu. Lai gan visos plānošanas lietojumos liela nozīme ir piešķirta ainavu skaistuma saglabāšanai un nostiprināšanai, nacionālās nozīmes ainavām ir augstākais aizsardzības statuss saskaņā ar Valsts plānošanas politikas regulējumu¹⁶⁵. Tas nozīmē, ka var notikt mazākas un pārdomātas rīcības, taču tiek ierobežotas liela mēroga darbības, ja vien tās netiek uzskatītas par svarīgām sabiedrības interesēs.

Anglijas, Velsas, Ziemeļrijas pieredze

Anglijā, Velsā un Ziemeļrijā ar valsts atbalstu ir izvirzītas izcili skaistas dabas teritorijas (*Areas of Outstanding Natural Beauty*). Šīs ainavas definētas, kā unikālas līdz ar to atšķirīgas ainavas ar augstu dabisko jeb ainavisko pievilcību valsts līmenī. Anglijā, Velsā un Ziemeļrijā ir 46 tādas ainavas, kuras aizņem 18% no visas valsts teritorijas un pārsvarā izvietojas piekrastē dienvidu un ziemeļu daļā, mazāk teritorijas vidusdaļā¹⁶⁶. Jāatzīmē, ka paša jēdziena “*natural beauty*”, kas nav precīzi definēts dokumentos, pastāvēšana vienmēr bijusi strīdīgs jautājums, kas balstās uz vēl 18. gadsimtā valdošo uzskatu, ka daudzu cilvēka radītu objektu, ainavu un paša cilvēka ķermenis ir “dabisks skaistums”. Šis jēdziens atstājis iespaidu uz daudziem lēmumiem un definējumiem agrāko laiku likumdošanā, ka arī sabiedrības uzskatos, tomēr mūsdienās šis jēdziens ir juridiski neaizsargāts un viegli apstrīdams.

Savā pētījumā Pols Selmans (*Paul Selman*) un Kerijs Svanviks (*Carys Swanwick*)¹⁶⁷ atzīst, ka “dabas skaistuma” jēdzienam ir vairākas nozīmes – no vienas puses tā ir neskarta dabas ainava, bet no otras puses ainava veidojas tieši cilvēka un dabas mijiedarbības procesā. Anglijas likumdošanā šim jēdzienam piešķirtā loma neapzīmē neskartas ainavas, bet tieši otrādi – ainavas, kas veidojušās, harmoniski līdzdarbojoties cilvēkam un dabai, un iekļauj gan cilvēka veidotus elementus un struktūras, gan dabas elementus. Šādās ainavās nevar novilkt robežu, un pat industriālie objekti var kļūt par pievilcīgas ainavas neatņemamu sastāvdaļu. Autori atzīst, ka ainavas “dabisko skaistumu” iespējams atzīmēt kā ainavas, kuras relatīvi maz skārusi urbanizācija un industrializācija, bet tomēr tās ir ainavas ar lauksaimniecības zemēm, mazām un vidējām apdzīvotajām vietām, mazpilsētām, kur var izteikti runāt par “ainavu” kā kopējo raksturīgo pazīmi.

¹⁶⁵ <https://www.gov.uk/government/publications/national-planning-policy-framework--2>

¹⁶⁶ Areas of Outstanding Natural Beauty Management Plans. A guide (2001) Countryside Agency. Countryside Agency Publications 129 p.

¹⁶⁷ Selman P., Swanwick C. (2010) On the Meaning of Natural Beauty in Landscape Legislation. Landscape research, 35 (1). p.3

51.att. Anglijas ainaviski izcilas vietas (*Anglesey's scenic coastal / Lake Windermere*)¹⁶⁸

Aizsargājamas Anglijas ainavas iekļauj dažāda rakstura dabas objektus, jo Anglijas teritorija ir daudzveidīga – kalni, upju ielejas, piekrastes, meži, pauguraiņu grēdas, bet ainavas nav tikai ainavas skats kā attēls, bet gan aptver reljefa formu daudzveidību, ģeoloģiskus objektus, veģetāciju un dzīvos organismus, kā arī cilvēka un dabas mijiedarbības vēsturi, kultūru, simboliskos ainavu elementus un struktūras. Svarīga loma ainavas pastāvēšanā ir cilvēkam, un Anglijā lauksaimnieki ir tie, kas rūpējas par ainavas apsaimniekošanu. No viņiem, kā no zemju īpašniekiem, ir atkarīga ainavas autentiskuma saglabāšana, caur ainavas pievilcību stiprinot identitāti un atbalstot arī tūrisma jomas attīstību¹⁶⁹.

Anglijā ir izstrādāta ainavu novērtēšanas un pārvaldības metodika. Šis ainavas likumiskais statuss ir pielīdzināts Nacionālo parku un aizsargājamo dabas teritoriju statusam, kur ainavas aizsardzības lēmumi ir prioritāri un saistoši pašvaldībām. Ainavas **iekļaušanai** šajā sarakstā, ir izvirzīti sekojoši **kritēriji**:

- ainavas kvalitatīvais rādītājs, kur dabas vai kultūrvēsturiskā ainava ir autentiskā kvalitātē;
- izteiksmīgas ainavas kvalitāte, piemēram, izteiktas piekrastes reljefa formas;
- relatīvs 'autentiskums/dabiskums', kur ir pēc iespējas mazāka iejaukšanās ar mūsdienu apbūvi un moderno infrastruktūru;
- relatīvs 'miers/klusums', kur dabiskas skaņas nav nospiestas ar industriālām;
- 'dabas vērtību/mantojuma' izteiktas iezīmes, piemēram, atšķirīga ģeoloģija, sugas vai biotopi;

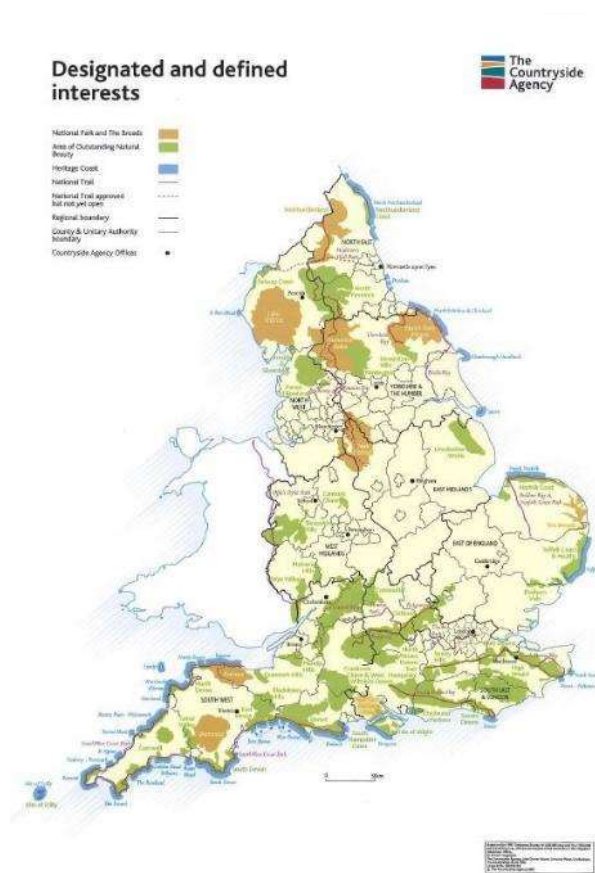
¹⁶⁸ Attēli <https://www.holidaycottages.co.uk/blog/areas-of-outstanding-natural-beauty>

¹⁶⁹ Areas of Outstanding Natural Beauty Management Plans. A guide (2001) Countryside Agency. Countryside Agency Publications 129 p.

- kultūras mantojums, kas iekļauj esošo (vai bijušo) apbūvi un ir unikāls cilvēka veidojums¹⁷⁰.

Aizsargājamo **ainavu noteikšanas ietvars/metodika** iekļauj arī nacionālo parku ainavas vērtību noteikšanas metodiku. Dokumentam pievienoti vairāki pielikumi, kas izskaidro gan vērtēšanas kritērijus, gan robežu noteikšanas metodiku. Pati metodika izskaidro ainavu aizsardzības politisko un likuma ietvaru, iekļaujot arī rekomendācijas normatīvo aktu papildinājumiem un normatīvo aktu rīkus ainavu saglabāšanai, plānošanai un pārvaldībai. Ir doti principi un pieejas, kā arī vērtēšanas kritēriji aizsargājamo ainavu noteikšanai atsevišķi, izšķirot tos divās grupās:

- **ainavas estētikas kritēriji** – ainavas kvalitātes (*vizuālas, funkcionālas, ekoloģiskās*), ainaviskā kvalitāte (*Sence of Place*), relatīvs dabiskums, relatīvs miers un klusums, dabas mantojums vai unikalitāte, kultūrvēsturiskās vērtības;
- **ainavas rekreācijas potenciāla kritēriji** – pieejamība un piekļuve, dabas un kultūrvēsturiskās kvalitātes, pozitīvs tēls, infrastruktūras attīstības potenciāls.

52.att. Dažāda tipa aizsargājamās teritorijas Anglijā ⁴

Kopumā ainavas vērtēšanas metodika Anglijā aizsargājamām ainavām ir balstīta uz visā pasaulē plaši izmantoto **“Ainavas rakstura novērtējuma metodiku”** (*Landscape Character Assessment LCA*), kurā iekļauj vairākus etapus:

- **mērķa un pielietojuma definēšana** - no šī lēmuma būs atkarīgs mērogs, pētījuma uzsvāri un apjoms, detalizācijas pakāpe, iesaistīto speciālistu loks;

¹⁷⁰ Areas of Outstanding Natural Beauty Management Plans. A guide (2001) Countryside Agency. Countryside Agency Publications 129 p.

- **kamerālie darbi** (*Desk study*) – pieejamās informācijas, iepriekšējo pētījumu izpēte un analīze, dabas un kultūrvēsturisko vērtību pētījumu informācijas analīze, normatīvo dokumentu izpēte un analīze, dabas, kultūras, sociālo un vēsturisko faktoru izpēte - šajā etapā iesaista ieinteresētās puses, visas iegūtās informācijas analīze un sistematizēšana, potenciālo raksturojošo lielumu apraksts, iesaistot ieinteresētās puses;
- **lauka pētījumi** (*Field study*) - ainavas apsekošana un novērtējums, izmantojot sagatavotas matricas (*vizuāli estētiskā un uztveres analīze*), ainavas tiek fotografētas, skicētas, ierakstītas ainavu skaņas. Papildus tiek pārbaudīti iepriekš definētie raksturojumi, kā arī vērtēta citas ainavas kvalitātes atkarība no mērķa vai specifikas (*ainavas jutīgums, stāvoklis, ainavas transformācija*). Pēc ainavas apsekošanas tiek pārskatīta ainavas tipoloģija un/vai teritorijas, iesaistot ieinteresētās puses;
- **klasifikācija un aprakstīšana** – ainavas tipu/teritoriju raksturojošo vērtību apraksts, būtiskāko vērtību / raksturojošo lielumu definēšana, ainavu kartēšana, šajā procesā iesaistot arī ieinteresētās puses.¹⁷¹

Nacionālo parku un aizsargājamo ainavu politika, kas izstrādāta 2001. gadā, nosaka sekojošo:

- Anglijas izcilākās ainavas jāizceļ, kā īpašu tirgus produktu, tajā pašā laikā rūpējoties par to aizsardzību;
- ainavu un nacionālo parku aizsardzības mērķi ir atšķirīgi un balstās uz katras teritorijas potenciālu rekreācijas jomā;
- katrai ainavai jānodrošina aizsardzības un apsaimniekošanas plāns, saskaņā ar to vērtībām un saskaņā ar pašvaldības interesēm, saglabājot nacionālo interešu prioritāti;
- ainavas nav uztveramas, aizsargājamas un apsaimniekojamas atrauti no pieguļošās ainavas konteksta un atrodas nepārtrauktā mijiedarbībā savā starpā;
- ainavu apsaimniekošana jārealizē pēc labākajiem prakses piemēriem, balstoties uz ilgtspējīgiem ainavu apsaimniekošanas principiem, atstājot iespējas arī inovatīvu ainavas apsaimniekošanas veidu ieviešanai.

Zemes pārvaldības un tiesību likums (*Countryside and Rights of Way Act*) paredz atsevišķu sadaļu, kas nosaka izcili ainavisku dabas teritoriju noteikšanas kārtību, atsevišķu funkciju regulēšanu, valsts pienākumu un atbildību sadali, aizsardzības vadlīnijas un kārtību, vispārējus mērķus un pilnvaras, apsaimniekošanas plānu izstrādi un ar to saistītos noteikumus, dotācijas piešķiršanas noteikumus ainavas saglabāšanas mērķiem. Ainavu aizsardzības statusa piešķiršanu ierosina pārvaldības organizācijas (*atsevišķas struktūrvienības Anglijā, Velsā un Ziemeļīrijā*), saskaņojot šo lēmumu ar vietējām pašvaldībām. Ainavu apsaimniekošanas plāna izstrāde notiek sadarbībā ar pašvaldībām. Valsts ir tiesīga piešķirt papildus finansējumu ainavas aizsardzības mērķiem, nosakot precizētus uzdevumus un prioritātes¹⁷². Dotāciju piešķiršanai vismaz 75% pienākas vietējam pašvaldībām, ko iespējams izmantot sekojošiem mērķiem – nodrošināt zemes lietojuma veida pārtraukšanu vai pārveidošanu; pamesto un ainavu degradējošo būvju nojaukšanu, iekļaujot kompensāciju izmaksas autentisko būvju atjaunošanai; koku stādīšanu un rekultivācijas darbus, kas saistīti ar degradēto teritoriju atjaunošanu; kompensāciju izmaksas, kas saistītas ar “Koku saglabāšanas likumu” (*Three*

¹⁷¹ Swanwick, C. Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency: John Dower House 2002, p.84.

¹⁷² Countryside and Rights of Way Act 2000 <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2000/37/contents>

Preservation Orders); publiskas pieejamības nodrošināšanai, ar mērķi veidot servitūtus un atpirkt publiskai lietošanai nepieciešamus īpašumus, kā arī šo procesu administrēšanai.¹⁷³

Īpašās teritorijās ainavu plānošanu nosaka plānošanas likums un plānošanas politikas vadlīnijas (*Planning Policy Guidance 7: Countryside*). Izcili ainavisku dabas teritoriju statuss pielīdzināms nacionālo parku statusam, bet atšķirība ir ainavas dabiskā skaistuma saglabāšana, kā galvenā vērtība. Pašvaldībām jāiekļauj šīs teritorijas savos attīstības plānos saskaņā ar šo teritoriju vērtību, liekot uzsvāru uz to, ka rekreācijas attīstība šajās teritorijās nav pašmērķis, bet gan atbalstāma, lai uzturētu teritorijas ekonomisko līdzsvaru. Projektu attīstība šajās teritorijās jāsaista ar sabiedrības interesēm, iekļaujot izvērtējumu par attīstības nepieciešamību, ņemot vērā valsts intereses - iespējas projektu realizēt ārpus šīm teritorijām un citiem alternatīviem veidiem; ietekmes uz ainavu un vidi novērtējums, attiecinot to uz monitoringa nepieciešamību. Īpaši stingra uzraudzība tiek vērsta uz dabas resursu ieguves plāniem un darbiem, izvērtējot nepieciešamību un rekultivācijas iespējas. Papildus tiek veikta uzraudzība jauno ceļu izbūvei, izvērtējot ietekmi uz ainavu, bet kopumā cenšoties izvairīties no jauno ceļu izbūves šajās teritorijās¹⁷⁴.

No valsts puses **pārvaldīšanas funkcija** tiek piešķirta sekojošām iestādēm: *Natural England* – Anglijā; *Wales Natural Resources* - Velsā; *Northern Ireland Environment Agency* – Ziemeļīrijā. Sadarbojoties ar vietējām pašvaldībām, "*Natural England*" ir atbildīga par visiem likumdošanā paredzētajiem procesiem, skaņojumiem un robežu noteikšanu. Teritorijai izstrādā arī ainavas pārvaldības plānu, kuru pārskata reizi piecos gados. Ainavas pārvaldības plāns iekļauj ainavas raksturojumu, izdalot unikalitāti atbilstoši noteiktiem kritērijiem; saista ar esošajiem plānošanas dokumentiem; zinātniski svarīgu vietu aprakstus un iespējamās aktivitātes; attīstības un rīcības plānus ar atbildīgajām pusēm un piešķirto finansējumu; monitoringa plānu un pārskatus.¹⁷⁵ Ainavu pārvaldības plānus publicē iestāžu publiskajās mājaslapās. Pie tam katrai teritorijai ir arī sava mājaslapa, kur pieejama detalizēta informācija par teritoriju, iespējamām aktivitātēm, pārvaldības plāns, citi saistošie dokumenti, kā arī informācija par piesaistītiem projektiem utt.¹⁷⁶

Ainavu apsaimniekošanas pamatstruktūra iekļauj vairākas pakāpes: forumu, kas ir plašākais pārstāvju un ieinteresēto pušu loks, lēmumu pieņemšanas institūcijas (dažādas komisijas), koordinējošas institūcijas, kas faktiski ir apsaimniekošanas organizācijas, padomnieku jeb konsultatīvā grupa, kā arī darba grupa, ko pārstāv dažādu jomu speciālisti.

¹⁷³ Anderson M. (1990) Areas of outstanding natural beauty and the 1949 National Parks Act. *The Town Planning Review*. Vol. 61, No. 3 (Jul., 1990), pp. 311-339 (29 pages) Published By: Liverpool University Press
<https://www.jstor.org/stable/40112922?seq=1>

¹⁷⁴ Planning policy Guidance Note Number 7: The Countryside – Environmental Quality and Economic and Social Development (1997) Department for Transport, Local Government and Regions.

¹⁷⁵ Areas of outstanding natural beauty (AONBs): designation and management <https://www.gov.uk/guidance/areas-of-outstanding-natural-beauty-aonbs-designation-and-management>

¹⁷⁶ The National Association for AONBs <https://landscapesforlife.org.uk/>

53.att. Ainavu apsaimniekošanas pamatstruktūra Anglijā¹⁷⁷

Ainavu apsaimniekošanas plāni ietver gan stratēģiskus mērķus un uzdevumus, gan rīcības plānu, un tiem jāiekļauj divas obligātas sadaļas:

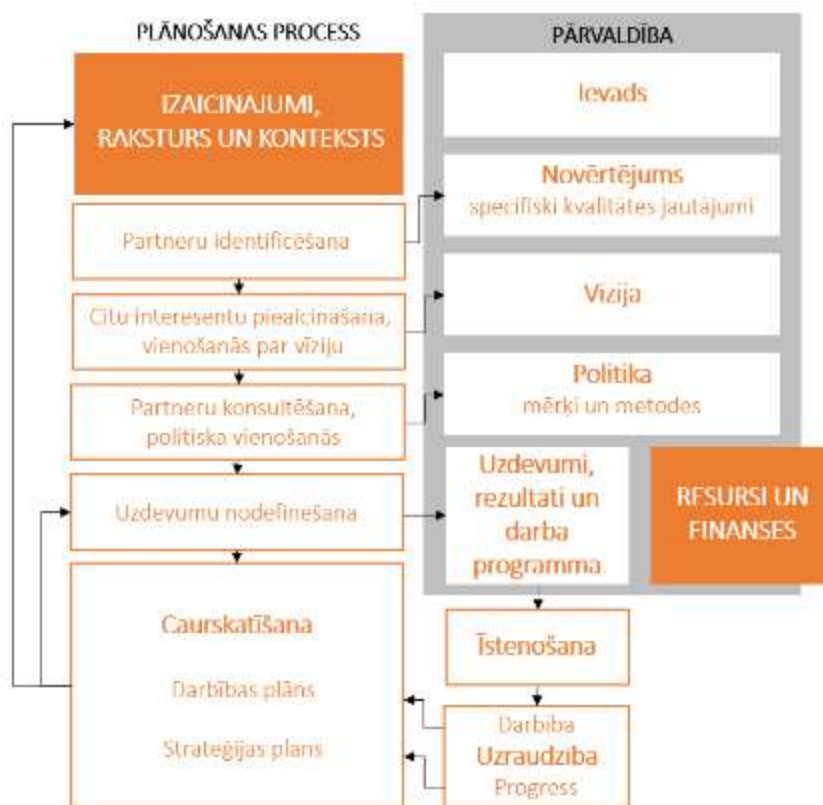
- 1) stratēģiskā sadaļa, kas ietver attīstības vīziju, balstoties uz konkrētas ainavas vērtībām, izvirzot specifiskus mērķus un metodes;
- 2) rīcības plāns, kas sagatavots prioritārā secībā un precīzi norāda atbildīgās puses; noslēgumā jādefinē uzraugāmās vērtības.

Anglijā normatīvie dokumenti nenosaka, vai tas ir viens dokuments vai divi atsevišķi dokumenti, bet papildus tiek izstrādāti arī tehniska rakstura dokumenti – ainavas rakstura novērtējums, bioloģiskās daudzveidības plāns utt., kas kopā ar citiem valsts normatīvajiem dokumentiem veido ainavu apsaimniekošanas likumisko ietvaru un iezīmē apsaimniekošanas procesa gaitu. Lai veiksmīgāk izstrādātu un strādātu pie ainavu apsaimniekošanas plāna, ir izstrādātas aizsargājamo ainavu apsaimniekošanas plāna izstrādes vadlīnijas, kas sniedz detālu informāciju gan par procesu, gan par saistītajiem normatīvajiem aktiem, gan par ieteicamo partnerības veidošanu, sadarbības metodēm, apsaimniekošanas plāna veidošanu un datu pieejamību, to formātiem un atbildīgajām institūcijām, ar detāliem piemēriem un veiksmes stāstiem.¹⁷⁸

Dokumentos un vadlīnijās īpaši akcentēta partnerības nozīme, kas ļauj veiksmīgāk un optimālāk izstrādāt stratēģiskus dokumentus, aizstāvēt ainavu aizsardzības intereses, realizēt gan kopīgus projektus, gan ikdienas ainavas apsaimniekošanas darbus, daloties pieredzē savā starpā, kā arī nodrošināt dažādu teritoriju veiksmīgākas izglītības, reklāmas un finansējuma piesaistes aktivitātes. Papildus tiek nodrošināta komunikācija ar sabiedrību dažādos virzienos. Visveiksmīgāk šo apraksta ainavas apsaimniekošanas process, kas iekļauj vairākus posmus.

¹⁷⁷ Areas of Outstanding Natural Beauty Management Plans. A guide (2001) Countryside Agency. Countryside Agency Publications 129 p.

¹⁷⁸ The National Association for AONBs. Sk. 03.01.2021. Pieejams: <https://landscapesforlife.org.uk/index.php?cID=1027>

54.att. Ainavu apsaimniekošanas process un likumdošanas ietvars Anglijā¹⁷⁹

Pamatojoties uz esošo likumdošanu, ir izveidotas partnerības, iekļaujot tajās vietējās pārvaldes pārstāvjus, Lauku atbalsta dienesta pārstāvjus, pašvaldības organizācijas, lauksaimniekus un zemju īpašniekus, mezsaimniekus, sabiedrības pārstāvjus, uzņēmējus, rekreācijas organizācijas un aizsardzības organizāciju pārstāvjus. Šīs partnerības dalībnieki uzstāda vairākus mērķus, ar kuriem saskaņā rīkojas pārvaldības organizācijas darbinieki – koordinēšana, prioritāro objektu un mērķu stiprināšana, ietekmes sadale, ieteikšanas un atbalsta principu ieviešana (attiecībā uz vietējiem ražotājiem, amatniekiem, lauksaimniekiem utt.) un monitorings.¹⁸⁰

Papildus Anglijā darbojas Nacionālā izcili ainavisku dabas teritoriju asociācija (*The National Association for AONBs*), kas pēc savas būtības ir labdarības organizācija. Tās mērķis ir veicināt ainavu un ar to saistītu citu teritoriju saglabāšanu un uzlabošanu, veicināt izglītošanu, kas vērsta uz lauku ainavu tradicionālo apsaimniekošanu, atbalstīt un popularizēt organizācijas un uzņēmumus, kas darbojas izcili ainavisku teritoriju saglabāšanā un uzturēšanā.¹⁸¹

Skotijas pieredze

Skotijā Nacionālo ainavu apvidi (*National scenic area*) izdalīti kā izcilas ainaviskas vērtības valsts kontekstā, ar nepieciešamību tās aizsargāt. Kā mērķis šādam statusam ir izvirzīta to

¹⁷⁹ Areas of Outstanding Natural Beauty Management Plans. A guide (2001) Countryside Agency. Countryside Agency Publications 129 p.

¹⁸⁰ Areas of outstanding natural beauty (AONBs): designation and management <https://www.gov.uk/guidance/areas-of-outstanding-natural-beauty-aonbs-designation-and-management>

¹⁸¹ The National Association for AONBs <https://landscapesforlife.org.uk/>

identificēšana/noteikšana un aizsardzības pasākumu kopa, kas kontrolē ainavu attīstību. 1978. gadā kopumā tika noteikti 40 aizsargājami ainavu apvidi, ko veica Skotijas lauku dienests / komisija (*Countryside Commission for Scotland*), publicējot to vienotā dokumentā – “*Scotland’s Scenic Heritage*”.¹⁸² Kopumā šīs ainavas aizņem aptuveni 1 miljonu hektāru (13% no Skotijas teritorijas). Katram ainavu apvidum robežas iezīmētas kartē mērogā 1:50 000, iekļaujot gan apdzīvotas vietas, gan dabas teritorijas, gan ūdens platības. Skotijā Nacionālā ainavu apvidus statuss ir līdzvērtīgs Nacionālo parku statusam. Šīs ainavas simboliski atspoguļo Skotijas tradicionālās ainavas, tieši caur asociatīvo uztveri, kā nacionālo ainavu kanons, un kopš 1978. gada jaunas ainavas nav pievienotas šim sarakstam, nemainot savas robežas. Tikai 2010. gadā tika sagatavots jauns pārskats, kas balstījās uz 2007.-2009. gadā veikto izpēti, atkārtoti apsekojot visas teritorijas un nosakot to kvalitāti (*Scotland’s nature agency S.a.*).

55.att. Skotijas izcilās ainavas (*Wester Ross*)¹⁸³

Izstrādājot nacionālo ainavu apvidu izpētes metodiku un veicot šo ainavu identificēšanu, 1978. gadā ainavas bija sadalītas divās kategorijās:

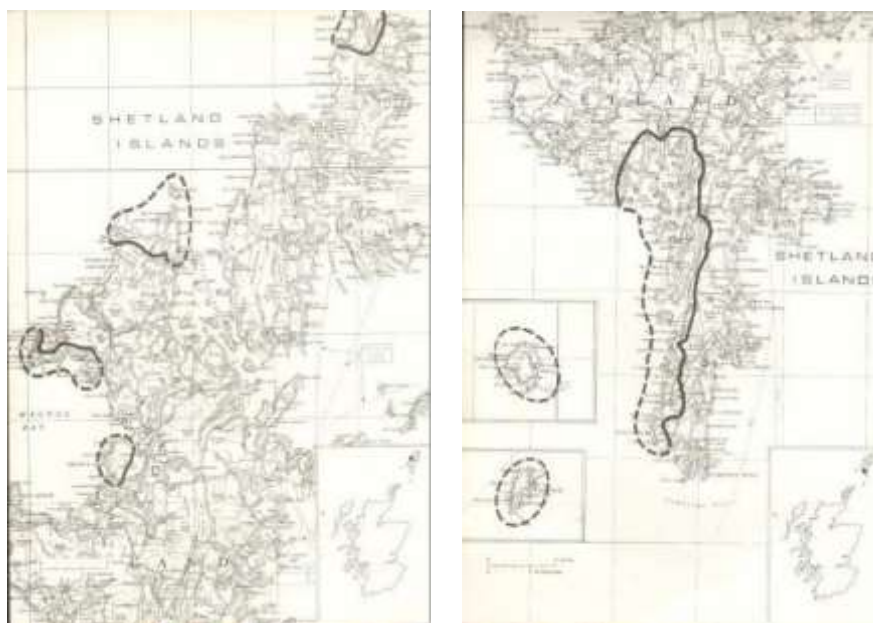
1. nacionālā līmeņa aizsardzības uzraudzība, kas noteikta 5 nacionālajiem parkiem, papildus plānošanas kontrolei no valsts puses. Šajās ainavās ir iekļauti arī trīs rezervāti;
2. speciālās aizsardzības uzraudzības ainavu kategorija, ko pārvalda un aizsargā pašvaldības, bez valsts iejaukšanās.

“*Scotland’s Scenic Heritage*” dokumenta izstrādātāji, izskatot vairākas ainavu vērtēšanas metodes un līdz šim paveikto, kā arī tieši ainavu novērtēšanai izstrādāto ekspertu metodi (balstījās uz kartogrāfisko materiālu analīzi), atzīst, ka neuzskata to par pilnībā noderīgu, un ainavu vērtējums bieži ir subjektīvs vērtējums. Veicot ainavu izvērtējumu, izstrādātāji balstījās uz sava veida “skaistuma kanonu” ar ainavām raksturīgām pazīmēm – daudzveidīga ainavas struktūra, izteiksmīgas un iespaidīgas reljefa formas, piekraste, ezeri un upes, kā arī kultūrvēsturiski nozīmīgas ainavas. Šādus parametrus ļoti īsi var definēt kā ‘ainavas varenība un izcilība’ - izteiktas ģeoloģiskas formas, dabiskums un miers, kultūrvēsturiskā nozīme un cilvēka veidotie elementi. Jāatzīst, ka šīm ainavām var nebūt izteikta zemsedzes vai veģetācijas daudzveidība, bet izteiktas reljefa formas vai ūdens klātbūtne var to kompensēt. Visvairāk ainavu identificēja Skotijas ziemeļos (*Highland* apgabals). Izvērtējuma pamatā ir aptauja, kas balstījās uz dažādu avotu un informācijas analīzi par ainavām, kas vārētu pretendēt uz Nacionālas nozīmes ainavu apvidiem – aptaujājot vairākus profesionāļus, kas ikdienā atrodas ainavās vai veic to pārvaldību un plānošanu, iekļaujot gan valsts institūcijas, gan nevalstiskās organizācijas, gan mērniekus, kas, veicot uzmērījumus, apmeklēja dažādas ainavas. Neskatoties uz subjektīvā vērtējuma pārsvaru, analīzei tika izmantotas arī kartes mērogā 1:1750, veicot rūpīgu kartogrāfisko materiālu izpēti. Katram ainavu apvidum sagatavota karte ar iezīmētām robežām, teritorijas platību, dots

¹⁸² Countryside Commission for Scotland (1978) (CCS). *Scotland’s Scenic Heritage*.

¹⁸³ Attēls <https://anglotopia.net/british-travel/caledonia-fiver-five-best-national-scenic-areas-scotland/>

teritorijas apraksts, raksturīgās iezīmes, definētas nacionālās intereses. Autori nav veikuši šo vietu padziļinātu fizioloģisko vai kultūrvēsturisko analīzi, uzverot, ka izprot to svarīgumu ainavas veidošanas procesā, bet ainavas pievilcības kvalitāte nav aprēķināma vai aprakstāma caur šiem kritērijiem. Tā ir holistiskā bilde jeb smalka ainavas uztveres izpausme. Ar šādu pieeju ir liegta ekspertu profesionālā spiediena ietekme, kas varēja rasties ļoti šauru unikālu dabas parādību akcentēšanai vai kultūrvēsturiski nozīmīgo vietu izcelšanai, izvirzot atsevišķus vēsturiskus vai politiskus notikumus svarīgākus par citiem. Šāda pieeja pierāda ainavas holistiskās būtības svarīgumu un pārākumu pār atsevišķu ainavas elementu vai parādību.

56.att. 1978. gadā veiktā pētījuma kartogrāfiskais materiāls, ar Šetlendā salu ainavas apvidu¹⁸⁴

Pirms uzsākt atkārtotu aizsargājamo ainavu izpēti ir izstrādātas vadlīnijas ainavu noteikšanai (2008. gads), kas ļoti praktiski izskaidro ainavas vērtēšanas etapus, kā arī iekļauj ainavas vērtēšanas matricas un skaidrojošus piemērus, lai viss vērtēšanas process notiek pēc vienotiem kritērijiem. Viss vērtēšanas process iekļauj 10 etapus un iekļauj gan sagatavošanās darbus, gan nepieciešamo datu iegūvi un analīzi, gan iesaistīto pušu komunikāciju, gan lauka pētījumus, apsekojot ainavas dabā pēc izstrādātām vērtēšanas matricām, gan noslēdzošo ainavas vērtību definēšanu.¹⁸⁵

2010. gadā veiktais Skotijas nacionālo ainavu apvidu izvērtējums iekļāva gan pirmā pētījuma precīzāko metodes aprakstu, gan turpmāk veikto darbu apkopojumu, gan “īpašās kvalitātes” definējumu un to noteikšanas metodiku. Definējot ainavas “īpašās kvalitātes”, autori uzsver, ka akcents ir likts tieši uz ainavisko vērtību, kaut vairākām ainavām piemīt gan kultūrvēsturiskā, gan ģeoloģiskā, gan arheoloģiskā, vai dabas daudzveidības vērtība. Ainavas rakstura apraksts balstās uz pēc iespējas precīzāku atsevišķu ainavas elementu savstarpēju mijiedarbību un cilvēka uztveri, kas izpaužas caur ainavas ietekmi kopumā, radot emocionālo tēlu. Autori atzīst, ka precīzs apraksts nav iespējams. Metode balstās uz Devida Tildesli izstrādātiem kritērijiem¹⁸⁶, kas raksturo novērtējuma veikšanu –

¹⁸⁴ Countryside Commission for Scotland (1978) (CCS). Scotland’s Scenic Heritage.

¹⁸⁵ Guidance for identifying the special qualities of Scotland’s national scenic areas (2008) Scottish Natural Heritage <https://www.nature.scot/national-scenic-areas-guidance-identifying-special-qualities-nsas>

¹⁸⁶ Tyldesley, D. & Associates 2007. Identifying the special qualities of Scotland’s National Scenic Areas. Scottish Natural Heritage Commissioned Report, No.255.

praktiska un atkārtojama, saprotama ikvienam, vērsta uz cilvēkiem un to pēc iespējas lielāku iesaisti, saskaņā ar valsts interesēm. Veicot ainavu novērtēšanas darbu, ir izmantotas sekojošas pieejas:

- respektēt jau esošās ainavu vērtības un robežas, kas noteiktas iepriekšējos pētījumos un vērtēšanā;
- neizmantot ainavu salīdzināšanas metodi – katra ainava ir unikāla un nav pieļaujama to salīdzināšana savā starpā;
- ainavas netiek kārtotas pēc kādiem atsevišķiem kritērijiem;
- atsevišķas ainavu daļas vai to īpašības netiek kārtotas un salīdzinātas, bet katrai ainavai izvirzīti būtiskie ainavas elementi – dominantes vai unikālas īpašības.

Process iekļauj sekojošus posmus:

- iepazīšanās ar pieejamo dokumentāciju un iepriekš veikto novērtējumu;
- ainavas apsekošana dabā, atzīmējot skatupunktus un ainavas elementus, kvalitātes;
- katram skatupunktam ir atzīmēti sekojoši kritēriji – objektīvs ainavas apraksts, vizuālā analīze, subjektīvs vērtējums;
- informācija par skata vietu;
- kopvērtējums, kas apvieno gan iepriekšējo (1978. gada) vērtējumu, gan no jauna iegūto informāciju.

Ainavu aprakstiem izmantoti visbiežāk sastopamie ainavu elementi vai to grupas:

- reljefa formas – ieskaitot izpratni par ģeomorfoloģiskajiem procesiem, dabiskām sistēmām un ūdens objektiem;
- zemes izmantošana un zemes virsma, to sasaiste ar reljefa formu;
- apdzīvotas vietas ar visiem tām piederošajiem elementiem – saimniecības ēkas, ceļi utt.;
- autentiskums – vietas unikalitāte, neskarta vēsturiskā vide ar minimālām saimnieciskās darbības iejaukšanās pazīmēm;
- “laika dziļuma izjūta” – ainavas rakstura un to elementu spēja veidot asociācijas ar konkrētu vēsturisko laiku un saikni ar tradīcijām vai tā laika sasniegumiem, cilvēka veidotiem elementiem;
- vizuālās kompozīcijas izteiksmīgums – krāsu, formu un faktūru kontrasti, saskanīgums un harmonija, daudzveidība un telpiskās kompozīcijas uzbūve;
- emocionālais ainavas konteksts – spēja izraisīt dažādas emocijas – drosmi, bailes, mieru, sajūst dabas mežonīgumu utt.;
- dabas daudzveidība, kā nopietns ieguldījums ainavas kvalitātē;
- ainavas kultūrvēsturiskie aspekti – saikne ar konkrētiem cilvēkiem vai notikumiem.

Katras nacionālas nozīmes ainavas raksturojums sagatavots divos veidos. Pirmais veids - īsas piezīmes, kas dod priekšstatu par kopējo ainavas struktūru un ainavas vērtībām. Otrais veids - paplašināts apraksts, kas veidots katrai piezīmei kā precīzs un skaidrs ainavas apraksts, iekļaujot visus iepriekšminētos aspektus, ko var izmantot ainavu aprakstiem. Autori liek uzsvāru, ka veiktais vērtēšanas darbs nevar pasargāt ainavas, tas tikai dod informāciju par to, kas ir šīs ainavas vērtības, ko jāaizsargā katrā ainavā.

57.att. Skotijas nacionālās ainavas¹⁸⁷

58.att. Šetlendā salas - ainavas apvidus

Pārvaldību realizē Skotijas dabas aģentūra / pārvalde (*NatureScot*). Nacionāliem ainavu apvidiem ir noteikta papildu kontrole pār atsevišķām darbībām – saimniecības ēku būvniecību virs 12 m, kā arī jaunu ceļu un dzelzceļu būvniecību, ja tas nav saskaņots iepriekšējos plānos un pārsniedz konkrētu budžetu. Pašvaldības ir tiesīgas izstrādāt papildus ainavu aizsardzības, attīstības un pārvaldības stratēģijas, bet līdz 2018. gadam izstrādātas tikai trīs šādas stratēģijas. Ar likumu ir noteikta šo teritoriju publiska brīva lietošana, neatkarīgi no piederības (izņemot dažas zonas), kas iekļauj plašu aktivitāšu klāstu, kas saistīts ar aktīvo tūrismu, bet ar iedzīvotāju atbildīgu attieksmi pret ainavas vērtībām, ko regulē jau citi normatīvie akti (*Scottish Outdoor Access Code*).¹⁸⁸

3.1.2. Francijas pieredze

Savukārt Francijā nacionāli vērtīgajām ainavām ir ainavas kvalitātes zīmols **Grand Site de France**, kas piešķirts vairākām teritorijām (teritoriju skaits turpina palielināties), atbildīgā par procesu ir organizācija “Francijas izcilo ainavu tīklojums” (*Réseau des Grands Sites de France*). Statusa piešķiršana izceļ vietas pievilcību, stiprina vietējo kopienu piederību vietai, izceļ īpašus identitātes aspektus, nodrošina vietām lielāku tūrisma plūsmu un valsts atbalstu. Šis zīmols pieder Francijas valstij (reģistrēts 2003. gadā), kas piemēro ilgtspējīgas attīstības principus ainavu pārvaldībā. Zīmols “Grand Site de France” garantē, ka teritorija tiek saglabāta un apsaimniekota, ievērojot ilgtspējīgus attīstības principus, kas apvieno ainavas saglabāšanu, ainavas īpašo auru (*Sence of Place*), apmeklētāju pieredzes

¹⁸⁷ Scottish Natural Heritage (2010). The special qualities of the National Scenic Areas. Scottish Natural Heritage Commissioned Report No.374

¹⁸⁸ Scotland’s nature agency <https://www.nature.scot/>

kvalitāti un atzinību. Tiek atbalstīti iedzīvotāji un uzņēmēji, kas darbojas šī zīmola vadīti vai saskaņā ar izstrādātu attīstības plānu, atbalstot teritorijas statusa saglabāšanu.¹⁸⁹

Vides un ilgtspējīgas attīstības ministrija veic pārvaldes funkcijas. Tās izveide bija nozīmīgs posms, parādot, ka valsts politika atzīst šo patiesi iedvesmojošo ainavu nozīmi un vietējo organizāciju, kā arī Francijas valsts apņemšanos darboties šādu teritoriju ilgtermiņa pārvaldībā.²⁰

59.att. "Grand Site de France" tīklojums Francijā¹⁹⁰

Ainavas, kam piešķirts šis zīmols, raksturojamas kā autentiskas, ievērojamas, izcilas, ainaviski pievilcīgas un ikoniskas, kam piemīt unikāls un īpašs raksturs (*exceptional, unique, singular character*) un ir vērojama cieša saikne ar konkrētas vietas kultūru, vēsturi un attīstību, saglabājot pagātnes pēdas, bet, veidojot pēcteci dialogu arī ar nākotni, kas ir ainavas attīstības atslēga. Īpaši jāatzīmē divu terminu savienojumu, apzīmējot šīs vērtīgās ainavas – "ainava" un "mantojums", izprotot dabas vērtību, bet neakcentējot bioloģiskas daudzveidības nozīmību vai ģeoloģiskas vērtības un unikalitātes, jo šim nolūkam darbojas citi likumi un teritorijas, kur uzmanība vērsta uz dabas vērtību aizsardzību un saglabāšanu. Liels akcents likts uz jēdzienu "vietas aura" (*Sence of Place*), kas bija viens no raksturojošajiem lielumiem, dibinot izcilu ainavu zīmolu. Vietas aura slēpjas gan taustāmās un materiālās, gan garīgās un mentālās vērtībās, reizē apvienojot gan objektīvu vērtējumu, gan juteklisko un subjektīvo indivīda vērtējumu, jeb ainavas "piedzīvojumu". Aprakstot šo subjektīvo vērtējumu, tiek lietotas tādas frāzes kā "elpu aizraujošs" vai "sajusties mazam pret dabas varenību", tās ir ainavas, kas emocionāli savilņo, iedvesmo un izsauc virkni sajūtu un pārdzīvojumu. Šo nemateriālo vērtību saglabāšana prasa lielu pieredzi un ainavas izpratni, saskatot tos ainavu elementus un simbolus, kas ļauj skaidri katram apmeklētājam izjust un piedzīvot šo vietu. Īpaši izcelts, ka ainavu aizsardzība nesaistās ar pārmērīgiem ierobežojumiem un centieniem veidot "ainavu muzejus", bet ļaut vietai būt dzīvai un, pārvaldībā iesaistot iedzīvotājus, uzliekot daļu atbildības par ainavas vērtībām uz Francijas iedzīvotāju pleciem, kā daļu no patriotiskām vērtībām. Mērķis ir apvienot ainavisko vērtību aizsardzību ar vietas viesmīlību un dzīvības saglabāšanu, lai apdzīvotas lauku teritorijas netiek pamestas – **dinamiskā saglabāšana**, jo vietējie iedzīvotāji, viņu nodarbošanās ir veiksmes atslēga ainavu attīstībā un saglabāšanā. Papildus akcentēta ainavu pieejamība, neatkarība no kultūras piederības un ienākumiem. Ne mazāk svarīga ir iespēja bez ierobežojumiem vai gatavas programmas vienkārši "būt ainavā" (*just "be"*), komunicējot ar iedzīvotājiem un pašam izjutot ainavas vērtības, izveidot savu

¹⁸⁹ The Grands Sites de France, <https://www.grandsitedefrance.com/en/the-grands-sites>, skatīts 03.01.2021.

¹⁹⁰ Karte <https://www.pointeduraz.com/en/qu-est-ce-qu-un-grand-site/the-grands-sites-de-france-network>

saikni ar ainavu, kādreiz atgriezties un dalīties ar emocijām un atmiņām. Neskatoties uz vietas pievilksanas spēku, izcilo ainavu attīstībā jā saglabā samērības un balanss, nepārveidojot šīs teritorijas par masu tūristu galamērķiem, kas neatgriezeniski var izjaukt ainavas intimitāti un vietas auru. Zīmola piešķiršana kādai konkrētai vietai ir tās ilgtspējīgas attīstības garants, ierobežojot nekontrolētus urbanizācijas procesus, prioritāri izvirzot iedzīvotāju labklājību un ieinteresētību ainavas pastāvēšanā. Tomēr attīstītāji saskata vairākus riskus – spekulācijas ar īpašumu vērtību šādās vietās, kā arī pārmērīga komercializācija un spiediens, jo šīs ainavas nevar būt komerciālie projekti ar milzīgu peļņu, bet ekonomiskai izaugsmei jāspēj saglabāt iedzīvotāju ieinteresētību līdzdarboties un saglabāt ainavu.¹⁹¹

60.att. Francijas izcilās ainavas (*Cirque de Gavarnie/ Carcassonne*)¹⁹²

Francijā pastāv **izcilo ainavu likums** (*Policy of the Grand Sites of France*), kas ir pamats, lai apvienotu valsts, vietējo pašvaldību un īpašnieku centienus aizsargāt, plānot un pārvaldīt šīs teritorijas, balstoties uz pēdējo 30 gadu sadarbības pieredzi. Saskaņā ar šo likumu katrus 10 gadus tiek sagatavots attīstības plāns, kurā iekļauti pamata darbības virzieni, kas arī apvieno ieinteresēto pušu rīcības stratēģijas un ļauj darboties jau konkrētāk katrā no ainavām, bet vadoties pēc kopīgā mērķa un uzdevumiem. Ainavu attīstības plānā ir raksturotas specifiskas katrā ainavā saglabājamās vērtības, ko apstiprina vadība un iesaistītas puses.²⁵

Izcilo Francijas **ainavu pārvaldība** ir sadarbības aktivitātes, kur balanss starp attīstību un aizsardzību, atvērtu komunikāciju, sabiedrības interešu apmierināšanu un iespējamo darbību ietekmju prognozēšanu ir veiksmes atslēga.²¹ Kopumā ainavu pārvaldība cieši saistās ar tūrisma attīstību. Tūrisma attīstībai ir sagatavoti vairāki materiāli un programmas, lai palīdzētu vietējiem iedzīvotājiem iesaistīties ar tradicionālo vai unikālo produktu un pakalpojumu piedāvājumu. Tūrisma attīstībai ir iezīmētas vairākas vadlīnijas:

- ekoloģiskās pieejas un tehnoloģijas, kas saistās ar ainavu ilgtspējīgu attīstību;
- priekšplānā vienmēr paliek ainavas vērtības, un paša tūrisma produkta zīmols nedrīkst konkurēt ar ainavas vērtību, bet var būt daļa no tā;
- nav pieļaujama objektu vai teritoriju komercializācija;
- izcilo ainavas zīmols ir spēcīgs identitātes simbols, kas ir pievilksanas spēks tūristiem un konkrēts reģiona “nemateriālais kapitāls”;
- tūrisma attīstība ir sadarbības projekts, iesaistot gan pārvaldības institūcijas, gan iedzīvotājus;
- svarīgs ir ainavu mentālais mērogs, lai apmeklētāji nepazustu, bet tomēr izjustu ainavas kvalitātes;

¹⁹¹ Common values of the Grand Sites of France

https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/pdf/docs/RGSF_doc_cadre_valeurs-GB.pdf

¹⁹² Attēli <https://www.francethisway.com/tourism/grand-sites-france.php>

- tūrisma produkti un pakalpojumi ir kā daļa no “ainavas piedzīvojuma” un veido kopīgu tīklojumu.¹⁹³

Ainavas pārvaldības process ir dinamisks, un tajā bieži ir izmantotas daudzveidīgas metodes:

- dažāda formāta tikšanās un diskusijas ar ieinteresētajām pusēm, lai kopīgi apspriestu attīstības plānus un konkrētas rīcības;
- ekspertu ziņojumi – izvērtējot vēsturiskas, ainaviskas un attīstības dinamikas kvalitātes, veicot ietekmes uz vidi novērtējumu vai sniedzot atzinumus par ainavas telpiskās struktūras izmaiņām;
- ainavas pastaigas / tikšanās dabā, lai vērtētu ainavas kvalitātes;
- meistarklases gleznošanā un zīmēšanā, kā arī fotomākslā;
- semināri un apmācības par nevēlamām ainavu izmaiņām un to draudiem.

Ainavu **pārvaldība** kā process ir neatņemama ainavu aizsardzības daļa, kas ļauj caur rīcību kopu saudzīgi attīstīt ainavu, veidojot balansu starp dažādu interešu ietekmēm. Samērā lielu daļu no ainavas pārvaldības aktivitātēm aizņem tieši izglītošanas aktivitātes, kas ļauj izvairīties no kļūdām ainavas pārvaldības realizēšanā un apvienot ieinteresētās puses, palīdzot veidoties adekvātai ainavas uztverei un izpratnei caur ainavas kultūrvēsturiskajām, ekoloģiskajām un telpiskajām vērtībām.¹⁹⁴

Ainavu pārvaldības procesam ir svarīgs dažāda veida atbalsts, un ir izstrādātas arī vairākas rekomendācijas:

- vienmēr esošs politisks atbalsts no valsts, reģionu un pašvaldības puses – tā ir viena no veiksmes atslēgām;
- partnerības politika, kas ir valsts un iedzīvotāju kopienu sadarbības forma;
- vienots redzējums un vērtības, kas ļauj bez aizkavēšanās, precīzi un ātri gan definēt ainavas vērtības un to pārvaldības rīkus, gan ātri reaģēt uz situācijām, kur nepieciešams papildu atbalsts;
- elastīgi pārvaldības modeļi, kas nav noteikti no augstākiem pārvaldības līmeņiem, bet ļauj katrai vietai izvēlēties savu pārvaldības formu, kas vairāk atbilst ainavas kvalitātēm un to pārvaldības nepieciešamībai;
- partnerības vienošanās vienmēr ir oficiāls dokuments, respektējot katra iesaistīšanās iespējas un likumisko pusi, neveidojot konkurenci, bet sadarbību, kas vērsta uz kopīgo mērķu sasniegšanu, ar konkrētiem uzdevumiem un rīcībām katram partnerim;
- konsultatīvais caurspīdīgums, kas svarīgs uzsākot kādu aktivitāti un balstās uz informāciju un viedokļu apmaiņu, kas bieži ir foruma formāts, vienmēr gaidot plašāku iesaistīto pušu skaitu nekā var būt noteikts sākumā;
- iedzīvotāju iesaiste – ar iespēju izvairīties no formālas komunikācijas, bet veidot sadarbības formas;
- kopīgas vērtības visām iesaistītajām pusēm ir īpaši akcentēta rekomendācija, kas prasa regulāru dalībnieku dialogu;
- liela loma ir prasmēm un cilvēkresursiem, kas komandas darbā ir neatņemama sastāvdaļa, tāpēc īpaši lieliem projektiem vai aktivitātēm var būt speciāli izveidota personāla sastāva atlases un atbalsta komanda;

¹⁹³ Grand Sites of France and tourism

https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/pdf/docs/RGSF_doc_cadre_tourisme-GB.pdf

¹⁹⁴ Ainava, ka pamats izcilo vietu zīmolam/ Le paysage au coeur de la démarche des Grands Sites de France

https://www.grandsitedefrance.com/images/ressources_rgsf/doc_cadre_paysage.pdf

- regulārs pārvaldības monitorings un pašvērtējums, kas ir svarīgi darbības kvalitātes vērtēšanai.¹⁹⁵

Iepriekš pieminētais ainavu attīstības 10 gadu plāns ietver sekojošas daļas:

- stratēģisks redzējums (šobrīd līdz 2030. gadam);
- definēta izcilu ainavu zīmola misija, nozīmība un loma valsts, reģiona un pašvaldību līmenī;
- tālākie (10 gadi) un tuvākie sasniedzamie mērķi (5 gadi);
- katra mērķa uzdevumi un rīcības, to definējums, ar iesaistītajām un atbildīgajām pusēm un katras rīcības realizācijas termiņiem (4 mērķi ar 3-5 uzdevumiem).¹⁹⁶

3.1.3. Somijas pieredze

Somijā ainavas izpētes tradīcijām ir jau vairāk nekā 100 gadu. 1920. gadā ģeogrāfs Johans Gabriels Grano (*Johannes Gabriel Granö*) veica sistemātisku ainavu analīzi, ietekmējoties no Vācijas pieredzes (*Landschaftskunde*), liekot akcentu uz ainavu vizuālo kritēriju nozīmi. J. Grano izveidoja ainavu reģionu kartējumu, kā arī definēja ainavu tieši Somijas kontekstā, kas ietekmēja ainavas izpratni un jēdziena lietojumu valstī kopumā. Papildus tika definēta ainavu telpiskās struktūras dimensijas, kā arī to attēlošana kartogrāfiski, ieviešot jaunu jēdzienu – *mikro-vide* jeb maza mēroga ainava (*Somiski - Nähe*). Jau 1980.-os gados Somijā ieviests arī ainavu ekoloģijas jēdziens un ainavu pētījumi paplašinājās ekoloģijas virzienā, bet vēlāk arī ainavas socioloģisko un kognitīvo aspektu izpētes virzienos, veicot multidisciplinārus pētījumus.¹⁹⁷

Somijā ir 156 apgabali, kas klasificēti kā valstiski vērtīgas / nozīmīgas ainavas, kas tika izvēlētas jau 1995. gadā. To vērtība ir balstīta uz kultūrvēsturiski nozīmīgu dabas daudzveidību, tradicionālo lauksaimniecību un arhitektūru. Saskaņā ar Somijas Zemes izmantošanas un apbūves likumu, plānojot teritoriju, jāņem vērā vērtīgās ainavas. Tomēr lauku ainavas apdraud dabas daudzveidības samazināšanās, ēku sabrukšana un nepiemēroti jaunie būvniecības projekti, kas nerespektē tradicionālo arhitektūru. Papildus ainavas apdraud tradicionālās lauksaimniecības izmaiņas, izzušana. Nosakot ainavu apvidus par vērtību valsts mērogā, mērķis ir nodrošināt ievērojamas un dzīvotspējīgas lauku ainavas un rosināt sabiedrības interesi par ainavu ilgtspējīgu pārvaldību.¹⁹⁸

Ainavu novērtējums balstās ne tikai uz teritoriju īpatnībām un raksturojumu, bet arī uz reģionālo ainavu iedalījumu. Sadalījums tika izveidots 1992. gadā, Somiju sadalīja desmit reģionālajos ainavu apvidos/apgabalos, pamatojoties uz reģionālo dabas un kultūras īpašību atšķirībām. Ainavu apvidi/apgabali tiek izvēlēti tā, lai tie atspoguļotu katra reģiona vissvarīgākās ainavu iezīmes.

¹⁹⁵ Pārvaldības rekomendācijas izcilām Francijas ainavām/ Quelles recommandations pour les gestionnaires de Grands Sites? https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/docs/recommandations_actes_canigo_-_gouvernance.pdf

¹⁹⁶ Ainavu attīstības plāns turpmākiem 10 gadiem (2013-2022)/ 2013-2022 Projet à 10 ans pour le Réseau des Grands Sites de France https://www.grandsitedefrance.com/images/stories/docs/RGSF-projet_a_10_ans.pdf

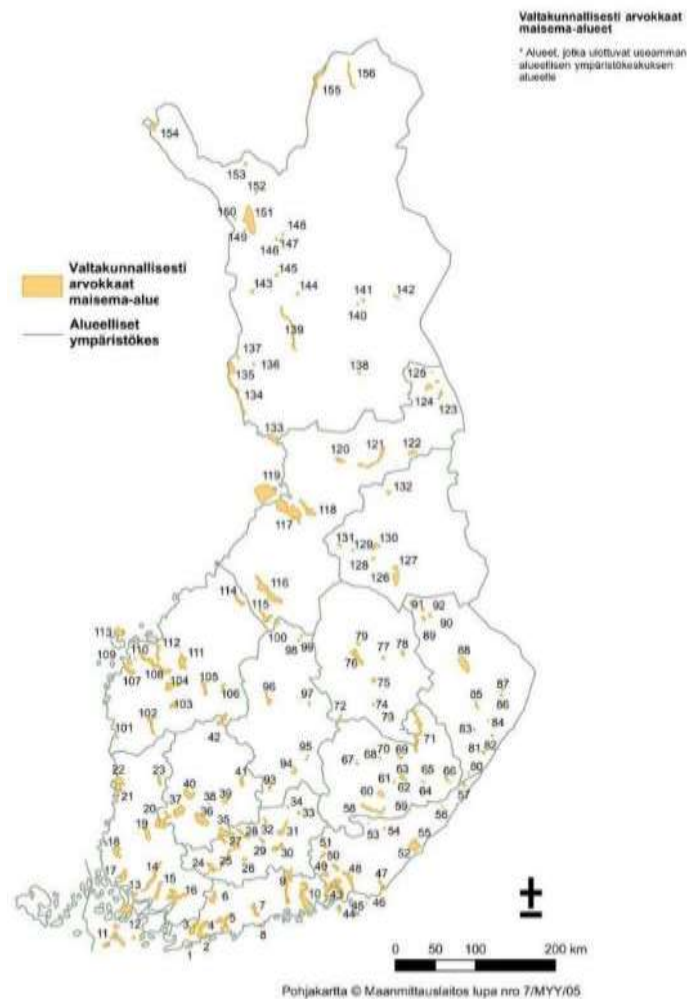
¹⁹⁷ Niina Käyhkö, Olavi Granö and Maunu Häyrynen, « Finnish landscape studies – a mixture of traditions and recent trends in the analysis of nature-human interactions », Belgeo [Online], 2-3 | 2004

¹⁹⁸ Finlands Environmental Administration, skatīts 03.01.2021., www.ymparisto.fi/en-US/Nature/Landscapes

61.att. Somijas unikālās ainavas (*Varsinais-Suomi/Pohjanmaa, Etelä-Pohjanmaa*)¹⁹⁹

Darba grupa, kuru vadīja Somijas ainavu pētnieks Anti Hapanen (*Antti Haapanen*), 1992. un 1993. gadā sagatavoja divus ziņojumus – par vērtīgo ainavu teritoriju vērtību aprakstiem un par ainavu aizsardzību. Darba grupa uzsvēra, ka ainavu aizsardzība realizējama caur ainavu pārvaldību, un šie divi dokumenti ir kopīga ainavu aizsardzības mērķa neatņemama sastāvdaļa.

62.att. Somijas vērtīgo ainavu karte.²⁰⁰

¹⁹⁹ Attēli <https://ym.fi/maisemakuuleminen>

²⁰⁰ Karte https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Arvokkaat_maisemaalueet

Darba grupa apsekoja visas ainavas, ņemot vērā jau iepriekš veiktos pētījumus un apsekojumus. Darba grupa lika īpašu uzmanību uz lauksaimniecības zemju saglabāšanu atklātā tipa ainavās, ka arī vēsturiski tradicionālo un vērtīgo būvju saglabāšanu. Ainavu vērtēšanas kritēriji (ainavu inventarizācija) balstās uz sekojošiem principiem:

- vērtīgās ainavas definē kā ainavu apgabalus, kas ir vizuāli vai citādi skaidri identificējamās vienības ar ievērojamām vērtībām, ieskaitot unikālus dabas veidojumus, kultūrvēsturiski unikālus vai tradicionālus objektus vai kultūrainavas telpiskās struktūras, biotopus vai unikālas dabas parādības, kā arī vizuāli izteiksmīgas ainavas, kam piemīt estētiskā vērtība;
- uzsākot ainavas inventarizāciju, tika apkopota un analizēta informācija par iepriekš veiktajiem pētījumiem, kā arī par potenciālo vērtīgo ainavu kultūrvēsturisko attīstību, kā arī esošām jau definētam dabas un kultūras vērtībām;
- inventarizācija veikta izmantojot vērtēšanas formas jeb matricas, sadalot iekļaujamo informāciju trīs daļās – dabas vērtības, kultūras vērtības un ainaviskās vērtības, katrai no daļām veicot detalizētu inventarizāciju, uzskaitot visus elementus un pazīmes. Papildus ir vērtēti zemes izmantošanas veidi, ražošanas un ekonomiskās intereses, pētniecības un izglītības intereses, rekreācijas un tūrisma intereses;
- inventarizācijas laikā visas pētāmās ainavas tika sadalītas trīs kategorijās – vērtīgās ainavas, vērtīgie ainavu elementi un tradicionālās ainavas, vēlāk apvienojot pirmo un otro grupu. Vērtīgās ainavas definētas kā viengabalainas, maz transformētas ainavas, kas veido harmonisku tēlu un reprezentē reģiona tradīcijas un kultūru. Vairāki ainavu objekti ir jau atpazīstami tūrisma galapunkti un atspoguļoti daiļliteratūrā un mākslā un kopumā zināmi iedzīvotājiem. Savukārt tradicionālās ainavas inventarizācijas laikā sadalītas divās grupās – funkcionālās ainavas un biotopi, skaidri velkot robežu starp ainavās dominējošo dabas vai cilvēka ietekmi. Tradicionālās ainavas ir samērā fragmentētas atšķirībā no vērtīgajām ainavām, nestabilas savā pastāvēšanā un atkarīgas no apsaimniekošanas veida maiņas;
- darba grupa definēja katra ainavas tipa veidus un apakšveidus – ainavu koridori, kas saistīti ar transportēšanu – ostas, kanāli, dzelzceļi un stacijas, ceļi, lauku ceļi utt.; pļavu veidi – palieņu pļavas, sausās pļavas, piekrastes pļavas utt.; kultūrvēsturiskās ainavas – baznīcas, muižas un to ansambļi, alejas, muižu parki un dārzi utt.; arheoloģiskās ainavas – alas, vecas nometnes, pilskalni utt.; tradicionālās saimniekošanas ainavas – briežu ganības, lauksaimniecības zemes, siena šķūņi, zivju dīķi utt.;
- veicot inventarizāciju ir veikta pašvaldību, muzeju, reģionālo administrāciju un citu iesaistīto institūciju aptauja, kuras mērķis bija noskaidrot tradicionālos apsaimniekošanas veidus.²⁰¹

Ainavu apraksti sadalīti pa ainavas reģioniem/apvidiem. Katrai ainavai veidoti apraksti, sniedzot informāciju par:

- vispārējiem datiem - teritorijas atrašanās vieta, reģionam/apvidum piederīgās ainavas, platība;
- ainavas vērtīgie skati – to apraksts un telpiskās struktūras veidotāji;
- dabas pamatnes apraksts un raksturīgās iezīmes – ūdenstece un ūdenstilpnes, reljefs, ģeoloģiskā uzbūve, īpašie ainavu veidojumi, veģetācijas raksturīgās iezīmes un īpatnības. Svarīga arī dabas elementu savstarpējā saistība, piemēram, nogāžu dabiskā veģetācija vai palieņu pļavu veģetācija utt.;

²⁰¹ Somijas ainavu aizsardzības vadlīnijas/ Maisemanhoito: maisema-aluetyöryhmän mietintö | <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/29082>

- kultūrainavas raksturojums – tradicionālās saimniekošanas apraksti, vēsturiskās atziņas, reģiona vai lokālas ainavas nozīmīgie objekti vai notikumi, kas saistīti ar ainavu transformāciju, vēsturiskās būves vai to daļas, apdzīvoto vietu attīstības īpatnības un raksturīgās iezīmes;
- topogrāfiskā karte – attēlotas apdzīvotās vietas, ceļu struktūra, dabas pamatne.²⁰²

Ainavu pārvaldības sistēma paredz vairāku interešu grupu iesaisti – ne tikai teritorijas īpašnieku, administratīvo institūciju, bet arī sabiedrības iesaisti, kur ne mazāka loma ir izglītības pasākumiem un informācijas pieejamībai. Izprotot, ka ainavas pārvaldība prasa finansiālus ieguldījumus, Somijas valdība novirza līdzekļus, kas paredzēti kā subsīdijas pārprodukcijai. 1995. gadā ir sagatavots valdības lēmums par aizsargājamo ainavu apgabalu aizsardzību un pārvaldību, savā starpā vienojoties vairākām ministrijām, meža un lauku attīstības un atbalsta institūcijām, pētniecības institūcijām un pašvaldību asociācijai.^{203;204}

Ainavu aizsardzības vadlīnijās ir iekļauta sekojoša informācija:

- lauku kultūrainavu vispārīgs raksturojums – tās jēdziens, lauku kultūrainavas veidošanās process, ainavu apgabalu izdalīšanas kritēriji, kā arī to apraksti;
- ainavu reģioni – to dibināšanas mērķi, kritēriji, definīcijas, pārklājums ar citām aizsargājamām teritorijām, ainavu reģionu reprezentatīvās ainavas, ainavu revitalizācijas izmaksu aprēķini;
- nacionālas nozīmes ainavas – vispārīga informācija, to sadalījums pa ainavu reģioniem;
- ainavu pārvaldības kritēriji – apsaimniekošanas mērķi un nepieciešamības pamatojums, vērtīgo ainavu apsaimniekošana, tradicionālās ainavas un to kopšana, analīze par tradicionālās ainavas apsaimniekošanu, izmaksu aprēķini;
- ainavu attīstības problemātika un attīstības potenciāls – lauksaimniecības un lauku attīstības politika vides aizsardzības kontekstā, dabas aizsardzība un apsaimniekošana, būvniecības normatīvo aktu bāze kā ainavu veidošanas rīks, citi projekti un aktivitātes, kas ietekmē ainavu izmaiņas, drupu un arheoloģiski vērtīgo atradņu labiekārtošana un apsaimniekošana;
- ainavu pārvaldības organizācija jeb sistēma – mērķi, saistītie tiesību akti, ainavu atbalsta shēmas, atsevišķu kultūru (piemēram, kukurūzas) audzēšanas veicināšana, atbildības sadalījums starp administratīvajām iestādēm, ainavu apsaimniekošanas izmaksas, ainavu pārvaldības analīze, konsultācijas un informācijas aprīte;
- administratīvais ietvars – vispārēja attīstība, labiekārtošana un apsaimniekošana, administratīvās atbildības sadale utt.

Paralēli Somijā ir izvirzītas 27 Nacionālas nozīmes simboliskās ainavas. Atlase bija daļa no Somijas 75 gadu neatkarības svinībām 1992. gadā. Nacionālajām ainavām nav noteiktas robežas, kas nozīmē, ka tām nav īpašas, juridiskas vai citas funkcijas zemes izmantošanas plānošanā, tomēr šīm ainavām ir svarīga nozīme gan nacionālās identitātes saglabāšanā, gan tūrismā.³⁷

Somijā aizsargājamo ainavu izveidošanas kārtību, statusu un aizsardzības noteikumus nosaka Dabas aizsardzības likuma 5. pants. Ainavu aizsardzības zonas Somijā var izveidot, lai saglabātu un

²⁰² Somijas vērtīgie ainavas apvidi/ Arvokkaat maisema-alueet Maisema-aluetyöryhmän mietintö Osa 2
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/29087>

²⁰³ Finlands Enviromental Administration. Sk. 03.01.2021., <https://www.ymparisto.fi/en-US/Nature/Landscapes>

²⁰⁴ Somijas ainavu aizsardzības vadlīnijas / Maisemanhoito: maisema-aluetyöryhmän mietintö,
<https://helda.helsinki.fi/handle/10138/29082>

apsaimniekotu dabas vai kultūras ainavu ar izcilu skaistumu, vēsturisku vai citu īpašu vērtību. Ainavu aizsardzības rīkojumu var atcelt vai piešķirt atkāpes, ja ainaviskā vērtība ir ievērojami samazinājusies vai ja tās aizsardzība neļauj īstenot valsts nozīmes projektu, kas rada lielu sabiedrības interesi. Vides ministrija ir atbildīga par vispārēju dabas un ainavu saglabāšanas uzraudzību. Ekonomikas, transporta un vides attīstības centrs veicina un uzrauga dabas un ainavu saglabāšanu savas jurisdikcijas ietvaros. Noteikumus, kas nepieciešami aizsargājamo ainavu raksturīgo iezīmju saglabāšanai, var ierakstīt lēmumā par teritorijas izveidošanu, bet būtiska ir arī īpašnieku interešu līdzsvarošana. Atsevišķos gadījumos Ekonomikas, transporta un vides attīstības centrs var piešķirt atkāpes no aizliegumiem, kas ir spēkā attiecīgajā ainavu aizsardzības apgabalā, sagatavojot attiecīgus Dabas aizsardzības likuma grozījumus.

Papildus ir korigētas arī atbildīgo institūciju tiesības - Vides ministrija lemj par valstiski nozīmīgas ainavas teritorijas izveidošanu un tās saglabāšanas mērķi. Par citu ainavu teritoriju pēc reģionu priekšlikuma lemj Ekonomikas, transporta un vides attīstības centrs.^{205;206}

63.att. Somijas Nacionālās nozīmes simboliskās ainavas.²⁰⁷

Somijā starptautisko ainavu dienu katru gadu atzīmē 20. oktobrī. Ainavu dienas svinēšana sākās pēc Eiropas Padomes iniciatīvas. Ainavu dienas galvenais mērķis ir izcelt ainavu nozīmi kā kultūras mantojuma, identitātes, labklājības un mūsu dzīves vides kvalitātes neatņemamu sastāvdaļu. Starptautiskā ainavu diena pirmo reizi tika atzīmēta 2017. gadā. Tajā laikā Vides ministrija aicināja pašvaldības un NVO apsvērt, kā šo dienu varētu svinēt nākamajos gados. Eiropas Padomes mērķis ir

²⁰⁵ Somijas dabas aizsardzības likuma grozījumi <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2009/20091587>

²⁰⁶ Finland Nature Conservation Act <https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/1996/en19961096.pdf>

²⁰⁷ Karte <https://www.ymparisto.fi/fi-FI/Luonto/Maisemat/Kansallismaisemat>

organizēt Starptautiskās ainavu dienas svinēšanu 20. oktobrī kā ikgadēju tradīciju. Starptautisko ainavu dienu atzīmē visas Eiropas Ainavu konvencijas puses. Ikgadējo svinību ietvaros tiek organizētas “ainavu pastaigas”, notiek ainavu fotogrāfiju konkurss, kur attēlotas Somijas lauku ainavas.²⁰⁸

4. Ainavu pārvaldība

4.1. Starptautiskie attīstības plānošanas dokumenti un iesaistītās institūcijas

Laika gaitā izstrādāti, pieņemti un aprobēti dažādi **starptautiski nozīmīgi normatīvie dokumenti**, kas tieši vai netieši regulē ainavu jomu, būtiskākie no tiem ir:

Eiropas Ainavu konvencija (2000)

Konvencijas **mērķis** ir veicināt ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu, kā arī organizēt sadarbību par ainavu jautājumiem Eiropā.

Eiropas Ainavu konvencija ir veidota kā jauns politiskais instruments, lai veicinātu institucionālo un pētniecisko sadarbību dažādu jautājumu, kas saistīti ar ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu, risināšanu. Konvencijā ietvertie pasākumi attiecas uz visa veida ainavām - dabiskām, lauku, urbānām un piepilsētu teritorijām, sauszemes un jūras teritorijām, iekšējiem ūdeņiem, kā arī uz ainavām, kuras var uzskatīt par izcilām, ikdienišķām vai degradētām.

Pieņemot likumu “Par Eiropas ainavu konvenciju”, Saeima 2007. gada 29. martā ratificēja Eiropas Ainavu konvenciju, apņēmoties izstrādāt un īstenot valsts ainavu politiku. Šobrīd Latvijas Ainavu politika ir noteikta Latvijas ainavu politikas pamatnostādnēs 2013.-2019. gadam (MK rīkojums Nr.361, 07.08.2013.).

Saistošie normatīvi:

Eiropas Ministru komitejas rekomendācijas²⁰⁹ attiecībā uz Eiropas ainavu konvenciju

- Rekomendācija CM/Rec(2008)3, vadlīnijas Eiropas Ainavu konvencijas ieviešanai, rekomendācijas dokuments satur virkni teorētisku, metodoloģisku un praktisku vadlīniju Eiropas ainavu konvencijas īstenošanai.
- Rekomendācija CM/Rec(2017)7, par Eiropas ainavu konvencijas ieguldījumu cilvēktiesību un demokrātijas īstenošanā, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību.
- Rekomendācija CM/Rec(2018)9, kas palīdz īstenot Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvenciju: valsts līdzekļu izveidošana ainavai.
- Rekomendācija CM/Rec(2019)7, lai īstenotu Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvenciju - Ainavu integrācija lauksaimniecības un mežsaimniecības, enerģētikas un demogrāfiskās pārejas politikā attiecībā uz lauku teritorijām.
- Rekomendācija CM/Rec(2019)8, lai īstenotu Eiropas Padomes Eiropas ainavu konvenciju - Ainava un demokrātija: sabiedrības līdzdalība.

Parlamentārās asamblejas rekomendācijas

- Rekomendācija Nr. R1835(2008) par ilgtspējīgu attīstību un tūrismu: ceļā uz kvalitātes izaugsmi.

Lozannas deklarācija²¹⁰ (pieņemta 2020.gada 20.oktobrī), kas vērsta uz ainavu integrāciju valstu reģionālajā un pilsētplānošanas politikā un kultūras, vides, lauksaimniecības, sociālajā un ekonomiskajā politikā, kā arī jebkurā citā politikā ar iespējamu tiešu vai netiešu ietekmi uz ainavu.

²⁰⁸ Finnish Environment Institute https://www.ymparisto.fi/en-US/Nature/Landscapes/International_Landscape_Day

²⁰⁹ <https://www.coe.int/en/web/landscape/reference-text>

²¹⁰ <https://rm.coe.int/landscape-convention-of-the-council-of-europe-lausanne-declaration-lan/1680a00bae>

ANO Pasaules Vides un attīstības komisijas ziņojums "Mūsu kopējā nākotne" (Bruntlandes komisijas ziņojums, 1987)

Pirmo reizi tik augstā līmenī tika atzīts, ka, lai risinātu pasaules vides problēmas, visām valstīm jāstrādā kopā. Bruntlandes komisijas ziņojumā aprakstītas 6 galvenās problēmas, kurām nepieciešams globāls risinājums:

- Cilvēku populācijas straujais pieaugums;
- Cilvēku nodrošinājums ar pārtiku;
- Bioloģiskās daudzveidības samazināšanās;
- Enerģētikas ražošana un tās radītās problēmas (resursu noplicināšana un piesārņojums);
- Rūpniecība (resursu noplicināšanu un piesārņojums);
- Pilsētu vide (cilvēku labklājība, cilvēku tiesības dzīvot tīrā vidē)

Saistošie normatīvi:

- Riodežaneiro Deklarācija par Vidi un Attīstību (1992).
- Visa veida mežu apsaimniekošana, aizsardzības un ilgtspējīgas attīstības principi (1992).
- Konvencija par klimatiskām izmaiņām (1992).
- Konvencija par bioloģisko daudzveidību (1992).
- Rīcības plāns „Agenda 21” (1992).
- Deklarācija par ilgtspējīgu attīstību (2002).

ES Vides rīcības programmas

Kopš 1970. gadu vidus ES vides politikas rīcības virzieni ir paredzēti rīcības programmās, kas nosaka vairāku gadu laikā sasniedzamos prioritāros mērķus. ES vienojas par vides rīcības programmām (VRP), lai sniegtu stratēģiskas norādes un nodrošinātu paredzamu un koordinētu rīcību attiecībā uz Eiropas vides un klimata politiku.

Visaptveroši jautājumi, tādi kā gaisa piesārņojums, atkritumu rašanās novēršana, otrreizējā pārstrāde, jūras vide, augsne, pesticīdi, resursu izmantošana un pilsētvide, tiek risināti ar atsevišķu stratēģiju palīdzību.

Sešu iepriekšējo rīcības programmu laikā un pēc 30 standartu noteikšanas gadiem ES ir izveidojusi vispārēju vides aizsardzības sistēmu. Tajā iekļautie jautājumi ierindojas, sākot ar troksni līdz atkritumiem, no ķīmiskām vielām līdz automašīnu izplūdes gāzēm, no ūdens tīrības peldvietās līdz ES tīklam, kas paredzēts vides katastrofu novēršanai, piemēram, tādām kā naftas noplūde vai mežu ugunsgrēki. 7. vides rīcības programma līdz 2020. gadam – "Labklājīga dzīve ar pieejamajiem planētas resursiem" stājās spēkā 2014. gadā. Tajā izklāstīts redzējums līdz 2050. gadam un skaidri aprakstīta integrēta vides politika, kas sekmē ilgtspējīgu izaugsmi, veselību un cilvēka labklājību. Ar šo vides rīcības programmu (VRP) ES ir vienojusies pastiprināt tās centienus aizsargāt mūsu dabas kapitālu, veicināt resursu izmantošanas ziņā efektīvu izaugsmi un inovācijas ar zemu oglekļa dioksīda emisiju līmeni un aizsargāt iedzīvotāju veselību un labklājību, vienlaikus ņemot vērā, ka Zemes resursi ir ierobežoti. Tā pilnībā atbilst ANO ilgtspējīgas attīstības mērķu būtībai.

Viseiropas bioloģiskās un ainavu daudzveidības stratēģija²¹¹ (1995)

Viseiropas bioloģiskās un ainavu daudzveidības stratēģija ir dokuments, kas nosaka politiku Eiropas valstu bioloģiskās un ainavu daudzveidības aizsardzībā. Tajā tika ietverts stratēģiskais plāns 1996. – 2016. gadam, kas ainavu aizsardzībā paredzēja:

²¹¹ <https://www.cbd.int/doc/nbsap/rbsap/pebls-rbsap.pdf>

- apkopot visaptverošu informāciju par Eiropas bioloģisko un ainavas daudzveidību;
- izstrādāt vadlīnijas politikām, programmām un likumdošanai savstarpēji atbalstošai biodaudzveidības, kultūras mantojuma un ģeoloģisko pieminekļu aizsardzībai;
- sagatavot praktisku dokumentu zemes īpašnieku iesaistīšanai tradicionāli vērtīgo/apsaimniekoto vēsturisko un kultūras nozīmīgo ainavu biodaudzveidības apziņas veicināšanā;
- izstrādāt rīcības plānu ģeoloģisko īpatnību saglabāšanai ainavā, izmantojot vadlīnijas un demonstrācijas projektus un to aizsardzībā aktīvi iesaistot un konsultējot zemes īpašniekus, enerģētikas, rūpniecības un ūdens pārvaldes nozares;
- pētīt attiecības starp tradicionālo ainavu un reģionālo ekonomiku;
- nodrošināt, lai privatizācijas procesā tiktu ievēroti dabas un kultūrvēsturiskās ainavas aizsardzības apsvērumi.

Saistošie normatīvi:

Padomes Direktīva 92/43/EEK (21.05.1992.) par dabisko dzīvotņu, savvaļas faunas un floras aizsardzību.

Zaļās infrastruktūras stratēģija (2013)

Galvenie zaļās infrastruktūras stratēģijas mērķi ir:

- veicināt zaļās infrastruktūras koncepciju un tās integrēšanu galvenajās politikas jomās – klimata pārmaiņas, lauksaimniecība, mežsaimniecība, enerģija, ūdens resursi u.c.;
- uzlabot zināšanu bāzi par zaļo infrastruktūru un datu pieejamību;
- izveidot adekvātu zaļās infrastruktūras projektu finansēšanas mehānismu, ietverot jauna finanšu fonda izveidi tieši zaļās infrastruktūras projektu atbalstam, kā arī integrējot izmaksas Kohēzijas fonda finansējumā.

Zaļā infrastruktūra ir jau izmēģināts instruments, kas balstās uz dabas pakalpojumiem, lai nodrošinātu ekoloģiskus, ekonomiskus un sociālus ieguvumus. Piemēram:

- Biofiltri lietus ūdeņu noteces regulēšanai – tā vietā, lai būvētu no plūdiem aizsargājošus infrastruktūras objektus (piem., dambjus), zaļās infrastruktūras risinājums būtu pieļaut dabisku mitrāju veidošanos, kas absorbē ūdeni stipra lietus gadījumos.
- Buferjoslas.
- Uztvērējaugu stādījumi piesārņojuma un barības vielu piesaistei.
- Zaļie jumti gaisa kvalitātes uzlabošanai.

Burra harta (*Burra Charter*)²¹² (2013)

Burra harta tika pieņemta Austrālijā 1979. gadā ar mērķi palīdzēt novērtēt kultūras nozīmi mantojuma vērtības, kas atrodas kādā vietā. “Vietas” jēdziens, kas saista dabas mantojumu un kultūras vērtības, definēts Burras hartā.

Burras harta tiek periodiski atjaunināta, lai atspoguļotu izpratni par kultūras mantojuma apsaimniekošanas teoriju un praksi. Pašreizējā Burras hartas redakcija tika pieņemta 2013. gadā. Šī koncepcija ļāva saglabāt plašu ainavu ar kultūras nozīmi.

²¹² <https://australia.icomos.org/wp-content/uploads/The-Burra-Charter-2013-Adopted-31.10.2013.pdf>

Tā nosaka **17 ilgtspējīgas attīstības mērķus** (IAM) un 169 apakšmērķus, kas sasniedzami, lai pasaulē mazinātos nabadzība un pasaules attīstība būtu ilgtspējīga.

1. mērķis. Visur izskaust nabadzību visās tās izpausmēs
2. mērķis. Izskaust badu, panākt pārtikas nodrošinājumu un uzlabotu uzturu, veicināt ilgtspējīgu lauksaimniecību
3. mērķis. Nodrošināt veselīgu dzīvi un sekmēt labklājību jebkura vecuma cilvēkiem
4. mērķis. Nodrošināt iekļaujošu un kvalitatīvu izglītību un veicināt mūžizglītības iespējas
5. mērķis. Panākt dzimumu līdztiesību un nodrošināt pilnvērtīgas iespējas visām sievietēm un meitenēm
6. mērķis. Nodrošināt ūdens un sanitārijas pieejamību visiem un ilgtspējīgu pārvaldību
7. mērķis. Nodrošināt visiem piekļuvi uzticamai, ilgtspējīgai un mūsdienīgai enerģijai par pieejamu cenu
8. mērķis. Veicināt noturīgu, iekļaujošu un ilgtspējīgu ekonomikas izaugsmi, pilnīgu un produktīvu nodarbinātību, kā arī cilvēka cienīgu darbu visiem
9. mērķis. Veidot noturīgu infrastruktūru, veicināt iekļaujošu un ilgtspējīgu industrializāciju un sekmēt inovācijas
10. mērķis. Samazināt nevienlīdzību starp valstīm un valstu iekšienē
11. mērķis. Padarīt pilsētas un apdzīvotas vietas iekļaujošas, drošas, pielāgoties spējīgas un ilgtspējīgas
12. mērķis. Nodrošināt ilgtspējīgus patēriņa paradumus un ražošanas modeļus
13. mērķis. Veikt steidzamus pasākumus, lai cīnītos pret klimata pārmaiņām un to ietekmi
14. mērķis. Saglabāt un ilgtspējīgi izmantot okeānus, jūras un to resursus, lai nodrošinātu ilgtspējīgu attīstību
15. mērķis. Aizsargāt, atjaunot un veicināt sauszemes ekosistēmu ilgtspējīgu izmantošanu, ilgtspējīgi apsaimniekot mežus, apkarot pārtuksnešošanas un novērst zemes degradāciju, veicināt tās atjaunošanu un apstādināt bioloģiskās daudzveidības izzušanu
16. mērķis. Veicināt miermīlīgu un iekļaujošu sabiedrību ilgtspējīgai attīstībai, nodrošināt taisnīgas tiesas pieejamību visiem un izveidot efektīvas, atbildīgas un iekļaujošas institūcijas visos līmeņos
17. mērķis. Stiprināt globālās partnerības īstenošanas līdzekļus un atjaunot globālo partnerību ilgtspējīgai attīstībai

IAM tiek līdzsvaroti trīs dimensijās: ekonomika, sociālie aspekti un vide.

IAM ir aktuāli visām valstīm un sasniedzami tikai kopīgiem spēkiem, vienlaikus daļa no IAM lielā mērā saskan arī ar valstu nacionāla līmeņa izaicinājumiem un mērķiem. Ņemot vērā, ka IAM aptverto tēmu loks ir salīdzinoši plašs, valstis izvēlas tām aktuālākos mērķus, uz ko tās koncentrēsies līdz 2030. gadam, atbilstoši prioritāri sasniedzamajiem mērķiem nacionālā līmenī, tā pielāgojot IAM savām vajadzībām un iekļaujot valsts attīstības plānošanā konkrētajai valstij un sabiedrībai aktuālos IAM. Valstis ar augstākiem attīstības rādītājiem, īstenojot attīstības sadarbību, palīdz sasniegt globālos, visai pasaulei un nākamajām paaudzēm aktuālos mērķus, piem., nabadzības mazināšana, izglītības iespēju un veselības aprūpes pieejamība.

²¹³ https://www.pkc.gov.lv/sites/default/files/inline-files/Dienaskartiba%202030_0.pdf

Eiropas zaļais kurss (*European Green Deal*) (2019)

Kopumā Eiropas zaļais kurss ir ar mērķi padarīt Eiropas Savienības ekonomiku ilgtspējīgu. Zaļā kursa ietvaros sagatavotais rīcības plāns savukārt ietver divus mērķus:

- veicināt resursu efektīvu izmantošanu, pārejot uz tīru aprites ekonomiku,
- atjaunot bioloģisko daudzveidību un samazināt piesārņojumu.

Zaļā kursa rīcībpolitikas jomas ir: bioloģiskā daudzveidība, no lauka līdz galdam, ilgtspējīga lauksaimniecība, tīra enerģija, ilgtspējīga rūpniecība, būvniecība un renovācija, ilgtspējīga mobilitāte, piesārņojuma likvidēšana, klimatrīcība.

Eiropas zaļais kurss vairāk vērsts uz jaunām ainavām un tās elementiem, kā arī dabas ainavu aizsardzību. Eiropas zaļā kursa kontekstā būtiskas ir enerģijas ainavas un ilgtspējīgas lauksaimniecības ainavas.

Saistošie normatīvi:

- Parīzes nolīgums (klimata pārmaiņu jomā) (2015).
- Eiropas industriālā stratēģija (10.03.2020.)
- Stratēģija "No lauka līdz galdam" (20.05.2020.).
- ES Biodaudzveidības stratēģija 2030. gadam (20.05.2020.).
- ES energosistēmas integrācijas un ūdeņraža stratēģija (08.07.2020.).
- Eiropas Klimata pakts (09.12.2020.).
- Jaunā Eiropas iniciatīva "Bauhaus" (18.01.2021.).

UNESCO Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*), Parīze (1972)

Konvencija nosaka, ka katra šīs Konvencijas dalībvalsts atzīst, ka tās pienākums ir nodrošināt tās teritorijā esošā kultūras un dabas mantojuma identificēšanu, aizsardzību, saglabāšanu, prezentēšanu un nodošanu nākamajām paaudzēm.

Nozīmīgs konvencijas kontekstā ir arī dabas mantojums:

- dabas pieminekļi, kas radušies no fizikāliem vai bioloģiskiem veidojumiem vai šādu veidojumu grupām, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no estētikas vai zinātnes viedokļa;
- ģeoloģiski vai fiziogēogrāfiski veidojumi un stingri noteiktas zonas, kas ir kādas apdraudētas dzīvnieku vai augu sugas dzīves vieta, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no zinātnes vai saglabāšanas viedokļa;
- ievērojamas dabas vietas, vai ierobežotas dabas teritorijas, kam ir īpašas nozīmes universāla vērtība no zinātnes, saglabāšanas vai dabas skaistuma viedokļa.

Konvencija Eiropas arhitektūras mantojuma aizsardzībai (*Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*), Granāda (1985)

Konvencijas galvenais mērķis ir nostiprināt un veicināt Eiropas mantojuma saglabāšanas un attīstības politiku. Tas arī apstiprina nepieciešamību pēc Eiropas solidaritātes mantojuma saglabāšanā un ir paredzēts, lai veicinātu praktisku sadarbību starp Pusēm. Šis dokuments iezīmēja divdesmit gadus ilgo Eiropas sadarbību arhitektūras mantojuma jomā un jaunu sākumu, jo šī bija pirmā reize, kad starptautiskajā līgumā bija iekļauti integrētas saglabāšanas principi.

Uzsvērts, ka arhitektūras mantojums ir Eiropas kultūras mantojuma bagātības un daudzveidības neaizvietojamais izteiksmes veids, tas ietver sevī nenovērtējamu mūsu pagātnes liecības un ir visu eiropiešu kopējais mantojums.

Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai (*framework convention of the council of Europe on the value of cultural heritage for society*), Faro konvencija

Konvencijā uzsvērtas kultūras mantojuma īpašības un to izmantošanas būtiskumu arī ainavas daudzveidības politikā.

Konvencijas mērķis ir vērst esošos Eiropas Padomes instrumentus uz specifiskākiem kultūras mantojuma aspektiem. Konvencija neattiecas uz juridisko un administratīvo mantojuma aizsardzību mehānismiem, kas jau noteikti iepriekšējās Granādas un Valetas konvencijās, kas vērstas uz arheoloģisko un arhitektūras mantojumu, bet tā vietā koncentrējas uz ētiku mantojuma izmantošanas un attīstības principiem globalizācijas skartajā Eiropā.

Konvencija uzsver sasaistes būtiskumu ar tādiem citiem Eiropas Padomes dokumentiem kā Eiropas Kultūras konvenciju (1954), Eiropas Arhitektūras mantojuma aizsardzības konvenciju (1985), Eiropas Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības konvenciju (1992, labota) un Eiropas Ainavu konvenciju (2000).

Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību (*Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*)

Konvencija iestājas par vērtībām un kopīgām lietām visai cilvēcei – par kultūru, par dabas bagātības un daudzveidības saglabāšanu, par savstarpēju saprašanos un ilgtspējīgu attīstību. Mantojums ir avots, caur kuru stiprināt identitāti un veidot piederības sajūtu. Taču vienlaikus tā ir arī atbildība, jo arvien pieaug vajadzība pēc kvalitatīvas mantojuma pārvaldības sistēmas veidošanas dalībvalstīs – pēc tādas pārvaldības, kas izceļ vietējo kopienu lomu un vajadzības, respektē tradīcijas un nemateriālo kultūras mantojumu un pievēršas mantojumam visā tā daudzveidībā.

Eiropas telpiskās attīstības perspektīva (*European Spatial Development Perspective*)

Eiropas telpiskās attīstības perspektīvas (ETAP) dokumentā plaši tiek runāts par radošu kultūrainavu apsaimniekošanu. Dabas un kultūras mantojumu ES apdraud ekonomiskās un sociālās modernizācijas procesi. Eiropas kultūras ainavas, pilsētas un ciemi, kā arī dažādi dabas un vēstures pieminekļi ir daļa no Eiropas mantojuma. Ainavas daudzveidības veicināšanai vajadzētu būt nozīmīgam uzdevumam mūsdienu arhitektūrā, pilsētu un ainavu plānošanā visos ES reģionos.

ETAP kā galvenos Eiropas telpas veidošanai izvirza šādus telpiskās attīstības uzdevumus:

- ekonomiskā un sociālā kohēzija;
- dabas resursu un kultūras mantojuma saglabāšana;
- līdzsvarotāka Eiropas teritorijas konkurētspēja.

Iespējamās politiskās rīcības:

- aizsargāt un radoši attīstīt kultūrainavas, kurām ir īpaša vēsturiskā, estētiskā un ekoloģiskā nozīme;
- palielināt kultūrainavu vērtību, izstrādājot integrētās telpiskās attīstības stratēģijas;
- uzlabot koordināciju starp attīstības pasākumiem, kuriem ir ietekme uz ainavu;
- atjaunot ainavas, kuras ir cietušas no cilvēku iejaukšanās, ietverot rekultivācijas pasākumus.

Aktīvākās **starptautiskas institūcijas**, kuru darbība tiešā un netiešā veidā ietekmē ainavu jomu:

Eiropas Reģionālās plānošanas ministru konference (*Council of Europe Conference of Ministers Responsible for Spatial/Regional Planning CEMAT*)

CEMAT konference apvieno Eiropas Padomes 47 valstu pārstāvjus, un tās mērķis ir veicināt cilvēktiesību un demokrātijas teritoriālo dimensiju Eiropas kontinenta ilgtspējīgai telpiskai attīstībai. CEMAT ietvaros izstrādāti vairāki nozīmīgi dokumenti, kas iekļauj ieteikumus dažādās jomās, kas saistīti ar ainavu:

- 1973 Eiropas reģionālās plānošanas politikas mērķi
- 1976 Urbanizācija un reģionālā plānošana
- 1978 Eiropas lauku teritoriju plānošana
- 1980 Reģionālās plānošanas sasniegumi un perspektīvas Eiropā
- 1983 Attīstības un telpiskās plānošanas perspektīvas jūras reģionos
- 1985 Lēmumu pieņemšanas procesa attīstība reģionālajā telpiskajā plānošanā
- 1988 Racionāla zemes izmantošana: mūsu attīstības ierobežojošais faktors
- 1991 Instrumenti zemes racionālas izmantošanas sasniegšanai
- 1994 Stratēģija ilgtspējīgai reģionālajai un telpiskajai attīstībai Eiropā pēc 2000. gada
- 1997 Ilgtspējīga reģionālā un teritoriālā plānošana Eiropā un ūdens resursu aizsardzība
- 2000 Eiropas teritoriālās plānošanas un ilgtspējīgas attīstības stratēģija
- 2003 Stratēģiju un vīziju ieviešana ilgtspējīgai telpiskai attīstībai Eiropas kontinentā
- 2006 Eiropas kontinenta ilgtspējīgas telpiskās attīstības tīkli: tilti pār Eiropu
- 2010 Nākotnes izaicinājums: Eiropas kontinenta ilgtspējīga telpiskā attīstība mainīgajā pasaulē
- 2014 Teritoriālā demokrātija: sabiedrības līdzdalības loma ilgtspējīgas teritoriālās attīstības procesā Eiropas kontinentā
- 2017 Funkcionālās zonas - Vietējā potenciāla izmantošana teritoriālās attīstības politikā visā Eiropas kontinentā

Izstrādāti arī vairāki saistoši dokumenti ainavu jomā, piemēram, Eiropas Lauku mantojuma novērošanas ceļvedis (*European Rural Heritage Observation Guide*), īstenojot principus, lai veicinātu ilgtspējību lauku teritoriju plānošanā, kurā apvienota ekonomiskā izaugsme un mantojuma aizsardzība, kas raksturīgi gan dabas, gan kultūras ainavām.

Eiropas teritoriālās attīstības un kohēzijas novērošanas tīkls (*ESPON*)

ESPON – Eiropas teritoriālās attīstības un kohēzijas novērošanas tīkls izveidots 2002.gadā, lai atbalstītu politikas un Eiropas zinātniskās sabiedrības veidošanu teritoriālās attīstības un telpiskās plānošanas jomā. Tā galvenais mērķis ir nodrošināt salīdzināmu informāciju un pierādījumus, veikt teritoriālās attīstības analīzi un scenāriju izstrādi kā arī atklāt reģionu teritoriālo kapitālu un potenciālu visas Eiropas konkurētspējas stiprināšanai, teritoriālajai sadarbībai un ilgtspējīgai un līdzsvarotai attīstībai.

ESPON ir lietišķo pētījumu programma, kuras mērķis ir sniegt atbalstu teritoriālās attīstības politikas virzienu izstrādei Eiropā. Šajā nolūkā programmas ietvaros tiek iegūts plašs sistemātisku datu klāsts par teritoriālajām tendencēm saistībā ar dažādiem ekonomiskiem, sociāliem un vides aspektiem, lai noteiktu reģionu, pilsētu un plašāku teritoriju iespējas un ekonomiskās problēmas, ar ko tās saskaras.

Pasaules dabas aizsardzības savienība (*The International Union for Conservation of Nature – IUCN*)

IUCN aizsargāto teritoriju pārvaldības kategoriju sistēma ir starptautiska standarta sistēma nacionālai vai zemāka līmeņa dalījuma lietošanai. Vērtībām, kuras aizsargā IUCN iedalītās aizsargājamās teritorijas, var būt vietēja, reģionāla, nacionāla vai starptautiska nozīme.

IUCN ir definējusi sešas aizsargājamo teritoriju kategorijas, kur viena no tām ir aizsargājamās ainavas/skati (V kategorija). Tās ir aizsargājamās teritorijas, kur cilvēku un dabas mijiedarbība laika gaitā ir radījusi atšķirīga rakstura teritoriju ar nozīmīgu ekoloģisko, bioloģisko, kultūras un ainavisko vērtību: un kur šīs mijiedarbības integritātes saglabāšana ir būtiska, lai aizsargātu un uzturētu teritoriju un ar to saistīto dabu saglabāšanas un citas vērtības²¹⁴.

Piemēram Nīderlandes Nacionālo ainavu definēšanā tieši IUCN ir bijis kā būtisks pamats.²¹⁵

Vīzija un stratēģijas apkārt Baltijas jūrai (*VASAB*)

VASAB Ilgtermiņa perspektīva Baltijas jūras reģiona teritoriālajai attīstībai, tika apstiprināta 2010. gadā Viļņā.

Svarīgākie izpētes virzieni:

- Pilsētu tīklojums (arī demogrāfija, migrācija, inovācijas, metropoles), pilsētu-lauku attiecības
- Sasniedzamība un transnacionālas attīstības zonas
- Transporta, enerģijas, IT pieejamība
- Jūra. Integrēta piekrastes zonas pārvaldība un jūras telpiskā plānošana
- Horizontālie jautājumi: klimata pārmaiņas, reģiona identitāte un sadarbība u.c.

Baltijas jūras vides aizsardzības komisija (*HELCOM*)

1974. gadā pirmo reizi jebkuri piesārņojuma avoti ap visu jūru tika pakļauti vienotai konvencijai, kuru parakstīja toreizējās septiņas Baltijas jūras piekrastes valstis. Ņemot vērā politiskās pārmaiņas, kā arī starptautisko vides un jūras tiesību aktu attīstību, visas valstis, kas robežojas ar Baltijas jūru, un Eiropas Kopiena 1992. gadā parakstīja jaunu konvenciju.

Konvencija aptver visu Baltijas jūras teritoriju, ieskaitot iekšējos ūdeņus, kā arī pašu jūras ūdeni un jūras gultni. Pasākumi tiek veikti arī visā Baltijas jūras sateces baseinā, lai samazinātu sauszemes piesārņojumu.

Konvencijas pārvaldes institūcija ir Helsinku komisija - Baltijas jūras vides aizsardzības komisija - pazīstama arī kā HELCOM.

4.2. Ainavu plānošanas pieredze Eiropā

Tālāk apskatīti ainavu plānošanas noteikumi un rīki Vācijā, Francijā, Nīderlandē, Apvienotajā Karalistē, Šveicē un Beļģijā (Valonijas reģionā), jo šo valstu telpiskā un ainavu politika ir augstu novērtēta Eiropā. Turpmākā analīzē izmantoti Katalonijas "Ainavu Observatorijas" un Andoras Vides ministrijas projekta sagatavotie materiāli.²¹⁶

²¹⁴<https://www.iucn.org/theme/protected-areas/about/protected-areas-categories/category-v-protected-landscapesescape>

²¹⁵ Janssen, J. (2009). Sustainable development and protected landscapes: the case of The Netherlands. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 16(1), 37–47. <https://doi.org/10.1080/13504500902757981>

²¹⁶ Davoudi, S., & Brooks, E. (2019). *Landscape quality: A rapid review of the evidence* (Issue September). www.gov.uk/government/publications

4.2.1. Vācijas pieredze

Ainavu plānošanas sistēmas hierarhija

Vācija un Šveice bija pirmās Eiropas valstis, kas savos tiesību aktos iekļāva ainavu pārvaldību. 1976. gadā Vācija apstiprināja Federālo dabas aizsardzības likumu (*Bundesnaturschutzgesetz, BNatSchG*), kurā iekļāva ainavu plānošanas (*Landschaftsplanung*) jomu.

Vācijas likumdošanā pieeja ainavas jēdzienam galvenokārt balstās uz tās ekoloģisko dimensiju. Vācijā par ainavu politiku atbild Federālā dabas aizsardzības aģentūra (Bundesamt für Naturschutz). Kaut arī Federālā dabas aizsardzības likuma galvenais mērķis ir dabas aizsardzība, atjaunošana un attīstība, ainavas attīstība, kurā ietilpst arī kultūrvēstures sastāvdaļa, ir viens no ekosistēmu aizsardzības un uzlabošanas mērķiem. Likums arī rosina īpašus pasākumus izglītošanai, apmācībai, ainavu apsaimniekošanai, aizsardzībai un plānošanai. Tas veicina sociālo un ekonomisko attīstību, kas ir ciešā saistībā ar līdzsvarotu teritoriju izmantošanu un ainavu kvalitātes uzlabošanu.

Jāatzīmē, ka Vācijas teritorijā ainavu plānošanu nosaka šādi principi: visiem cilvēkiem ir jāsauglabā un jāaizsargā kultūrvēsturiskais mantojums un ainavas produktīvās/ekonomiskās vērtības.

Vācijā federālajām zemēm jārikojas atbilstoši federālā likuma mērķiem un jāizstrādā likumi par dabas un ainavas aizsardzību (*Landesnaturschutzgesetz*), kas pielāgoti lokālo teritoriju attīstības vajadzībām. Federālais likums ir saistošs lokālo teritoriju (*Länder*) izstrādātajiem likumiem. Tādā veidā ainavu politika tiek īstenota decentralizētā sistēmā, kas aptver visu valsts teritoriju, ar ļoti skaidru hierarhiju trīs plānošanas līmeņos: 1. federālā zeme (*Land*), 2. administratīvais reģions, 3. pašvaldība (*Gemeinde*). Pašvaldību mērogs tiek uzskatīts par visnoteiktāko jomu, kurā politika jāpiemēro, jo pašvaldību kompetencē ir regulēt tādus aspektus kā mājojumu būvniecība, ražotņu izveide, kā arī ainavu aizsardzība.

Galvenie ainavu plānošanas rīki dažādos līmeņos ir šādi:

- **Ainavu programmas** (*Landschaftsprogramm*). Šie ir stratēģiskie ainavu plānošanas rīki federālā zemju (*Länder* līmenī). Ainavu programmas nosaka mērķus un pamatnosacījumus ainavas aizsardzībai, pārvaldībai un plānošanai katrā zemē. Dažās zemēs (*Länder*) ainavu programmām ir arī specifiskas funkcijas, piemēram, augu un savvaļas dzīvnieku aizsardzība un apsaimniekošana. Ainavu programmas mērķi ir integrēti katras federālās zemes plānošanas dokumentos (*Landesplanung*).
- **Ainavu pamatplāni** (*Landschaftsrahmen - plan*). Tie ir reģionālā līmeņa dokumenti, kas satur informāciju par ainavas stāvokli, kā arī par tās aizsardzības, pārvaldības un attīstības mērķiem. To sagatavošanas procesā nozīmīga ir sabiedrības iesaiste. Šie plāni ir integrēti reģionu plānošanā līmenī (*Regionalplanung*).
- **Ainavu plāni** (*Landschaftsplan*). Tie ir pašvaldības līmeņa rīki, kas precizē ainavu pamatplāna (*Landschaftsrahmen- plan*) pasākumus un tos īsteno saskaņā ar federālā dabas aizsardzības likuma 16. pantu. Ainavu plāni piedāvā ainavas izmantošanas iespējas, nosaka pilsētu attīstības robežas un formulē ainavas mērķus. Iedzīvotāju līdzdalība ir svarīga šo plānu sagatavošanas procesā. Tie var ietekmēt teritoriju funkcionālā zonējuma plānus (*Bauleitpläne*).

Paralēli jau pieminētajiem ainavu plānošanas rīkiem ir vēl viens, kas paredzēts apdzīvotu vietu plānošanai. Tas ir labiekārtojuma plāns, kas attiecināms pilsētas parkiem un dārziem vietējā mērogā

(*Grünordnungsplan*). Šajā rīkā ir uzskaitīts ainavas plānošanas saturs konkrētai pašvaldības teritorijai, galvenokārt pievēršoties publisko zaļo zonu apsaimniekošanas uzdevumiem. Labiekārtojuma plānu var sagatavot arī kā ainavas plāna (*Landschaftsplan*) daļu. Dažās federālajās zemēs labiekārtojuma plāns (*Grünordnungsplan*) tiek aizstāts ar ainavu plāniem.

Vācijas ainavas plānošanas sistēmu papildina ainavu apsaimniekošanas plāni (*Landespflegerischer Begleitplan*). Šie plāni norāda kompensācijas pasākumus, kas jāveic, lai mazinātu dažādu būvniecības projektu, jo īpaši infrastruktūras, ietekmi uz ainavu. Šie papildus plāni ir daļa no juridiski saistošiem dokumentiem, kas nepieciešami būvniecības projektu apstiprināšanai.

Ainavu plānošanas rīku piemēri

Ainavas plāns (*Landschaftsplan*)

Mērogs: Reģionālais un pašvaldības

Atsauces / pamatojuma dokuments

- Federālais dabas aizsardzības likums (*Bundesnaturschutzgesetz - BNatSchG*)
- Valsts dabas aizsardzības likums (*Landesnaturschutzgesetz – LnatSchG*)

Kopsavilkums: Ainavu plāni ir vietējā mēroga ainavu plānošanas rīki, kuri ietekmē daudz un dažādus dabas un ainavas aizsardzības, saglabāšanas, atjaunošanas un attīstības aspektus (ainavu vienības, aizsargājamās iezīmes, atjaunošanu, rehabilitāciju un uzlabošanu, ainavas tēlu, utt.) un kuri ir integrēti vietējā plānošanā, izmantojot pilsētu teritoriju funkcionālā zonējuma plānus (*Bauleitplan*). Ainavu plānos ir noteiktas pilsētvides attīstības robežas un formulēti attiecīgās teritorijas ainavas mērķi.

Galvenie aspekti

- Ainavu plānu izstrāde ir brīvprātīga iniciatīva. Tiklīdz kā šie plāni ir sastādīti un apstiprināti, tie kļūst par saistošiem.
- Ainavu plāni ir iekļauti pilsētu teritoriju funkcionālā zonējuma plānos (*Bauleitpläne*), kuri ir pašvaldību pilsētplānošanas rīki 10 – 15 gadu laika posmam uz kuriem tiem ir tieša ietekme.
- Svarīga ir ledzīvotāju līdzdalība šo plānu sagatavošanā, it īpaši mērķu un pasākumu noteikšanas posmā.
- Vietējās varas iestādes tos izmanto, lai piešķirtu prioritāti ainavu saglabāšanas, uzlabošanas un pārvaldības darbībām.
- Tie garantē dabisko ekosistēmu integritāti un uzlabo iespējas to izmantošanai rekreācijas, kā arī tūrisma attīstības nolūkos, pateicoties ainavai.
- Pārejas kartes izstrāde, kas ainavas plāna inventarizāciju, pasākumus un mērķus nostāda vienā līmenī ar pilsētplānošanas simboliku un pārstāvības standartiem, atvieglo plāna īstenošanu.
- Vācijas federālā valdība pārvalda un subsidē hierarhiālu ainavu plānošanas sistēmas īstenošanu tā, lai starp plāniem būtu garantēta koordinācija, lielāka saskaņotība un vienotība.

Piemēri:

- *Stadt Norderstedt Landschaftsplan* -Norderstedas pilsētas ainavas plāns²¹⁷

²¹⁷ <https://www.norderstedt.de/Wirtschaft-und-Entwicklung/Stadtplanung-und-Bauen/Bebauungspl%C3%A4ne-und-sonstige-Satzungen/index.php?La=1&object=tx,1917.6038.1&kat=&quo=2&sub=0>

- *Nachbarschaftsverband Karlsruhe Landschaftsplan* -Karlsrūes apkaimes ainavu plāns²¹⁸
- *Stadt Fulda Landschaftsplan* - Fuldādas pilsētas ainavas plāns²¹⁹

Ainavu plānošanas rīku integrācija teritoriju plānošanā

Federālie likumi (*BNatSchG*) paredz, ka iepriekšminēto galveno aizsardzības, apsaimniekošanas un ainavu plānošanas rīku (citiem vārdiem sakot, ainavu programmu, ainavu pamatplānu un ainavu plānu) mērķiem, prasībām un pasākumiem ar teritoriālo ietekmi ir jābūt integrētiem attiecīgajā teritorijas plānojumā, piešķirot ainavu plāniem saistošu raksturu. Tāpēc šī integrētā pieeja ir iekļauta federālo zemju likumos. Šis aspekts ir iekļauts arī federālajā būvniecības kodeksā (*Baugesetzbuch, BauGB*).

Ainavu plānošanu teritoriju plānojumos var integrēt divos veidos:

- **Primārā integrācija** (*Primärintegration*). Dažādos ainavu plānošanas rīkus sagatavo kā daļu no teritorijas plānojuma (piemērus var atrast Reinzemē - Pfalcā, Bavārijā un Hesēnē).
- **Sekundārā integrācija** (*Sekundärintegration*). Izvērtējot (*Abwägung*) augstākas nozīmes ainavu plānošanas dokumentu saturu, tos daļēji vai pilnīgi integrē attiecīgajā teritoriju plānojumā (piemērus var atrast Bādenē -Virtembergā, Šlēsvīgā - Holšteinā un Zārlandē).

Ainavu plāni (*Landschaftsplan*), kas sagatavoti pašvaldības līmenī, ir ārkārtīgi noderīgi, jo tie ir pamats, uz kuriem balstoties, vietējās pašvaldības var pieņemt lēmumus par projektiem, kas ietekmē ainavu, jo īpaši attiecībā uz neapbūvētām teritorijām, vai arī saskaroties ar jauniem atsevišķu nozaru plāniem.

7.tabula. Saistība starp ainavu plānošanu un teritorijas plānošanu Vācijā

Plānošanas zona	Ainavu plānošana	Teritorijas plānošana	Administrēšana	Mērogs
Land Federālā zeme	Ainavu programma (<i>Landschaftsprogramm</i>)	Federālās zemes attīstības plānošana (<i>Landesplanung</i>)	Federālo zemju (Land) teritoriālās organizācijas administrācija	1:500,000 līdz 1:200,000
Administratīvais reģions	Ainavu pamatplāns (<i>Landschaftsrahmenplan</i>)	Administratīvā reģiona plānojums (<i>Regionalplanung</i>)	Reģionālā pārvalde	1:100,000 līdz 1:25,000
Pašvaldība	Ainavu plāns (<i>Landschaftsplan</i>)	Pašvaldības teritorijas plānojums (<i>Bauleitpläne</i>)	Pašvaldību pārvalde	1:10,000 līdz 1:5,000
Pašvaldības daļa	Pilsētas parki un dārzi (<i>Grünordnungsplan</i>)	Atsevišķu pašvaldības teritoriju tematiskie plānojumi, lokālplānojumi	Pašvaldību pārvalde	1:2,500 līdz 1:1,000

4.2.2. Francijas pieredze

Veids, kā Francijā plāno un apsaimnieko ainavu, nepārprotami ir saistīts ar senajām franču tradīcijām parku un dārzu veidošanā. Pirms stājās spēkā Eiropas ainavu konvencija (2006. gada jūlijā) Francijā galvenais ar ainavu saistītais likums bija 1993. gada 8.janvāra likums 93. – 24. par Ainavu aizsardzību

²¹⁸ https://www.nachbarschaftsverband-karlsruhe.de/b2/lp_2030.de

²¹⁹ <https://www.fulda.de/kultur-freizeit/bauen-wirtschaft/stadtentwicklung-stadtplanung/bebauungsplaene-und-aktuelle-bauleitplanung/landschaftsplan.html>

un valorizāciju (*Loi Paysage*). Likuma apstiprināšana ietvēra izmaiņas pastāvošajā regulējuma pieejā. Iepriekš uzsvars bija uz ainavām tūrismam. Pēc likuma pieņemšanas uzsvars mainījās uz ainavu kopumā. Likums piedāvā virkni pasākumu, kuru mērķis ir labāka ainavas integrācija plānošanas pasākumos un politikā, kā arī tiek ierosināti nodokļu stimuli un regulējoši pasākumi, kas palīdz saglabāt ainavas kvalitāti kopumā.

Likums par Ainavu aizsardzību un valorizāciju (*Loi Paysage*) nosaka sabiedrības iesaisti, lai starp ieinteresētajām pusēm panāktu labāku izpratni par teritoriju izmantošanu un plānošanu. Vietējā mērogā pašvaldībās tiek izmantoti dažādi rīki, piemēram, ainavu plāni. Bez tam 1995. gada 15. marta likums papildina un nostiprina ainavu plānošanas rīkus, lai aizsargātu un novērtētu ainavu. Tas tiek paveikts, palielinot Piekrastes aizsardzības aģentūras (*Conservatoire du Littoral*) kompetences, nostiprinot reģionālo dabas parku hartas un nosakot arhitektūras, pilsētvides un ainavu mantojuma aizsargājamās teritorijas (*zone de protection du patrimoine architecture, urbain et paysager, ZPPAUP*).

Vēl viens ainavu plānošana rīks, kas būtu jāpiemin, ir ainavu atlants (*Atlas des paysages*), ko katrs Francijas departaments sagatavo reģionālā līmenī. Atlanta mērķis ir būt par pamata un atsaucis dokumentu ainavas jautājumos.

Francijas ekoloģijas, ilgtspējīgas attīstības un enerģētikas ministrija (*Ministère de l'Écologie, du Développement Durable et de l'Énergie*), kas ir atbildīga par vidi, teritoriālo pārvaldību un plānošanu, mājokļiem un dabu, ir arī atbildīga par ainavu politiku. Šī ministrija 2014. gada septembrī izstrādāja dokumentu ar nosaukumu "*Communication relative à la reconquête des paysages et à la place de la nature en ville*", kas ir ceļvedis ainavu plānošanai nākamajiem gadiem.

Ainava pilsētplānošanas rīkos

Lai saprastu ainavas ietekmi uz Francijas plānošanas dokumentiem, ir jāiepazīst daži no pamatprincipiem, ko šajā jomā nosaka tiesiskais regulējums. Tie ir šādi:

- **Ilgtspējīga attīstība.** Vadlīnijās par ilgtspējīgas plānošanas un teritorijas attīstības likumu (*Loi d'orientation pour l'aménagement et le développement permanent du territoire, 1999*) teikts, ka Francijā ir jāsaskaņo ekonomikas progress, sociālā aizsardzība, vides un dabas resursu (un ainavas) kvalitāte.
- **Decentralizācija.** Pašvaldībām un asociācijām ir pašvaldības kompetences,
- reģionam un valstij ir teritoriālās plānošanas kompetences.
- **Teritoriju projekts.** 2000. gada 13. decembra likumā attiecībā uz pilsētu atjaunošanu (*Loi relative à la solidarité et au renouvellement urbains, SRU*) paredzēts, ka teritoriju attīstības dokumenti ir plānošanas un ilgtspējīgas attīstības projekta izpausme (*projet d'aménagement et de ilgstoša développement, PADD*).
- **Sabiedriskā apspriešana,** citiem vārdiem sakot, sabiedrības informēšana, vietējo ieinteresēto personu iesaistīšana un iedzīvotāju līdzdalība, ir iekļauta visu dokumentu sagatavošanas procesos.

Pēdējos gados ainava ir atradusi vietu teritoriju plānošanas noteikumos. Viena no būtiskākajām izmaiņām, ko SRU likums ir ieviesis, ir teritorijas plānošanas un pārvaldības rīku izstrāde ilgtspējīgas attīstības ietvaros. Tā rezultātā ir samazinājusies urbāno teritoriju izplešanās, un tiek veicināta urbāno teritoriju blīvāka izmantošana.

Pilsētplānošanas kodeksa (*Code de l'urbanisme*) L121-1 nodaļā teikts, ka teritoriju plānošanas instrumentiem ar vietēju ietekmi, piemēram, reģiona teritoriālās koherences vadlīnijām (*schéma de cohérence territoriale, SCoT*), un vietējo pašvaldības attīstības plāniem (*plan local d'urbanisme, PLU*)

un pašvaldību hartām (*cartes communales*) jācenšas panākt līdzsvaru starp pilsētu attīstību un rūpīgu dabas izmantošanu, lai saglabātu lauksaimniecības un mežsaimniecības teritorijas, aizsargātu dabas vidi un ainavas, pilsētvidi un ievērojamu arhitektūru, kā arī saglabātu pilsētvides, arhitektūras un pilsētas vārtu un zaļo zonu ainavas kvalitāti. Šajos rīkos ainava ir noteikta kā teritorijas pamata kvalitāte.

Citi instrumenti, kas tiek izmantoti ainavas iekļaušanai vietējos teritoriju attīstības plānos, ir iepriekš minētie PADD, plānošanas vadlīnijas (*orientation d'aménagement et du programme, OAP*) un piepilsētu lauksaimniecības ainavas aizsardzība (*périmètre de protection et de mise en valeur des espaces agricoles et périurbains naturels, PAEN*). Visiem šiem rīkiem jāatbilst principiem un mērķiem, kas noteikti turpmāk aprakstītajā *Grenelle de l'Environnement* līgumā.

***Grenelle de l'Environnement* līgums**

To, kā ainava tiek iekļauta Francijas plānošanas sistēmā, palīdz saprast *Grenelle de l'Environnement* līgums. Šis likums ir būtiski ietekmējis teritoriju un ainavu plānošanu un apsaimniekošanu. Tas tika sastādīts 2009. gadā, lai valsts politikā iekļautu ilgtspējīgas attīstības mērķus, nosakot valdības saistības trīspadsmit darbības jomās: būvniecība, pilsētplānošana, transports, enerģētika, bioloģiskā daudzveidība, ūdens, lauksaimniecība, pētniecība, riski, veselība un vide, atkritumi, pārvalde, informācija un apmācība. *Grenelle de l'Environnement* līgums tika pārskatīts 2010. gada 12. jūlijā, kad to nosauca par *Grenelle II* līgumu, un no 57 pantiem to pagarināja līdz 248 pantiem.

Pilsētu plānošanai un bioloģiskajai daudzveidībai veltītās nodaļas *Grenelle I un II* līgumos ir tās, kurām ir vislielākā ietekme uz ainavu un vietējo teritoriju. Daži no līguma mērķiem:

- Plānošanas saskaņošana metropoļu mērogā.
- Pilsētplānošanas nodokļu reformu un mākslīgu teritorijas paplašināšanas ierobežojumu izpēti.
- Reklāmas noteikumu pastiprināšana, lai mazinātu ietekmi uz ainavu, it īpaši iebraucot pilsētās.
- Pilsētas plānošanas kodeksa pastiprināšana, lai to vienkāršotu, stiprinātu un palielinātu ainavas aspektu ieviešanu plānošanas rīkos (*SCoT, PLU* utt.).
- Cīņa pret lauksaimniecības un dabas teritoriju samazināšanos, pilsētu paplašināšanās rezultātā.
- Bioloģiskās daudzveidības uzturēšana un veicināšana, nostiprinot nacionālo bioloģiskās daudzveidības stratēģiju.
- Zaļā un zilā tīklojuma (*Trame verte et bleue, TVB*) izveide, kas savieno pilsētas ārējo teritoriju un centru, sadarbojoties vietējās varas iestādēm un dažādām ieinteresētajām pusēm.
- Pētījuma izstrāde, lai noteiktu, kā zaļo un zilo tīklojumu iekļaut pilsētplānošanas dokumentos, infrastruktūras plānos un vietējā nodokļu sistēmā.
- Zaļo zonu veidošanas un atjaunošanas plānu sagatavošana pilsētās, lai saglabātu bioloģisko daudzveidību un pielāgotu pilsētas ainavu klimata izmaiņām.

Viena no Francijas likumdošanas iezīmēm ir tās dinamiskais, aktīvais raksturs, kurā ieinteresētās personas tiek iesaistītas plānošanā jau pašā sākumā. Tas ļauj izmantot novatoriskas metodes sadarbībā ar ieinteresētajām personām konkrētajā teritorijā.

Ainavu plānošanas rīku piemēri

Ainavu Harta/ *Charte Paysagère*

Mērogs: Reģionālais

Atsauces/Pamatojuma dokumenti:

1993. gada 8. janvāra likums 93 – 24 Par ainavu aizsardzību un valorizāciju (Loi Paysage/ Ainavu likums)

Kopsavilkums: Ainavu hartas ir grupa apvienību, kas veicina ainavu plānu īstenošanu un kuras oficiālā veidā nostiprina savu iesaistīšanos, parakstot dokumentu, kurā apkopoti visi mērķi un darbības. Tāpēc kamēr hartas atspoguļo līgumu, saistības, kuras uzņēmušies līgumu parakstītāji, ainavu plāns ir drīzāk rīcības plāns, ceļvedis, uz kura administrācija un ieinteresētās personas balstīsies savā darbībā teritorijā par labu ainavas kvalitātei. Ainavu hartas ir vienošanās rīki starp privātajām un publiskajām ieinteresētajām pusēm, lai noteiktu mērķus un darbības, kas ļauj ainavu novērtēt, aizsargāt un pārvaldīt konkrētā platībā. Tie ir brīvprātīgi rīki, kurus parasti veicina teritoriālo struktūru organizācijas ar nolūku panākt sabiedrības līdzdalību. Ainavu hartas pieņemšana tālāk noved pie dokumenta izveides, kurā ir apkopoti mērķi un pasākumi un, kas nozīmē ka ieinteresētās personas, kuras parakstījušas šo dokumentu, apņemas izpildīt tajā paredzētos nosacījumus.

Galvenie aspekti

- Ainavu harta ir dokuments, kas parāda ieinteresēto pušu vienošanos par labu ainavai, kas ietver apņemšanos uzņemties saistības, darbojoties paredzēto mērķu realizēšanā, pamatojoties uz saskaņotu un parakstītu pasākumu programmu.
- Hartas sagatavošanā jau no pētījuma uzsākšanas tiek realizēti iesaistīšanās jeb līdzdalības procesi.
- Hartas darbība vērsta uz perspektīvās ainavas priekšstatu; citiem vārdiem sakot, tiek izvirzīts jautājums par to, kādu ainavu cilvēki vēlas nākotnē.
- Ainavu harta ir brīvprātīgs rīks, kura īstenošanu bieži veicina pilsoniskā sabiedrība, un tas var kļūt obligāts teritoriālajai un pilsētplānošanai, pārveidojot/transformējot teritorijas, kas ietvertas plānošanas dokumentos (SCoT un / vai PLU).

Piemēri

- *Charte paysagère de l'AOC Costières de Nîmes*²²⁰ - ainavu harta AOC Costières de Nîmes
- *Charte paysagère de la vallée du Salagou et le cirque de Mourèze*²²¹- Salagou ielejas un Mourèze ainavu harta
- *Charte paysagère du Piémont des Corbières* - Pjemontas des Koras alu ainavu harta

Reģionālā dabas parka harta / *Charte du Parc naturel régional*

Mērogs: Reģionālais

Atsauces/ Pamatojuma dokumenti:

- Vides kodeksa panti L 331-1 – L. 333-16 (Code de l'environnement – Vides kodekss)
- Likums par nacionāliem parkiem, nacionāliem jūras parkiem un reģionāliem, nacionāliem parkiem (2006. gada 14. aprīļa likums 2006-436)
- Apkārtraksts par reģionālo dabas parku klasifikāciju un atjaunošanu un šo parku hartu ieviešanu (2012. gada 4. maija apkārtraksts)

²²⁰ <https://www.nimes-metropole.fr/fileadmin/mediatheque/Dossier-commun/Documentations/charte-paysageres-costier-es-de-nimes.pdf>

²²¹ <http://www.occitanie.developpement-durable.gouv.fr/charte-pour-l-architecture-l-urbanisme-et-les-a24455.html>

Kopsavilkums:

Reģionālo dabas parku hartas ir reģionālo dabas parku plānošanas un pārvaldības rīki, kas nosaka mērķus, stratēģijas un pasākumus, kas jāveic parka teritorijā, iesaistot visas tajā ieinteresētās puses.

Galvenie aspekti

- Reģionālie dabas parki ir apdzīvotu lauku teritoriju vadības, apsaimniekošanas institūcija, kuras mērķis ir saglabāt un izcelt vietējo dabas, kultūras vai ainavas mantojumu.
- Reģionālajos dabas parkos papildus apdzīvotām vietām ietilpst atklātas un dabiskas teritorijas un to darbība ir vērsta uz teritoriālo attīstību, kā arī ainavas apsaimniekošanu un kultūrvēsturiskā mantojuma plānošanu.
- Reģionālo dabas parku likumīgais izmantošanas termiņš ir 12 gadi, pēc tam tie var izvēlēties atjaunot klasifikāciju atkarībā no iepriekšējā posmā sasniegto mērķu novērtējuma.
- Reģionālos dabas parkus un netieši arī tiem piemērojamo hartu pārvalda cilvēku komanda, kas organizēta reģionālajā dabas parka birojā.
- Reģionālo dabas parku hartas ir plānošanas rīki, kas piedāvā parku 12 gadu izmantošanas termiņa mērķus un stratēģijas.
- Vietējo ieinteresēto pušu - gan publisko, gan privāto - iesaistīšana ir būtiska, lai sagatavotu un realizētu reģionālā dabas parku hartas, kā arī veiktu pārvaldību.
- Hartās ir iekļauta mērķu un īpašo darbību programma trīs gadu periodam, ietverot arī budžetu un atbildības sadalījumu.
- Reģionālie dabas parki kļūst par sadarbošanās aktivitāšu pamatu, kā arī par vietējās ekonomiskā izaugsmes veicinātāju, pamatojoties uz ainavas kvalitāti.

Piemēri:

- *Charte du Parc naturel régional des Pyrénées Catalanes*²²² - Katalonijas Pireneju reģionālā dabas parka harta
- *Charte du Parc naturel régional du Haut-jura Haut*²²³ - Jura reģionālā dabas parka harta
- *Charte du Parc naturel régional du Perche*²²⁴ - Perčes reģionālā dabas parka harta

Ainavas plāns/ *Plan de Paysage*

Mērogs: Reģionālais

Atsauces / pamatojuma dokumenti

1993. gada 8. janvāra likums 93-94 Par ainavu aizsardzību un valorizāciju (Loi Paysage – Ainavas likums)

Kopsavilkums: Ainavu plāni ir rīki, kas paredzēti ainavu novērtēšanai un tās iekļaušanai nozares plānošanas, zemes izmantošanas un pilsētplānošanas nozares politikā. Tos veicina administrācijas institūcijas ar mērķi izmantot kā ceļvežus, uz kuriem administrācija un ieinteresētās puses var balstīt savu darbību teritorijā, lai veicinātu ainavas kvalitāti. Viņi var atrast diezgan tiešas norādes/skaidrojumu Plānošanas un Ilgtspējīgas Attīstības projekta dokumentos - PADDs, kas savukārt ainavas telpas pārnes uz plānošanas dokumentiem (SCOT / vai PLU).

Galvenie aspekti

²²² <https://www.parc-pyrenees-catalanes.fr/pnr/la-charte>

²²³ http://portail2.reseau-concept.net/Upload/charte_pnr/fichiers/Charterelevedecision4Voc3.pdf

²²⁴ <http://www.parc-naturel-perche.fr/brochure/charte-du-parc-naturel-regional-du-perche-2010-2022>

- Ainavu plāni parasti tiek sastādīti virs pašvaldību mēroga teritorijām, kuras bieži norobežo ainavas dēļ (ainavas vienības vai teritorijas ar ainavas nozīmi), nevis pēc administratīvām robežām.
- Ainavu plāni ir brīvprātīgi rīki, kurus uzskata par ainavu politikas instrumentu un par rīku sadarbībai starp pašvaldībām, lai garantētu saskaņotību attiecībā uz ainavu.
- Ainavu plānos paredzētajiem mērķiem un darbībām var būt diezgan tiešas norādes un skaidrojumi Plānošanas un Ilgtspējīgas Attīstības projekta dokumentos (PADDs), kas savukārt ainavas telpas pārnes uz plānošanas dokumentiem (SCOT / vai PLU plāniem).
- Ainavu plāna sagatavošanas procesā ir svarīga sabiedrības līdzdalība.

Piemēri *Plan de paysage de la Vallée de la Thève Amont, Plan de paysage du Grand Nancy, Plan de paysage Pays Vienne et Moulière*

Piepilsētu lauksaimniecības teritoriju aizsardzības perimetrs / PaEn

Mērogs: Pašvaldības un reģionālais

Atsauces /Pamatojuma dokumenti

- 2005. gada 23. februāra Likums par lauku teritoriju attīstību (*Loi du 23 février 2005 relative au développement territoires ruraux*).
- Pilsētplānošanas kodekss (*Code de l'Urbanisme*)

Kopsavilkums: PAEN (dabas un piepilsētu lauksaimniecības teritoriju aizsardzības un uzlabošanas perimetrs) ir rīks, kas, piedaloties reģionālajām un vietējām administrācijām un teritorijā ieinteresētajām pusēm, norobežo galvenokārt lauksaimniecības piepilsētas teritoriju un ierosina tajā darbības, lai garantētu tās uzturēšanu un piešķirtu ainavas vērtību, izvairoties no banalitātes.

Galvenie aspekti

- PAEN nodrošina vērtīgu dabas un lauksaimniecības ainavu aizsardzību un uzturēšanu, jo īpaši to atrašanās vietas tuvumā lielām pilsētu teritorijām.
- PAEN veicina to lauksaimniecisko zonu produktivitātes saglabāšanu, kuras tas aizsargā.
- PAEN tiek īstenots, pateicoties iesaistīto pušu (Lauksaimniecības kameras, Reģionālā dabas parka, ja tāds ir, un Nacionālajās mežu pārvaldes) vienprātībai, ar plašu sabiedrības aktīvu līdzdalību, iesaistoties dažādos posmos.
- Vietējos pilsētu attīstības plānos jāiekļauj apstiprināti PAEN, kas garantē to saskaņotību.
- Tie var radīt zaļas atklātas telpas vietas iedzīvotāju priekam.

Piemēri

- *PAEN Canohès*²²⁵
- *PAEN Loire*²²⁶
- *PAEN Bouche-du-Rhône*

Zaļais un zilais tīklojums/ Trame Verte et bleue, tVb

Mērogs: Pašvaldības un reģionālais

Atsauces (Pamatojuma) dokumenti

Grenelles Vides Līgums I un II

Kopsavilkums: Zaļais un zilais tīklojums (*Trame Verte et Bleue*) ir zaļās infrastruktūras tīkls, kuram ir ekoloģiska un ainaviska interese par teritoriju, kas ļauj pareizi funkcionēt ekosistēmām valsts

²²⁵ <https://www.canohes.fr/environnement>

²²⁶ https://www.loire.fr/jcms/lw_1331992

mērogā un uzturēt ainavas vietējā mērogā. Tīkls ir atspoguļotu visos vietējo un reģionu mēroga pilsētplānošanas rīkos.

Galvenie aspekti

- Tas izriet no valsts iniciatīvas, taču tam ir ainavas priekšrocības vietējā mērogā, jo tas ir integrēts dažādos diagnozes posmos un vietējo pilsētu attīstības plānu (PLUs) un citu vietējās plānošanas rīku priekšlikumos.
- Tas ir sastādīts ar sabiedrības līdzdalību, sākot no lauksaimniekiem līdz mežu īpašniekiem, uzņēmumiem un citiem iedzīvotājiem.
- Tas ne tikai koncentrējas uz dabas teritorijām un ekoloģisko savienojamību, bet arī ņem vērā lauksaimniecības teritorijas, piepilsētu telpas un kokus, kā arī pilsētas zaļās zonas.
- Vietējā mērogā sasniegtais detalizācijas līmenis var būt ļoti augsts, īpaši attiecībā uz kartēšanu, kas var sasniegt mērogu 1: 2000

Piemēri

- *Trame verte et bleue de Vendôme*²²⁷ – Zaļais un zilais Vendôme tīkls
- *Trame verte et bleue de Brouckerque* – Zaļais un zilais Brouckerque tīkls
- *Trame verte et bleue de Nice* – Nicas zaļais un zilais tīkls

4.2.3. Nīderlandes pieredze

Nīderlande ratificēja Eiropas ainavu konvenciju 2004.gadā. Nīderlandē ainavu kvalitātes vispārējie principi tiek integrēti teritoriālajās stratēģijās un plānošanā valsts, reģionālā un pašvaldību mērogā. Pateicoties to unikālajam telpiskajam kontekstam, stratēģijas zemes izmantošanas jautājumos ir ļoti progresīvas, jo tās balstās uz pārliecību, ka ir iespējama praktiski jebkura teritorijas transformācija. Šajā kontekstā Nīderlandē ainavu pārvaldībā un plānošanā piešķir mazāku nozīmi ainavas saglabāšanai un vairāk koncentrējas uz jaunu ainavu veidošanu un dizainu.

Nīderlandes politika ainavas jautājumos ir balstīta uz ainavu aizsardzības kustību no 20. gs. sākuma. Ainavu aizsardzības biedrības ir bijušas un joprojām ir galvenās ainavas politikas izstrādē gan reģionālā, gan vietējā līmenī. Privātā dabas mantojuma aizsardzības biedrība (*Vereniging Natuurmonumenten*), kas ir dibināta 1905. gadā, bija pirmā iestāde, kas ieguva zemes īpašumu ar mērķi to saglabāt. Pašlaik biedrībā ir 700 000 biedru, un tās pārziņā ir 100 000 hektāri. Savukārt *Landschapsbeheer Nederland* koordinē un organizē divpadsmit asociācijas, pa vienai katrai provincei, lai aizsargātu Nīderlandes ainavas. Šīs organizācijas organizē lielāko daļu ainavu aizsardzības projektu un instrumentu visos līmeņos. Asociācijas tiek finansētas no valsts projektiem, taču tās arī saņem ievērojamu ieguldījumu no Nacionālās pasta loterijas (*Nationale Postcode Loterij*) ieņēmumiem. Parasti NVO ir trīs darbības jomas: dabas aizsardzība un rezervātu apsaimniekošana, ainavu apsaimniekošana un iedzīvotāju informēšana, kā arī ietekme uz jaunu telpisko attīstību.

Ceļā uz ainavas kvalitāti

Nīderlandes valdība vēsturiski ir bijusi atbildīga par ainavas kvalitātes garantēšanu un dabas mantojuma saglabāšanu nacionālā mērogā, un tā ir rīkojusies, izstrādājot vispārīgus principus vai galvenās stratēģiskās vadlīnijas. 1977. gadā Nīderlandes valdība ieviesa ainavu attīstības perspektīvu (*Visie Landchapsbouw*). Tā ietvēra nepieciešamību izstrādāt ainavu plānus gan reģionālā, gan vietējā līmenī. 1992. gadā tika apstiprināts Ainavu politikas plāns (*Nota Landschap*), kas lika pamatus

²²⁷ <https://www.pilote41.fr/environnement-et-urbanisme/trame-verte-et-bleue/trame-verte-et-bleue-du-pays-vendomois>

pašreizējai Nīderlandes politikai ainavu jautājumos. Galvenie principi šajā plānā bija ainavu aizsardzība, atjaunošanas un kvalitatīvas, estētiskās un ilgtspējīgas ainavas attīstība, uzsverot arī ainavas identitāti.

1999.gadā pēc Izglītības, kultūras un zinātnes ministrijas, Mājokļu, pilsētplānošanas un vides ministrijas un Transporta, sabiedrisko darbu un ūdenssaimniecības ministrijas iniciatīvas tika sagatavots Belvedere memorands (*Nota Belvedere*), kura centrālā ass bija ainavas kultūras dimensija. Tā galvenais mērķis ir saglabāt, attīstīt un atjaunot vēsturisko un kultūras identitāti kā noteicošo faktoru turpmākajai teritorijas plānošanai. Saskaņā ar Belvederes memorandu pilsētu un lauku vides vēsturiskā un sociālā identitāte ir jāuzskata par attīstības sākumpunktu un par iedvesmas avotu plānošanai. Šis memorands stājās spēkā 2010. gadā.

Turpinājumā Belvederes memorandam un, atbildot uz sabiedrības prasībām, 2008. gada beigās tika izstrādāta Ainavu programma (*Agenda Landschap*). Šajā dokumentā tika izklāstīta valdības ainavu stratēģija līdz 2020. gadam, lai ainavu kā nozīmīgu faktoru iekļautu citu nozaru politikās, iesaistot arī ieinteresētās puses.

Nīderlandē liela nozīme, definējot ainavu stratēģijas valsts līmenī, ir bijusi sociālajai kustībai. 2005. gadā Eiropas ainavu konvencijas ietvaros vairāk nekā 40 ieinteresētās puses, tostarp nevalstiskās organizācijas un dažādas asociācijas, parakstīja Ainavu manifestu (*Landschaps Manifest*). Manifesta mērķis bija veicināt parakstītāju institūciju aktivitātes, ievērojot šādus pamatprincipus:

- Ainava pieder visiem un ir paredzēta ikvienam.
- Piekļuvei ainavai jābūt vieglai, un vizuāli estētiskajam faktoram jābūt nozīmīgam ainavas attīstības aspektam.
- Jaunām plānošanas aktivitātēm jānodrošina ainavas kvalitāte.
- Ainavā jāintegrē ekoloģiskie, ekonomiskie, sociālie un kultūras aspekti.
- Ainava neietilpst administratīvajās robežās.

Valsts izdalīja 20 nacionālas nozīmes ainavas (*nationale landschappen*) to unikālās dabas, kultūras un vēsturisko vērtību kombinācijas dēļ. Šajās teritorijās aizsardzība pastāv līdzās lauksaimniecības un dabas teritoriju attīstībai, un tiek piedāvātas vairākas iespējas, lai iedzīvotāji varētu baudīt ainavas, vienlaikus tām ir, pievēršot īpašu uzmanību. Iedzīvotāju līdzdalība šo teritoriju apsaimniekošanā un saglabāšanā ir būtiska, jo mežu un lauksaimniecības teritoriju īpašnieki u.c. ir iesaistīti ainavu uzturēšanā un kopšanā.

Reģionālo un vietējo administrāciju loma

Ainavas politikas maiņu rezultātā pēdējos gados, kompetenci ainavu jomā ir pārņēmuši 12 reģioni. Tādējādi kopš 2012. gada valsts (*Rijk*) ir atteikusies no lomas, kas tai bija ainavas jautājumos, un dažas funkcijas ir nodevusi reģioniem (provincēm) un pašvaldībām (*gemeenten*). Reģioni un pašvaldības strādā, lai uzturētu un uzlabotu savu teritoriju kvalitāti, un dara to saskaņā ar Nīderlandes valdības izstrādāto Kvalitatīvās ainavas veidošanas stratēģiju (*Landschap Ontwikkelen met Kwaliteit, LOK*), kurai pamatā ir sekojošas kvalitātes:

- Dabiskā kvalitāte: zemes, ūdens, reljefa, fiziskās ģeogrāfijas, faunas un floras īpašības.
- Kultūras kvalitāte: īpašības, kas saistītas ar kultūrvēsturisko mantojumu, kultūras atjaunošanu un arhitektūru.
- Kvalitāte lietotājiem: pieejamība (rekreācijai), teritorijas daudzveidīga izmantošana.
- Uztveres kvalitāte: telpiskā daudzveidība, informatīvā vērtība, kontrasts ar pilsētas teritoriju, ainavas raksturs, miers un klusums, tumsa.

Kvalitatīvas ainavas veidošanas stratēģija ir ceļvedis, kas palīdz reģioniem un pašvaldībām teritorijas attīstībā iekļaut ainavu kvalitātes jautājumus. Saskaņā ar LOK jauniem projektiem tiek dota atļauja, ja vien tie uzlabo vai vismaz nepasliktina ainavas kvalitāti. LOK tiek piemērots funkcionālā zonējuma plāniem (*Bestemmingsplan*), reģionālajiem plāniem (*Streekplans*), regulējošiem plāniem vietējā līmenī, kas nosaka izbūvēto elementu estētisko kvalitāti (*Welstandsnota un Welstandsbeleid*), kā arī ainavu attīstības plāniem (*Landschapsontwikkelingsplan, LOP*).

Būvatļauju, kā arī reformu un pakalpojumu atļauju (*verlenen bouwvergunning un verlenen aanlegvergunning*) piešķiršana ir atkarīga no atbilstības *Welstandnota* kritērijiem gan projekta fāzē, gan izstrādē. Šo regulu var papildināt un/vai ietekmēt cits rīks: ainavu kvalitātes plāni (*Beeldkwaliteitplan, BKP*). BKP ir plāni, kas, balstoties uz kvalitātes mērķiem, nosaka arī to, kā konstruktīvajiem elementiem jāatbilst videi, un tas ietekmē arī būvatļauju izsniegšanu. Reģionālā līmenī ir daudz ainavu plānu, kas īpaši saistīti ar ainavu kvalitāti un stimulē pašvaldības izstrādāt konkrētākas vadlīnijas vietējā līmenī. Šie plāni ir brīvprātīgi un katrs reģions tos izstrādā pēc savas metodoloģijas un ieskatiem.

Kopš 2012. gada janvāra ar valsts apstiprinātu likumu par zemes plānošanu (*Besluit ruimtelijke ordening, BRO*), pašvaldībām ir pienākums, izstrādājot savus plānus, ņemt vērā ainavas kultūrvēsturiskās vērtības. Šis lēmums ir 2009. gada Pieminēkļu aizsardzības likuma atjaunināšanas rezultāts (*Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg, MoMo*).

Ainavu plānošanas rīku piemēri

Ainavu attīstības plāns / *Landschapsontwikkelingsplan, LoP*

Mērogs: Pašvaldības un reģionālais

Atsauces / Pamatojuma dokumenti

- Lēmums par ainavas attīstību (*Besluit ontwikkeling van landschap-pen, BOL*), spēkā līdz 2007. gadam
- Ainavu kvalitātes ceļvedis
- Ainavu programma (*Agenda Landschap*)

Kopsavilkums: Ainavu attīstības plāni (*Landschapsontwikkelingsplan, LOP*) ir brīvprātīgi plāni, kuru mērķis ir ainavas uzlabošanas pasākumu veikšana vietējā līmenī. Šos plānus uzskata par rīkiem, kas piedāvā atbalstu vietējām un reģionālām iniciatīvām, kas veicina Nīderlandes ainavas īpašā rakstura un daudzveidības saglabāšanu. Ainavu attīstības plāni ļauj noteikt attiecīgā teritorijā veicamās darbības, raugoties no ainavas viedokļa.

Galvenie aspekti

- Ainavu attīstības plānu īstenošana pašvaldībām ir brīvprātīga; tomēr to skaits ir strauji audzis, pateicoties valdības atbalstam un fondu vai nodibinājumu iekļaušanās praksei ainavas uzturēšanai.
- Sabiedrības līdzdalība ir būtiska ainavu attīstības plānu sastādīšanā, un šis ir absolūti neaizstājams nosacījums finansējuma saņemšanai.
- Veiktie pasākumi ainavas attīstības un uzturēšanas kontekstā ir visaptveroši.
- Pastāv cieša saikne starp ainavu attīstības plāniem (AAP) un vietējo pilsētvides attīstības plānošanu divos līmeņos: AAP var sastādīt pirms zonējumu plānu (*Bestemmingsplan*) sastādīšanas vai atjaunināšanas, un tāpēc, uzliekot tiem nosacījumus, vai arī tie var veidot daļu no zonējumu plāna, kas nozīmē, ka tas var darboties detalizētāk.
- AAP noteiktajām darbībām ir augsts precizitātes un detalizācijas līmenis, kas parādīts arī kartēs, kā rezultātā ainavu plānošana ir precīza un detalizēta.

- AAP izpilde tiek nodrošināta, pieņemot darbā ainavu koordinatorus (*Landschapscoördinator*), kas ir atbildīgi par visu plānu un noteikumu, kas ietekmē ainavas kvalitāti, atbilstības pārraudzību un īstenošanu attiecīgajā pašvaldībā (vai pašvaldībās), un viņi uzrauga, lai tiktu veidota sasaiste starp AAP noteiktajiem mēriem un pasākumiem un plāniem pakārtoto programmu mērķiem.
- AAP tiek finansēti, izmantojot apgrozāmos (operējošā kapitāla) fondus, (līdzekļi, kuri nāk no kompensācijas darbībām), nodokļus (neatkarīgi no tā, vai tie ir vai nav saistīti ar ainavu), ziedojumus un brīvprātīgas iemaksas vai, cita starpā, arī aizbildniecības līgumus.

Piemēri:

- *Landschapsontwikkelingsplan Kromme Rijngebied* / Ainavu attīstības plāns Kromme Rijngebied
- *Landschapsontwikkelingsplan Groene Driehoek* / Zaļā trīsstūra ainavu attīstības plāns
- *Landschapsontwikkelingsplan Midden Delfland* /Ainavu attīstības plāns Midden Delfland

Ainavu kvalitātes plāns /Beeldkwaliteitplan, bKP

Mērogs: Pašvaldības un reģionālais

Atsauces/Pamatojuma dokumenti:

- Teritorijas plānošanas likums TPL (*Wet op de Ruimtelijke Ordening, WRO*)
- Ainavu kvalitātes ceļvedis (*Handreiking kwaliteit landschap*)

Kopsavilkums: Ainavu kvalitātes plāni AKP (BKP) tiek sastādīti pēc valsts pārvaldes, privāto ieinteresēto personu vai sociālo organizāciju iniciatīvas. Tie satur ieteikumu un vadlīniju kopumu, lai aizsargātu un uzlabotu ainavas estētisko kvalitāti noteiktā apgabalā. Tie nodrošina ēku vai konstrukciju telpiskās saskaņotības saglabāšanu vidē, vienlaikus uzlabojot vizuālo uztveri. AKP papildina *Welstandsnota* dokumentu, kas saistīts ar estētiku un labklājību un precizē ainavas attīstības plānus (AAP/LOP).

Galvenie aspekti:

- Kopumā tie ir brīvprātīgi plāni, bet tie ietekmē būvatļauju piešķiršanu un jaunu pilsētu attīstības definīciju.
- Tie galvenokārt tiek izstrādāti lauku apvidos, pirmkārt jau ar domu šajos apvidos sākt jaunu attīstību.
- Galvenais mērķis ir saglabāt un/vai uzlabot ainavas kvalitāti, īpaši attiecību jomā un saistībā ar izbūvēto elementu saplūšanu ar ainavas dabiskajām iezīmēm.
- Tie papildina kvalitātes principu plānu un kvalitātes regulēšanu (*Welstandsnota* un *Welstandsbeleid*) un konkrētā ainavu attīstības plānos (AAP/LOP) noteiktos pasākumus.
- Tie nosaka pasākumus, kas jāņem vērā ļoti detalizētā, grafiskā veidā.
- Tie ir integrēti vietējos zonējuma plānos (*Bestemmings plan* - noslēguma plāns) vai arī tos papildina.

Piemēri:

- *Beeldkwaliteitplan Kromme Rijngebied* - Kromme Rijngebied ainavas kvalitātes plāns
- *Beeldkwaliteitplan Sluis-Aardenburg* - Sluis-Aardenburg ainavu kvalitātes plāns
- *Beeldkwaliteitplan gemeente Haaren* - Haaren pašvaldības ainavu kvalitātes plāns

Estētiskās kvalitātes regulējums un plāna principu sistēma / Welstandsbeleid en Welstandsnota

Mērogs: Pašvaldības un reģionālais

Kopsavilkums: Estētiskās kvalitātes regulējums un pamatplāns (*Welstandsbeleid* un *Welstandsnota*) ir pašvaldības līmeņa normatīva rakstura dokumenti, kuru mērķis ir regulēt

uzbūvēto objektu estētisko kvalitāti un noteikt to arhitektūras kritērijus, lai tie iekļautos pašvaldības ainavā.

Galvenie aspekti

- Obligāts un saistošs rīks, lai iegūtu būvatļaujas un licences reformām un pakalpojumiem
- Tajā ir iekļauti jautājumi par kvalitatīvas ainavas attīstības stratēģiju (LOK) un pat pasākumi, kas attiecas uz zaļajām zonām.
- Ietverti kritēriji, kas ietekmē ēku izskatu: celtniecības materiāli, krāsas, faktūras utt.

Piemēri

- *Welstandsnota en Welstandsbeleid Neerijnen*²²⁸
- *Welstandsnota Reimerswaal*
- *Welstands Rotterdam*

4.2.4. Apvienotās Karalistes pieredze

Apvienotajā Karalistē sabiedrība jau sen pievērsusi uzmanību ainavai. 2006.gadā tika parakstīta un ratificēta Eiropas ainavu konvencija, par kuras īstenošanu atbild Vides, pārtikas un Lauku attīstības departaments (*DEFRA*). Valstī ir izveidota valsts aģentūru sistēma, kurām ir pilnvaras novērtēt ainavu politikas ieviešanu un attīstību. Viena no vissvarīgākajām ir *Natural England*²²⁹, kas izveidota apvienojot Lauku (*Countryside Agency*) un Anglijas dabas (*English Nature*) aģentūras. Vēl būtiska loma ainavu politikā ir *English Heritage* aģentūrai, kura īpaši darbojas ar kultūrvēsturisko mantojumu.

Velsā, Ziemeļīrijā un Skotijā Eiropas ainavu konvencijas ieviešanu izstrādā attiecīgi Velsas valdības asambleja, Ziemeļīrijas Vides departaments un Skotijas valdība. Par Skotijas ainavu politiku atbild Skotijas valdības Vides un mežsaimniecības direkcija, kā arī aģentūras *Historic Scotland* un *Scottish Natural Heritage*.

Kopš 2007.gada DFRA ar citām aģentūrām ir izveidojušas aktīvu darba grupu, lai īstenotu Eiropas ainavu konvenciju Anglijā (*England Project Group*), kurai pievienojās arī Skotijas, Velsas un Ziemeļīrijas administrācijas, kā arī to attiecīgās valdību aģentūras.

Ainavas rakstura novērtējums

Viens no ainavu politikas stūrakmeņiem Anglijā un Skotijā kopš pagājušā gadsimta sešdesmitajiem gadiem ir ainavas rakstura novērtējums sākot no nacionāla līdz vietējam mērogam. Ainavas rakstura novērtējums ir balstīts uz raksturīgāko ainavu izdalīšanu, izmantotas objektīvas, zinātniskas metodes, uzklausat sabiedrības viedokli par ainavas uztveri. Vēl viena būtiska izmaiņa – skatīties uz Anglijas lauku ainavu kopumā, ne tikai teritorijām ar ekoloģisku vai estētisku vērtību.

Kopš 1993. gada ainavas rakstura novērtējums (*LCA*)²³⁰ ir kļuvis par plānošanas novērtēšanas rīku un pamatu. Šajā laikā tika uzsākta Lauku ainavas rakstura novērtēšanas iniciatīva/programma (*Countryside Character Initiative*), kurai ir divi galvenie mērķi: 1) identificēt, aprakstīt un analizēt ainavas raksturu; 2) atklāt iespēja, kā ainavu saglabāt un / vai uzlabot. Vietējās pārvaldes ir kļuvušas arvien aktīvākas, izstrādājot savu teritoriju ainavu rakstura novērtējumu.

²²⁸ <https://edepot.wur.nl/118456>

²²⁹ <https://www.gov.uk/government/organisations/natural-england>

²³⁰ <https://www.gov.uk/guidance/landscape-and-seascape-character-assessments>

Viens no redzamākajiem Lauku rakstura iniciatīvas (*Countryside Character Initiative*), rezultātiem bija Anglijas nacionālās ainavu kartes izstrāde, kurā aprakstīts 159 raksturīgās ainavu teritorijas.

Skotijas dabas mantojuma aģentūra (*Scottish Natural Heritage*) ir izstrādājusi ainavu rakstura novērtēšanas programmu, kuras mērķis ir definēt ainavu tipus trīs līmeņos: valsts, reģionālā un vietējā. Atšķirībā no Anglijas, Skotija nav izstrādājusi ainavu rakstura karti. Tomēr sagatavoto informāciju var izmantot jautājumos, kas saistīti ar zemes izmantošanu un teritoriju plānošanu.

Ainava vietējā līmeņa plānošanas sistēmā

Pēdējo desmitgažu laikā ainavas jautājumi lielākā vai mazākā mērā ir iekļauti Anglijas teritorijas plānošanas sistēmā. Piemēram, plānošanas politikas paziņojumos (*Planning Policy Statements –PPS*) saistībā ar ainavu ir noteikts samazināt atsevišķu darbību kaitējumu un ietekmi, saglabāt nacionālo parku ainavas un īpašas dabas ainavas (*areas of outstanding natural beauty –AONB*).

Ainavas jautājumu iekļaušanai vietējās attīstības struktūras plānos (*Local Development Framework - LDF*), galvenais dokuments ir Pamata stratēģija (*Core Strategy*). Tas ir saistošs dokuments, kas nosaka un koordinē attīstību vietējā līmenī. Pamatsratēģija var ietvert ainavas novērtējuma (*LCA*) rezultātus vietējā līmenī; nacionālas nozīmes ainavu apsaimniekošanas plānus (nacionālie parki, AONB, piekrastes teritorijas) un / vai vietējā līmeņa apsaimniekošanas plānus (vietējie nozīmes ainavas); kultūrvēsturisku ainavas raksturojumu; zaļās infrastruktūras plānus, vai ainavu apsaimniekošanas stratēģijas, kas veicina lauku teritoriju attīstību.

Lai vienkāršotu plānošanas procedūras valsts līmenī un piešķirtu vietējām pašvaldībām lielākas lēmumu pieņemšanas tiesības, kopš 2012. gada marta PPS tika aizstāta ar nacionālo plānošanas politiku (*National Planning Policy Framework -NPPF*). Saskaņā ar šo politiku vietējām varas iestādēm ir jāizstrādā vietējais plāns, ņemot vērā pamatsratēģiju, kas nosaka teritorijas stratēģisko attīstību un ilgtermiņa mērķus (15 līdz 20 gadiem), jānorāda teritorijas, kuras paredzēts attīstīt (pilsētu paplašināšana, jaunas apdzīvotas vietas vai vietas, kas jāatjauno). Pašvaldībām ir jāizstrādā karte ar galvenajiem priekšlikumiem, kas kļūst par lokālā plāna pamatu.

Nacionālās plānošanas politikas 58. pantā noteikts, ka vietējiem plāniem:

- Jānodrošina un jānostiprina vietas identitāte, veidojot ielu ainavu un ēku dizainu, lai radītu pievilcīgas un ērtas vietas iedzīvotājiem, uzņēmējiem un tūristiem.
- Jāoptimizē vietas potenciāls to pielāgojot attīstībai, jāplāno teritorijai piemēroti izmantošanas veidi (kā daļu no attīstības paredzot zaļo un citu, publisko telpu iekļaušanu) un jāatbalsta vietējās aktivitātes un transporta tīkli.
- Atsaucoties uz vietējo ainavas raksturu un vēsturi, jāatspoguļo vietējās apkārtnes un materiāla identitāte, vienlaikus neierobežojot atbilstošas inovācijas.
- Jāveido drošu un pieejamu vidi.
- Jāuzlabo vizuālo pievilcību veidojot arhitektūru un piemērotu ainavu.

Nacionālajā plānošanas politikā arī noteikts, ka vietējā plānošanas līmenī jāiekļauj arī citi svarīgi aspekti, piemēram:

- Zaļā infrastruktūra, kas uzlabo dzīves kvalitāti, vizuālo kvalitāti, kā arī atjauno un palīdz uzlabot degradētās teritorijas.
- Klimata pārmaiņu ietekme uz ainavu.
- Dabisko ainavu kvalitāte un to bioloģiskā daudzveidība.

- Ainavas raksturu novērtējumu izstrāde, integrējot ainavas attīstības vēstures novērtējumu, teritorijām, kuras, iespējams, ir vairāk pakļautas urbanizācijai.
- Neapbūvētu piekrastes teritoriju ainavu rakstura saglabāšana, uzsverot to nozīmi un garantējot piekļuvi to baudīšanai.

Viens no finansējuma avotiem vietējā līmeņa ainavu projektiem, ir loterijas fonds “*Heritage Lottery Fund*”. Šis fonds darbojas vairāk nekā 20 gadus, un no tā tiek finansēti projekti, kuru mērķis ir saglabāt un novērtēt Anglijas kultūrvēsturisko mantojumu, kā arī veidot izpratni par tā vērtībām.

Ainavu plānošanas rīku piemēri

Zaļā infrastruktūra

Mērogs: Pašvaldības un reģionālais

Atsauces /Pamatojuma dokuments :

Zaļās infrastruktūras vadlīnijas, *Natural England*

Kopsavilkums: Zaļā infrastruktūra (ZI) ir stratēģiski plānots un izveidots tīkls, kas aptver plašu zaļo zonu apjomu neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav konsolidētas (nostiprinātas dokumentos). Šī infrastruktūra ir jāprojektē un jāpārvalda kā daudzfunkcionāls resurss, kas spēj saglabāt savu ekoloģisko funkciju, uzlabot cilvēku dzīves kvalitāti un veicināt teritoriālo ilgtspēju.

Galvenie aspekti:

- Privātu vai valsts īpašumā esošu atvērtu, dabas, pilsētu vai piepilsētu teritoriju stratēģiskais tīkls.
- Pieejamība, izmantošana rekreācijas nolūkā, kā arī dabas, kultūras mantojuma un ainavas kvalitātes saglabāšana ir daži no galvenajiem aspektiem zaļās infrastruktūras (ZI) projektēšanā un plānošanā.
- ZI darbojas kā ainavu veidošanas rīks, kā kompensējošs pasākums un kā kontroles pasākums jaunu pilsētattīstību norisēm.
- Zaļo infrastruktūru mērķi ir iekļauti ilgtspējīgu kopienu stratēģijās, kas pastiprina to iekļaušanu kā mērķus vietējās attīstības principos vai vietējos plānos un kā mērķus, kas raksturīgi vietējo teritoriju līgumiem.

Piemēri

- Tetfordas zaļās infrastruktūras stratēģija²³¹
- Northamptonšīras vides raksturs un ZI plānu komplekts²³²
- Tarokas Zaļais režģis: Zaļās infrastruktūras principu sistēmas plāns²³³

4.2.5. Šveices pieredze

Šveicē ainava vēsturiski ir atzīta par vienu no tās nacionālās identitātes pamatiem. To pamato fakts, ka Šveicē ainava tika ņemta vērā ilgi pirms Eiropas ainavu konvencijas ratifikācijas 2013. gada februārī. Ainavu aizsardzība tika iekļauta Šveices federālajā konstitūcijā 1962. gadā. Šajā valstī ainavu aizsardzību regulē 1966. gada Federālais likuma par dabas un kultūras mantojuma aizsardzību (*Loi fédérale sur la protection de la nature et du paysage, LPN*), rīkojums par dabas un kultūras aizsardzību mantojumu. Šveices ainavu politika ir samērā sarežģīts noteikumu, kompetenču un ieinteresēto

²³¹ https://www.breckland.gov.uk/media/3644/Thetford-Green-Infrastructure-Study-Report-Part-2/pdf/4098_Final_GI_Study_Report_Jan_08_Part2.pdf?m=637509902839400000

²³² <http://www.rnrpenvironmentalcharacter.org.uk/>

²³³ https://www.thurrock.gov.uk/sites/default/files/assets/documents/eb.041_pt1.pdf

personu iesaistes apvienojuma rezultāts. Papildus iepriekš minētajiem likumiem un īpašajiem rīkojumiem par ainavu un dabu ir arī citi dokumenti, kuros būtiska loma ir ainavu aizsardzības un apsaimniekošanas jautājumiem, piemēram, Federālais likums par teritorijas plānošanu (1979. gada 22. jūnijs) (*Loi fédérale sur teritoriālā pārvaldība, LAT*), Meža likums un Lauksaimniecības likums. Lauksaimniecības likumā lauksaimnieki tiek atzīti par nozīmīgiem dalībniekiem ainavas veidošanā, ņemot vērā valsts lielo lauksaimniecības zemju platību un to, ka lauku teritoriju īpašnieki ir galvenie lauku ainavas uzturētāji. Šveices lauksaimniecības politikā ir nostiprinātas rūpes par ainavu, 2014. gadā ieviešot jaunu tiešo maksājumu ar nosaukumu “ieguldījums ainavas kvalitātē” un atbalstot reģionālos ainavu projektus.

Ainavas jautājumi dabas politikas pārvaldības dokumentos

Ainavu politiku Šveicē pārvalda Valsts vides birojs OFEV (*Office fédéral de l'environnement, OFEV*). OFEV sākotnēji savu politiku pamatoja ar Federālā likuma par dabas un kultūras mantojuma aizsardzību, noteikumiem un bija atbildīga par to, lai citu nozaru politikās tiktu garantēta ainavu aizsardzība, pilsētvides elementu un kultūrvēsturisko pieminekļu saglabāšana. Ainava vienmēr ir bijusi cieši saistīta ar kultūrvēsturiskā un dabas mantojuma aizsardzību. Vēlāk, 1997. gadā valsts padomei apstiprinot Šveices ainavu koncepciju (*Conception Paysage Suisse, CPS*)²³⁴, Šveice oficiāli definēja plašāku ainavas jēdzienu, kas bija tuvāks Eiropas Ainavu konvencijas principiem. Šveices ainavu koncepciju, jeb stratēģiju (CPS), bija pagrieziena punkts Šveices ainavu politikai.

Šveices ainavu koncepcija/stratēģija (CPS) atspoguļo Federālā likuma par teritorijas plānošanu (*LAT*) 13. pantu un visiem valsts dienestiem, kas piedalās teritorijas plānošanā, uzliek par pienākumu plānošanā ņemt vērā ainavas jautājumus. Tās mērķis ir apvienot dažādos likumus, kas saistīti ar ainavu, vienotā mērķu kopā, kas nosaka teritorijā nepieciešamās darbības. Konfederācijas valdībai obligāti ir vispārējie un nozaru mērķi. Tomēr tiem ir tikai ieteikuma raksturs attiecībā uz kantoniem un pašvaldībām. CPS ietver mērķus un pasākumus gan no bioloģiskās daudzveidības puses, gan ainavas plašākā nozīmē.

Viens no CPS ietvaros realizētajiem pasākumiem bija Valsts vides biroja OFEV izstrādātās vadlīnijas, kas pazīstamas kā *Paysage 2020*, un tika apstiprinātas 2003. gadā. Šajā dokumentā ir apvienoti OFEV noteiktie mērķi, kas jāievēro bioloģiskās daudzveidības un ainavas jautājumos. OFEV programmā *Paysage 2020* ir izstrādājis un iekļāvis astoņas darbības jomas un izvirzījis trīsdesmit astoņus kvalitātes mērķus.

Šveice pastāvīgi pārskata un pilnveido dažādus politiskos rīkus, kā arī metodiski un ienes jaunas zināšanas šajā jomā, lai pielāgotos straujajai attīstībai. CPS un *Paysage 2020* ir pārstrukturētas, un ir izveidotas divas jaunas politiskās stratēģijas. No vienas puses, visi bioloģiskās daudzveidības mērķi ir strukturēti atbilstoši Šveices bioloģiskās daudzveidības stratēģijai, kuru 2012. gadā pieņēma Šveices Federālā padome. No otras puses, ainavas mērķi tika konsolidēti iekļauti OFEV ainavu stratēģijā (2012).

Tāpat 2007. gadā tika pārskatīts Federālais likuma par dabas un kultūras mantojuma aizsardzību (*LPN*), izveidojot “nacionālas nozīmes parkus” (Nacionālie parki, Reģionālie dabas parki, Dabas atklājumu parki). Mērķis ir popularizēt reģionus, kuros ir augstas dabas un ainavas vērtības, kuri darbojas atbilstoši ilgtspējīgas attīstības principiem un atbilst noteiktiem kritērijiem. Šo parku veidošana ar vietējo kopienu atbalstu ir sākās no reģionālām iniciatīvām.

²³⁴ <https://www.bafu.admin.ch/bafu/fr/home/themes/paysage/publications-etudes/publications/conception-paysage-suisse.html>

Valsts vides biroja (OFEV) ainavu stratēģija

OFEV ainavu stratēģijas pamatā ir integrēta, stratēģiska politika, kas nosaka vispārējos mērķus, papildinot tos ar dažiem starpnozaru mērķiem. Divi galvenie ilgtermiņa mērķi attiecībā uz ainavu, ņemot vērā 2030. gada perspektīvu:

- Ainavu attīstībā jāņem vērā ainavu identitāte.
- Jāveido labāka izpratne par ainavu pakalpojumiem un to pastāvīgu saglabāšanu.

No vispārējiem un starpnozaru mērķiem ir atvasinātas septiņas ainavu stratēģijas darbības jomas:

1. Veicināt saskaņotāku ainavu politiku.
2. Nostiprināt ainavas jautājumu iekļaušanu konfederāciju (*Confederacy*) aktivitātēs.
3. Uzsvērt interesi par unikālām ainavām.
4. Konsolidēt un uzlabot ainavu pakalpojumus.
5. Formulēt ainavu attīstības kvalitātes mērķus.
6. Dalīties zināšanās un veicināt savstarpējo komunikāciju.
7. Paplašināt zināšanas un ainavu monitoringu.

Attiecībā uz ainavu monitoringu OFEV 2010. gadā uzsāka Šveices ainavu novērošanas programmu (*LABES*), kurā tiek novērtēts un dokumentēts Šveices ainavu stāvoklis un attīstība.

Ainavu pārvaldība reģionālā (kantonu) un pašvaldības līmenī

Reģioniem (kantoniem), kā arī pašvaldībām ir ievērojama kompetence ainavu un teritorijas plānošanā. Ir jāņem vērā Šveices ainavu koncepcija/stratēģija CPS un nozaru attīstības plāni (piemēram, valsts infrastruktūras plāni). Reģioniem ir izstrādāti teritorijas attīstības plāni, ar kuriem jāaskaņo pašvaldību teritoriju plāni. Dažos reģionos ir ainavu plāns, kas pašvaldībām ir jāņem izstrādājot vietējos plānošanas dokumentus (*plans d'aménagement local, PAL*). Tomēr pašvaldības var arī izstrādāt savus ainavu plānus vai nu vietējo plānojumu ietvaros, vai neatkarīgi no tiem. Lai to paveiktu, Valsts vides birojs (OFEV) ir izstrādājis ainavas attīstības plānu (*conception d'évolution du paysage, CEP*), kas paredzēts gan pašvaldībām, gan reģioniem, kas ļauj noteikt ainavas attīstības perspektīvas ņemot vērā teritoriju ilgspējīgu izmantošanu, ekoloģisku un estētisku vides novērtējumu. CEP pamatā ir iedzīvotāju iesaiste un sadarbība. Juridiski tas ir izmantojams kā pamats plānošanai, tas ir izstrādāts rekomendāciju līmenī.

Vietējās ainavu politikas kontekstā, izņemot teritoriju plānošanu un ainavu plānošanu, jāpiemin arī Šveices ainavu fonds (*Fonds Suisse pour le Paysage*), kuru 1991. gadā izveidoja Šveices parlaments. Tā ir nacionāla mēroga organizācija, kas piedāvā atbalstu vietējiem projektiem. Šī organizācija, kurai finansējumu piešķir pats parlaments, sniedz ekonomisku atbalstu privātpersonu, asociāciju, fondu, pašvaldību vai reģionālu iniciatīvu ierosinātiem ainavu projektiem. Laikā no 1991. līdz 2013. gadam šo atbalstu 125 miljonu Šveices franku (aptuveni 100 miljonus eiro) apmērā, saņēmuši 2000 projektu.

Ainavu plānošanas rīku piemēri

Ainavu attīstības plāns / *Conception d'évolution du paysage*

Mērogs: Reģionālais un pašvaldības

Atsauces/Pamatojuma dokumenti:

Federālais dabas un ainavu aizsardzības likums FDAAL (*Loi fédérale sur la protection de la nature et du paysage, LPN*)

Kopsavilkums: Ainavu attīstības plāns AAP (CEP) ir līdzdalīgs teritorijas plānošanas rīks, kas atspoguļo sabiedrības centienus attiecībā uz ainavu ekoloģijas un estētikas ziņā. AAP nosaka ainavas pārvaldības un plānošanas pasākumus, kā arī darbības, kas jāveic ainavas izcelšanai.

Galvenie aspekti

- Izcils līdzdalību veicinošs rīks starp plānošanas teritorijas ieinteresētajām pusēm, administrāciju un plašu sabiedrību.
- Brīvprātīgs, noslēdzas ar ieteikumu kopumu.
- Mērķus var integrēt pilsētu un teritoriju plānošanas rīkos, lai tādējādi ieteikumus pārveidotu par obligātiem pienākumiem.
- Panākumi ir atkarīgi no tām dažādām ieinteresēto personām un pusēm, kas piedalās AAP sagatavošanā, motivācijas un sadarbības.
- Galvenās tēmas ir ainavas pārvaldība, aizsardzība un atkārtota novērtēšana.

Piemēri:

- CEP de Soulce
- CEP de Gossau
- CEP de Val d'Illicz

4.2.6. Beļģijas (Valonijas reģiona) pieredze

Beļģija ir valsts ar lielu ainavu daudzveidību pateicoties tās ģeofizikālajai un dabas daudzveidībai, kā arī multikulturālajai vēsturei. No administratīvā viedokļa tā ir federāla valsts, kas sastāv no Flandrijas, Valonijas un Briseles reģioniem. Kopš 1980. gada šajos trīs reģionos valsts politika nosaka tādas jomas kā plānošana, vide un kultūrvēsturiskais mantojums, ieskaitot ainavu.

Valsts, pamatojoties uz fiziskajiem aspektiem, definē ainavas vienības visam reģionam. Tāpat kā katrā reģionā atšķirīgi ir attīstījusies infrastruktūra, pilsētas un notikusi lauku teritoriju pārveidošanu, arī ainavas attīstība katrā no tiem ir atšķirīga.

Jāuzsver viena no Beļģijas reģioniem, Valonijas reģiona, ainavu politika. Reģionā nav neviena tiesību akta, kas būtu veltīts tieši ainavai, bet pastāv senas tradīcijas ainavas jautājumu iesaistei citu jomu politikās, it īpaši regulās, kas attiecas uz kultūrvēsturisko mantojumu un teritorijas plānošanu.

1997.gadā ainava, kā vērtība, kas valsts iestādēm jāgarantē un jāpārvalda, tika likumīgi reģistrēta Valonijas teritorijas, pilsētvides un mantojuma plānošanas kodeksa pirmajā pantā (*Code wallon de l'Aménagement du Territoire, de l'Urbanisme, du Patrimoine et de l'Energie*). No tā brīža ainava kļuva par aspektu, kas jāņem vērā noteiktās procedūrās un pārvaldības pasākumos. Ainavas perspektīva bija jāintegrē plānošanas dokumentos, piemēram, nozaru plānos, reģionālajos (augtākas nozīmes par pašvaldību) plānos (*schéma de structure communal*), teritoriju plānojumos un vides pārskatos. Valonijas reģions 2001. gadā un Beļģijas valdība 2004. gadā ratificēja Eiropas ainavu konvenciju, kas vēl vairāk stimulēja ainavu politikas attīstību.

Valonijas reģionā nozaru plāni (*plans de secteur*) ietekmē teritoriju plānojumus. Tomēr šie plāni neietekmē visas ieinteresētās puses, kas darbojas konkrētajā teritorijā. Ir arī citi instrumenti ar vietēju ietekmi, piemēram, vispārējā regula par būvēm lauku vidē (*Règlement Général sur les Bâtisses en Site Rural*), pilsētas plānošanas reģionu pārvaldes (*Règlements Communaux d'Urbanisme*) un ainavu programmas (*programme paysage*), kas ir brīvprātīgi dokumenti. Tie palīdz aizsargāt noteiktas ainavu teritorijas.

Valonijas reģiona teritorijas plānošanas ģenerāldirektorāta (*Direction Générale Opérationnelle d'Aménagement du Territoire, DGO4*) atbildībā ir ainavu pamatnostādņu izstrāde pašvaldībām, izmantošanai teritoriju plānošanā. DGO4 mudina vietējās ieinteresētās puses izstrādāt rīkus, lai uzlabotu vai ņemtu vērā savu teritoriju specifisko ainavu, un iesaistītu iedzīvotājus lēmumu pieņemšanā. Viens no šo rīku popularizēšanas veidiem ir dažādu vietējo asociāciju, jeb ainavu partnerību (partenariats pour le pay- pay) veidošana un pārraudzība. Darbības, ko veic šīs partnerības, var būt dažādas, piemēram, ainavas foto novērošanas centru izveide, ainavu pētījumu izstrāde, ainavu programmu izstrāde, ainavas atlantu sagatavošana. Lai nodrošinātu uzsākto iniciatīvu saskaņotību, ir svarīga savstarpējā koordinācija.

Eiropas ainavu konvencijas ratifikācija kalpoja arī par stimulu Valonijas ainavu kartes (*carte des territoires paysagers*) izstrādei un dažādu vērtēšanas, pārvaldības iniciatīvu izstrādei.

Ainavu plānošanas rīku piemēri

Ainavu programma / *Programme paysage*

Mērogs: Reģionālais un pašvaldības

Atsauces/Pamatojuma dokumenti:

- Valonijas zemes izmantošanas plānošanas, pilsētplānošanas, mantojuma un enerģētikas kodekss (*Code wallon de l'Aménagement du Territoire, de l'Urbanisme, du Patrimoine et de l'Energie*)
- Vispārīgs regulējums būvēm lauku vidē (*Règlement Général sur les Bâtisses en Site Rural*)

Kopsavilkums: Ainavu programmas ir brīvprātīgi ainavu plānošanas rīki, kuru mērķis ir ļaut vietējām ieinteresētajām personām noteikt īpašus pasākumus ainavu jautājumos. Viņi vienojas par virkni stratēģisku mērķu, kas beigu posmā tiek precizēti ainavu pārvaldības un plānošanas darbībās. Dažas no šīm darbībām ir saistītas ar kritēriju un pasākumu iekļaušanu vietējā plānošanā.

Galvenie aspekti:

- Ainavu programmu sagatavošana nav obligāta; to brīvprātīgi veic vietējās ieinteresētās personas, piemēram, vietējās rīcības grupas VRG (*groupe action locale, GAL*), dabas vai ainavu parki (*parcs naturelle* vai *parcs des paysage*) ar Valonijas reģionālās valdības atbalstu.
- Programmu noslēdz ieteikumi ainavas kvalitātes uzlabošanai, kas piemērojami visai programmā iekļautajai teritorijai, kā arī katrai pašvaldībai (attiecībā uz reljefu, mitrājiem, veģetāciju, sakaru kanāliem, objektiem, uzbūvētajiem elementiem un to saistību ar apkārtni).
- Ieteikumiem ir augsta detalizācijas pakāpe (ar ilustrācijām par to, kā tās izmantot praksē, vai ar diagrammām un kartēm, kas veidotas zonām ar detalizētiem aprakstiem).
- Ieteikumi var ietekmēt vietējās pilsētvides attīstības plānošanu un ir noderīgi arī ieinteresētajām pusēm teritorijā, kā arī būvniekiem, privātajām ieinteresētajām personām, vai plašākai sabiedrībai.
- Darbības, kas izriet no ieteikumiem, cita starpā var noteikt regulatīvus pasākumus, izpratnes veicināšanas darbības vai pārvaldību un vienreizējus iejaukšanās pasākumus.
- Dažās ainavu programmās ir sagatavoti dokumenti (*Construire le paysage de demain – rītdienas ainavas veidošana*), kas ietver sīkāku informāciju un konkrētus ieteikumus urbānās ainavas kvalitātes uzlabošanai.

Piemēri:

- *Programme paysage en Entre-Sambre-et-Meuse*²³⁵ - ainavu programma Entre-Sambre-et-Meuse, kas apvieno 4 lauku pašvaldības
- *Programme paysage du Parc Naturel des Deux Ourthes* - dabas parka Deux Ourthes ainavu programma
- *Programme paysage en Hesbaye Brabançonne* - ainavu programma Hesbaye Brabançonne

4.3. Ainavu pārvaldība Latvijā

Ainavu apsaimniekošana un pārvaldība Latvijā notiek saskaņā ar Eiropas Ainavu konvenciju. No tās izrietošā ainavu politika Latvijā ir noteikta ar Ministru kabineta rīkojumu Nr. 361 "Par ainavu politikas pamatnostādņem 2013.- 2019. gadam". Par Eiropas ainavu konvencijas īstenošanu un valsts ainavu pamatnostādņu īstenošanu Latvijā atbildīga ir Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

Ainavu pārvaldība Latvijā ir integrēta attīstības plānošanas procesos, kas ir realizējami trīs līmeņos.

8.tabula. Ainavu pārvaldības līmeņi Latvijā

Līmenis	Dokuments	Ainavu aspekts
Nacionālais līmenis	Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija Latvija 2030	Nosaka telpiskās attīstības perspektīvas Viens no mērķiem: "Saglabāt Latvijas savdabību - daudzveidīgo dabas un kultūras mantojumu, tipiskās un unikālās ainavas"
	Nacionālais attīstības plāns 2021.-2027. gadam	Nosaka stratēģiskos mērķus un virzienus attīstībai Viena no nacionālo interešu tēmām: Izcili dabas, ainavu un kultūrvēsturisko teritoriju areāli Virzieni attīstības perspektīvai [462] Atbalsts pasākumiem, lai saglabātu bioloģisko daudzveidību un Latvijai tipiskās unikālās dabas un kultūrvēsturiskās ainavas, kā arī lai veidotu daudzfunkcionālu un produktīvu lauku teritoriju, vienlaikus nosakot saprātīgus kompensācijas mehānismus par ekonomiskās darbības ierobežojumiem. [463] Ainaviski vērtīgo teritoriju izpēte, definēšana, ainavu plānošana, degradēto ainavu sakārtošana un reģenerācija. Izmantošanas nosacījumu noteikšana sabiedrībai nozīmīgām dabas un kultūrainavu un rekreācijas teritorijām, kas nodrošina to publisku pieejamību un paredz ainaviski nozīmīgu vietu aizsardzību.
	Tematiskie plānojumi	Izstrādā valstij svarīgu specifisku jomu attīstībai Valsts ilgtermiņa tematiskais plānojums Baltijas jūras piekrastes publiskās infrastruktūras attīstībai Jūras plānojums 2030
Reģionālais līmenis	Plānošanas reģiona ilgtspējīgas attīstības stratēģija un attīstības	Nosaka plānošanas reģiona attīstības virzienus un rīcības. Latvijā ir izveidoti pieci plānošanas reģioni - Kurzemes plānošanas reģions, Latgales plānošanas reģions, Rīgas plānošanas reģions, Vidzemes plānošanas reģions un Zemgales plānošanas reģions. Katram no

²³⁵ <http://www.entre-sambre-et-meuse.be/action-1-1-programme-paysage?lang=fr>

	programma, tematiskie plānojumi	reģioniem ir izstrādāta vai tiek izstrādāta Ilgtspējīgas attīstības stratēģija un Attīstības programma, kurās identificētas ainavu vērtības un noteiktas rīcības to saglabāšanai. Tematiskajos plānojos nosaka reģionam raksturīgu jomu attīstības virzienus, piemēram, <i>Zemgales reģionālais ainavas un zaļās infrastruktūras plāns</i>
Vietējais līmenis	Vietējās pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģija, attīstības programma, teritorijas plānojums, lokālplānojumi, detālplānojumi.	Saskaņā ar nacionālas nozīmes plānojumiem prasības ainavu aizsardzībai un pārvaldībai ir nosakāmas pašvaldības teritoriju plānojumos, lokālplānojumos un detālplānojumos. Pats svarīgākais līmenis ainavu vērtību tiešai apzināšanai un apsaimniekošanas nosacījumu izstrādei saskaņā ar augstākstāvošu plānošanas dokumentu norādēm un vietējām vērtībām un vajadzībām Katrai pašvaldībai tiek izstrādāts Teritorijas plānojums, kurā ietilpst paskaidrojuma raksts, grafiskā daļa, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumi. Teritorijas plānojumos un lokālplānojumos tiek konkrēti aprakstītas ainavu vērtības, grafiskajos materiālos tās tiek konkrēti attēlotas, teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos tiek noteikti apzināto ainavu vērtību saglabāšanas un apsaimniekošanas pasākumi. Detālplānojumos tiek detalizēti noteiktas prasības konkrētu zemes vienību izmantošanai un apbūves parametriem, kā arī precizētas zemes vienību robežas un aprobežojumi, tajā skaitā arī detalizētas prasības ainavisko vērtību apsaimniekošanai.

Teritorijas attīstības plānošanas procesu ar iekļautu ainavas aspektu reglamentē valsts likumi un normatīvie akti, kas tieši nosaka teritoriju attīstības plānošanas procesu un dokumentu sastāvu.

9.tabula. Tieši teritoriju attīstības plānošanu ietekmējoši likumi un normatīvie akti

Normatīvais akts	Ainavu aspekts
Teritorijas attīstības plānošanas likums	<i>Nosaka teritorijas attīstības plānošanas līmeņus un dokumentus, un tajos ietveramos aspektus</i> Nosaka galveno ainavu izvērtēšanas, apsaimniekošanas un pārvaldības instrumentu - tematisko plānojumu. Visos teritorijas attīstības plānošanas līmeņos var izstrādāt tematiskos plānojumus, kuru darbības termiņu nosaka institūcija, kas apstiprina attiecīgo tematisko plānojumu. “tematiskais plānojums – <i>teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā atbilstoši plānošanas līmenim risināti specifiski jautājumi, kas saistīti ar atsevišķu nozaru attīstību (piemēram, transporta infrastruktūra, veselības aprūpes iestāžu un izglītības iestāžu izvietojums) vai specifisku tematu (piemēram, inženiertīklu izvietojums, ainaviski vērtīgas teritorijas un riska teritorijas)”</i>
Ministru kabineta noteikumi Nr.628 Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem	Nosaka pašvaldības teritorijas attīstības plānošanas dokumentu – ilgtspējīgas attīstības stratēģijas, attīstības programmas, teritorijas plānojuma, lokālplānojuma un to grozījumu, detālplānojuma un tematiskā plānojuma – saturu un izstrādes kārtību. 3.1. Ilgtspējīgas attīstības stratēģijas saturs: <i>20. Telpiskās attīstības perspektīvā apraksta un brīvi izvēlētā veidā grafiski shematiski attēlo teritorijas perspektīvo telpisko struktūru, ietverot galvenās</i>

	<p><i>funkcionālās telpas un nozīmīgākos telpiskās struktūras elementus un to ilgtermiņa izmaiņas:</i></p> <p>20.1. apdzīvojuma struktūru un priekšlikumus attīstības centru izvietojumam;</p> <p>20.2. dabas teritoriju telpisko struktūru;</p> <p>20.3. galvenos transporta koridorus un infrastruktūru (valsts galvenos un reģionālos autoceļus, dzelzceļus, ostas, lidostas, maģistrālos inženiertīklus un līdzīgus objektus);</p> <p>20.4. ja nepieciešams, ainaviski vērtīgās un kultūrvēsturiski nozīmīgās teritorijas un citas īpašas teritorijas;</p> <p>20.5. prioritāri attīstāmās teritorijas;</p> <p>20.6. citas pašvaldības ilgtermiņa attīstībai nozīmīgas telpas un struktūras elementus.</p> <p>26. Teritorijas plānojumu izstrādā, pamatojoties uz pašvaldības ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un ņemot vērā normatīvajos aktos par teritorijas plānošanu, izmantošanu un apbūvi noteiktās prasības, kā arī izvērtējot blakus esošo pašvaldību plānošanas dokumentus.</p> <p>47. Detālplānojuma teritorijas izmantošanas un apbūves nosacījumos ietver:</p> <p>47.1. detalizētus teritorijas izmantošanas nosacījumus (konkrētus izmantošanas veidus) un apbūves parametrus;</p> <p>47.2. vides pieejamības nosacījumus;</p> <p>47.3. labiekārtojuma nosacījumus;</p> <p>47.4. prasības inženiertehniskajam nodrošinājumam;</p> <p>47.5. ja nepieciešams, prasības arhitektoniskiem risinājumiem, ievērojot ainavu izvērtējumu un citas prasības atbilstoši darba uzdevumam.</p>
<p>Ministru kabineta noteikumi Nr. 240</p> <p>Vispārīgie teritorijas plānošanas, izmantošanas un apbūves noteikumi</p>	<p>Nosaka prasības visu teritoriju plānošanai un izmantošanai. Atsevišķi izdalīta ainavu aizsardzība un plānošana</p> <p>“12. Ainavu aizsardzība un plānošana</p> <p>222. Teritorijas plānojumā vai lokālplānojumā var noteikt ainaviski vērtīgās teritorijas, ko attēlo grafiskajā daļā. Prasības to izmantošanai nosaka apbūves noteikumos.</p> <p>223. Ainaviski vērtīgajās teritorijās aizliegtas darbības, kuru rezultātā notiek nevēlamas ainavas struktūras izmaiņas, piemēram, nozīmīgu skatu punktu un perspektīvu aizsegšana ar būvēm, apstādīšana ar kokiem vai būtiska reljefa pārveidošana.</p> <p>224. Ainaviski vērtīgās teritorijas nosaka, veicot ainavu novērtējumu, kura rezultātus ietver ainavu plānā.</p> <p>225. Ainaviski vērtīgajās teritorijās un vietās pašvaldība var pieprasīt veikt ainavas izvērtējumu detālplānojuma vai būvprojekta ietvaros.</p> <p>226. Ainaviski vērtīgajās teritorijās pirms apmežošanas vai mežizstrādes izstrādā ainavu dizaina plānu.</p> <p>227. Kultūras pieminekļu aizsardzības zonās apmežošana ir aizliegta, ja tās rezultātā tiks aizsegta augstvērtīgas skatu perspektīvas vai būtiski mainīts kultūrainavas raksturs.</p> <p>228. Ainavu plānu var izstrādāt kā tematisko plānojumu, kurā minēti ieteikumi turpmākai rīcībai.</p> <p>229. Ainavu plānā nosaka:</p> <p>229.1. īpaši vērtīgās ainavu telpas;</p> <p>229.2. galvenās vērtības;</p> <p>229.3. ainavu struktūras raksturīgos elementus;</p> <p>229.4. publiski pieejamus skatu punktus un perspektīvas;</p> <p>229.5. ainaviskos ceļus;</p> <p>229.6. objektus ar kultūrvēsturisko vērtību un citu nozīmīgu informāciju;</p>

229.7. ainavas vai tās vienību kvalitātes mērķus;
 229.8. ainavas kopšanas un uzturēšanas pasākumus, kas nepieciešami ainavas vai tās vienību kvalitātes mērķu sasniegšanai.
 230. Ainavu plānos norāda potenciālo konflikta situāciju vietas, kā arī teritorijas, kurās nepieciešams veikt padziļinātu izpēti un izstrādāt detalizētākus vides atveseļošanas vai ainavu reģenerācijas plānus. Ainavu plānos ietver arī rekomendācijas ainaviski vērtīgo teritoriju attīstībai.”

Taču teritorijas attīstības plānošanas procesu ar iekļautu ainavas aspektu Latvijā reglamentē arī virkne citu likumu un normatīvo aktu, kas netieši ietekmē teritoriju attīstības plānošanu, bet tiem ir būtiska loma ainavu definēšanā, aizsardzībā un pārvaldībā, kā piemēram:

- **Aizsargjoslu likuma** mērķis ir noteikt aizsargjoslu veidus, funkcijas, izveidošanas principus, kā arī saimnieciskās darbības un aprobežojumus aizsargjoslā. Likums nosaka Baltijas jūras un Rīgas jūras līča, kā arī virszemes ūdensobjektu aizsargjoslas, kuru viens no uzdevumiem ir aizsargāt piekrastes ainavas un apvidum raksturīgās ainavas. Likumā ir noteikti aizsargjoslu parametri un aprobežojumi aizsargjoslās, kas vērsti uz raksturīgo ainavu saglabāšanu. Piemēram, kā aprobežojums Baltijas jūras un Rīgas jūras līča piekrastes aizsargjoslā ir noteikts, ka *apdzīvotās vietās, lai saglabātu piekrastei raksturīgu kultūrvēsturisko ainavu, vietējā pašvaldība teritorijas plānojumā var iekļaut papildu arhitektūras prasības jaunajai būvniecībai (36.panta 5)apakšpunkts).*
- **Likuma Par īpaši aizsargājamām dabas teritorijām** uzdevums ir noteikt īpaši aizsargājamo dabas teritoriju sistēmas pamatprincipus, noteikt šo teritoriju izveidošanas, pārvaldes un kārtību. Likuma objekti ir īpaši aizsargājamas dabas teritorijas, kas atrodas īpašā valsts aizsardzībā. Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas tiek izveidotas, lai aizsargātu un saglabātu dabas daudzveidību (retas un tipiskas dabas ekosistēmas, aizsargājamo sugu dzīves vidi, savdabīgas, skaistas un Latvijai raksturīgas ainavas. Likumā ir īpaši izcelti arī aizsargājamie ainavu apvidi. *Aizsargājamo ainavu apvidi ir teritorijas, kas izceļas ar savdabīgu vai daudzveidīgu ainavu. To mērķis ir aizsargāt un saglabāt raksturīgo ainavu un tos ainavas elementus, kas ir būtiski aizsargājamo sugu un biotopu ekoloģisko funkciju nodrošināšanai, Latvijai raksturīgajai kultūrvidei un ainavas daudzveidībai, kā arī nodrošināt sabiedrības atpūtai un tūrismam piemērotas vides saglabāšanu un dabu saudzējošu apsaimniekošanu. (8.pants).* Saskaņā ar likumu Par Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju apsaimniekošanu un pārvaldīšanu, ieskaitot ainavas jautājumus atbild Dabas aizsardzības pārvalde
- **Likuma Par kultūras pieminekļu aizsardzību** mērķis ir pasākumu sistēmas noteikšana, kas nodrošina kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un ietver tā uzskaiti, izpēti, praktisko saglabāšanu, kultūras pieminekļu izmantošanu un to popularizēšanu. Likumā ir akcentēta kultūrvēsturiskā ainava un tās saglabāšana.
- **Būvniecības likuma** mērķis ir kvalitatīvas dzīves vides radīšana, nosakot efektīvu būvniecības procesa regulējumu, lai nodrošinātu ilgtspējīgu valsts ekonomisko un sociālo attīstību, kultūrvēsturisko un vides vērtību saglabāšanu, kā arī energoresursu racionālu izmantošanu (2.pants), kur viens no būvniecības pamatprincipiem ir *arhitektoniskās kvalitātes princips, saskaņā ar kuru būves projektē, līdzsvarojot būvniecības funkcionālos, estētiskos, sociālos, kultūrvēsturiskos, tehnoloģiskos un ekonomiskos aspektus, kā arī būvniecības ierosinātāja un sabiedrības intereses, dabas vai pilsētas ainavas.g individuālo identitāti izceļot un organiski iekļaujot kultūrvīdē, tādējādi to bagātinot un veidojot kvalitatīvu dzīves telpu (4.panta 1) apakšpunkts).*

- **Meža likuma** mērķis veicināt mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu un izmantošanu, saglabājot raksturīgo mežu ainavu. Likums strikti nosaka koku ciršanas gadījumus, ka viens no ciršanas veidiem ir ainavu cirte, kas nepieciešama ainavas elementu saskatāmības un pieejamības nodrošināšanai.

Kā liecina līdz šim apkopotā informācija, kas iekļauta VARAM sagatavotajā "pārskatā par ainavu plānošanas aspektiem pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos"²³⁶, kur izvērtēta ainavas kā vērtības attēlošana Latvijas pilsētu plānošanas dokumentos, plānošanas reģionu (lai gan ne visu) ilgtspējīgas attīstības stratēģijās (IAS) ir iekļautas vadlīnijas ainavu plānošanai vietējā līmenī, savukārt ainaviski vērtīgās teritorijas ir identificētas visu plānošanas reģionu IAS. Ainavu vērtības ir aprakstītas aptuveni 80 % no pašvaldību IAS, bet telpiski tās ir parādītas aptuveni 70% pašvaldību IAS. Kopumā vērojama tendence, ka pašvaldībās, kas atrodas Rīgas tuvumā, ainaviski vērtīgās teritorijas IAS ir izdalītas retāk nekā kā vidēji visu Latvijas pašvaldību IAS. Dažas pašvaldības stratēģijā definētos uzstādījumus atbalsta ar konkrētiem uzdevumiem un rīcībām arī teritorijas plānojumos un attīstības programmās, kā arī telpiski definējot un izceļot ainaviski vērtīgos un svarīgos areālus, skatu līnijas, ainaviskos ceļus un degradētās teritorijas, lai gan nereti pašvaldībās definētie uzdevumi un rīcības aprobežojas vien ar labiekārtojuma nepieciešamo regulējumu.

Iepazīstoties ar iepriekšminētajā pārskatā minētajiem dokumentiem, var secināt, ka vairākkārtīgi tajos ir minēts, ka definētās īpašās un vērtīgās ainavas var kalpot kā resurss tālākai tūrisma attīstībai. Taču tikai dažām no Latvijas pašvaldībām ir izstrādāti atsevišķi tematiskie ainavu plānojumi, kuros ir precīzi definētas ainavu vērtības un to plānošanas, aizsardzības un pārvaldības uzdevumi un rīcības.

Visu līmeņu plānošanas dokumenti tiek uzkrāti un uzturēti **Teritorijas attīstības plānošanas informācijas sistēmā portālā *geolativija.lv***, kur tiem tiek nodrošināta publiska pieeja. Informācijas sistēma nodrošina publisku pieeju visu līmeņu teritoriju plānojumiem un tematiskajiem plānojumiem. Teritorijas attīstības plānošanas sistēmā bez visu līmeņu teritoriju plānojumiem tiek publicēti arī spēkā esošie ainavu tematiskie plānojumi, piemēram:

- *Ainavu struktūras tematiskais plānojums*, Babītes novads, izstrādātājs Vides risinājumu institūts, 2016;
- *Ainavu tematiskais plānojums*. Rīgas dome, izstrādātājs Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, 2017;
- *Ūdens teritoriju un krastmalu tematiskais plānojums*, Rīgas dome, izstrādātājs Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, 2017;
- *Rīgas kultūrvēsturisko teritoriju tematiskais plānojums*, Rīgas domes Pilsētas attīstības departaments, 2017;
- *Talsu pakalnu loka dzīvināšanas plāns 2019-2025. gadam*. Talsu novada dome, izstrādātājs SIA "Smilšu pilis", 2019;
- *Lielvārdes pilsētas Lāčplēša apkaimes attīstības un apsaimniekošanas plāns*, Lielvārdes novada dome, izpildītājs SIA "Labie koki projekti", 2019;
- *Siguldas identitāti veidojošs tematiskais plānojums*. Izstrādātājs SIA "MARK Arhitekti", 2019;
- *Publisko ūdeņu teritoriju izmantošana Jelgavas pilsētas administratīvajās robežās*. Jelgavas pilsētas dome, 2019;
- *Bauskas pilsētas upju ainavas un zaļās infrastruktūras tematiskais plānojums*. Bauskas pilsēta. Izstrādātājs SIA "BM-projekts", 2020;

²³⁶ Pārskats par ainavu plānošanas aspektiem pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos, https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/parskats_ain_plan_2020.pdf

- *Carnikavas novada ciemu un ar to saistīto rekreācijas teritoriju publiskās ārtelpas vizuālo identitāti veidojošs tematiskais plānojums*, Carnikavas novada dome, izstrādātājs SIA "100 acorns", 2020.

VARAM mājaslapā ir pieejama informācija arī par lielāko daļu Latvijā īstenoto projektu saistībā ar ainavu jomu. Tur atrodama informācija gan par projekta mērķiem un uzdevumiem, gan īstenotāju, gan plānošanas līmeni, kurā projekts īstenots. Daži projekti un aktivitātes vietējā līmenī ministrijas iepriekšminētajā pārskatā²³⁷ un mājaslapā nav minētas, bet ir iekļautas ziņojuma 1.pielikumā. Tāpat iespējams, ka vietēja mēroga projektu ir vēl vairāk, bet par tiem trūkst informācijas.

Īstenotie projekti nacionālajā līmenī nereti ir cieši saistīti ar sabiedrības iesaisti vai izglītošanu, kas norāda uz pozitīvu tendenci sabiedrības iesaistes jomā saistībā ar ainavām. Kopumā projekti un aktivitātes aptver plašu specifisku tēmu loku, izceļot un aktualizējot dažādas ar ainavas plānošanu un pārvaldību saistītas jomas, kur parādās vēl viena pozitīva tendence, ka ainavas tiek uztvertas kā kompleks elementu kopums un katrs no šiem elementiem ir nozīmīgs kopējā ainavas struktūrā.

4.4. Sabiedrības tiesības uz ainavu

Eiropas ainavu konvencija katrā valstī, kas to ratificē, paredz izstrādāt kārtību, lai sabiedrība, vietējās un reģionālās varas iestādes, kā arī citas ieinteresētās puses var piedalīties ainavu politikas izstrādāšanā un īstenošanā. Turklāt konvencijā tiek minēts, ka ainavas ir galvenais indivīdu un sabiedrības labklājības elements un to aizsardzība, pārvaldība un plānošana ikvienam piešķir tiesības un atbildību. Eiropas valstīs sabiedrība un ieinteresētās puses tiek iesaistītas ainavu aizsardzības, plānošanas un pārvaldības jautājumos. Jaunāka un mazāk apskatīta tēma ir - tiesības uz ainavu (*The right to Landscape* vai *Landscape democracy*).

2008. gada decembrī vispārējās cilvēktiesību deklarācijas (*Universal Declaration of Human Rights*), 60. gadadienā Lielbritānijā ar starptautisku semināru tika aizsākta iniciatīva "*The right to Landscape*" (Tiesības uz ainavu). Iniciatīvas mērķis - kolektīvi definēt jēdzienu "tiesības uz ainavu" un atbalstīt cilvēktiesību ievērošanu. 2011. gadā šīs iniciatīvas autori Shelley Egoz, Jala Makhzoumi and Gloria Pungetti grāmatā "*The right to landscape: contesting landscape and human rights*"²³⁸, apkopoja dažādus gadījumu pētījumus (*case studies*), lai ilustrētu jēdziena pielietojumu un plašāku izpratni.

Lai pilnveidotu un izplatītu zināšanas un novatoriskus risinājumus par ainavas demokrātijas tēmām 2014. gadā Norvēģijas Dzīvības Zinātņu universitātītē profesore Shelley Egoz izveidoja starpnozaru, starpdisciplināru Ainavu demokrātijas centru (*CLaD*).

2015. gada 3.-5. jūnijā Norvēģijā notika konference "*Defining Landscape Democracy*", kurā 100 delegāti prezentēja un apsprieda ainavu demokrātijas jautājumus, kurai sekoja vairāki semināri un 2018. gadā tika izdota grāmata "*Defining landscape democracy*"²³⁹, kurā starptautiskā mērogā apspriests ainavas demokrātijas un telpiskā taisnīguma koncepts, lai piedāvātu visaptverošu ainavu demokrātijas jomas izpratnes skaidrojumu. Apskatīti jautājumi, kā ainava saistīta ar demokrātiju, kā

²³⁷ Pārskats par ainavu plānošanas aspektiem pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentos, https://www.varam.gov.lv/sites/varam/files/content/files/parskats_ain_plan_2020.pdf

²³⁸ Makhzoumi, J., Egoz, S., Pungetti, G. (2011) *The right to Landscape: connecting Landscape and human rights*. Asgate Publishing

²³⁹ Egoz, S., Jorgensen K., Ruggeri D. (2018) *Defining Landscape Democracy. A path to spatial justice*. Edward Elgar publishing

mēs to veidojam demokrātisku un kā sasniedzam telpisku vienlīdzību. Norvēģijas Ainavu demokrātijas centrs turpina darboties un organizēt seminārus.

Shelley Egoz aizsāktās diskusijas par cilvēktiesībām attiecībā uz ainavu, demokrātiju un ainavu kā kopīgu vērtību ir iekļautas jaunākajos Eiropas Padomes ziņojumos. Eiropas Padome izdala deviņus cilvēktiesību punktus, kurus Eiropas ainavu konvencijas ietvaros var tieši vai netieši īstenot.

10.tabula. Cilvēktiesības uz ainavu²⁴⁰

Cilvēktiesības	Eiropas ainavu konvencija
1. Tiesības uz labklājību, dzīves kvalitāti un ilgtspējīgu attīstību	Preambula: 6. rindkopa "cilvēku dzīves kvalitātes daļa jebkurā vietā" 9. rindkopa "galvenais indivīdu un sabiedrības labklājības elements"
2. Tiesības uz veselību	5. rindkopa "cilvēku labsajūtu (<i>human well-being</i>)" 9. rindkopa "indivīdu un sabiedrības labklājības elements"
3. Tiesības uz cieņu un nediskrimināciju	5. rindkopa "cilvēku labsajūtu"
4. Tiesības piedalīties kultūras dzīvē	5. rindkopa, panti -5.a, 5.c, 5.d
5. Tiesības uz ainavu kā kopīgu resursu	4. rindkopa "ainavām ir nozīmīga sabiedriskā loma", 8. rindkopa "baudīt augstas kvalitātes ainavas", 9. rindkopa "ikvienam piešķir tiesības", 11. rindkopa "kopīgs resurss"
6. Tiesības uz izglītību	pants 6.b
7. Tiesības uz informāciju un dalību	8. rindkopa "aktīvi piedalīties", 9. rindkopa "ikvienam piešķir tiesības un atbildību" panti 5.c, 6.aa, 6.c.1 6.c.1.b, 6.d
8. Tiesības uz kompensāciju un atjaunošanu	6. rindkopa "degradētos ... apvidos", pants 1.f "lai atjaunotu"
9. Tiesības uz nepārtrauktu noteiktas ainavas kvalitātes baudīšanu vai tiesības uz ainavas kvalitātes nemazināšanos	8. rindkopa "baudīt augstas kvalitātes ainavas" 12. pants "noteikumi nedrīkst būt pretrunā stingrākiem noteikumiem par ainavu aizsardzību, pārvaldību un plānošanu"

Eiropas Padomes dokumentos apskatīta arī jēdzienu "demokrātija" un tā saistības ar ainavu vēsturiskā attīstība dažādās valstīs; demokrātiska līdzdalības un sabiedrības iesaistīšanās procesa īstenošanas kārtība; iesaistīto pušu statuss un dažādas iespējamās līdzdalības formas, un eksperimenti to īstenošanā. Tiek apskatīti faktori, kas nosaka veiksmīgu sabiedrības iesaistīšanu ainavu plānošanas procesā.

Būtiskākie iemesli, kāpēc iedzīvotājiem jādod iespēja piedalīties plānošanā, ir:

- Publiska līdzdalība ir nozīmīgs zemes izmantošanas tiesību aktu piemērošanas veids. Tiklīdz iedzīvotāji ir informēti par plānošanas likumiem un ir ar pieeju plānošanas procesam, tiek nodrošināta tiesību aktu pareiza piemērošana.

²⁴⁰ Council of Europe Landscape Convention Contribution to human rights, democracy and sustainable development (2018). <https://rm.coe.int/council-of-europe-landscape-convention-contribution-to-human-rights-de/16807bffda>

- Parasti pārvaldes sistēmas un tiesiskais regulējums dod pilsoņiem tiesības paust savu viedokli visos sabiedriskās kārtības jautājumos, tostarp plānošanā.
- Sabiedrība jāiesaista tās informācijas vākšanā un sagatavošanā, kas vajadzīga, lai izstrādātu, īstenotu un uzturētu visaptverošu teritorijas attīstības plānu. Profesionāliem plānotājiem un vietējām amatpersonām būtu jāvēl un jāizmanto komentāri un idejas no tiem, kas sabiedrību pazīst vislabāk: cilvēkiem, kas tur dzīvo un strādā.
- Sabiedrības līdzdalība izglīto iedzīvotājus par plānošanu un zemes izmantošanu, veicinot informētas kopienas izveidi, kas savukārt noved pie labākas plānošanas, radot kopienas locekļiem piederības sajūtu izstrādātajam attīstības plānam.
- Tas veicina pilsoņu savstarpēju sadarbību un sadarbību starp viņiem un vietējo valdību, kā rezultātā samazinās konflikti un tiesvedības, samazinās izmaksas saistībā ar pārplānošanu un konfliktu risināšanu un tiek panākta lielāka rezultātu akceptēšana.
- Sabiedrības līdzdalība palielina pārliecību un savā ziņā arī drošību plānotājiem un investoriem, piedāvājot papildu iespēju projektu popularizēt un pilnveidot atbilstoši vietējām vajadzībām.

Ainavu plānošanā visbiežāk tiek minēti trīs galvenie līdzdalības principi:

- Iekļaušana, pamatojoties uz visu ieinteresēto pušu iesaistīšanu.
- Spēku samērs jeb līdztiesības un ietekmes nodrošināšana dalībniekiem lēmumu pieņemšanas procesos.
- Vienprātības jeb *konsensus* veidošana, kur vienprātīgi lēmumi tiek panākti, izmantojot apspriedes un veicināšanu.

Tomēr iekļaujoši, līdzsvaroti un vienprātības veidošanas procesi ne vienmēr reāli izdodas, tāpēc visizplatītākā līdzdalības prakse ainavu plānošanā ir informācijas vākšana un konsultāciju nodrošināšana.

Rezultātu sociāla akceptēšana lēmumu pieņemšanas procesā ir saistīta ar to, kā dažādās procesā iesaistītās ieinteresētās puses to uztver: ja viņi uzskata, ka pieņemtais lēmums ir adekvāts un vienlīdzīgs, viņi to uzskata par likumīgu (legitīmu). Īpaši rekultivācijas un sanācijas projektu gadījumā, jo tie bieži atrodas labi redzamās un pieejamās vietās, sabiedrības uztvere un atbalsts ir būtisks, lai projekts būtu veiksmīgs ilgtermiņā un palielinātu sociālos, ekonomiskos un vides ieguvumus.

Ar stingru apņemšanos un "vietējo zināšanu" iepludināšanu teritorijas attīstības projektu izstrādē var saglabāt unikālas vietas, kas ir svarīgas no kultūras un vides viedokļa. Tāpēc projekta panākumi lielā mērā ir atkarīgi no tā, cik daudz cilvēku, kurus konkrētais projekts ietekmē, ir bijuši iesaistīti tā izstrādē.

4.4.1. Latvijas pieredze sabiedrības iesaistes iniciatīvās

Sabiedrības līdzdalība ir obligāta attīstības plānošanas dokumentu izstrādē, kā arī specifisku ar ainavu vērtēšanu un apsaimniekošanu saistītu dokumentu, piemēram, īpaši aizsargājamo dabas teritoriju dabas aizsardzības plānu izstrādē, ietekmes uz vidi stratēģiskā novērtējuma izstrādē. Sabiedrības līdzdalība Latvijā attīstības un plānošanas procesos tika noteikta jau Likumā "Latvijas Republikas Satversme" (15.02.1922.). Šobrīd sabiedrības līdzdalības nepieciešamību nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr.970 "Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā", kā arī dažādu nozaru un pašvaldību attīstības dokumentus izstrādā reglamentējoši likumi un normatīvie akti, piemēram, Ministru kabineta noteikumi Nr.671 "Būvniecības ieceres publiskas apspriešanas kārtība", Ministru kabineta noteikumi Nr.18 "Kārtība, kādā novērtē paredzētās darbības ietekmi uz vidi un akceptē

paredzēto darbību”, Ministru kabineta noteikumi Nr.628 “Noteikumi par pašvaldību teritorijas attīstības plānošanas dokumentiem”

Latvijā ir veikti pētījumi par sabiedrības līdzdalības procesu efektivitāti:

1. Sabiedrības līdzdalība teritorijas plānošanas un būvniecības jautājumos, 2008²⁴¹
Pētījuma autori – Gatis Litvins, Kristaps Markovskis, Elisabeth von Renner, Sandijs Statkus
Galvenās tēmas Sabiedrības līdzdalība ir personas tiesības tikt uzklašītai jautājumos, kas skar tās dzīvi, t. sk. būvniecībā un teritorijas plānošanā, jo ikvienai personai ir tiesības dzīvot labvēlīgā vidē. Līdzdalība ir jēgpilna tikai tad, ja plānojuma rezultāts nav negrozāms <i>a priori</i> , bet gan iespējama atvērta plānošanas procedūra. Tikai tad, kad par reālām plānošanas alternatīvām var notikt diskusija un pastāv iespēja, ka iedzīvotāju intereses galu galā tiks ņemtas vērā, līdzdalība sevi attaisno. Turklāt lēmumu pieņemšanas kompetence pienākas nevis iedzīvotājiem, bet gan institūcijām, kuras šādam nolūkam noteiktas likumā. Iedzīvotāju līdzdalība, tāpat, nevar aizstāt lēmuma pieņemšanas procesu, bet gan “tikai” to ietekmēt. Vietējās pašvaldības izšķiršanās par konkrētai teritorijai piemērotāko plānoto (atļauto) izmantošanu iespējama, tikai izvērtējot sabiedriskajā apspriešanā izteiktos viedokļus, un minēto izvērtēšanu nevar aizstāt ar deputātu politisku balsojumu. Sabiedrības līdzdalības procesa atklātuma un lēmuma pamatojuma trūkums atzīstams par būtisku procesuālu pārkāpumu, kas noved pie pieņemtā lēmuma prettiesiskuma.
Kopsavilkums par pētījumu <ul style="list-style-type: none">● Sabiedrības līdzdalības mērķis – sabiedrības efektīva iesaistīšana nozīmīgu lēmumu pieņemšanā un palīdzības sniegšana pašvaldībai, lai pieņemtu taisnīgāko lēmumu.● Lēmuma pieņēmējs – pašvaldība, nevis sabiedrība.● Izteikto viedokļu analīze – noteicošais kritērijs, vai izteiktie viedokļi tikuši apspriesti un taisnīgi novērtēti.● Sabiedrības līdzdalība nav formāls normatīvo aktu noteikumu izpildes pasākums, bet gan process, kura vērtēšanas galvenais kritērijs ir efektivitāte.● Sabiedrības līdzdalība – sabiedrības tiesības, kuru īstenošana atkarīga no publiskās varas subjekta.● Sabiedrības līdzdalība – plānojuma leģitimitātes pamats.● Pašvaldības tiesības – saistošajos noteikumos ietvert plašākas sabiedrības tiesības.

2. Metodiskais materiāls „Pašvaldības, iedzīvotāju un uzņēmēju interešu saskaņošana – sabiedriskā apspriešana kā instruments”, 2011²⁴²
Metodiskais materiāls izstrādāts SIA „Projekts 3i”. Teksta autori – Inga Gavēna, Inguna Jekale, Ilma Valdmāne, Oļģerts Nikodemus.
Galvenās tēmas Teritorijas plānošana bija pirmā joma, kurā, veidojot pilnīgi jaunu teritorijas attīstības plānošanas sistēmu, tika paredzēta sabiedrības līdzdalība. Tomēr, kā apliecina demokrātiski

²⁴¹ Pētījums “Sabiedrības līdzdalība teritorijas plānošanas un būvniecības jautājumos”, http://providus.lv/upload_file/Publikācijas/Valsts_kvalitate/Lidzdaliba.pdf, latviešu valodā pieejams internetā www.politika.lv un www.providus.lv

²⁴² https://www.kurzemesregions.lv/wpcontent/uploads/2018/11/1346317259_InteresuSaskanosanaSabAps-3.pdf

attīstītāko valstu pieredze, sabiedrības līdzdalības institūta attīstību nosaka ne vien atbilstoša tiesiskā regulējuma izveide, bet arī sociālā prakse.

Sabiedrības līdzdalība ir svarīga jebkuru lēmumu pieņemšanā, bet Latvijā sevišķi aktuāla ir tās līdzdalība:

- teritorijas attīstības plānošanas dokumentu izstrādē;
- dabas aizsardzības plānu izstrādē;
- ietekmes uz vidi novērtējuma (IVN) un stratēģiskā ietekmes uz vidi novērtējuma (SIVN) veikšanā;
- būvniecības ieceres publiskajā apspriešanā.

Praksē iedzīvotāji bieži izsaka pretenzijas un iebildumus par jau apstiprinātā teritorijas plānojuma vai detālpļānojuma risinājumiem, neskatoties uz to, ka viņi nav izmantojuši iespēju savlaicīgi piedalīties dokumentu sabiedriskās apspriešanas procesā, vai nav bijuši informēti par šādu iespēju.

Galvenās problēmas

1. sabiedrības nelielā aktivitāte teritorijas plānojuma izstrādāšanas un apstiprināšanas procesā iedzīvotāju nelielo aktivitāti nosaka vairāki iemesli:
 - sabiedrība neapzinās, kāda ir tās loma un iespējas un publisko apspriešanu bieži uztver kā formālu pasākumu;
 - pašvaldības, daudzos gadījumos arī plānotāji, nav ieinteresēti iesaistīt sabiedrību plānošanas procesā;
 - iedzīvotājiem trūkst informācijas par teritorijas plānojumu un tā izstrādāšanas procesu, vai arī informācija tiek pasniegta ļoti grūti uztveramā formā.
2. nepietiekoša informācija, vai tās trūkums par teritorijas plānojuma izstrādāšanu un tā procesu.
3. sabiedriskai apspriešanai izstādītie materiāli ir iedzīvotājiem nesaprotami.
4. neefektīvas sabiedriskās apspriešanas sanāksmes.
5. formālas atbildes uz iebildumiem un priekšlikumiem.

Secinājumi

Galvenie šķēršļi efektīvai sabiedrības līdzdalībai ir:

- Sabiedrības inertums un neticība, ka tā ar savu līdzdalību var kaut ko mainīt.
- Pašvaldību un dažādu attīstības plānošanas dokumentu un projektu izstrādātāju izpratnes un zināšanu trūkums par sabiedrības līdzdalības procesu daudzveidīgumu un to praktisko organizēšanu un vadīšanu.
- Labas prakses un tradīciju trūkums un nepilnības sabiedrības līdzdalību reglamentējošos normatīvajos aktos.

Lai sabiedrības iesaistīšanas un līdzdalības process sasniegtu savu patieso mērķi un nebūtu tikai formāla procedūra, ir jāievēro šādi galvenie principi:

- sabiedrības informēšana;
- atklātība;
- viedokļu uzklaušāšana, sadarbība;
- lēmumu pieņemšanas procesa caurspīdīgums;
- atgriezeniskās saites veidošana.

3. Pētījums par sabiedrības iesaistes mehānismiem attīstības plānošanā un uzraudzībā vietējā līmenī, 2013²⁴³

Pētījuma autors – Rīgas plānošanas reģiona eksperts Sandris Mūriņš.

Galvenās tēmas

Pētījums sniedz ieteikumu apkopojums par iespējām, kā uzlabot sabiedrības iesaistes mehānismus pašvaldībām, izstrādājot plānošanas dokumentus, to ieviešanas uzraudzības ziņojumus. Pētījums pievēršas divām sabiedrības iesaistes iespējām, tas ir, sabiedrības iesaistei attīstības plānošanas dokumenta izstrādē un ieviešanas uzraudzībā, kā arī fokusējas uz diviem attīstības plānošanas dokumentiem – ilgtspējīgas attīstības stratēģiju un attīstības programmu.

Sabiedrības iesaistei var būt trīs formas: (1) sabiedrības informēšana; (2) konsultācijas ar sabiedrību; (3) sabiedrības līdzdalība.

Sabiedrības iesaistes problēmas: sabiedrības neticība sabiedrības līdzdalības lietderīgam, zemā pašvaldību kapacitāte iesaistīt sabiedrību, pašvaldību formālā pieeja sabiedrības līdzdalībai un privāto interešu dominance sabiedrības līdzdalības procesā.

Pašvaldību problēmas: Zemā pašvaldību kapacitāte iesaistīt sabiedrību. Pašvaldību speciālistiem trūkst kompetences un iemaņas, kā iesaistīt un sadarboties ar dažādām interešu grupām. Pašvaldību formālā pieeja sabiedrības līdzdalībai. Pašvaldības bieži vien sabiedrību iesaista formāli, lai izpildītu normatīvo aktu prasības. Privāto interešu dominance sabiedrības līdzdalības procesā. Sabiedrības līdzdalībā, jo īpaši publiskajā apspriešanā, dominē privātās, nevis publiskās intereses.

Problēmu risinājumi

- Atraktīva komunikācija.
- Labās prakses piemēri.
- Ārējo ekspertu piesaiste.
- Jauniešu iesaiste.
- Projektu konkursi attīstības projektu realizācijai.
- Konsultatīvā padome.
- Sabiedrisko attiecību nodaļu kapacitātes stiprināšana.

4. Metodes sabiedrības iesaistīšanai un līdzdalības veicināšanai Bi:In (iekļaujošā līdzdalība)²⁴⁴

Starptautisks projekts, vairāki projekta partneri

Billere pašvaldība (Francija), Gulbenes novada pašvaldība (Latvija), Timisoara Starpkultūru institūts (Rumānija), Saillans pašvaldība (Francija), Silvi pašvaldība (Itālija), Biedrība "Towarzystwo Urbanistów Polskich" (Polija), Istiea-Aedipsos pašvaldība (Grieķija)

Projekta mērķis ir veidot pašvaldību un sabiedrisko organizāciju sadarbības tīklu, kā arī dalīties ar labās prakses piemēriem iekļaujošas līdzdalības jomā. Projekta tiešā mērķauditorija – lēmējvaras pārstāvji, sabiedrisko organizāciju darbinieki un vietējās pašvaldības, kas strādā pilsoniskās līdzdalības jomā. Netiešā mērķauditorija – vietējie iedzīvotāji. Projekta mērķis bija stiprināt iedzīvotāju līdzdalību, lai arī viņu balss tiktu sadzirdēta, tādējādi uzlabojot vietējās kopienas dzīves kvalitāti un ikvienam ļaujot kļūt par aktīvu un atbildīgu pilsoni.

Projekta uzdevumi

²⁴³ http://rpr.gov.lv/wp-content/uploads/2018/01/Sab_lidz_Petijums_FINAL.pdf

²⁴⁴ https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/be_in_metodiskais_materials_lv.pdf

	<ul style="list-style-type: none"> ● Attīstīt partnerorganizāciju sadarbību iekļaujošas līdzdalības jomā; ● Stiprināt to cilvēku prasmes, kuri īsteno pilsoniskās līdzdalības projektus. <p>Pilsoniskās līdzdalības aspekti</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Informēšana x Apspriedes x Vienošanās/dialogs x Sadarbība ar iedzīvotājiem; ● Varas deleģēšana; ● Iedzīvotāju kontrole.
	<p>Secinājumi: Pilsoniskās līdzdalības pozitīvie aspekti</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Cilvēku iesaiste radošā procesā ļauj viņiem kļūt par aktīvākiem pilsoņiem. ● Aktīva vietējā kopiena veicina cieņpilnu attieksmi un saudzību pret vietējo identitāti. ● Pozitīvākais sasniegums ir dalībnieku skaita pieaugums katru gadu. ● Veiksmes faktors akcijas ilgspējai ir tieši bērnu iesaiste, kas arī katru gadu ir arvien augstāka.

5. Sabiedriskās apspriešanas organizēšanas un sabiedrības iesaistes ieteikumi ²⁴⁵

ESF projekts „Publisko pakalpojumu izvērtēšana un uzlabošana komercdarbības attīstībai Zemgales reģionā”, pasūtītājs: Zemgales plānošanas reģions, izpildītājs: SIA „AK Risinājumi”.

Galvenās tēmas

Viens no veidiem, kā nodrošināt sabiedrības iesaisti, ir kvalitatīva sabiedrisko apspriešanu, iedzīvotāju un uzņēmēju sapulču, forumu organizēšana. Šobrīd lielākajā daļā šie pasākumi tiek rīkoti formāli, iedzīvotāju interese un atsaucība ir ļoti neliela, iedzīvotāji ir inerti. Pašvaldību speciālistiem trūkst zināšanu kā sagatavot un rīkot interaktīvas un kvalitatīvas sabiedriskās apspriedes un iedzīvotāju sapulces.

Sabiedrisko apspriežu organizēšanas kārtību nosaka Ministru kabineta noteikumi Nr.970 „Sabiedrības līdzdalības kārtība attīstības plānošanas procesā”, šajos noteikumos ir pateiktas galvenās vadlīnijas sabiedrības iesaistīšanai.

Sabiedrības līdzdalība iespējama jebkurā no attīstības plānošanas posmiem:

- problēmu konstatēšanā;
- politikas alternatīvu noteikšanā un izvērtēšanā;
- ietekmes novērtējuma veikšanā;
- lēmuma pieņemšanā lēmējinstīcijas noteiktajā kārtībā;
- politikas ieviešanā;
- attīstības plānošanas dokumenta ieviešanas novērtēšanā.

Iedzīvotāju un uzņēmēju iesaistei, komunikācijai un informācijas pasniegšanai ir nepieciešama efektīva dialoga sistēma:

- Būtisko problēmu savlaicīga identificēšana;
- Valdības iesaistīšana, pamatojoties uz skaidru mērķi;
- Atbilstošās vadības struktūras identificēšana;
- Nepieciešamo resursu apgūšana;
- Pieredzes apgūšana.

Sabiedrības līdzdalības veidi:

- Izsakot viedokli (mutvārdu, rakstisku);
- Iesaistoties darba grupā;

²⁴⁵ [https://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/3209/Sabiedriskas_organizšanas_kartiba2011%20\(1\).pdf](https://www.sif.gov.lv/nodevumi/nodevumi/3209/Sabiedriskas_organizšanas_kartiba2011%20(1).pdf)

	<ul style="list-style-type: none"> ● Piedaloties sabiedriskajā apspriedē; ● Piedaloties publiskajā apspriešanā; ● Sagatavojot atzinumu attīstības plānošanas dokumentam pirms lēmuma pieņemšanas lēmēj institūcijas noteiktajā kārtībā; ● Sniedzot viedokli lēmēj institūcijas noteiktajā kārtībā lēmuma pieņemšanas procesā <p>Līdzdalības nosacījumi</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Motivācija: vēlme aktīvi piedalīties savas vietējās sabiedrības dzīvē; ● Kompetence: zināšanas, prasmes un attieksme līdzdalībai un lēmumu pieņemšanai; ● Iespējas: lēmumu pieņemšanas vara un pieejamie resursi.
	<p>Rezultāti</p> <p>Projektā izstrādāti praktiski ieteikumi sabiedriskās apspriešanas organizēšanai, ņemot vērā sabiedrības mērķauditoriju, tās zināšanas un prasmes, kā arī materiālu pasniegšanas veidus.</p>

Iepriekš apskatītajos projektos norādītas arī grūtības, kas saistītas ar pilsoņu iesaisti un sabiedrības līdzdalības organizēšanu.

Daudz lielāka pilsoņu aktivitāte ir ne tik oficiālos projektos, kas saistīti ar projekta apstiprināšanu un realizēšanu, bet tādos, kur var iesaistīties jebkurš interesents, piemēram, **“Dāvana Latvijai - elektroniska ainavu dārgumu krātuve “Latvijas ainavu dārgumi vakar, šodien, rīt””**²⁴⁶. Kopā ar Latvijas iedzīvotājiem un Ainavu ekspertu padomi šīs aktivitātes laikā tika atlasīti 50 Latvijas ainavu dārgumi, kas apskatāmi ceļojošā izstādē, slīdrādēs, un ir ietverti elektroniskajā ainavu dārgumu krātuvē. (Ikviens iedzīvotājs tika aicināts pieteikt savu ainavu dārgumu vietnē www.ainavudargumi.lv. Tika saņemti 928 pieteikumi. Grupējot pieteikumus, Ainavu ekspertu padome turpmākai vērtēšanai izvirzīja 243 ainavas. Par izvirzītajām ainavām vietnē www.ainavudargumi.lv tika saņemti 45 382 balsojumi no visas Latvijas. Ņemot vērā balsošanas rezultātus un ainavu ekspertu viedokli, Ainavu ekspertu padome atlasīja 50 ainavas kā Latvijas ainavu dārgumus.)

Aija Melluma, Dr.habil. ģeogr. rakstā “Latvijas ainavu laiki” žurnālam *Enerģija un Pasaule*, 2016/3 minēja, ka **“nosaucot vārdā vietas un ainavas, kas ir nacionālais dārgums, kā arī vietas un ainavas reģionos, novados, pagastos, laika gaitā veidotos Latvijas ainavu dārgumu krātuve.”**

4.5. Secinājumi

Eiropas ainavu politikas veidošanā būtiska loma ir Eiropas Ainavu konvencijai, ko ratificējusi lielākā daļa ES valstu un kas aptver būtiskākos nosacījumus ainavu politikas veidošanai nacionālā līmenī.

Ainavu jomas regulējumos un starptautisko institūciju (t.sk. pētniecības) darbībā ainavu plānošanas kontekstā iezīmējas divi nozīmīgi virzieni – kultūrainavas un ainavu ilgtspēja. Savukārt risināmā problemātika aptver tādas darbības laukus, kā noteikšana, izpēte, aizsardzība, plānošana, un pārvaldība. Arī bioloģiskās daudzveidības jautājumi saistāmi ar ainavu politiku, jo ainavu aizsardzība realizējama arī ārpus dabas aizsardzības teritorijām.

²⁴⁶ <https://ainavudargumi.lv/>

Katras valsts kompetence parasti ietver atbildību par starptautiskajai kopienai īpaši vērtīgu ainavu aizsardzību, taču tām ir arī atbildība pret saviem pilsoņiem nodrošinot piekļuvi, informāciju un līdzdalību lēmumi pieņemšanā, kas ietekmē ainavu kā viņu dzīves vidi.

Mūsdienās globalizācijas ietekmē arvien lielāka uzmanība tiek pievērta vietējai identitātei. Apskatītā pieredze liecina, ka pašvaldības arvien vairāk saprot un novērtē ainavu unikalitāti, un saskata tajā iespēju atšķirties, kā arī izmantot uzņēmējdarbības attīstībai un tūrismam.

Visveiksmīgākā ainavu politika ir valstīs, kur ir izstrādātas ainavu stratēģijas visos plānošanas un pārvaldes līmeņos un kur politika ir skaidri savstarpēji saistīta, plānošanā iesaistīta plaša sabiedrība, kā arī valsts un privātā sektora pārstāvji. Veiksmīgas ainavu politikas pamatā parasti ir nacionālā ainavu stratēģija. Šīs nacionālās stratēģijas iezīmē ceļu attiecībā uz ainavu, sākot no nacionālā līdz vietējam līmenim, un nodrošina visu sistēmu saskaņotību. Ainavu stratēģijas ir izstrādātas Nīderlandē, Šveicē, Andorā, Īrijā, Zviedrijā, Norvēģijā. Pastāv arī izņēmumi, piemēram, Vācijā ainavu politika balstīta uz instrumentiem visos pārvaldes līmeņos – valsts, reģionu un pašvaldību līmenī. Vietējos plānus ietekmē augstāka līmeņa ainavu plāni. Līdzīga sistēma ir arī Francijā.

11.tabula. Ainavu plānošanas rīki Eiropas valstīs

Valsts	Ainavu plānošanas rīki	Raksturojums
Vācija	Ainavu plāns	Ainavu plāni ir vietējā mēroga ainavu plānošanas rīki, kuri ietekmē daudz un dažādus dabas un ainavas aizsardzības, saglabāšanas, atjaunošanas un attīstības aspektus un kuri ir integrēti vietējā plānošanā, izmantojot pilsētu teritoriju funkcionālā zonējuma plānus. Ainavu plānos ir noteiktas pilsētvides attīstības robežas un formulēti attiecīgās teritorijas ainavas mērķi.
Francija	Ainavu Harta	Ainavu hartas ir vienošanās rīki starp privātajām un publiskajām ieinteresētajām pusēm, lai noteiktu mērķus un darbības, kas ļauj ainavu novērtēt, aizsargāt un pārvaldīt konkrētā platībā. Tie ir brīvprātīgi rīki, kurus parasti veicina teritoriālo struktūru organizācijas ar nolūku panākt sabiedrības līdzdalību. Ainavu hartas pieņemšana tālāk noved pie dokumenta izveides, kurā ir apkopoti mērķi un pasākumi un, kas nozīmē ka ieinteresētās personas, kuras parakstījušas šo dokumentu, apņemas izpildīt tajā paredzētos nosacījumus.
	Reģionālā dabas parka harta	Reģionālo dabas parku hartas ir reģionālo dabas parku plānošanas un pārvaldības rīki, kas nosaka mērķus, stratēģijas un pasākumus, kas jāveic parka teritorijā, iesaistot visas tajā ieinteresētās puses.
	Ainavas plāns	Ainavu plāni ir rīki, kas paredzēti ainavu novērtēšanai un tās iekļaušanai nozares plānošanas, zemes izmantošanas un pilsētplānošanas nozares politikā. Tos veicina administrācijas institūcijas ar mērķi izmantot kā ceļvežus, uz kuriem administrācija un ieinteresētās puses var balstīt savu darbību teritorijā, lai veicinātu ainavas kvalitāti.

	Piepilsētu lauksaimniecības teritoriju aizsardzības perimetrs	Dabas un piepilsētu lauksaimniecības teritoriju aizsardzības un uzlabošanas perimetrs ir rīks, kas, piedaloties reģionālajām un vietējām administrācijām un teritorijā ieinteresētajām pusēm, norobežo galvenokārt lauksaimniecības piepilsētas teritoriju un ierosina tajā darbības, lai garantētu tās uzturēšanu un piešķirtu ainavas vērtību.
	Zaļais un zilais tīklojums	Zaļais un zilais tīklojums ir zaļās infrastruktūras tīkls, kuram ir ekoloģiska un ainaviska interese par teritoriju, kas ļauj pareizi funkcionēt ekosistēmām valsts mērogā un uzturēt ainavas vietējā mērogā. Tīkls ir atspoguļotu visos vietējo un virs pašvaldību mēroga pilsētplānošanas rīkos.
Nīderlande	Ainavu attīstības plāns	Ainavu attīstības plāni ir brīvprātīgi plāni, kuru mērķis ir ainavas uzlabošanas pasākumu veikšana vietējā līmenī. Ainavu attīstības plāni ļauj noteikt attiecīgā teritorijā veicamās darbības, raugoties no ainavas viedokļa.
	Ainavu kvalitātes plāns	Ainavu kvalitātes plāni satur ieteikumu un vadlīniju kopumu, lai aizsargātu un uzlabotu ainavas estētisko kvalitāti noteiktā apgabalā. Tie nodrošina ēku vai konstrukciju telpiskās saskaņotības saglabāšanu vidē, vienlaikus uzlabojot vizuālo uztveri. Papildus tie precizē ainavas attīstības plānus.
	Estētiskās kvalitātes regulējums un plāna principu sistēma	Estētiskās kvalitātes regulējums un pamatplāns ir pašvaldības līmeņa normatīva rakstura dokumenti, kuru mērķis ir regulēt uzbūvēto objektu estētisko kvalitāti un noteikt to arhitektūras kritērijus, lai tie iekļautos pašvaldības ainavā.
Apvienotā Karaliste	Zaļā infrastruktūra	Zaļā infrastruktūra ir stratēģiski plānots un izveidots tīkls, kas aptver plašu zaļo zonu apjomu neatkarīgi no tā, vai tās ir vai nav konsolidētas. Šī infrastruktūra ir jāprojektē un jāpārvalda kā daudzfunkcionāls resurss, kas spēj saglabāt savu ekoloģisko funkciju, uzlabot cilvēku dzīves kvalitāti un veicināt teritoriālo ilgtspēju.
Šveice	Ainavu attīstības plāns	Ainavu attīstības plāns ir līdzdalīgs teritorijas plānošanas rīks, kas atspoguļo sabiedrības centienus attiecībā uz ainavu ekoloģijas un estētikas ziņā. Tāpat tas nosaka ainavas pārvaldības un plānošanas pasākumus, kā arī darbības, kas jāveic ainavas izcelšanai.
Beļģija (Valonijas reģions)	Ainavu programma	Ainavu programmas ir brīvprātīgi ainavu plānošanas rīki, kuru mērķis ir ļaut vietējām ieinteresētajām personām noteikt īpašus pasākumus ainavu jautājumos. Viņi vienojas par virkni stratēģisku mērķu, kas beigu posmā tiek precizēti ainavu pārvaldības un plānošanas darbībās.

Ainavu politika Eiropā kopumā ir vairāk vērsta uz reģionālā līmeņa darbībām un nerasniedz pašvaldību līmeni. Nepieciešamas ir arī ainavu pamatnostādnes un vadlīnijas reģionālajā mērogā un vietējā pašvaldību līmenī.

Citu valstu piemēri rāda, ka noderīgs rīks plānošanas ietekmēšanai vietējā līmenī ir labās prakses rokasgrāmatu un piemēru par ainavu kvalitātes uzlabošanu izstrādāšana. Tās var izmantot gan lēmējinstiūcijas, projektu virzītāji vai sabiedrība kopumā. Šiem rīkiem ir liels potenciāls ainavu plānošanas kultūras veidošanā, izpratnes veicināšanā, tie definē kritērijus un sniedz informāciju, kā uzlabot projektu un ainavu kvalitāti.

Atsauce uz vietējo līmeni nenozīmē ierobežot ainavu plānošanu vienas pašvaldības teritorijā. Bieži vien ir nepieciešams meklēt sadarbību un iziet ārpus pašvaldību robežām. Lai arī lielāko daļu analizēto rīku var pielietot vienā pašvaldībā, tie darbojas labāk, ja tos lieto plašāka teritorijā, jo ainavu dabā neierobežo administratīvās robežas.

Plānošanā būtiska ir sasaiste starp ar reģionālo un vietējo līmeni, tomēr ar to nepietiek, lai uzlabotu ainavu. Piemēram, lauksaimniecības politikai ir milzīga ietekme uz ainavu un tūrismā liela daļa produktu un pakalpojumu ir saistīti ar ainavu. Citu valstu piemēri rāda, finansējums ainavai var nākt no citām jomām, piemēram, Šveicē lauksaimniecības likumā ir iekļauts tiešais maksājums - "ieguldījums ainavas kvalitātē", lai atbalstītu reģionālos ainavu projektus. Mūsdienīgai ainavu politikai jāiesaista un jāpalielina izpratne visās vietējās pārvaldes jomās (tūrisms, lauksaimniecība, kultūra, izglītība, utt.).

Sabiedrībai ir ļoti nozīmīga loma, izstrādājot lielāko daļu analizēto ainavu plānošanas un pārvaldības rīku. Eiropas pieredze rāda, ka liela loma ainavu pārvaldībā un dažāda līmeņa projektu pieteikšanā un organizēšanā ir dažādām nevalstiskām organizācijām, kas rūpējas par ainavu kvalitāti, piemēram, Beļģijā tās ir ainavu partnerības un ainavu fondi.

Būtisks aspekts vietējā līmenī ir iniciatīvu un projektu pozitīvais un konstruktīvais raksturs, izvairoties no aizliedzošiem vai disciplināriem instrumentiem un pieejām, kas var beigties ar neproduktīvu efektu. Šis faktoru var novērot citu valstu piemēros, kur apskatītie noteikumi vairāk koncentrējas uz kritēriju noteikšanu, nevis uz sodīšanu. Tas palīdz panākt kopīgas vienošanās un palīdz skatīties uz ainavu kā uz iespēju visām iesaistītajām pusēm. Vēl viens iniciatīvu motivēšanas veids ir atzinība apbalvojumu veidā (piemēram, Eiropas ainavu balva).

Novatorisks faktors pašreizējā ainavu politikā ir tas, ka jāizvairās no ārkārtas atšķirības starp izcilām ainavām un ikdienas ainavām, kurās mēs dzīvojam un kuras aizņem plašas teritorijas. Kultūrvēsturiskie pieminekļi kļūst par dinamiskām, dzīvām ainavām, kurās iedzīvotājiem ir aktīva loma to saglabāšanā un attīstībā.

Attiecībā uz finansējumu Eiropas pieredze rāda, ka ir mērķtiecīgi izmantot finansējuma instrumentus, kas nav atkarīgi no valsts budžeta, bet gan no konkrētiem nodokļu ieņēmumiem. Vēl vienas veids ir piešķirt nelielu procentuālo daļu no valsts loterijas, piemēram, *Heritage Lottery Fund* Apvienotajā Karalistē vai Nīderlandes nacionālās pasta loterijas.

Latvijā līdz šim veiktas dažādas aktivitātes un izstrādāti vairāki projekti dažādos līmeņos, kur tieši vai pastarpināti risināti ainavu jautājumi, ainavu kvalitātes paaugstināšanai, plānošanai un pārvaldībai. Latvijas valstspilsētu un novadu attīstības plānošanā ainavu jomu apskata caur ilgtspējīgas attīstības stratēģijām, teritorijas plānojumiem un attīstības programmām. Vienlaikus jāatzīst, ka pārsvarā ainavu joma ir iekļauta ilgtspējīgas attīstības stratēģijās ar ilgtermiņa uzdevumiem, bet konkrētu rīcību vai definētu uzdevumu ainavu plānošanai tālākos attīstības plānošanas dokumentos trūkst.

5. SVID analīze ainavu novērtēšanai Latvijā

Balstoties uz ārvalstu un Latvijas pieredzi ainavu novērtēšanā sagatavota stipro un vājo pušu analīze ainavu novērtēšanai Latvijā, kuras izstrādē tika iesaistīta valsts pētījumu projekta LandLat4Pol pētnieku grupa.

Stiprās puses

- Latvijā ir izveidojušās labas ainavu izpētes tradīcijas.
- Latvija līdzīgi kā daudzas citas Eiropas valstis ratificējusi Eiropas Ainavu konvenciju, parādot politisku apņemšanos un labo gribu ievērot vienotus principus ainavu plānošanas, aizsardzības un pārvaldības jomās.
- Latvijā ir izstrādāta un tiek īstenota Ainavu politika, kas atspoguļota Ainavu politikas pamatnostādņēs.
- Ainavu politikas pamatnostādnes veicinājušas izpratni par ainavu jautājumiem un tēmas aktualitāti, pēdējos gados ievērojami uzlabojot iesaistīto pušu ciešāku sadarbību ainavu novērtēšanas jautājumos.
- Par ainavu jomu atbildīgā ministrija VARAM ir ieinteresēta un aktīvi darbojas dažādu ar ainavām saistītu jautājumu risināšanā, paralēli īstenojot daudzveidīgas aktivitātes, tai skaitā sabiedrības informēšanas un iesaistes iniciatīvas (piemēram, "Ainavu dārgumi") un Latvijas ainavu popularizēšanu pasaulē (piemēram, dalība "Eiropas Padomes Ainavas balvā")
- Dažādās Eiropas valstīs ir izveidojusies ilgu gadu pieredze ainavu novērtēšanas jautājumos, ko iespējams adaptēt Latvijas apstākļiem.
- Latvijā ir veikti atsevišķi pētījumi par ainavu telpiskajām vienībām nacionālā līmenī.
- Regulāri tiek sagatavoti studentu pētnieciskie darbi ar ainavu plānošanu saistītās tematikās.

Vājās puses

- Latvijā nav izveidota integrēta sistēma dabas vērtību aizsardzībai, ainavu plānošanai un pārvaldībai, kura būtu izmantojama teritoriju plānošanas procesos.
- Trūkst vienotas datu bāzes ar ainavu raksturojošiem datiem, kas ļautu izstrādāt un izmantot vienotas, integrētas pieejas dažādu mērogu ainavu un teritoriju telpiskajai plānošanai un pārvaldībai.
- Visaptveroša ainavu datu ievākšana un izvērtēšana ir laikietilpīgs process, kā arī prasa ievērojamus finanšu un cilvēkresursus.
- Iesaistīto pārvaldības institūciju zemā kapacitāte ar ainavu saistīto jautājumu risināšanā un plānošanā.
- Neskaidra ainavu ekoloģijas loma ainavu pārvaldībā, dabas aizsardzībā un teritoriju plānošanā.
- Nereti ainavu saglabāšanas nodrošināšana tiešā veidā tiek asociēta ar dabas aizsardzībā izmantoto normatīvo pieeju.
- Starp ieinteresētajām pusēm ir atšķirīga ainavas uztvere, kas saistīta ar izpratni par ainavas nozīmi sabiedrībā kopumā, kā arī par ainavas sniegtajām specifiskajām funkcijām un resursiem.
- Sabiedrībā bieži nav pietiekamas informācijas un izpratnes par ieguvumiem no ilgtspējīgas ainavu pārvaldības, tādējādi ir vāji attīstīta sabiedrības līdzdalība ainavu plānošanā un apsaimniekošanā.
- Dažkārt ekonomiskie ieguvumi no dabas resursu izmantošanas dominē pār ainavu saglabāšanu.
- Nav izstrādāti vienoti kritēriji ainavu monitoringa veikšanai.

<ul style="list-style-type: none"> • Šobrīd izglītību ainavu jomas topošie un esošie speciālisti var apgūt kā akadēmiskajās, tā profesionālajās programmās, kā arī piedaloties mūžizglītībasursos. • Eiropas Savienības stratēģiskie uzstādījumi vides jomā akcentē arī nepieciešamību pilnveidot ainavu novērtēšanas un aizsardzības pieejas. 	<ul style="list-style-type: none"> • Vērtīgo ainavu definēšanā salīdzinoši maz tiek izmantots rekreācijas un tūrisma potenciāls. • Neatbilstoša vai nepietiekama infrastruktūra dažādos dabas objektos, ko izgaismojis pandēmijas laiks, pieaugot apmeklētāju skaitam, rada draudus bioloģiskās daudzveidības saglabāšanai un ainavas transformācijai. •
<p>Iespējas</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ainavu novērtēšana atklāj ainavu potenciālu un ļauj prognozēt attīstības iespējas. Tā veicinās padziļinātas izpratnes par ainavām veidošanos iesaistītām pārvaldes institūcijām un sabiedrībai kopumā. • Ainavu novērtēšanā jāveicina visu ieinteresēto pušu līdzdalība un viedokļu apmaiņa. • Ainavu atjaunošanā un attīstībā ieviešami jauni un papildināmi esošie atbalsta mehānismus un rīkus. • Eiropas un Latvijas prakse liecina, ka ir svarīgi veicināt daudzveidīgu pieeju attīstību ainavu pārvaldībai. • Ainavu pārvaldībā jāstiprina saikne ar zemes resursu izmantošanas politikas veidotājiem. • Nepieciešams plašāk izmantot telpiskās plānošanas un normatīvo aktu dotās iespējas ainavu novērtēšanā (piemēram, tematisko plānojumu izstrāde pašvaldībām). • Iespējami uzlabojumi ainavu novērtēšanas normatīvajam regulējumam atbilstoši mērogam un mērķiem. 	<p>Draudi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nesabalansēta ar ainavām saistīto nozaru attīstība var radīt nozīmīgas ainavu izmaiņas (fragmentāciju, vizuālās pārmaiņas). • Zemes īpašnieku atšķirīgās intereses var rezultēties ar zemes izmantošanu, kas paredz lielāku ekonomisko labumu gūšanu, bet pazemina ainavas vērtību. • Vāja ainavu pārvaldība var sekmēt negatīvas (t.sk., neatgriezeniskas) izmaiņas ainavā, kā arī var samazināties ainavas kvalitatīvie rādītāji. • Neveicot visaptverošu ainavu novērtējumu var nepamanīt vērtīgas ainavas kvalitātes vai tās ietekmējošos draudus.

● Pielikumi

- 1.pielikums. Latvijā īstenoto aktivitāšu saistībā ar ainavu jomu apkopojums

Aktivitātes/ dokumenta veids	Nosaukums	Īss apraksts
Grāmatas sadaļa - Enciklopēdija	Ainavrajonēšana. Latvijas ainavzemes un ainavapvidi. (Ramans, K.) (1994) Latvijas daba. Enciklopēdija „Latvija un latvieši”. 1.sējums. Rīga	Ainavrajonēšanas shēma, kas balstīta galvenokārt uz zemes virsmas formu un to veidojošo nogulumu atšķirībām. Pēc šiem kritērijiem K. Ramans Latvijas teritorijā nodala 16 ainavzemes un 89 ainavapvidus.
Grāmatas sadaļa - Enciklopēdija	Dabas apvidu rajonēšana. (Šteins, V., Zelčs, V.) (1988) Fiziogēogrāfiskā rajonēšana. Latvijas daba. Enciklopēdija. 2.sējums. Rīga	Karšu materiāls, kur attēlotas reljefa lielformas, kuras veido Latvijas dabas rajonus, kuri atspoguļo ģeogrāfiskās ainavas un dabas apstākļu nozīmīgākās reģionālās atšķirības.
Grāmata - Monogrāfija	Latvija. Zeme, daba, tauta, valsts. (Nikodemus, O., Kļaviņš, M., Krišjāne, Z., Zelčs, V. (red.)) LU, LVAf, 2018.	Monogrāfijā tika apkopta pati jaunākā zinātniskā informācija un priekšstati par Latvijas dabu, sabiedrību un valsti un tās attīstību. Atsevišķā sadaļā apkopota informācija par Latvijas ainavām.
Projekts (nacionālajā līm.)	Ainavu dārgumi	Dialogā ar sabiedrību sagatavota kopīga dāvana Latvijai – elektroniska ainavu dārgumu krātuve “Latvijas ainavu dārgumi vakar, šodien, rīt” un sagatavoti priekšlikumi par ainavu dārgumu iekļaušanu Latvijas Kultūras kanonā.
Projekts (nacionālajā līm.)	Dabas daudzveidība Latvijas ainavās. Ainavas runā!	Veikta sociālā kampaņa ar aicinājumu sabiedrībai saskatīt vērtīgo Latvijas ainavā, kā arī izstrādāts pētījums par Latvijas ainavu, kas atspoguļo ainavas izmaiņas pēdējā gadsimta laikā, analizē mūsdienu ainavas ideālu izcelsmi, kā arī aplūko mūsdienu viensētu saimnieku priekšstatus par ainavu un viensētas nozīmi tajā.
Projekts (nacionālajā līm.)	Latvijas simtgades dabas deklarācija	Projekta ietvaros izveidota interaktīva mājaslapa, novadītas vairākas publiskas diskusijas un lekcijas, sagatavotas vairākas publikācijas un izvietotas reklāmas vides un interneta vidē, lai aicinātu sabiedrību interaktīvā diskusijā par Latvijas dabas vērtībām, kā arī sniegtu vizuālu un tekstuālu informāciju par Latvijas dabas simboliem, dabas sistēmu vērtībām un to nozīmi.
Projekts (nacionālajā līm.)	Latvijas ainavu skaistums un dabas daudzveidība kino:	Projekta gaitā sagatavoti 12 TV raidījumi (26 min) par ainavu skaistumu un dabas daudzveidību.

	veltījums simtgadei	Latvijas	
Projekts (nacionālajā līm.)	Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju glabātie dārgumi – dāvana Latvijai no paaudzes paaudzē		Ceļojoša foto izstāde par Teiču un Krustkalnu dabas rezervātiem vismaz 1 vietā pie kādas no sadarbības institūcijām. Līdz 2020. gada 31. decembrim izstāde īstenota vismaz 17 dažādās vietās. Sagatavots un izplatīts fotoalbums "Tavs un mans Ķemeru Nacionālais parks", Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāts, Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta 20 gadi. Sagatavota un izplatīta grāmata par Rāznes Nacionālā parka 10 gadiem.
Projekts (nacionālajā līm.)	Ainavu arhitektu patstāvīgās profesionālās attīstības programmas apmaiņa Baltijas jūras reģionā		Identificētas Latvijai piemērotas ainavu arhitektu apmācības metodes un veikta speciālistu apmācība.
Projekts (nacionālajā līm.)	Latvijas īpaši aizsargājamo dabas teritoriju integrācija teritorijas plānojumā		Izstrādāti konceptuāli risinājumi un metodoloģija īpaši aizsargājamo dabas teritoriju aizsardzības un izmantošanas noteikumu integrēšanai vietējo pašvaldību teritoriju plānojumos, apskatot arī ainavu jomu. Izstrādāti dabas aizsardzības plāni aizsargājamo ainavu apvidu teritorijām „Augšzeme”, „Vecpiebalga” un „Veclaicene”.
Projekts (nacionālajā līm.)	GrassLIFE: Zālāju atjaunošana un to dažādas izmantošanas veicināšana		GrassLIFE mērķis ir uzlabot Eiropas Savienības prioritāro zālāju aizsardzības statusu Latvijā un padarīt efektīvāku to apsaimniekošanu. Visas zālāju atjaunošanas darbības tiek īstenotas 14 Natura2000 tīkla teritorijās.
Projekts (nacionālajā līm.)	Sauszemes-jūras resursu sasaiste Zilās izaugsmes sekmēšanai piekrastē - Land-Sea-Act		Projekts tiecas tuvināt piekrastes pārvaldībā un plānošanā iesaistītās puses (mērķgrupas), lai rastu risinājumus jūras plānošanai un ar jūru saistītās ekonomikas jeb “zilās” ekonomikas izaugsmes izaicinājumiem un izstrādātu Zilās izaugsmes un piekrastes daudzlīmeņu pārvaldības programmu.
Projekts (nacionālajā līm.)	Latvijas Dabas fonda īstenotais projekts “Dodies ainavās!”		Kopumā projekta laikā sasniegta plaša auditorija – gan tiešā veidā, gan ar masu mediju un sociālo mediju palīdzību, kuros notika aktīva komunikācija par Latvijas ainavu veidošanās saistīto problemātiku.
Projekts (nacionālajā līm.)	“Integrēta plānošanas pieeja zālāju dzīvotspējai” LIFE Viva Grass		Mērķis ir iekļaut sociālekonomiskos aspektus dabas aizsardzības politikā, izstrādājot ekonomiski dzīvotspējīgus zālāju apsaimniekošanas modeļus, īpaši nomaļu teritorijās, kuras skārusi sociālekonomiskā lejupslīde, zemes pamešana un sekojoša lauksaimniecības zemju bioloģiskās daudzveidības samazināšanās. Projektā izstrādāts integrēts plānošanas rīks, kas sniegs ieguldījumu stratēģiskās plānošanas procesos, demonstrējot ekosistēmu pieeju un nodrošinot sasaisti starp sociālajām, ekonomikas, vides un lauksaimniecības politikām.
Projekts (reģionālajā līm.)	Interreg V-A Latvijas – Lietuvas programmas projekts "Zaļās		Izstrādāta metodoloģija reģionālai un lokālai ainavu un zaļās infrastruktūras plānošanai zemieņu teritorijās. Izstrādāti četri ainavu un zaļās infrastruktūras plāni.

	infrastruktūras pilnveidošana zemieņu upju ainavā / ENGRAVE "	Izstrādātas vadlīnijas pašvaldību teritoriju plānotājiem, kā arī konsultantiem un ekspertiem ainavu novērtēšanai un plānošanai vietējā līmenī "vadlīnijas lokālo ainavu plānošanai", kur piedāvāta ainavas plānošanas konceptuālā shēma Latvijā, izceļot ainavas plānošanas galvenos soļus un plānošanas normatīvo ietvaru.
Projekts (reģionālajā līm.)	Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju Zemgalē un ziemeļlietuvā apsaimniekošanas uzlabošana, radot ilgtspējīgu pamatu dabas teritoriju saudzīgai apsaimniekošanai un dabas vērtību saglabāšanai	Izstrādātas "Vadlīnijas dabas aizsardzības plāna integrēšanai teritorijas plānojumā " un ieteikumi politikas integrācijai dabas aizsardzības plānošanas jautājumos pašvaldību teritorijās un augstāka līmeņa teritoriju plānos. Izstrādāts dabas aizsardzības plāns Dabas liegumam "Silabebru ezers", aktualizēti un atjaunoti dabas aizsardzības plāni vairākām ĪADT un aktualizēti trīs teritorijas plāni. Uzlabota infrastruktūra ĪADT apkārtnē, kā arī veikti arheoloģiskie izrakumi. Izveidota datu bāze par dabas vērtībām.
Projekts (reģionālajā līm.)	Mantojuma ilgtspējīga apsaimniekošana ūdensceļu reģionos (SWARE)	Projekta mērķis - veicināt iekšzemes ūdensceļu reģionu dabas un kultūras mantojuma integrētu pārvaldību. Radīt integrētas vairāku līmeņu līdzdalības pārvaldības formas. Veicināt kopīgu izpratni visos sektoros par ilgtspējīgas vērtības paaugstināšanas nozīmi un nepieciešamību veidot viesu apzinīgu attieksmi pret dabas objektiem. Iedzīvotāju iesaiste dabas un kultūras vērtību aizsardzībā un popularizēšanā.
Projekts (reģionālajā līm.)	Vēsturiskās vērtības un ar tām saistītās ainavas (HISTCAPE)	Identificēti ainavu pārvaldības labās prakses piemēri, veikta analīze un sagatavoti ieteikumi politikas iniciatīvām reģionos. Projekta partneru reģionos paaugstinātas speciālistu prasmes un konkurētspēja. Sagatavota rokasgrāmata par lauku reģionu kultūras mantojuma saglabāšanu. Noorganizētas vairākas konferences, semināri un vietējie semināri, t.sk. seminārs par ainavu kvalitātes uzlabošanu un tās apsaimniekošanu.
Projekts (reģionālajā līm.)	Ziemeļvidzemes biosfēras rezervāta (ZBR) ainavu ekoloģiskais plāns	Izstrādāts ainavu ekoloģiskais plāns ar mērķi nodrošināt teritorijas ilgtspējīgu attīstību. Plāna ietvaros veikta visaptveroša datu analīze, ņemot vērā dabas, sociālekonomiskos un kultūrvēsturiskos aspektus. Sagatavoti ainavu telpisko vienību apraksti un vadlīnijas to attīstībai.
Projekts (reģionālajā līm.)	Piesārņoto vietu efektīva sanācija un ilgtspējīga izmantošana (BECOSI)	Projekta mērķis - paaugstināt piesārņoto vietu sanācijas efektivitāti, integrēt piesārņoto vietu plānošanu telpiskās plānošanas sistēmā, uzlabot mērķgrupu informēšanas metodes. Izstrādāti metodiski materiāli piesārņotu vietu plānošanai.
Projekts (vietējā līm.)	Innovative brownfield regeneration for sustainable development of cross-border regions (BrownReg)	Projekta mērķis - apgūt, ieviest un popularizēt jaunu pieredzi inovatīvai, uz vietējiem apstākļiem balstītai un videi draudzīgai degradēto teritoriju revitalizācijai. Projektā tika izmantota inovatīva fitoremediācijas metode piesārņotu augšņu attīrīšanai. Projekta ietvaros

	<i>(Inovatīva degradēto teritoriju atjaunošana pārrobežu reģionu ilgtspējīgai attīstībai)</i>	izdota grāmata – vadlīnijas “Degradēto teritoriju remediācija. Izpēte. Plānošana. Izmantošana”, kurā apkopotas gan teorētiskas atziņas, gan praktiski piemēri.
Projekts (vietējā līm.)	“Ainava pilsētā” jeb “UrbanLinks 2 Landscape” (UL2L)	Projekta ietvaros izstrādāts pētījums par Ventas krastā esošo degradēto teritoriju vēsturisko izmantošanu un to turpmākās attīstības priekšlikumi, izvērtējot ekoloģiskos, ainaviskos, pilsētībūvnieciskos, ekonomiskos un sociālos aspektus. Pašvaldība izstrādās rīcības plānu Kuldīgas vēsturiskā centra un tam piegulošās Ventas ielejas teritorijas attīstībai. Plānots izveidot ģeotelpiskās informācijas datu bāzi un 3D modeli, kas ļaus ērti un uzskatāmi apkopot informāciju par teritoriju un tajā esošajiem objektiem, modelēt iespējamās ainavas izmaiņas un izvairīties no nevēlamām ietekmēm.
Projekts (vietējā līm.)	Pagalumu renesanse	Kopā ar iedzīvotājiem analizēta esošā situācija pagalmos un iespējamie pagalmu attīstības plānojuma varianti, ieteikti risinājumi un piedāvātas radošas idejas pagalmu vides atjaunošanai, izstrādātas plānojuma skices un dizaina varianti, izstrādāti ideju projekti ar precizētiem risinājumiem uz topogrāfiskā plāna, paredzot visu veicamo darbu dalījumu pa kārtām. Kopumā izstrādātas 14 pagalmu attīstības koncepcijas.
Projekts (vietējā līm.)	Quality in urban greenspace design and management <i>(Kvalitāte pilsētas zaļo zonu projektēšanā un pārvaldībā)</i>	Noorganizēts Saimona Bella seminārs "Quality in urban greenspace design and management".
Projekts (vietējā līm.)	Aizkraukles novada Daugavas ūdenskrātuves ainavu koncepcija	Apkopoti vēsturiskie materiāli par Aizkraukles pilsētas izveidi, ar autentisku kultūras akcentu un dabas bagātībām, izpētīti un apkopoti datus par esošo Daugavas hidroloģisko režīmu, esošo veģetāciju, atzīmētas vērtīgo kokaugu sugas, izpētīta esošā reljefa uzbūve un mijiedarbība ar dabas faktoriem. Pēc datu apkopošanas tika izstrādāta piekrastes ekoloģisko, ainavisko, kompozicionālo un funkcionālo attīstības principu attīstības vīzija, plānotās rekreācijas teritorijas zonējums un priekšlikumi transporta un gājēju kustības organizēšanai.
Projekts (vietējā līm.)	Elektronisko materiālu kapacitātes paaugstināšana par klimata pārmaiņām lauku teritorijās	Uzlabot informācijas pieejamību par klimata pārmaiņu ietekmi un tās mazināšanas rīkiem lauku teritorijās, t.sk. izvēles moduļa izstrāde studentiem, izvēles moduļa izstrāde un aprobācija profesionāļiem, studiju moduļu izstrāde e-studiju formā. Noorganizēts apmācību seminārs "Klimata pārmaiņu procesi lauku teritorijās. Ainavas plānošana, pieredze un risinājumi".
Projekts (vietējā līm.)	Jaunu ilgtspējīgu risinājumu integrācija	Projekta ietvaros tiks paaugstināta Elejas muižas parka un Žagares muižas parka pievilcība tūristiem. Abus parkus ir projektējis ainavu arhitekts un dārznieks G.

	kultūras mantojumā/ NovelForHeritage	Kūfalts, kurš 19.-20. gadsimta mijā bija zināms visā Eiropā. Latvijas Lauksaimniecības universitātes un Lietuvas Dabas mantojuma fonda iesaiste projektā sniegs tam zinātnisku un praktisku pieeju, kas būs interesanta ainavu arhitektiem.
Projekts (vietējā līm.)	Ūdens resursu ilgtspējīga izmantošana tūrisma attīstībai Latvijas-Krievijas robežpilsētās-Rēzeknē un Ostrovā (Sticky urban areas)	Projekta mērķis ir pārveidot pilsētu ūdens resursus Rēzeknē un Ostrovā par ilgtspējīgāku un pievilcīgāku vietu to iedzīvotājiem un apmeklētājiem, saglabājot līdzsvaru starp sociālajiem, ekonomiskajiem un vides faktoriem. Tiks izstrādāta integrēta dabas resursu pārvaldības rokasgrāmata un kopīga pārrobežu pieeja integrēto dabas resursu pārvaldības studiju procesam. Tiks veikti uzlabojumi divu ūdenskrātuļu krastos.
Tematiskais plānojums (Nacionālais līm.)	Jūras plānojums 2030	Jūras plānojums Latvijas Republikas jurisdikcijā esošajiem iekšējiem jūras ūdeņiem, teritoriālajai jūrai un ekskluzīvajai ekonomiskajai zonai ir nacionāla līmeņa ilgtermiņa teritorijas attīstības plānošanas dokuments, kurā rakstveidā un grafiski noteikta jūras atļautā izmantošana un izmantošanas nosacījumi.
Tematiskais plānojums (reģionālajā līm.)	Zemgales reģionālais ainavas un zaļās infrastruktūras plāns	Dokuments ietver normatīvo ietvaru un vadlīnijas saistībā ar ainavu tematisko plānu, ainavu tipoloģisko dalījumu un raksturojumu, kā arī zemes lietojuma veidu un to dabas vērtību, telpisko, hidroloģisko un ūdens resursu kvalitātes raksturojumu. Dokumentā iekļauts arī kultūrvēsturiskā mantojuma vērtējums un telpiskā analīze, sociāli ekonomiskais raksturojums ainavas kontekstā, iekļauts ekosistēmu pakalpojuma nodrošinājuma potenciāls, kā arī sniegta ZPR un reģiona pašvaldību plānošanas dokumentu analīze saistībā ar ainavas un zaļās infrastruktūras pārvaldību.
Tematiskais plānojums (vietējā līm.)	Talsu pakalnu loka dzīvināšanas plāns 2019.-2025.gadam	Talsu novadā ir izstrādāts un apstiprināts tematiskais plānojums, kura ietvaros ir veikta plaša ainavisko vērtību apzināšana Talsu pilsētas centrā, kā arī paredzēti ainavu aizsardzības, pārvaldības un attīstības pasākumi.
Tematiskais plānojums (vietējā līm.)	Siguldas identitāti veidojošs tematiskais plānojums	Tematiskais plānojums sastāv no 6 sadaļām, no kurām tādās sadaļās kā Zaļumvietu attīstība un pārvaldība, Ēku, būvju, to elementu, mazo arhitektūras formu vizuālie izteiksmes līdzekļi, kā arī Kultūrvēsturisko vērtību izpēte un saglabāšanas metodika ir tieši integrēti ainavu aizsardzības, pārvaldības un attīstības jautājumi.
Tematiskais plānojums (vietējā līm.)	Lielvārdes pilsētas Lāčplēša apkaimes attīstības un apsaimniekošanas plāns	Lielvārdes nov. ir izstrādāts un apstiprināts tematiskais plānojums, kura izstrādes ietvaros ir veikta ainavu analīze un noteiktas ainavu īpašās vērtības konkrētajā apkaimē
Tematiskais plānojums (vietējā līm.)	Ķemeru attīstības vīzija	Tematiskais plānojums ietver ainaviskos aspektus, informāciju par ainaviski vērtīgiem objektiem un rīcības degradēto teritoriju revitalizācijai un ainavisko vērtību aizsardzībai un ainavas attīstībai.

Tematiskais plānojums (vietējā līm.)	Liepājas pilsētas pludmales un piekrastes attīstība	Liepājas pilsētai apstiprināts tematiskais plānojums, kas ietver arī ainavu jomu.
Tematiskais plānojums (vietējā līm.)	Babītes novada ainavu struktūras tematiskais plānojums	Babītes novada ainavu struktūras tematiskajā plānojumā ietverta karte ar rekomendācijām ainavu vērtību veidošanai.
Tematiskais plānojums (vietējā līm.)	Rīgas pilsētas ainavu tematiskais plānojums	Rīgas teritorijas plānojuma izstrādes ietvaros tika izstrādāti un apstiprināti 11 tematiskie plānojumi, tajā skaitā arī Ainavu tematiskais plānojums. Ainavu tematiskā plāna izstrādes ietvaros tika identificētas Rīgas ainavas, kuras attēlotas grafiskā materiālā.
Ainavu plāns	Siguldas pilsētas ainavu plāns (2012 – 2024)	Teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumos Siguldas pilsētai izstrādāts ainavu plāns, kas ietver noteiktus īpašo ainavu areālus, kā arī ainavu vērtību un risku teritorijas.
Ainavu plāns	Grobiņas novada ainavu plāns 2014-2030 Grobiņas pilsētas ainavu attīstības un pārvaldības plāns Dubeņu ciema ainavu attīstības un pārvaldības plāns	Grobiņas novadā ir izstrādāti trīs ainavu plāni. Grobiņas novada IAS ir balstīta uz Grobiņas novada izstrādāto ainavu plānu, kur konkrēti noteikti pasākumi ainaviski vērtīgo teritoriju aizsardzībai, kultūrvēsturisko ainavu areāliem perspektīvā nepieciešams izstrādāt tematiskos (konceptuālos) plānojumus un/vai lokālpilnojumus, kuros atbilstoši mēroga noteiktībai parāda nozīmīgākās ainavu telpas, kam savukārt var izstrādāt detalizētus ainavu plānojumus (tematiskos plānojumus).
Ainavu plāns	Jaunpils novada Ainavu plāns	Jaunpils novadā atsevišķām teritorijām ir izveidoti detalizēti ainavu plāni, kur definēti vērtīgi ainavu areāli, vērtīgas kultūrvēsturiskās un tūrisma attīstībai nozīmīgās ainavas. Plānā izdalīti vērtīgie skatupunkti un galvenās vizuālās asis un skatu līnijas, galvenie ceļi un nozīmīgi kultūrvēsturiskie objekti un to teritorijas.
Aktivitāte	7 Latvijas valstiskuma ceļi - tūrisma maršrutos	Aktivitātes ietvaros atzīmēti un aprakstīti 7 valstiskuma ceļi, kur katrs no ceļiem ir saistāms ar Latvijas valstiskuma veidošanos, ļauj iepazīt personības, vietas un notikumus, kas sekmējuši nacionālās identitātes veidošanos.